

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (12-19. YÜZYIL)
KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (13. YÜZYIL)**

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

**EKİM - 2009
ANKARA**

2. 3. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (12-19. YÜZYIL)

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, 12-19.Yüzyıl, Selçuklu Devleti, Beylikler Dönemi, Türkçe.

Anadolu'ya Türkler tarafından gerçekeştirilen göçler ve akınlarla başlayan ikinci bin yılın ilk yüzyılından sonra Anadolu, Türkler için artık kalıcı bir yurt olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte Türklerin Anadolu'da yerleşik hayata geçiş süreci de hızlanmış ve pekişmiştir. Bu süreçle doğrudan bağlantılı olarak, özellikle Selçuklu sarayları ve şehirlerindeki edebî faaliyetler de artmıştır. Buna karşın resmî dil olarak Farsçayı, bilim dili olarak da Arapçayı benimsemiş olan Selçuklu Devleti döneminde verilen Türkçe eser sayısı oldukça azdır. Türkçe açısından bu eksikliğin bir anlamda halk arasında yaygın olarak anlatılan *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Ebû Müslimnâme* gibi dinî-destânî anlatılar, menkıbeler, *Nasreddîn Hoca* fıkraları gibi ürünlerle giderilmeye çalışıldığı düşünülebilir.

13. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Moğol istilâsı ve Moğollara karşı kaybedilen Köseadağ Savaşı sonrasında Selçuklu Devletinin egemenliğinin daralmaya başladığı dönemde ortaya çıkan Türk beylikleri döneminde ise, Türkçenin yıldızının parladığı görülmektedir. Bu dönemde beyliklerin yöneticileri, kendileri de halk gibi Arapça ve Farsça konusunda bilgili olmadıklarından, Türkçe yazılmasını teşvik etmişler; böylece Türkçe eser sayısında büyük artış görülmüştür.

14. yüzyılın başında Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Anadolu'da Türk varlığını sürdürme ve pekiştirme işlevi, tamamen Türk beylikleri üzerinde kalmıştır. Moğol ve Haçlı baskısı altında askerî ve siyasî anlamda bu görevi yerine getirmeye çalışan Türk beylikleri, bir yandan da edebî ve kültürel faaliyetlerin devam ettirilmesi noktasında çaba göstermişlerdir. Nitekim nazım ölçüsü olarak aruzun tercih edildiği bu dönemde Türkçe açısından bugün bile çok önemli kabul edilen birçok eser kaleme alınmıştır. Ayrıca bu eserler, doğrudan klâsik Türk edebiyatı örnekleri arasında sayılamazlarsa da bu geleneğin oluşum sürecinde önemli rol oynadıkları gözden kaçırılmamalıdır. Zira bu eserlerin dili ağırlıklı olarak Türkçe de olsa, içlerinde Arapça ve Farsça birçok kelime bulunmakta ve nazım ölçüsü olarak da hep aruz tercih edilmekteydi. Diğer taraftan nazım şekli olarak tercih edilen mesnevi de klâsik Türk şiirinin gelenekselleştiği sonraki dönemlerde en temel nazım şekilleri arasında yer almıştır. Dolayısıyla doğrudan klâsik Türk edebiyatı örneklerinin ortaya çıkışına kadarki süreçte kaleme alınmış edebî ürünlerin bu edebiyatın varlığını hissettirmesi ve kendi kuralları çerçevesinde gelişmesi noktasında önemli katkısı olmuştur.

Bu arada 14. yüzyıla gelindiğinde eser sayısındaki artışla orantılı olarak edebî eserlerin niteliğinde de gelişmeler yaşanmıştır. Başta dinî, tasavvufî, ahlakî, tarihî ve destânî konular olmak üzere aruzla pek çok mesnevinin yazıldığı bu dönemde gazel ve kaside gibi nazım şekilleriyle de edebî ürünler verilmeye başlanmıştır. Bu anlamda elimizdeki şiir sayısı çok az olsa da Hoca Dehhânî, akla gelen ilk isimdir. Klâsik Türk şiiri geleneğine uygun olarak oluşturulan ilk dîvânlar da 14. yüzyılda kaleme alınmıştır. *Ahmedî*, *Seyyid Nesîmî* ve *Kadı Burhâneddîn*, bu dönemde dîvân sahibi şairler olarak dikkat çekmektedirler.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

- Eflatun, Muvaffak**, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.
- Karahan, Abdülkadir**, **Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEB Yay., İstanbul 1988
- Kartal, Ahmet**, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.
- Kartal, Ahmet**, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
- Soysal, Orhan**, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, MEB Yay., İstanbul 2002.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (13. YÜZYIL)

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, 13.Yüzyıl, Selçuklu Dönemi, Türkçe.

Selçuklu Devletinin egemen olduğu 13. yüzyıl, edebî ürünlerin Türkçeden çok Farsça olarak yazıldığı bir dönem olmuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısında ise Türkçe eserlerin sayısında gözle görülür bir artış süreci başlamıştır. Nihayet 14. yüzyıla varıldığında çeviri edebiyatının da katkısıyla Türkçe eserlerin sayısında büyük bir artış dikkat çekmiştir.

Diğer taraftan 13. yüzyıl, aynı zamanda klâsik Türk şiiri geleneğinin de temellerinin atıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Şüphesiz bu temelleri, klâsik Türk edebiyatının bütün özelliklerinin hayata geçirilmeye başlaması anlamında düşünmemek gerekir. Zira gerek nazım şekilleri ve aruz gibi dış yapı gerek iç yapı özellikleri bakımından bu dönemde verilmeye başlanan eserlerin klâsik Türk edebiyatı geleneği ile birebir örtüştüğünü söylemek mümkün değildir.

Bu anlamda eserleri Türkçe olmasa da *Mevlânâ*'nın oğlu *Sultan Veled*'in ve 13. yüzyılın ikinci yarısıyla 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen *Yunus Emre* gibi isimlerin öncü rol oynadıkları söylenebilir. Zira bu gibi isimlerin eserlerinde ölçü olarak aruzun, nazım birimi olarak beytin, nazım şekli olarak gazel ve mesnevinin kullanıldığı görülmektedir. Şüphesiz bu gibi eserler, sonraki dönemlerde gittikçe klâsikleşecek olan bir geleneğin öncüleri niteliğindedirler. Yunus Emre'nin Türkçe dîvânında aruzla yazdığı tasavvuf içerikli gazeller, Türkçenin aruzla uyumu noktasında dikkat çekici bir işaret olarak görünmektedir. Aynı şekilde 13.yüzyılın sonlarıyla 14.yüzyılda yaşamış birçok şair de genellikle tasavvufî bir bakış açısıyla Türkçe olarak kaleme aldıkları eserlerinde aruzun şiir dilinde kullanımına dair örnekler ortaya koymuşlardır.

Bununla birlikte klâsik Türk edebiyatının 13. yüzyıldaki en dikkat çekici habercisi; dahası temsilcisi *Hoca Dehhânî* olarak görülmektedir. 14. yüzyılda yaşadığı yolunda görüşler de bulunmakla birlikte Dehhânî'nin 13. yüzyılda yaşadığı ve Selçuklu sultanı Üçüncü Alâeddîn tarafından korunduğu yönündeki kanaatler daha güçlüdür. Selçuklu Devletinin sonlarında ve bu devletin yıkılışından sonra; ama bu devrin etkisinin tamamen ortadan kalkmadığı bir dönemde yaşadığı tahmin edilen Dehhânî, klâsik Türk edebiyatının husûsiyetlerini şiirlerine olduğu gibi yansıtmış bir isim olarak dikkat çeker. Bu anlamda mevcut bilgilere göre klâsik Türk edebiyatının bu dönemdeki temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Kendisinden bahseden hemen hemen bütün kaynakların işaret ettikleri gibi, şiirlerinin sağlam yapısı ve aruzdaki başarısı, klâsik Türk şiirinin ilk örneklerinin daha eski olabileceği yolundaki ciddî işaretler olarak değerlendirilebilir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına**

Giriş (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.

Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. ANADOLU'DA TÜRK EDEBİYATI (SELÇUKLU DÖNEMİ EDEBİYATI)

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Selçuklu Dönemi, Türkçe, Türk Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı.

Anadolu Selçuklu Devletinin Malazgirt zaferinin hemen ardından 1075'te kurulduğu ve 1308'e kadar egemen olduğu dikkate alındığında Anadolu'da Selçuklu Dönemi edebiyatının 11. yüzyılın son çeyreği ile 12. yüzyılı ve 13. yüzyılın başlarını kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemin siyasî anlamda en belirgin özelliği, kazanılan zaferleriyle Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesi sürecinde kalıcı başarıların elde edilmiş olmasıdır. Bunlar, 1048 tarihli *Pasinler*, 1071 tarihli *Malazgirt* ve 1176 tarihli *Miryakefalon* zaferleridir. Bu arada Anadolu'yu kasıp kavuran Moğol istilâsıyla gelen 1243 tarihli Köseadağ yenilgisi ile Haçlı seferlerinin Orta Asya'dan yapılan göçler ve akınlarla Anadolu'yu fethedip yeni bir yurt edinmeye çalışan Türklerin hızını, 12.yüzyılın ikinci yarısında belirgin biçimde kestiği görülmektedir. Moğol istilâsının oluşturduğu olumsuz şartlar, sadece bu yüzyılda değil bir sonraki yüzyılda; hatta 15. yüzyılın başlarında da etkisini göstermiştir.

Bütün olumsuzluklara karşın Moğol istilâsına kadar siyasî, askerî ve kültürel alanlarda sağlanan gelişmeler, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecini geniş boyutlara ulaştırmış; bu süreç Selçuklu Devletinin egemenliğinin zayıfladığı dönemlerde de sınırlardaki Türk beyliklerinin gayretleriyle devam ettirilmiştir. Bu süreçte Anadolu'nun nüfus yapısı Türkler; dolayısıyla Müslümanlar lehinde değişmiş; Anadolu'da Rumca ve Ermenice gibi diller yanında *Arapça*, *Farsça* ve nihayet *Türkçe* de varlığını iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır.

Selçuklu dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde Anadolu'da kuvvetli bir tasavvuf rüzgârının estiği görülmektedir. Tasavvufun ve tarikatların Anadolu'da yerleşip gelişmeleri noktasında şüphesiz pek çok yeri dolaşan ve bu arada bir süre Anadolu'ya da yerleşmiş bulunan *Muhyiddîn-i Arabî*'nin ve Anadolu'ya hiç ayak basmamış da olsa yetiştirdiği öğrencilerini Anadolu'ya göndermiş olan *Hoca Ahmed Yesevî*'nin büyük bir tesiri olmuştur. Anadolu'da tasavvufun benimsenmesi ve gelişmesinde en büyük katkıyı sağlayan isimlerden olan *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* ile *Hacı Bektaş-ı Velî*'yi bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Karahanlı sahasında *Kutadgu Bilig (Balasagunlu Yusuf Hashacib)*, *Dîvânu Lügati't-Türk (Kaşgarlı Mahmûd)*, *Atâbetü'l-hakâyık (Edîb Ahmed bin Yüknekî)* gibi önemli eserlerin verildiği bu dönemde resmî dili Farsça, bilim dili Arapça olan Selçuklu egemenliğindeki Anadolu sahasında edebî ürünler büyük oranda Farsça yazılmıştır. Selçuklu sultanlarıyla şehzâdelerinin bu dönemde şair ve yazarları himâye ettiği; zaman zaman kendilerinin de şiirle bizzat meşgul oldukları bilinmektedir.

Bu döneme ait Türkçe eserler arasında Seyyid Battal Gazi'nin kahramanlıklarını konu edinen *Battalnâme*, Melik Dânişmend Ahmed Gazi'nin kahramanlıklarını anlatan *Dânişmendnâme*,

Ebû Müslim-i Horasanî'nin kişiliği etrafındaki gelişmeleri anlatan *Ebû Müslimnâme (Ebû Müslim Kitabı)*, *Manas Destanı*, *Çingiz Destanı (Cengiznâme)*, *Köroğlu Destanı*, *Satuk Buğra Han Destanı* gibi halk arasında yaygın olan dinî-destânî anlatılar sayılabilir. Bu arada 13. yüzyılın en renkli isimlerinden biri olan Nasreddîn Hoca'nın kişiliği etrafında oluşan fıkraları hatırlamak da yararlı olacaktır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.

Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 1. Anadolu'nun Fethi

Anahtar Kelimeler: Türkler, Anadolu, Göçler, Fetihler.

Türkler, Anadolu'ya 4. yüzyılda Hunlar, 6. yüzyılda Sabarlar olarak akınlar gerçekleştirmişler; Abbasî egemenliği döneminde Anadolu'ya yapılan akınlarda da yer almışlardır. 11. yüzyılın başından itibaren Orta Asya'da siyasî, askerî, ekonomik bakımdan iyice sıkışmış durumdaki Türkler, önce **Çağrı Bey** öncülüğünde Anadolu'ya bir keşif akını düzenlediler. Ardından **Tuğrul Bey**, **Kutalmış** ve **İbrahim Yinal** Anadolu'da fetihler gerçekleştirdiler. Fetih süreci, Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşuyla birlikte güç kazanmıştır.

Anadolu'da ilk olarak Diyarbakır bölgesini denetim altına alan Türkler, daha sonra Kars, Van, Kayseri, Malazgirt, Konya, İznik gibi bölgelere egemen oldular. Fetih sürecinde çok önemli etkisi bulunan ilk zafer, 1048 tarihinde **Pasinler** Ovasında Bizanslılara karşı kazanılmıştır. Pasinler'de kazandıkları zaferle Anadolu'nun kapılarını aralamış olan Türkler, 1071 **Malazgirt** zaferiyle bu kapıları sonuna kadar açmış oldular. Malazgirt'ten sonra Alparslan, savaşa katılan komutanlarına ve Türkmen beylerine hedef olarak Anadolu'yu göstermiştir.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 1075'te İznik'i fethedip bağımsızlığını ilan edince 1308'e kadar egemen olacak olan **Anadolu Selçuklu Devleti** kurulmuş oldu. Süleyman Şah'ın yönetimindeki Selçuklu bölgelerindeki adalet, huzur ve güven ortamı, Bizans'ın kötü yönetiminden bıkmış olan Anadolu'nun diğer bölgelerindeki halkın dikkatini çekmiş; böylece Anadolu'nun fetih süreci daha da hız kazanmıştır.

Birinci Kılıçarslan zamanında gerçekleşen fetihler, Haçlı seferleri sebebiyle zaman zaman aksadıysa da 1145'te İkinci Kılıçarslan'ın Bizans kuvvetlerini yenmesiyle, ikinci Haçlı seferlerine rağmen, başarıyla devam etti. **İkinci Kılıçarslan**'ın 1176 tarihli **Miryakefalon** zaferi, Türklerin Anadolu'dan atılamayacağını kanıtlamış oldu.

Bu arada üçüncü ve dördüncü Haçlı seferleri gerçekleşmiş; İkinci Kılıçarslan'dan sonra Anadolu Selçuklu Devleti, zamanla güç kaybetmişti. **İkinci Gıyâseddin Keyhüsrev** öncülüğündeki Selçuklu Ordusu, 1243'te Anadolu'yu istilâ eden Moğollara karşı **Kösedağ Savaşını** kaybedince dağılma süreci başladı.

14. yüzyılın başına kadar devam eden bu süreçte Anadolu'da Beylikler Dönemi de başlamış oldu. Anadolu'daki Türk beylikleri, kendi bölgelerini genişletmek ve egemenliklerini kabul ettirmek için çalışarak, Anadolu'nun fetih sürecini devam ettirdiler. Şüphesiz bu anlamda en büyük katkıyı, egemenliğini 20. yüzyıla kadar sürdürecektir olan **Osmanlı Devleti** yapmıştır.

Zira Anadolu'da siyasî birliği sağlayan Osmanlı Devleti, askerî ve siyasî alanda elde ettiği zaferlerini sosyal, ekonomik, mimarî, kültürel ve sanatsal alanlarda sağladığı ilerlemelerle pekiştirmiş ve hem Anadolu'nun hem de Rumeli'nin fethinin kalıcı olmasını sağlamıştır.

Kaynak (Source):

Kafalı, Mustafa, “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, **Genel Türk Tarihi**, (Ed.Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), C.4, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.13-40.

Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1991.

Turan, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 1969.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara 1969.

Şahin, İlhan, “Anadolu’da Oğuzlar”, **Türkler**, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 246-259.

Yınanç, Mükrimin Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944.

Yınanç, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi”, **Türkler**, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.194-202.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 2. Büyük Oğuz Göçleri

Anahtar Kelime: Türkler, Göçler, Anadolu.

Türklerin ilk ve asıl ana yurdu, Altay ve Sayan Dağları bölgesidir. Milattan önceki yıllardan itibaren göçebe bir hayat tarzına sahip olan Türkler, pek çok göç hareketini gerçekleştirmiş ve böylece yaşam alanlarını oldukça genişletmişlerdir. Milattan önceki dönemde göçler ve akınlar aracılığıyla Orta Asya'nın büyük bölümüne hakim olan Türkler, sonraki yıllarda kronolojik olarak Türkistan, Afganistan, Kuzey Hindistan, Güney Rusya, Kafkaslar, Orta Avrupa, Balkanlar, İç Asya, Doğu Avrupa, İran ve Anadolu gibi bölgelerle birlikte Orta Asya'daki hakimiyetlerini daha da genişletmişlerdir.

Türklerin Anadolu'ya göçe yönelmeleri, 11. yüzyılda Maverünnehr üzerinden ve İran yoluyla gerçekleşmiştir. Bu yüzyıldan sonra Orta Asya'da oluşan siyasî ve ekonomik şartlar, Türklerin Batıya yönelik göçlerini hızlandırmıştır.

Bu süreçte yönlerini Batıya çeviren Türklerin bir bölümü Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara ve Avrupa'nın doğu ve kuzey bölgelerine bir bölümü de güneyden Kafkaslar ve Anadolu'ya yönelmişlerdir.

Anadolu, hem coğrafi hem de siyasî anlamda yurt edinilebilecek en uygun bölge olarak Türklerin dikkatini çekmiştir. Çünkü öncelikle Anadolu, coğrafi bakımdan Batıya yönelmiş Türklerin güzergâhı üzerinde bulunuyordu. Diğer taraftan Anadolu'da egemenlik Bizans gibi iyice zayıflamış bir devletin elinde bulunuyordu. Ayrıca Anadolu'nun güneyinde gelişen İslâm dünyası da İslâm dünyasının bir parçası haline gelen Türkler için Anadolu'nun İslâmlaşması sürecini kolaylaştırmıştır.

Büyük Oğuz göçleri *fütûhât* ve *sızma* olmak üzere temelde iki biçimde gerçekleşmiştir. Bu göçlerin halkın güvendiği ve kutsal saydığı önderler yönetiminde yeni bir yurt edinme düşüncesiyle fütûhâtlar (fetihler) şeklinde gerçekleşmesi, sonuç itibarıyla başarılı olmaları yolunda büyük bir avantaj sağlamıştır.

Türklerin asırlarca yurt edindikleri yerlerden ayrılıp göç etmelerini tetikleyen birçok sebep olduğu söylenebilir. Bunlardan biri, nüfus bakımından hızla artmalarına karşın geçim kaynakları olan hayvanlarını otlatacakları alanların yetersiz kalışıdır. Bu durum, göçebe olduklarından tarım yapmayan ve hemen hemen bütün geçimlerini hayvancılıkla sağlayan Türklerin ekonomik bakımdan büyük sıkıntıya düşmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan 11. yüzyılda olduğu gibi Türkler, yalnızca etraflarında bulunan başka milletlerin ülkelerine değil, yine Türk olan; ama daha elverişli topraklara sahip diğer Türk topluluklarının bölgelerine göç etmişlerdir.

Göçebe olmaları, Türklerin göçlerini kolaylaştıran ve tetikleyen en önemli sebeplerdendir. Zira zaten her zaman göçe hazır ve alışkindılar. En küçük bir sebep bile onları göç etmeye yönlendirmeye yetebilirdi. Ayrıca göçebe hayatın gereği olarak devamlı at üzerinde bulunuyorlar, zor şartlarla ve düşmanlarla mücadele ediyorlar; böylece maceralı bir hayat sürüyorlardı. Bu durum, onları korkusuz ve endişesiz kılıyor; yeni maceralara atılmak için zinde kalmalarını sağlıyordu.

Zaman zaman başka ülkelerin siyasî ve askerî baskıları bu anlamda çok etkili sebepler arasında yer almaktadır. Şüphesiz bu anlamda en büyük baskı, 5. ve 11. yüzyıllarda Moğollar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan büyük Oğuz göçlerini tetikleyen en önemli sebepler arasında yer alan Moğollar, istilâ ettikleri pek çok yerleşim merkezi gibi Anadolu'yu da harabeye çevirmeleri yanında, Türklerin geri dönmek üzere Anadolu'ya göç etmelerini sağlaması bakımından Türk tarihinde çok önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

Kaynak (Source):

Genel Türk Tarihi, (Ed.Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), Yeni Türkiye Yay., Ankara.

İslâm Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul.

Konuş, Fazlı, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2006.

Merçil, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1991 **Osmanlı**, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.

Şahin, İlhan, “Anadolu’da Oğuzlar”, **Türkler**, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.246-259.

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1969. **Türk Ansiklopedisi**, MEB Yay., Ankara 1952.

Türkler, Yeni Türkiye Yay., Ankara.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 3. Anadolu'nun Yeni Nüfus Yapısı

Anahtar Kelime: 11 ile 13. yüzyıllar arasında Anadolu'nun genel nüfus yapısı.

İkinci bin yılın başlarında Anadolu nüfusu, çoğunlukla Ermeni ve Rumlardan oluşmakta iken 11. yüzyıldan itibaren bu yapı değişmeye başlamıştır. Daha önce Hristiyan nüfusu Anadolu'ya hakim iken Pasinler (1048), Malazgirt (1071) ve Miryakefalon (1176) zaferlerinden sonra Müslüman nüfusu gittikçe artan bir oranla yoğunlaşmaya başlamıştır. Şüphesiz Anadolu'da Müslüman nüfusun artmasının en büyük etkeni, İslâmiyeti yeni kabul etmiş olarak Anadolu'ya kitleler halinde göç eden Türkler olmuştur.

Anadolu'daki Müslüman Türk nüfusu, önce güney ve doğu bölgelerde gelişmeye başlamış; ardından iç ve batı bölgelerde artış göstermiştir. Bu sürecin hemen öncesinde özellikle İslâm dünyasının komşu olduğu güney bölgelerde başka Müslüman milletler de görülmeye başlamıştır. 13. yüzyıla kadar Anadolu'nun doğu, güney, iç ve batı kesimleri büyük oranda Müslüman Türklerden oluşmaktayken kuzey, batı ve güney kıyılarında ise Hristiyan nüfus hakim durumda idi. Bu yüzyıldan sonra Osmanlı Devletinin ilerleyişine paralel olarak Müslüman ve Türk nüfusu Anadolu'nun hemen her bölgesinde gittikçe artmış ve çoğunluk nüfusu haline gelmiştir. Bazı kaynaklarda 14. yüzyılın başlarında Batı Anadolu'da 400.000 çadırdan oluşan bir Türk nüfusunun bulunduğu belirtilmektedir.

11 ile 13. yüzyıllar arasında Anadolu'da nüfus yapısı, yerleşik olanlarla göçebe olanlar şeklinde iki farklı yapı göstermekteydi. Öncelikle Hristiyan olan mevcut eski nüfus, büyük çoğunlukla yerleşik idi. Bunlar, geçimlerini genellikle tarım yoluyla sağlamaktaydılar. Anadolu'ya sonradan dahil olan nüfus ise başlangıçta ağırlıklı olarak göçebe olduğundan geçimini hayvancılıkla sağlamaktaydı. Zamanla bunların da büyük bölümü, İslâmiyetin yerleşik hayatı gerektirmesi ve yöneticilerin teşvikleri sonucu yerleşik hayata geçmişler; böylece Anadolu'da yerleşik nüfus oranı, daha da artmıştır.

Göçebe-yerleşik nüfus ilişkisine benzer bir durum köy ve şehir nüfusları arasında da görülmektedir. Başlangıçta yerleşik nüfusun büyük çoğunluğu köylerde görülmekteydi. Sayıları az olan şehir merkezleri ise Anadolu'daki karmaşık ortamda nüfus bakımından iyice azalmıştı. Anadolu'da huzur ve istikrar ortamının sağlanmasıyla birlikte imar faaliyetleri de artmış; buna paralel olarak şehir nüfusunda da artış meydana gelmiştir. Osmanlı Devletinin gelişme göstermesiyle birlikte yeni imar ve iskân politikaları sonucu, Türkler arasında din adamlığı, medrese hocalığı, devlet memurluğu, ilim adamlığı, esnafılık, sanatkârlık, zanaatkârlık gibi yerleşik hayata özgü yeni meslekler de gelişmeye başlamıştır.

Bu arada unutulmamalıdır ki Anadolu'da mevcut Hristiyan nüfusun azalması, tamamen ortadan kalkmaları ya da yalnızca başka yerlere göç etmelerinden olmamıştır. Zira bunların büyük bölümü, gerek Selçuklu gerek Anadolu beylikleri ve gerekse Osmanlı Devletinin halka huzur ve güven ortamı sağlayan adaletli yönetimleri ve İslâmın kendilerine sağladığı güven duygusunun da katkısıyla Müslüman olmuşlardır. Şüphesiz Anadolu'daki nüfus dengesinin değişmesinde bu sürecin de etkisi olmuştur.

Kaynak (Source):

İslâm Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul.

Kartal, Ahmet, Şiraz'dan İstanbul'a, Kriter Yay., İstanbul 2008.

Konuş, Fazlı, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2006.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köymen, Mehmet, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara 1963.

Merçil, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1991.

Ocak, Ahmet Yaşar, "XIII-XVI. Yüzyıllar Anadolu şehirlerinde dini-sosyal hayat:

Selçuklular'dan Osmanlılar'a genel bir bakış ve problematik bir yaklaşım denemesi",

Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, (Ed. Ferzan B. Yıldırım), WA LD Yayınları, İstanbul 1996, s.73-100.

Osmanlı, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1969.

Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1952.

Türkler, Yeni Türkiye Yay., Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1969.

Yınanç, Mükrimin Halil, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, İstanbul 1944.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 4. Fetih Dönemini Anlatan Büyük Destanlar

Anahtar Kelime: Türkler, Anadolu'nun Fethi, Battalnâme, Dânişmendnâme, Ebû Müslimnâme.

Fetih dönemi, Türklerin Orta Asya'dan Batıya yönelişleriyle başlayan ve Anadolu'nun Türkleşmesiyle sonuçlanan süreci ifade etmektedir. Bu süreçte Anadolu'ya birçok akın gerçekleştiren Türkler, bu akınlarda başta Bizans güçleri olmak üzere birçok düşman kuvvetiyle sık sık çatışmaya girmiştir. Diğer taraftan bu süreçte Anadolu'da Malazgirt, Miryakefalon ve Kösedag gibi çok büyük savaşlar da meydana gelmiştir.

Fetih döneminde Türkler, yalnızca yeni bir yurt edinme gayesini değil aynı zamanda Anadolu'nun kapılarını İslâma açma gayesini de taşımaktaydılar. Bu sebeple gerçekleştirilen akınlara ve yapılan savaşlara katılan alpler, ölümleri halinde şehîd; yaralanmaları veya sağ kurtulmaları halinde de gazi oluyorlardı. Bu inanç, öyle güçlüydü ki halk, bu akınlara katılmak için can atmaktaydı. Dârü'l-cihâd olarak görülen Anadolu içlerine yapılan akınlarda ve savaşlarda kahramanlık gösterenler, toplumda saygın bir yer ediniyor; zamanla bunlarla ilgili anlatılar efsanevî ve destanî bir üslûp kazanıyordu.

İşte aşağıda haklarında kısaca bilgi verilmiş olan *Ebû Müslimnâme*, *Dânişmendnâme* ve *Battalnâmeler* fetih döneminde gerçekleştirilen akınlarda ve yapılan savaşlarda kahramanlık göstermiş olanların etrafında oluşmuş dinî-destanî-efsanevî hikâyelerden meydana gelmektedir.

Battalnâme: Yazarı bilinmeyen bu destanî hikâye, daha 9. yüzyılda Malatya'da doğduğu düşünülen ve asıl adı Ebû Mehmed Cafer bin Sultan Hüseyin bin Rebi' bin Abbasü'l-Hâşimî olan; halk arasında ise Seyyid Battal Gazi olarak bilinen bir kahramanın Bizans'la yapılan mücadelelerde gösterdiği yararlılıklar ve kahramanlıklar etrafında şekillenmiştir. Başta Malatya ve Kayseri olmak üzere farklı yerlerde tespit edilen pek çok değişik şekli ve bu hikâyelerin yazılı olduğu pek çok nüshası vardır.

Dânişmendnâme: Melik Dânişmend Ahmed Gazi'nin gösterdiği kahramanlıklar etrafında şekillenmiş dinî-destanî bir hikâyedir. Diğer taraftan Fuad Köprülü'nün ifadesiyle, Ahmed Gazi, Anadolu halkının gönlünde yalnızca cesur ve güçlü bir kahraman değil; aynı zamanda velî bir şahsiyet olarak da saygın bir yer edinmiştir. Battalnâmeler gibi pek çok çeşidi ve pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.

Ebû Müslimnâme (Ebû Müslim Kitabı): Ebû Müslim-i Horasanî'nin şahsiyeti ve maneviyatı etrafında gelişen olayları anlatan dinî-destanî-menkıbevî hikâyelerdir.

Bunlar dışında İslâmî dönemin başlangıcında *Manas*, *Çingiz (Cengiznâme)*, *Köroğlu*, *Satuk Buğra Han* gibi destanların da halk arasında yaygın olduğunu hatırlamakta yarar vardır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.
Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.636-670.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 5. Anadolu'da Doğu Türkçesi Tesiri

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Türkçe, Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi.

Anadolu'ya Orta Asya'dan gelen ilk Türk boyları daha çok göçebe olduklarından, günlük konuşma dilinde Türkçeyi kullanmışlardır. Bununla birlikte Anadolu'ya göçlerin bu ilk devresinde Türkçenin edebî bir kültür dili haline gelmesi noktasında yeterli ilerleme kaydedilememiştir. Selçuklu Devletinin egemenliğinin söz konusu olduğu bu dönemin edebî hayatında daha çok Arapça ve Farsçanın ağırlığı görülmektedir.

Malazgirt ve Miryakefalon zaferleriyle Anadolu'nun Türkleşmesi süreci hız ve kuvvet kazanınca Anadolu'ya göçler daha da artmıştır. Diğer taraftan Cengiz Han yönetimindeki Moğol istilâsı, belirli bir edebî, dînî ve kültürel muhitin oluştuğu Uygur Türkçesi, Hakaniye Türkçesi ve Harezmi Türkçesinin yaygın olduğu bölgelerde yaşayan Türklerin Azerbaycan ve Anadolu'ya yönelmelerini hızlandırmıştır. Bu arada Haçlı seferleriyle Batıdaki ilerlemelerinde duraksama görülen Anadolu Türkleri, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Selçuklu Devletinin yıkılmasıyla birlikte tek tek beylikler halinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Sınır boylarına yerleşmiş olduklarından, genellikle iyi bir eğitim görmemiş olan bu beyliklerin yöneticileri ve halkı, aralarında hâlâ ana yurtlarındaki dilleriyle anlaşmaktaydılar. Böylece Moğol istilâsının da zorlamasıyla Anadolu'ya yeni gelen ve öncekilere göre yazılı edebiyatları belirli oranda gelişmiş olan Türklerle, Anadolu'ya daha önceden gelmiş olanların etkileşimi ve kaynaşması süreci başlamış oldu. Bu süreç, aynı zamanda Karadeniz, Kafkaslar, Hazar Denizi ve İran'ın böldüğü Doğu Türkçesiyle Batı Türkçesi arasında uzun bir dönem sürececek olan etkileşimin hızlandığı bir süreç olarak dikkat çekmektedir.

Anadolu'ya sonradan gelen Türkler arasında Uygur kâtipleri, Hoca Ahmed Yesevî mektebinin yetiştirdiği şairler, yazarlar, din adamları ve mutasavvıflar da vardı. Bunlar, Türkçeyi yalnızca konuşma dili olarak değil, yazı dili olarak da kullanmışlar; böylece bunlar arasında Türkçe (Doğu Türkçesi) işlenmiş ve edebiyat dili olarak gelişme göstermiştir. Dolayısıyla Anadolu'ya daha önce gelmiş olanlarla etkileşimin bir sonucu olarak Türkçenin Batı Türkçesi olarak gelişimi noktasında Doğu Türkçesinin önemli bir etkisi olmuştur.

Bu şartlar ve etkenler içinde, 11 ile 13. yüzyılları kapsadığı kabul edilebilecek bir geçiş döneminden sonra Türkçe, Anadolu'da Arapça ve Farsça yanında Doğu Türkçesiyle de etkileşimini sürdürerek gelişimini devam ettirmiştir.

Kaynak (Source):

Akar, Ali, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.609-616.

Ercilasun, Ahmet B., **Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Korkmaz, Zeynep, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.205-216.

Köprülü, M.Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 6. Anadolu'da Üç Dil : Farsça, Arapça, Türkçe.

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Arapça, Farsça, Türkçe.

1071'deki Malazgirt zaferinin ardından 1077'de Selçuklulara bağlı olarak kurulan Anadolu Selçuklu Devleti dönemi, 1243'te Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşına kadar devam etmiştir. Bundan sonra ise Anadolu'da 15.yüzyıla kadar süren beylikler dönemi başlamıştır. Zeynep Korkmaz, ilk dönemi Selçuklu Devri Türkçesi, ikinci dönemi ise Beylikler Dönemi Türkçesi olarak adlandırmıştır. 12 ve 13.yüzyıllarda Anadolu'nun özellikle doğu ve iç bölgelerinde *Rumca* ve *Ermenice* dışında üç dil daha kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar, Anadolu'ya yeni gelen Türklerle birlikte kullanılmaya başlanan *Türkçe*, *Arapça* ve *Farsça*dır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecine paralel olarak bu üç dilin ağırlığı da artmıştır.

Anadolu'ya yeni yerleşen Türkler, günlük hayatlarında daha çok Türkçeyi kullanıyor; tıp, gramer, fıkıh gibi alanlarda bilim dili olarak Arapça; edebiyat ve sanat dallarında ise genellikle Farsça tercih ediliyordu. Farsçanın Türkler arasında yaygınlık kazanmasında Farsçanın o dönemde en görkemli edebî ürünlerini vermiş ya da veriyor olmasının; Arapçanın yaygınlık kazanmasında ise başta dinî ilimler olmak üzere, bütün İslâm dünyasında Arapçanın bilim dili olarak ön plâna çıkmış olmasının etkisi vardır. Şüphesiz Orta Asya'dan göçebe olarak gelip Anadolu'ya yerleşen Türklerin henüz dil ve edebiyatlarının yeterince gelişmemiş olmasının da bu süreçte etkisi olmuştur. Bir dönem, Türkçeyi geliştirmek ve zenginleştirmek yerine, hazır ve işlenmiş iki dil olan Farsça ve Arapçadan yararlanmak, Anadolu'yu yurt edinme mücadelesiyle meşgul olan Türkler açısından daha kolay olmuştur. Diğer taraftan İslâmiyeti Araplardan ve Farslardan öğrenen Türkler, bu arada onların dillerinden de etkilenmişler; Türkçeye sırf bu yolla pek çok Arapça ve Farsça kelime geçmiştir.

Başlangıçta yalnızca şairler, yazarlar, din ve devlet adamları tarafından kullanılan Arapça ve Farsça, medrese ve tekke gibi eğitim kurumlarının da etkisiyle daha geniş bir kitle tarafından öğrenilmeye başlanmıştır. Bu arada özellikle Arapça ve Farsçayı resmî dil olarak benimsemiş olan Selçuklu Devletinin yıkılmasıyla Anadolu'da meydana gelen karmaşa ortamında Türk beylikleri bağımsızlıklarını ilan etmişler; bu boyların Arapça ve Farsça bilmeyen beyleri de şair ve yazarları Türkçe yazma noktasında teşvik etmişlerdir. Bu süreçte özellikle Arapça ve Farsçadan Türkçeye pek çok eserin çevrildiği görülmektedir. Çeviri de olsa bu tür eserlerde şair ve yazarlar, kendi birikimlerini de kullanmışlar; ortaya çıkan eserler, Türkçenin gelişmesi ve daha geniş kitlelerce benimsenmesi bakımından önemli katkı sağlamışlardır. Zira bu tür eserler, günümüzde olduğu gibi birebir çeviri şeklinde hazırlanmamış; zaman zaman çevirmenin yorum ve katkılarıyla bir bakıma yeniden yazılmışlardır.

Kaynak (Source):

Akar, Ali, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.609-616.

Ercilasun, Ahmet B., Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.

Yavuz, Kemal, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 7. Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türkçe

Anahtar Kelime: Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Türkçe, Karamanoğlu Mehmet Bey.

Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılışından sonra kurulan beyliklerin egemen oldukları dönem, siyasî açıdan Anadolu'daki Türk birliğinin parçalanması anlamını taşımakla birlikte, Türkçe açısından önemli bir fırsat ortamı oluşturmuştur. Zira bağımsızlıklarını ilan eden beyliklerin yöneticileri, şair ve yazarları halkın anlayabileceği Türkçe eserler yazmaları ya da mevcut Arapça ve Farsça eserleri halkın anlayabileceği bir şekilde Türkçeye çevirmeleri yönünde teşvik etmişlerdir. Zeynep Korkmaz'ın tespit ettiği gibi, Anadolu'da beyliklerin egemen oldukları devir, Türkçeye dayalı yerli ve millî nitelikli bir yazı dilinin oluşumu için bir geçiş dönemi işlevi görmüştür.

Şüphesiz bu anlamda en dikkat çekici isim, Konya civarında egemen olan Karamanoğullarının önderi **Mehmet Bey**'dir. Mehmet Bey, "*Bugünden sonra hiç kimse divanda dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşmaya.*" fermanıyla herkes gibi şair ve yazarları da Türkçeyi tercih etmeye teşvik etmiş; böylece Türkçenin önünün açılmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Aydınoğlu Mehmed Bey, Umur Bey ve İsâ Bey, Saruhanoğlu İshak Bey, Germiyanoğlu Süleyman Şah, Candaroğlu İsfendiyar Bey gibi diğer beylerin de teşvikleri ile Türkçe, kısa sürede Anadolu'da yalnızca geniş halk kitlelerince değil, okur yazar aydın kesiminde de tercih edilen dil haline gelmiştir.

Beylikler Dönemi olarak da bilinen bu ortamda birçok telif ve tercüme eser Türkçeye kazandırılmıştır. Bu çeviri eserlerin orijinalleri her ne kadar Türkçe değilse de çevirileri günümüzdeki gibi birebir değil de çevirenin yorumları, eklemeleri veya çıkarmaları gibi yoğun müdahaleleriyle gerçekleştiği için bu tür eserler adeta Türkçeye yeniden yazılarak aktarılmıştır. Nitekim birçok araştırmacı ve akademisyenin bu tür eserler için çeviriden ziyade uyarlama veya yeniden yazım ifadelerini kullanmayı tercih etmeleri de bundandır. Kaldı ki bilim dünyası, bu tür uyarlama ve yeniden yazımların sahiplerini çevirmen değil, şair veya yazar olarak kabul etmektedir.

Görüldüğü gibi Karamanoğlu Mehmet Bey'in yukarıdaki fermanı, özellikle şair ve yazarları cesaretlendirip teşvik ederek, Türkçenin hem halk hem de aydınlar tarafından benimsenip kullanılmasına; böylece doğal gelişimini sürdürmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Zira o dönemde kaleme alınmış telif veya uyarlama eserler, bugün bile Türkçeye ilgili bilimsel çalışmalar için en önemli kaynaklar arasında sayılmaktadırlar.

Kaynak (Source):

Akar, Ali, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.609-616.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.

Ercilasun, Ahmet B., **Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Köprülü, M.Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.
Yavuz, Kemal, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 8. 13. Yüzyılda Tasavvufi Akımlar

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Tasavvuf, Tasavvufi Akımlar.

Selçuklu Devletinin otoritesinin zayıfladığı ve nihayet ortadan kalktığı bir döneme denk gelen 13. yüzyılda Anadolu, siyasî bir karmaşa içerisinde bulunuyor; henüz yerleşik hayatın gereklerini tam anlamıyla yerine getiremeyen halk, yoksulluk ve kıtlık içinde acı çekiyordu. Şüphesiz bu karmaşa ortamının oluşumunda Haçlı Seferleriyle Moğol istilâsının çok önemli bir payı vardı.

Anadolu'yu her bakımdan besleyen ve etkileyen Orta Asya, İran ve Arap dünyasında da tasavvuf önemli bir yol katetmiş; ilk sûfî *Kûfeli Ebû Hâşim*'den sonra *Hasanü'l-Basrî*, *Süfyân-ı Sevrî*, *Zü'n-nûn-ı Mısrî*, *Bâyezîd-i Bistâmî*, *Cüneyd-i Bağdâdî*, *Hallâc-ı Mansûr* gibi ünlü mutasavvıflar yetişmiş bulunuyordu. *Kuşeyrî* ve *Gazâlî* gibi âlimler de tasavvufun İslâm dininin temel akidelerine uygun olduğunu göstermeye yönelik çalışmalar ortaya koymuşlardı. Dolayısıyla ortam, dinî akımlar ve tasavvuf için son derece uygun şartlar taşımaktaydı. Pekçok yeri ve Anadolu'yu dolaşan ve *şeyhü'l-ekber* olarak bilinen *Muhyiddîn-i Arabî*'nin Anadolu'da tasavvufun gelişmesine büyük katkısı olmuştur. Bu dönemde *Ahîlik* teşkilâtı yanında çoğu Suriye kaynaklı birtakım bâtinî akımların etkileri de olmuştur.

13. yüzyıl, sonraki dönemlerde yalnızca Anadolu'yu değil, Rumeli'yi de etkisi altına alacak tasavvufî akımların ortaya çıkışı ve gelişmesi bakımından son derece önemli bir dönem olmuştur. Bu noktada zikredilmesi gereken ilk isim, bu yüzyılda yaşamamış ve Anadolu sahasına hiç ayak basmamış da olsa, 11. yüzyılda doğduğu 12. yüzyılda da öldüğü kabul edilen *Hoca Ahmed Yesevî*'dir. Zira Horasan bölgesinde yaşamış ve birçok öğrenci yetiştirmiş olan Hoca Ahmed Yesevî, Anadolu'ya gönderdiği bu öğrencileri vasıtasıyla, *Nakşibendîlik* ve *Bektâşîlik* üzerinden Anadolu'nun hem İslâmlaşması hem de Türkleşmesi sürecine önemli katkı sağlamıştır. *Hakîm Süleyman Ata* ve *Şair Ali* gibi isimler, Hoca Ahmed Yesevî mektebinde yetişmiş pek çok mutasavvıf arasındadır. Orta Asya'da bu gibi dervişler *Arslan Baba*, *Korkud Ata*, *Çoban Ata* örneklerinde olduğu gibi *ata*, *baba*, *hoca* gibi adlarla anılıyordu.

Anadolu'da tasavvufun gelişmesinde etkili olmuş isimlerin başında *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* gelmektedir. Özellikle *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr* gibi eserleri, halifeleri, yetiştirdiği öğrencileri, oğlu Sultan Veled tarafından tarikat olarak somutlaştırılan öğretileri gibi unsurlarla tasavvufun gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Mevlânâ yolunun somutlaştırılmış bir tasavvufî yorumu olan Mevlevîlik, etkisini günümüze kadar taşımıştır.

Anadolu'da tasavvufun yerleşmesinde etkili olmuş isimlerden biri de yine Hoca Ahmed Yesevî mektebinin yetiştirdiği Horasan kökenli erenlerden *Hacı Bektaş-ı Velî*'dir. Hacı Bektaş-ı Velî, tıpkı Mevlânâ gibi yalnızca 13. yüzyılda değil sonraki yüzyıllarda da Anadolu ve Rumeli coğrafyasında etkili olmuş isimlerdendir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin pîr kabul edildiği Bektâşîlik de Mevlevîlik gibi, etkisini günümüze kadar sürdürebilmiş tarikatlardandır.

Tasavvufun geniş halk kitlelerine ulaşmasında etkili olan önemli isimlerden biri de *Yunus Emre*'dir. Bu anlamda özellikle *Türkçe Divanı*nda yer alan sade şiirleri ve menkıbevî

hayatıyla bütün Anadolu tarafından tanınan, sevilen ve hürmet edilen bu derviş şair, Mevlânâ ve Hacı Bektaş gibi sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmüştür.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Tasavvuf”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.289-299.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Öcalan, Hasan Basri, “Anadolu Selçukluları Zamanında Tasavvuf Düşüncesi”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.462-470.

Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 9. Anadolu'da Mevlânâ Rüzgarı

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Anadolu, Konya, Mevlânâ, Mevlânâ Tesiri.

Sadece Türk ve İslâm dünyasının değil, bütün dünyanın tanıdığı ve saygı duyduğu bir isim olan ve *Mevlevî*, *Hüdâvendigâr*, *Mevlânâ Hüdâvendigâr*, *Mollâ-yı Rûm*, *Belhî*, *Rûmî*, *Konevî* olarak da bilinen *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, 13.yüzyılın tartışmasız en önemli ismidir. 1207'de Belh'te doğmuş, babası *Bahâeddîn Veled*'le birlikte Nişabur, Bağdat, Mekke ve Şam'ı dolaştıktan sonra önce Lârende'ye, sonra Konya'ya yerleşmiştir. Vefâtına (1273) kadar Konya'da kalan Mevlânâ, burada hayatında önemli bir dönüm noktası olan Şems-i Tebrîzî ile tanışmıştır.

Mevlânâ'nın adını asırları ve coğrafyaları aşırıp bütün dünyaya duyuran eseri, 25.700 beyitten oluşan 6 ciltlik *Mesnevi*'dir. Her ne kadar mesnevi nazım şekliyle yazıldığından bu adı almışsa da zamanla mesnevi dendiği zaman Mevlânâ'nın bu eseri akla gelir olmuştur. *Mesnevi-i Şerîf* ve *Mesnevi-i Ma'nevî* olarak da bilinen bu Farsça eserde, insanlara ibret ve örnek oluşturacak alegorik hikâyeler, dualar, nasihatlar yer almaktadır. Mevlânâ, bu eseri aracılığıyla Anadolu'da kardeşlik ve dayanışmaya en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde toplumsal huzura ve barış ortamına büyük katkı sağlamıştır. Mesnevi, o kadar geniş bir etki sahası oluşturmuştur ki zamanında ve sonraki dönemlerde yaşayan pek çok şair ve yazar, eserinde ondan ya ilhâm almış, alıntı yapmış ya da bir vesileyle ona göndermede bulunmuştur. İletişim imkânlarının son derece kısıtlı olduğu bir dönemde *Şeyyâd İsâ*, *Elvân Çelebi*, *Kirdecî Ali*, *İzzetoğlu*, *Yûsuf-ı Meddâh*, *Mehmed Hatîboğlu*, *Sultan Veled*, *Muhyî*, *Muîn bin Mustafa*, *Gülşehrî*, *Âşık Paşa*, *Ahmedî*, *Bedr-i Dilşâd*, *Şeyhî*, *Ârif*, *Gelibolulu Mehmed Zaîfî*, *Yazıcıoğlu Mehmed* gibi pek çok ismin eserinde ondan övgü ve hayırla bahsetmesi ve eserinden alıntı yapması bu etkinin somut bir göstergesidir.

Mevlânâ'nın diğer ünlü eseri, kendi mahlası yerine *Şems* ve *Şems-i Tebrîzî* mahlaslarını kullandığından *Dîvân-ı Şems*, *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*, *Külliyyât-ı Şems*, *Külliyyât-ı Şems-i Tebrîzî* olarak da anılan *Dîvân-ı Kebîr*'dir. İçerik, dil ve anlatım bakımından Mesnevi'ye çok benzeyen bu Farsça eserin beyit sayısı, bazı nüshalarda 50.000'e kadar ulaşmaktadır.

Bu iki büyük eseri dışında Mevlânâ'nın sohbetlerinden oluşan *Fîhi Mâ Fih* ve yedi vaaz ve öğüdünün bulunduğu *Mecâlis-i Seb'â* adlı eserleri de vardır. Her ikisi de kısmen Farsça kısmen de Arapçadır. 147 mektubundan oluşan *Mektûbât*'ını ve divanında yer aldığı halde ayrı bir eser olarak bilinen *Rubâîler*'i de diğer eserleridir.

Mevlânâ, bütün bu eserleri yanında yetiştirdiği öğrencileri ve halifeleri vasıtasıyla da Anadolu'nun huzur ve barış ortamına kavuşmasına, insanlar arasında hoşgörünün yayılmasına katkı sağlamıştır. Eserleri Türkçe olmadığı halde, adının Anadolu ve Rumeli'nin dört bucağında saygı ve hürmetle anılması, onun eserlerinde ortaya koyduğu duygu ve düşünceleri kadar yaşam tarzı olarak benimsediği ve uygulamaya koyduğu hoşgörüsüyle de ilgilidir.

Mevlânâ'nın bütün önyargılardan uzak öğretileri, oğlu *Sultan Veled*'in katkılarıyla Mevlevîlik tarikatının kurulmasıyla birlikte önce Konya ve bütün Anadolu'ya, ardından Rumeli'ye ve bütün dünyaya yayılmıştır. Dahası Mevlânâ'nın etki sahası, yaşadığı dönemle

de sınırlı kalmamış; sonraki yüzyıllara ve nihâyet günümüze kadar ulaşmıştır. Bu bakımdan 2008 yılının bütün dünyada *Mevlânâ Yılı* olarak kutlanmış olması anlamlıdır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çelebioğlu, Âmil, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yay., İstanbul 1998.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Tasavvuf Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı, S.14, Ankara 2005.

Tasavvuf Dergisi Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, S.20, Ankara 2007.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 10. Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektaşîlik

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması.

Hacı Bektaş-ı Velî, sadece Anadolu'nun değil Balkanların Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde de etkili olmuş önemli isimlerden biridir. Hoca Ahmed Yesevî'nin müritlerinden ve Babaî halifelerinden kabul edilmektedir. Devrin birçok sūfisi gibi onun da hayatı hakkında yeterli ve kesin bilgiler mevcut değildir. Daha çok rivâyetler, söylentiler ve menkıbelerle tanınmaktadır. Muhtelif kaynaklarda, *Mevlânâ* ile aynı dönemde yaşadığı belirtilmektedir.

Makâlât-ı Sūfiyâne adlı eseri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Arapça yanında İslâmiyet ve tasavvuf konusunda geniş bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Bu eser, *Sa'düddîn* adlı bir Bektaşî tarafından Türkçeye çevrilmiştir. 14. yüzyılın âlim ve Mevlevî şairi *Hatiboğlu* da bu eserin manzum çevirisini yapmıştır. 1271'de ölen *Hacı Bektaş-ı Velî*'nin kabri, Kırşehir'de bugün kendi adıyla anılan ilçededir. Kaynaklarda *Makâlât*, *Velâyetnâme*, *Kitâbü'l-Fevâ'id*, *Fâtihâ Sûresi Tefsîri*, *Şathiyye*, *Nasîhatler*, *Şerh-i Besmele*, *Makâlât-ı Gaybiyye* ve *Kelimât-ı Ayniyye* gibi eserleri olduğu belirtilir.

Horasan Türklerinden olan *Hacı Bektaş-ı Velî*, Anadolu'ya gelince Suluca Kara Öyük'e (Kırşehir) yerleşmiş ve orada Türk kültür ve tarihi açısından en önemli tarikatlardan olan Bektaşîliği kurmuştur. Fuad Köprülü, Osmanlı coğrafyasında hem İslâmiyetin hem de Türk kültürünün gelişmesi noktasında büyük katkısı olan Bektaşîliğin silsilesini *Kutbüddîn Haydar*, *Lokman-ı Serahsî* ve *Ahmed Yesevî* gibi Türk mutasavvıflarına kadar götürmektedir.

Anadolu'da kurulan en güçlü ekonomik ve sosyal yapılardan olan Ahîlik teşkilatına dahil olan Bektaşîlik, yeniçeri ordusunun kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Öyle ki Hacı Bektaş-ı Velî, yeniçeri ocağının pîrî ve üstâdı kabul edilmektedir. Nitekim Nihad Sâmî Banarlı'nın işaret ettiği gibi yeniçerilerin savaflara giderken söyledikleri *Allah Allah! Eyvallah... Baş üryân, sine püryân! Allah Allah! Nûr-ı Muhammed nebî; pîrimiz, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Velî...* şeklinde başlayan gülbang da bu görüşü desteklemektedir.

Bektaşîlik tarikatının gelişmesinde 15. yüzyılın ikinci devresi şeyhlerinden *Balum Sultan*'ın önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde Bektaşîlik, Anadolu ve Rumeli'de büyük bir gelişme göstermiştir. *İkinci Mahmud*'un yenileşme çabaları çerçevesinde yeniçeri ocağını kaldırmasıyla bağlantılı olarak Bektaşî tekkeleri de kapatılmıştır. *Abdülazîz* tarafından bu tekkeler tekrar açılmışsa da tekke ve zâviyeler hakkındaki kanunla diğer bütün tarikatlarla birlikte tamamen kapatılmıştır. Bununla birlikte 13. yüzyıldaki şekliyle tamamen örtüşmese de, bugün Anadolu ve Rumeli'de halkın günlük yaşantısında ve gönlünde yaşamaya devam etmektedir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

- Haslok, F.R., Bektaşılık Tetkikleri**, Çev.Râgıp Hulûsî, Haz.Kâmil Akarsu, MEB Yay., Ankara 2000.
- Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEB Yay., İstanbul 1988.
- Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
- Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
- Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1**, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 11. Yunus Emre

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Yunus Emre, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması Süreci, Türkçe.

Sadece Türk dünyasında değil, bütün dünyada en tanınmış sûfi şairlerden olan **Yunus Emre**'nin doğum ve ölüm tarihi, memleketi, mezarının yeri gibi bilgiler de dahil hayatı hakkında kaynaklarda kesin ve yeterli bilgi yoktur. Yapılan araştırma ve değerlendirmeler 13. yüzyılın ikinci yarısıyla 14. yüzyılın başlarında yaşamış olabileceği yönündedir. Memleketinin Sivrihisar, Bolu, Eskişehir, Konya olduğunu belirten kaynaklar vardır. Aynı şekilde mezarının bulunduğu yer olarak da *Bursa, Manisa'da Kula-Salihli arası, Erzurum'da Palandöken etekleri, Keçiborlu, Eskişehir, Lârende, Karaman* gibi farklı yerler gösterilmektedir. Şiirlerinden *Anadolu, Şam, Erzurum, Kars* ve *Azerbaycan*'ı gezdiği sonucuna ulaşan kaynaklar vardır.

Yunus Emre'yle ilgili bilgilerin böylesine yetersiz ve çelişkili olmasının şüphesiz birçok sebebi vardır. Bunlardan biri sûfi kişiliğiyle tanınmış olmasıyla ilintilidir. Hakkında o kadar çok söylenti ve menkıbe oluşmuştur ki hangisinin gerçek hangisinin yakıştırma olduğunu bilmek imkansız hale gelmiştir. Ayrıca Anadolu'da Yunus adıyla tanınmış birçok sûfi ve şair yaşadığından, bilgiler de zamanla birbirine karışmıştır.

Hakkındaki bilgiler yetersiz de olsa **Yunus Emre**'nin Anadolu'da yetişmiş ve bugün için bütün dünyada tanınan bir sûfi şair olduğu, özellikle şiirleri ve menkıbeleri vasıtasıyla Anadolu'nun İslâmlaşması, birlik ve dirliğe kavuşması, barış ve huzur ortamının tesisi, Türkçenin benimsenmesi ve gelişmesi bakımından büyük katkılar sağladığı bütün kaynaklarca kabul edilmektedir. Dahası hiçbir ayırım gözetilmeksizin Türk dünyasının dört bucağında sevilen ve sahiplenilen Yunus Emre'nin bu katkısı, günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla Yunus Emre, Türk dünyasının ve Türkçenin büyük sûfi ve şairlerindedir.

Kaynaklarda, Yunus'a iki eser atfedilmektedir: **Risâletü'n-nushiyye** ve **Divan**. **Risâletü'n-nushiyye**, aruzun *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla yazılmış 550 beyitlik didaktik nitelikli tasavvufî bir mesnevidir. Yunus'un asıl önemli eseri ise içinde hem aruzla hem heceyle yazdığı şiirlerinin toplandığı **Divan**'ıdır. Onu Türk edebiyatının en büyük sûfi şairi yapan ve insanların gönlünü kazanmasını sağlayan da bu divanda yer alan coşkulu, sade, samimi şiirler olmuştur. Öyle ki asırlar önce yazdığı Anadolu insanının ortak duygularını, hoşgörüsünü, Allah ve insan sevgisini yansıtan şiirleri, bugün de aynı şekilde kardeşlik duygularının pekiştirilmesi, Türkçe bilincinin ve sevgisinin geliştirilmesi yolunda değerlendirilmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler
Aşk şarabın içen cânlar uymaz göçmeğe konmağa

Kaf Dağı zerrem degül ay u güneş bana kul
Hak'dur aslum şek degül mürşiddür Kurân bana şek: şüphe

Kuruyuduk yaş olduk ayağımız baş olduk
Kanatlanduk kuş olduk uçduk elhamdülillâh

Cânım kurban olsun senin yoluna

Adı güzel kendi güzel Muhammed

Şefâat eyle bu kemter kuluna

kemter: değersiz, düşkün

Adı güzel kendi güzel Muhammed

Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayrân olur

Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur *şâdî: mutlu. giryân: ağlayan, mutsuz*

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Tatçı, Mustafa, Yunus Emre Divanı 1-2, KB Yay., Ankara 1990.

Timurtaş, Faruk Kadri, Yunus Emre Divanı, KTB Yay., Ankara 1986.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 12. Hoca Dehhânî

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Klâsik Türk Edebiyatı, Dehhânî.

Kaynaklarda hayatıyla ilgili çok az bilgi bulunan *Hoca Dehhânî*'nin yaşadığı döneme dair bilgiler de birbirleriyle tam olarak uyuşmamaktadır. Ağırlıklı olarak 13. yüzyılın başlarında yaşadığı söylene de 14. yüzyılın ortalarında yaşadığına dair görüşler de vardır. Bununla birlikte kaynaklar, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Konya'ya geldiği hususunda hemfikirlerdir. Bugün elimizde 1'i kaside, 6'sı gazel olmak üzere sadece 7 şiiri (74 beyit) bulunsa da bazı nazire mecmualarında (Ömer bin Mezîd, Eğridirli Hacı Kemal) ve başka bazı eserlerde adının yer alması, şöhretinin sonraki yüzyıllara aksettğini göstermektedir. Diğer taraftan 15. yüzyıl şairi *Hatiboğlu*, manzum *Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Velî* tercümesinde *Dehhânî*'nin adını *Mevlânâ*, *Nizâmeddîn*, *Sa'dî*, *Attâr* gibi büyük şairler ve *Ahmedî* ile *Şeyhoğlu* gibi devrin diğer Türk şairleriyle birlikte zikretmektedir.

Dehhânî'den ilk bahseden bilim adamı Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü, *Dehhânî*'yi Anadolu sahasında dindışı klâsik şiirin başlangıcı ve “*tamamiyle sanat gayesini hedef alan*” yeni türün ilk şairi olarak tanıtmaktadır. Şiirlerinde eğlence meclislerinden, bahar coşkusundan, aşk ve özlem gibi insanî ve dünyevî konulardan bahseden *Dehhânî*'nin Selçuklu hükümdarı Alaeddîn Keykûbâd'ın isteği üzerine 20.000 beyitlik Farsça bir *Şâhnâme (Selçuklu Şâhnâmesi=Selçuknâme)* yazdığı muhtelif kaynaklarda belirtilmektedir. Ne var ki bu eser, henüz gün ışığına çıkarılamamıştır. Şiirleri, iyi yetişmiş bir şair olduğunu göstermektedir. Henüz gün ışığına çıkarılamamış da olsa, kaynaklarda Selçuknâme adlı eserinin varlığından bahsedilmesi, Farsçaya da hakim olduğunun işareti sayılabilir. Diğer taraftan dönemin diğer şairlerinin aksine şiirlerinde tasavvufi konulara yer vermemiş olması, kendine farklı bir yol çizecek kadar güvendiğinin kanıtı sayılabilir. Bu, aynı zamanda *Dehhânî*'nin muhitindeki şairlerden çok Fars şairlerinden ilhâm aldığıının, onları kendine örnek seçtiğinin bir göstergesi de kabul edilebilir.

Örnek beyitler:

Husrev-i hûbân iden sen dilber-i şîrîn-lebi

Bîsütûn-ı ‘aşk içinde beni Ferhâd eyledi

[*Sen şirin dudaklı dilberi, güzellerin şahı eden (kudret); beni aşkın Bîsütûn dağında Ferhâd eyledi.*]

İster iseñ mülk-i hüsn âbâd ola dâd eyle kim

Pâdişehler dâd ile mülkini âbâd eyledi

[*Güzellik ülkenin âbâd olmasını istiyorsan adaletli ol. (Çünkü) padişahlar (da) ülkelerini (hep) adalet (sayesinde) âbâd etmişlerdir.*]

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Derdiyok, İ.Çetin, “Hoca Dehhânî'nin Kasidesine Tematik Bir Bakış”, **Yedi İklim**, No:55, İstanbul 1994, s.59-63.

İlaydın, Hikmet, “Dehhânî'nin Şiirleri”, **Ömer Âsım Aksoy Armağanı**, TDK Yay., Ankara 1978, s.137-165.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

- Köprülü, M. Fuad**, “Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri, Hoca Dehhânî, **Hayat Mecmuası**, S.1, Ankara 1926, s.4-5.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
- Mansuroğlu, Mecdut**, **Anadolu Türkçesi (XIII.Asır), Dehhânî ve Manzûmeleri**, İstanbul 1947.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Ünver, İsmail**, “Hoca Dehhânî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XVIII, TDV Yay., İstanbul 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
TÜRK KLASİK EDEBİYATI (XIV. YÜZYIL) BEYLİKLER
DÖNEMİ EDEBİYATI**

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

EKİM - 2009

ANKARA

2.3.2. Türk Klasik Edebiyatı (XIV. Yüzyıl) Beylikler Dönemi Edebiyatı

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Türk Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı, Türkçe.

14. yüzyıl Anadolu'da Türk beyliklerinin egemen olduğu bir dönemdir. Bu sebeple 'Beylikler Dönemi' olarak da adlandırıldığı olur. Bu dönemin Türk edebiyatı açısından en büyük özelliği, şair ve yazarlarca Türkçeye büyük ilgi gösterilmiş olmasıdır. Öyle ki bu dönemde yazılan eserlerin dili sonraki dönemlerle karşılaştırıldığında oldukça sade ve anlaşılırdır. Arapça ve Farsça kelime sayısı sınırlıdır.

14. yüzyılda Türkçeye gösterilen bu ilginin iki temel sebebi olduğu söylenebilir. Birincisi yöneticilerin eğitim durumu, ikincisi edebî ürünlerden beklenen sonuçlarla ilgilidir. Bu yüzyılda Türk beylerinin başında bulunan yöneticiler, sınır boylarında bulunmalarından ve sürekli düşmanla temas halinde olmalarından dolayı, çok iyi bir eğitim alamamışlar; dolayısıyla Arapça ve Farsçayı da yeterince öğrenme fırsatı bulamamışlardı. Diğer yandan bu dönemde edebî ürünler, öncelikle İslâmî duygu ve inanç esaslarıyla ibadetlerin halka öğretilmesi ve benimsetilmesi amacıyla yönelikti. Dolayısıyla edebî eserlerin halkın anlayabileceği bir dille yazılmasına büyük önem gösterilmişti.

14. yüzyılın, bir başka deyişle 'Beylikler Dönemi'nin diğer bir önemli özelliği de edebî faaliyetlerin 13. yüzyılda olduğu gibi daha çok çeviriye dayalı olmasıdır. Çeviri faaliyetlerinin bu yüzyılda yoğunlaşmış olmasının da yukarıdakilerle aynı gerekçelere dayandığı söylenebilir. Zira Arapça ve Farsça bilmeyen yöneticilerin ve halkın başta İslâmî konularla ve yerleşik toplumsal yaşamla ilgili olmak üzere kendilerini geliştirmeleri için bu konuda daha deneyimli toplumlarda üretilmiş eserlerden yararlanmaları gerekmektedir.

Bu açılarından bakıldığında; *Garîbnâme*, *Fakrnâme*, *Vasf-ı Hâl* (=Hikâye), *Kimyâ Risâlesi*, *Elifnâme* [*Âşık Paşa*]; *Mantuku't-Tayr* (=Gülşennâme), *Feleknâme*, *Arûz-ı Gülşehrî*, *Kerâmât-ı Ahî Evrân*, *El Muhatasar Tercümesi* [*Gülşehrî*], *Süheyl ü Nevbahâr* (=Kenzü'l-bedâyî), *Ferhengnâme-i Sa'dî* [*Hoca Mes'ûd*]; *Yûsuf u Zelîhâ*, *Dâstân-ı Sultân Mahmûd*, *Ahvâl-i Kiyâmet* [*Şeyyâd Hamza*]; *Çerhnâme*, *Kitâbu Evsâfı Mesâcidi's-Sherîfe* [*Ahmed Fakîh*]; *Kenzü'l-küberâ Mehekkü'l-ulemâ*, *Marzubannâme*, *Kâbûsnâme çevirisi*, *Tâberî Tarihi*, *Hûrşîd ü Ferahşâd* [*Şeyhoğlu Mustafa*]; *Sîretü'n-Nebî*, *Fütûhu's-Şâm*, *Yüz Hadis Tercümesi*, *Yûsuf u Züleyhâ* [*Erzurumlu Darîr*]; *Dâsitân-ı Hamâme*, *Dâsitân-ı Ejderhâ*, *Hikâye-i Delletü'l-Muhtel*, *Kesikbaş Destanı* [*Kirdecî Ali*]; *Varka ve Gülşâh*, *Hâmûşnâme*, *Dâsitân-ı İblîs*, *Maktel-i Hüseyin* [*Yusuf Meddâh*]; *Menâkıbu'l-Ârifîn*, *Kul Mes'ûd'un Kelile ve Dimne Tercümesi* [*Eflâkî*], *Hamzanâme* [*Hamzavî*], *Kıssa-i Mukaffâ*, *Muhammed Hanefî Cengi*; [*Tursun Fakı*], *Tavus Mucizesi* [*İzzetoğlu*], *Mu'cize-i Muhammed Mustafâ*, *Dâstân-ı Geyik* [*Sadreddîn*]; *Maktel-i Hüseyin*; *İbrahim'in Dâstân-ı Yiğit* [*Kastamonulu Şâzî*]; *Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm* [*Kurşehirlî İsâ*], *Mesnevî* [*İslâmî*], *Hüsrev ü Şîrîn* [*Fahrî*], *Işknâme* [*Mehmed*], *Gül ü Hüsrev* [*Tutmacı*], *Menâkıbu'l-Kudsiye* [*Elvan Çelebi*], *Keşfü'l-me'ânî* [*Lâdikli Mehmed*], *Ferahnâme* [*Kemaloğlu İsmail*], *Bahtiyarnâme* [*Pîr Mahmûd*] gibi edebî ürünlerin beylikler dönemi olarak da adlandırılan 14. yüzyılda Anadolu'nun değişik bölgelerinde yarı yerleşik yarı göçebe bir yaşam tarzına sahip olan ve beylikler halinde yaşayan Türklerin hem İslâmiyeti öğrenip benimseme hem de yerleşik hayata uyum sağlama noktalarında önemli katkı sağladıkları anlaşılmaktadır.

Beylikler Döneminin dîvân sahibi üç ismi; *Ahmedî*, *Seyyîd Nesîmî* ve *Kadı Burhâneddîn* klâsik geleneğin temsilcileri olarak dikkat çekmektedirler. Bu şairlerin eserleri şunlardır:

Dîvân, İskendernâme, Mirkatü'l-Edeb, Mîzânü'l-Edeb, Mi'yârü'l-Edeb, Bedâiyü's-Sihr fî Sanâyi'i's-Şi'r, Cemşîd u Hûrşîd, Tervîhu'l-Ervâh, Kasîde-i Sarsarî Şerhi, Hayetü'l-ukalâ, Yûsuf u Züleyhâ [Ahmedî]; Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân [Seyyîd Nesîmî]; Türkçe Dîvân, İksîru's-Sa'âdât fî Esrâri'l-İbâdât, Tercîhu't-Tavzîh [Kadı Burhaneddîn].

Yukarıdaki edebî ürünlerden de anlaşılacağı gibi 14. yüzyılda klâsik Türk edebiyatı henüz oluşum aşamasında bulunduğundan bu geleneğe tamamen uygun eser sayısı istisnâî ölçüde azdır. Tespit edilecek birkaç örnek de klâsik geleneğin gerek dış yapı gerek iç yapı bakımından gerekli bütün şartlarıyla birebir uyumlu değildir. En azından klâsik geleneğin vezin, dil, anlatım ve içerik gibi hususlarda sahip olduğu sağlam yapıyı bu dönemin eserlerinde birebir tespit etmek mümkün olmamaktadır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.

Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.1. Selçuklu Sonrası Anadolu

Anahtar Kelimeler: Dönemi, Türkçe ve Türk Edebiyatı.

Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'ya göçlerin yoğunlaştığı 1048 tarihli Pasinler ve 1071 tarihli Malazgirt zaferlerinin hemen ardından 1075'te **Kutalmışoğlu Süleyman Şah** tarafından kurulmuştu. İznik'te kurulan devletin merkezi sonradan Konya'ya taşınmıştır. 1176'da **İkinci Kılıçarslan** önderliğindeki Selçuklu ordusunun **Miryakefalon**'da Bizans ordusunu mağlup etmesiyle Türklerin Anadolu'dan atılamayacağı da kesin olarak kanıtlanmış oldu. 1243'te **İkinci Gıyâseddîn Keyküsrev** önderliğindeki Selçuklu ordusunun Anadolu'yu istilâ eden Moğollar karşısında **Kösedağ**'da yapılan savaşı kaybetmesi ise devletin dağılma sürecine girmesine sebep olmuştur. Nihayet 1308'de **İkinci Mes'ûd**'un ölümüyle birlikte Anadolu Selçuklu Devleti de tarihe karışmıştır.

Selçuklu sultanlarının şairlere, yazarlara, din adamlarına ve âlimlere gösterdikleri yakın ilgi, Anadolu'da sağlanan istikrarın getirdiği güven ortamının da katkısıyla, Selçuklu ülkesinde kültürel ve sanatsal faaliyetlerin gelişmesini sağlamıştır. Nitekim bu süreçte Türklerin Anadolu'ya göçleri devam etmiş; bu arada pek çok âlim, sanatkâr ve mutasavvıf Anadolu'ya gelmiştir. Böylece sultanların ve şehzâdelerin çevresinde ilmî ve kültürel faaliyetler yoğunlaşarak devam etmiştir.

Kösedağ yenilgisi, Anadolu Selçuklu Devletini dağılma sürecine sokmuş; dolayısıyla Anadolu'daki istikrar ortamı bozulmuştur. Moğol istilâsı, Anadolu'nun yalnızca siyasî istikrarını bozmakla kalmamış; huzur ve güven ortamının kaybolmasıyla birlikte, yokluklar ve kıtlıklar devri de başlamıştır.

Selçuklu Devletinin dağılma sürecinde varlıklarını hissettirmeye başlamış olan beylikler, devletin tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte iyice güç kazanmışlar ve **Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Karesioğulları, Osmanoğulları, Mentешеoğulları, Hamitoğulları, Sahibataoğulları, Eşrefoğulları, Taceddinoğulları, Candaroğulları, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Eretna ve Kadı Burhaneddin Devleti, Alâiye ve Canik Beylikleri** kendi bölgelerinde tutunma çabasına girmiştir. Selçuklu dönemindeki ilim ve sanat faaliyetleri, sonraki dönemde bu beyliklerin egemen oldukları Konya, Kütahya, Manisa, Aydın, İzmir, Bakılesir, İznik, Bursa, Muğla, Antalya, Afyonkarahisar, Beyşehir, Seydişehir, Niksar, Kastamonu, Maraş, Elbistan, Çukurova, Sivas ve Samsun gibi şehirlerde gerçekleşmiştir.

Büyük Selçuklu Devletinin devamı niteliğindeki Anadolu Selçuklu Devletinden sonraki 'Beylikler Dönemi'nde gerçekleştirilen kültürel ve edebî faaliyetlerin en çok dikkat çeken yönü Türkçenin ağırlık kazanmış olmasıdır. Arapça ve Farsça konusunda yeterli donanıma ve birikime sahip olmayan Türk beyleri, şair ve yazarları Türkçe yazmaya teşvik etmiştir. Böylece siyasî bakımdan Anadolu Türkleri için sancılı bir geçiş dönemi anlamına gelen beylikler dönemi, Türkçenin tarihi gelişimi içinde önemli bir yer edinmiştir.

Anadolu Selçuklu Devletinin tamamen tarihe karıştığı 1308'de henüz kurulmuş olan **Osmanoğulları**, bu tarihten sonra kuruluş sürecini hızlı bir şekilde tamamlamıştır. Önce Rumeli merkezli fetihlerle gelişmesini sürdüren Osmanoğulları, daha sonra Anadolu'da da birliği sağlamayı başarmış; 1402 tarihli Ankara savaşındaki yenilgiye rağmen, kısa sürede toparlanmıştır. Selçuklu Devletinin yıkılışının ardından geçen yaklaşık iki yüzyıl sonra

Anadolu ve Rumeli, Osmanlı Devleti sayesinde tamamen Türk egemenliği altına girmiştir. Bu arada Anadolu ve Rumeli’de huzur ve refah ortamı iyice gelişmiş; kültürel, sanatsal, dinî ve ilmî faaliyetler için her türlü uygun ortam hazır hale gelmiştir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.

Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.

Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Köprülü, M.Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köymen, Mehmet, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara 1963.

Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1991.

Turan, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 1969.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara 1969.

Yınanç, Mükrimin Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.1.1 Siyasi İktidarın Parçalanması

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Devleti, Anadolu'da Türk Birliğinin Parçalanması, Beylikler Dönemi

1048'de Pasinler Ovası'nda Bizans kuvvetlerine karşı kazanılan zaferin ardından 1071 tarihli Malazgirt zaferi, Anadolu'da bir Türk devletinin kurulması için gerekli şartların oluşumuna da imkân sağlamıştır. Nitekim 1075'te Süleyman Şah'ın İznik'i alarak bağımsızlığını ilan etmesiyle Anadolu'da Selçuklu Devleti egemenliği başlamış olur.

Birinci Kılıçarslan yönetimindeyken başlayan Haçlı seferleri, başkentini önce İznik'ten Konya'ya taşınmasına ve sonra da Kılıçarslan'ın ölümüyle Anadolu'da karışık bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. **Sultan Mes'ûd** döneminde oğlu **İkinci Kılıçarslan**'ın 1445'te Bizanslılara karşı kazandığı başarı ve sonrasında tahta geçmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti, yeniden güç kazanır. **İkinci Kılıçarslan**'ın 1192'de ölümünden sonra yerine geçen **Birinci Gıyâseddin Keyhüsrev**, 1211'de Bizanslılara karşı önemli bir zafer kazanmıştır. Ne var ki bu zaferden sonra savaş meydanını gezerken bir düşman askeri tarafından şehit edilir.

Yerine geçen oğlu **İzzettin Keykâvûs**'un ilk yılları da tıpkı babasının gibi taht kavgasıyla geçmiştir. Daha sonraki dönemde ise ülkesinin imarına ve eğitim faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Ondan sonra yerine geçen **Alâeddin Keykûbât** zamanında, Selçuklu Devleti, en güçlü dönemini yaşar. Alâeddin Keykûbât, döneminde askerî başarıları yanında Anadolu'yu Moğol istilâsından kurtarmaya yarayacak kadar da diplomatik başarılarla imza atmıştır. Böylece halk, huzur ve güven içerisinde yaşama imkânı bulur.

1237'de Kayseri'de ölümünden sonra vasiyetinin aksine, tahta **İzzeddin Kılıçarslan** yerine büyük oğlu **İkinci Gıyâseddin Keyhüsrev** geçer. Bir süre 1240 tarihli **Babâî** isyanıyla meşgul olan Selçuklu ordusunun 1243'te **Kösedağ**'da Moğol ordusuna yenilmesiyle birlikte dağılma süreci de başlamış olur. Bu süreçte büyük bir karmaşa içine düşmüş olan Anadolu, Moğolların acımasız yağma faaliyetlerine ve zulümlerine sahne olmuştur.

Bu arada Selçuklu egemenliğindeki beyliklerin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte Anadolu'da Türk Beylikleri Dönemi de başlamış olur. 1308'de **Sultan İkinci Mes'ûd**'un ölümüyle birlikte de Anadolu Selçuklu Devleti, tarih sahnesinden çekilmiş olur. Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılma sürecinde veya bu sürecin hemen ardından ortaya çıkan Türk beylikleri, merkezleri ve kuruluş-yıkılış tarihleriyle birlikte şöyledir:

- Konya civarında Karamanoğulları (1256-1487)
- Kütahya civarında Germiyanogulları (1300-1429)
- Manisa civarında Saruhanoğulları (1300-1410)
- Aydın ve İzmir civarında Aydınoğulları (1308-1426)
- Balıkesir civarında Karesioğulları (1293-1359)
- Muğla ve Aydın civarında Menteşeoğulları (1282-1424)
- Antalya ve Göller bölgesinde Hamitoğulları (1280-1423)
- Afyonkarahisar civarında Sahibataoğulları (1288-1342)
- Beyşehir ve Seydişehir civarında Eşrefoğulları (1280-1326)
- Niksar civarında Taceddinoğulları (1378-1428)
- Kastamonu civarında Candaroğulları (1292-1461)
- Maraş ve Elbistan civarında Dulkadiroğulları (1337-1521)

Çukurova bölgesinde Ramazanoğulları (1378-1608)
Sivas civarında Eretna ve Kadı Burhaneddin Devleti (1344-1398)
Alâiye Beyleri (1293-1471), Canik Beylikleri (1348-1428)

Kaynak (Source):

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEGSB Yay., İstanbul 1988.
Kartal, Ahmet, Şiraz'dan İstanbul'a, Kriter Yay., İstanbul 2008.
Konuş, Fazlı, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2006.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
Köymen, Mehmet, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara 1963.
Merçil, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1991.
Osmanlı, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.
İslâm Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul.
Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1969.
Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.
Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1952.
Türkler, Yeni Türkiye Yay., Ankara.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1969.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.1.2. Dönemin Kültür ve Sanat Ortamı

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Kültür ve Sanat.

1243 tarihli Köseadağ Savaşı'na kadar Anadolu'da Türk boyları, Selçuklu yönetimi altında sınır boylarına yerleşmiş olarak bulunuyorlardı. Dolayısıyla kültürel ve edebî ortam, daha çok Selçuklu şehir merkezlerinde oluşmaktaydı. Selçuklu Devleti, resmî dil olarak Arapça ve Farsçayı benimsemişti. Nitekim uygulamada da bilim dili Arapça, edebiyat dili ise Farsçaydı. Dolayısıyla bu dönemde Türkçe, bu iki dilin gölgesinde kalmış; bilim, din ve edebiyat dünyasında daha çok Arapça ve Farsça eserler verilmiştir.

Diğer taraftan Selçuklu Devletinin egemen olduğu dönemde Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinde hanlar, kervansaraylar, medreseler, bîmârhâneler, hamamlar, su kanalları, saraylar inşa edilmiştir. Bu döneme ait eserler, gerek mimarî yapıları gerekse süsleme biçimleri açısından Türk kültür ve sanat tarihinde, bugün de ilgi çeken önemli bir yere sahiptir.

1243 tarihinde Moğollara karşı kaydebilen Köseadağ Savaşı, Selçuklu Devletinin Anadolu'da egemenliğini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Selçuklu Devletinin Anadolu'da egemenliği kaybetmesi ve daha sonra da tamamen ortadan kalkması süreci, sınır boylarındaki Türk beyliklerinin birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sonuçlanmıştır. Siyasî ve askerî anlamda egemenliğin Selçuklu Devleti gibi merkezi bir otoriteden mahallî yönetimler olarak algılanabilecek beyliklere geçmesi, kültürel faaliyetlerin de niteliğinin önemli biçimde değişmesine sebep olmuştur.

Yeni kurulan Türk beyliklerde Arapça ve Farsçadan çok Türkçeye önem ve değer verilmiştir. Çünkü hem yöneticiler hem de halk, medrese eğitiminden geçmemiş olduğundan, Arapça ve Farsça yerine Türkçe ön plâna çıkmıştır. Bu beyliklerin beylerinin teşvik ve talepleri, Moğol istilâsından kaçıp Anadolu'ya gelen ve Türkçeyi edebî dil olarak belirli ölçüde de olsa işlemiş bulunanların da katkısıyla, Anadolu Beylikleri Devrinde Anadolu'da Türkçe ağırlıklı yeni bir kültürel ortam oluşmuştur.

Bu ortamda edebî faaliyetler, öncelikle çeviri ve telif eserler oluşturulması suretiyle gerçekleşmiştir. Arapça ve Farsça yazılmış başta dinî eserler ve mesneviler olmak üzere pek çok önemli eserin uyarlama veya yeniden yazım yoluyla Türkçeye aktarımı gerçekleştiği gibi Türkçe olarak da önemli telif eserler verilmiştir. Bu dönemde ister telif ister çeviri olsun, Türk dilinin geleceği bakımından bugün bile önemini koruyan eserler kaleme alınmıştır.

Kaynak (Source):

Aslanapa, Oktay, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.705-723.

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Bilici, Kenan, “Anadolu'da Selçuklu Dönemi Sanat Ortamı”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.748-754.

Cantay, Gönül, “Anadolu Türk Beylikleri Sanatı”, **Türkler**, C.8, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.15-29.

Durukan, Aynur, “Selçuklu Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit: XII.Yüzyıl”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.724-742.

- Ercilasun, Ahmet B., Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
- Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEB Yay., İstanbul 1988.
- Kartal, Ahmet**, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.
- Korkmaz, Zeynep**, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.
- Korkmaz, Zeynep**, “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.205-216.
- Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
- Özkan, Ömer, Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14-15.Yüzyıl)**, Gazi Üniversitesi SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara 2005.
- Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, MEB Yay., İstanbul 2000.
- Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 1969.
- Yavuz, Kemal**, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.1.3. Türkçe'nin Egemenliği

Anahtar Kelimeler: Beylikler Dönemi, Anadolu Türk Beyleri, Türkçe.

Malazgirt ve Miryakefalon savaşları sonrasında Anadolu'ya yerleşen Türkler, her ne kadar günlük yaşantılarında Türkçe ile anlaşıyorlarsa da devletin dili Arapça ve Farsçaya dayanmaktaydı. Medreslerde de Arapça ağırlıklı bir eğitim görüldüğünden bir süre Türkçenin Anadolu'da yazılı edebiyat dili olarak yeterince varlık gösteremediği görülür.

Anadolu Selçuklu Devletinin Anadolu'daki egemenliğini yitirmesinin ardından kurulan Beylikler Döneminde ise farklı gelişmeler yaşanmıştır. Bu sürecin tersine dönmesinde başta *Karamanoğlu Mehmed Bey* olmak üzere *Aydinoğlu Mehmed Bey*, *Umur Bey* ve *İsâ Bey*, *Saruhanoğlu İshak Bey*, *Germiyanoğlu Süleyman Şah*, *Candaroğlu İsfendiyar Bey* gibi Anadolu'da yeni kurulan beyliklerin yöneticilerinin önemli bir payı ve katkısı vardır.

Türkçe, bu dönemde iki şekilde etkin dil haline gelmiştir. Öncelikle bu dönemde pek çok Arapça ve Farsça eserin Türkçeye aktarıldığı görülmektedir. Ancak bu aktarma işlemini günümüzde olduğu gibi kelime kelime çeviri şeklinde düşünmemek gerekir. Zira bu dönemde yapılan çevirilerde, kaynak eser esas alınmışsa da, mutlaka Türkçeye aktarırken birçok değişiklik de yapılmıştır. Kaynak eserlerin kimi bölümleri özetlenmiş, çıkarılmış veya bunlara ilaveler yapılmıştır. Bütün bu süreçte de hedef dil olan Türkçenin cümle yapısına ve söz varlığına bağlı kalınmıştır.

Şüphesiz 14. yüzyılda Türkçenin egemen dil olmasını sağlayan isimlerin başında *Âşık Paşa* ve *Gülşehri*'yi zikretmek gerekir. Öyle ki Türkçe bilinci ve Türkçenin önemiyle ilgili günümüzde gerçekleştirilen hemen her etkinlikte bu iki ismin katkısı vurgulanır hale gelmiştir. Âşık Paşa ve Gülşehri dışında *Şeyyâd Hamza*, *Ahmed Fakîh*, *Hoca Mes'ûd*, *Eflâkî*, *Kul Mes'ûd*, *Şeyhoğlu Mustafa*, *Erzurumlu Darîr* ve *Hamazavî* gibi edipler(ANLAMI) de Türkçenin geniş kitlelere ulaşan yazılı bir edebiyat dili olmasında etkili olmuşlardır. Ayrıca bu dönemde Türkçenin egemenliğine katkı sağlayan isimler arasında Türkçe divan sahibi *Nesîmî*, *Kadı Burhâneddîn* ve *Ahmedî*'yi de saymak gerekir.

Bu isimler tarafından kaleme alınan ve 14. yüzyılın Türkçenin egemen bir dil olduğu bir dönem olmasını sağlayan önemli edebî ürünler olarak da öncelikle *Garîbnâme*, *Mantku't-tayr*, *Çarhnâme*, *Süheyl ü Nevbahâr*, *Yûsuf u Zelîhâ*, *Menâkıbu'l-ârifîn*, *Kenzü'l-küberâ Mehekkü'l-ulemâ*, *Marzubannâme*, *Fütûhu's-Şâm Tercümesi*, *Hamzanâme* gibi eserleri zikretmek gerekir. Ayrıca müellifleri belli olan bu eserler dışında müellifleri belli olmayan *Kurân ve değişik sûrelerin çevirileri*, *dinî-destânî hikâyeler*, *Battalnâmeler*, *Ebû Müslimnâmeler* ve *Dânişmendnâmeler* gibi ürünleri de bu katkı noktasında dikkat çeken örnekler olarak değerlendirmekte yarar vardır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Ercilasun, Ahmet B., Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Korkmaz, Zeynep, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Korkmaz, Zeynep, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.205-216.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.

Yavuz, Kemal, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.1.4. Eser Veriminde Büyük Patlama

Anahtar Kelimeler: Beylikler Dönemi, Türkçe, Çeviri ve Telif Eserler.

Selçuklu Devleti döneminin ardından gelen Beylikler Dönemi, özellikle Türkçe eserler bakımından oldukça verimli olmuştur. Bu dönemde gerek manzum gerek mensur pek çok eserin verildiği görülmektedir. Bu dönemde eser veriminde büyük bir artış olmasının birkaç sebebi olduğu söylenebilir. Şüphesiz bunların başında İslâm dinini yeni öğrenmeye çalışan halkın aydınlatılması ihtiyacının hem yöneticiler hem de şair ve yazarlar tarafından hissedilmesi yer almaktadır.

İslâmiyeti yeni kabul etmiş olan Türkler, uzun süre sınır boylarında bulunmuşlar ve Selçuklu Devletinin yıkılışına kadar da bu konumlarını sürdürmüşler; dolayısıyla da Türkçeyle manzum veya mensur ürün verme noktasında oldukça kısır bir dönem yaşanmıştır. 1243'te bu dönemin sonunu getiren Köseadağ Savaşıyla birlikte sınır boylarında tam olarak yerleşik hayata geçmemiş biçimde yaşayan Türkler, beylikler halinde egemenliği ele geçirmişlerdir. Bu beyliklerin yöneticilerinin şair ve yazarları Türkçe yazmaya ve başka dillerdeki önemli eserleri Türkçeye çevirmeye teşvik etmeleri, bir süre suskun kalan Türk şair ve yazarlarını yüreklendirmiş; İslâm dinini halka tanıtmaya arzusunun da verdiği gayretle pek çok telif ve çeviri eser kaleme alınmıştır.

13. yüzyılda Anadolu sahasında *Mevlânâ*, *Hacı Bektaş-ı Velî* ve *Sultan Veled* gibi daha çok Arapça ve Farsça yazarlar dışında *Yunus Emre* ve *Hoca Dehhânî* gibi Türkçe eserleriyle tanınan şair sayısı çok az iken bu sayı, 14. yüzyılda *Âşık Paşa*, *Gülşehrî*, *Nesîmî*, *Ahmedî*, *Kadı Burhâneddîn*, *Ahmed Fakîh*, *Hoca Mes'ûd*, *Eflâkî*, *Kul Mes'ûd*, *Şeyhoğlu Mustafa*, *Erzurumlu Darîr*, *Hamzavî* gibi isimlerle birdenbire patlama noktasına ulaşmıştır.

Âşık Paşa'nın Garîbnâme, Fakrnâme, Vasf-ı Hâl (=Hikâye), Kimyâ Risâlesi, Elifnâme; Gülşehrî'nin Mantuku't-Tayr (=Gülşennâme), Feleknâme, Arûz-ı Gülşehrî, Kerâmât-ı Ahî Evrân, El Muhatasar Tercümesi, Hoca Mes'ûd'un Süheyl ü Nevbahâr (=Kenzü'l-bedâyî), Ferhengnâme-i Sa'dî; Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ, Dâstân-ı Sultân Mahmûd, Ahvâl-i Kiyâmet; Ahmed Fakîh'in Çerhnâme, Kitâbu Evsâfî Mesâcidi's-Şerîfe; Şeyhoğlu Mustafa'nın Kenzü'l-küberâ Mehekkü'l-ulemâ, Marzubannâme, Kâbûsnâme çevirisi, Tâberî Tarihi, Hûrşîd ü Ferahşâd; Ahmedî'nin Dîvân, İskendernâme, Mirkatü'l-Edeb, Mîzânü'l-Edeb, Mi'yârü'l-Edeb, Bedâyîu's-Sihr fî Sanâyi'i's-Şî'r, Cemşîd u Hûrşîd, Tervîhu'l-Ervâh, Kasîde-i Sarsarî Şerhi, Hayetü'l-ukalâ, Yûsuf u Züleyhâ; Seyyîd Nesîmî'nin Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân; Kadı Burhaneddîn'in Türkçe Dîvân, İksîru's-Sa'âdât fî Esrârî'l-İbâdât, Tercîhu't-Tavzî; Erzurumlu Darîr'in Sîretü'n-Nebî, Fütûhu's-Şâm, Yüz Hadis Tercümesi, Yûsuf u Züleyhâ; Kirdecî Ali'nin Dâsitân-ı Hamâme, Dâsitân-ı Ejderhâ, Hikâye-i Delletü'l-Muhtel, Kesikbaş Destanı; Yusuf Meddâh'ın Varka ve Gülşâh, Hâmûşnâme, Dâsitân-ı İblîs, Maktel-i Hüseyin; Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Ârifîn, Kul Mes'ûd'un Kelile ve Dimne Tercümesi, Hamzavî'nin Hamzanâme, Tursun Fakî'nin Kıssa-i Mukaffâ, Muhammed Hanefî Cengi; İzzetoğlu'nun Tavus Mucizesi, Sadreddîn'in Mu'cize-i Muhammed Mustafâ, Dâstân-ı Geyik; Kastamonulu Şâzî'nin Maktel-i Hüseyin; İbrahim'in Dâstân-ı Yiğit, Kırşehirli İsâ'nın Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm, İslâmî'nin Mesnevî, Fahrî'nin Hüsrev ü Şîrîn, Mehmed'in Işknâme, Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev, Elvan Çelebi'nin Menâkıbu'l-Kudsîye, Lâdikli Mehmed'in Keşfü'l-me'ânî, Kemaloğlu İsmail'in Ferahnâme, Pîr Mahmûd'un Bahtiyarnâme adlı eserleri bu dönemde eser verimindeki patlamayı örneklendirecek düzeydedir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Ercilasun, Ahmet B., Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Korkmaz, Zeynep, “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.205-216.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.636-670.

Yavuz, Kemal, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.1.5. 14. Yüzyılda Tarih Yazıcılığı

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Tarih Kaynakları, Ahmedî, Dâstân-ı Tevârih-i Âl-i Osmân.

14. yüzyılda gerçek anlamıyla sırf tarihî kaynaklara bağlı bir eserden bahsetmek, bugün için mümkün değildir. Türk edebiyatında gerçekten tarihî bir kaynak olarak değerlendirilebilecek eserlerin verilmeye başlanması çok daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Bu yüzyılda ise tarihle dolaylı yoldan ilişkilendirilebilecek; ancak gerçek anlamıyla tarihî bir kaynak ve belge olarak kabul edilmesi mümkün olmayan dinî-destânî-menkıbevî ürünler verilmiştir. *Battalnâme*, *Dânişmendnâme* gibi müellifi belli olmayan ürünlerle *Hamzavî*'nin *Hamzanâme* adlı eseri, *Erzurumlu Darîr*'in *Sîretü'n-Nebî* çevirisi ve *Ferîdüddîn Attâr*'ın *Tezkiretü'l-evliyâ* adlı eserinin çevirileri gibi ürünler bunlar arasında sayılabilir.

Sonraki yüzyıllarda örneklerine gittikçe daha fazla rastlanacak olan tarih yazıcılığının 14. yüzyılda bahsedilebilecek örneği ise 15. yüzyılın başında vefat etmiş olan Ahmedî'ye aittir. Ahmedî'nin en ünlü eseri olan *İskendernâme*'nin bölümlerinden biri olan *Dâstân-ı Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, bugüne kadar bilinen ilk Osmanlı tarihidir. 334 beyitlik bu eser, aslında *İskendernâme*'nin bir bölümünü oluşturmaktadır. Şüphesiz bu eser de sağlam tarihî bilgilere dayanmamaktadır. Bununla birlikte destanî unsurlar taşımakla birlikte dönemin tarihî gelişmelerine ışık tutan daha sağlam bir kaynak bulunmaması sebebiyle dikkate değer olmalıdır. Bu eserin içinde genel anlamda İslâm tarihi, İlhanlı tarihi ve Osmanlı tarihi hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu eser, sonraki dönemlerde *Neşrî*, *Lütfü Paşa*, *Şükrüllâh* gibi birçok tarihçiye ilham kaynağı olmuştur. *Dâstân-ı Tevârih-i Âl-i Osmân*, 15. yüzyılda *Hayâtü* mahlaslı bir şair tarafından, *İskendernâme*'yle birlikte, *Ahmedî*'ye gönderme yapılarak yeniden yazılmıştır.

14.yüzyılda doğrudan tarihî bir kaynak olmasa da Mevlevîlik ve Mevlevî büyükleri hakkında birtakım bilgiler içerdiğinden zikredilmesinde yarar olan bir eser de Eflâkî tarafından kaleme alınan *Menâkıbu'l-ârifîn* adlı eserdir. Bu eserde *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* hakkında da bilgiler yer almaktadır. *Menâkıbu'l-ârifîn*'de, 13 ile 15. yüzyıllarda Anadolu'da hâkim olan dinî, tarihî, sosyal ve kültürel ortamla ilgili birtakım bilgiler ve ipuçları da bulunmaktadır. Bu bakımdan dikkate değer bir eserdir.

Elvan Çelebi'nin *Menâkıbu'l-kudsiye fî Menâsibü'l-ünsiyye* adlı eseri, Baba İlyas sülâlesi etrafında gelişen olaylar üzerine kurulu olduğundan dönem hakkında önemli bilgiler içermektedir. *Şeyhoğlu Mustafa*'nın *Taberî Tarihi Çevirisi*, *Erzurumlu Darîr*'in *Fütûhu's-Şâm Tercümesi* türünden eserler de benzer örnekler arasında sayılabilir.

Kaynak (Source):

Aydın, Ahmet, "Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı", **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.417-425.

Banarlı, Nihad Sami, "XIVüncü Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi=Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i 'Osmân ve Cemşid ve Hurşid Mesnevisi", **Türkiyat Mecmûası**, VI.ciltten ayrışbasım, İstanbul 1939.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.

Başar, Fahmeddin, "İlk Osmanlı Tarihçileri", **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.409-416.

Erünsal, İsmail E. ve Ocak, A.Yaşar, **Elvan Çelebi, Menâkıbü'l-kudsiyye fî Menâsibü'l-ünsiyye**, İstanbul 1984/Ankara 1995.

- Özkan, Mustafa**, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.636-670.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Taneri, Aydın**, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri, Eflâkî ve Eseri Hakkında”, **İran Şehinşahlığının 2500.Kuruluş Yıldönümüne Armağan**, İstanbul 1971, s.413-464.
- Tulum, Mertol**, **Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl Menâkıbu’l-kudsiyye Üzerinde Bir Deneme**, İstanbul 2000.
- Yazıcı, Tahsin**, **Ahmed Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri I-II**, İstanbul 1989.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.2. Yüzyılda Şiir (Divan Sahibi Şairler)

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Kadı Burhâneddîn, Ahmedî, Seyyîd Nesîmî.

14. yüzyılda henüz klâsik Türk edebiyatı geleneği yerleşmiş olmadığından, şairlerin daha çok mesnevileriyle dikkat çektikleri bu dönemde, divan sahibi şair sayısı azdır. 14. yüzyılda divan sahibi üç isim dikkat çekmektedir:

Kadı Burhaneddin (öl.1398): Asıl adı *Ahmed* olan ***Kadı Burhaneddin***, ilk eğitiminin ardından Mısır, Şam ve Halep'te öğrenim görmüştür. 19 yaşında babasıyla Hacca gitmiş; 21 yaşında Kayseri kadısı, 34 yaşında Eretna Beyliğinin veziri, 37 yaşında bu beyliğin hükümdarı olmuştur. Bu süreçte çetin siyasî ve askerî mücadelelere girişen şair, 1398'de Akkoyunlulara yenilerek öldürülmüştür. Klâsik Türk şiirinin öncü şairlerindedir. Türk edebiyatına özgü nazım şekillerinden tuyuğlarıyla ünlü olan şairin Arapça ve Farsça şiirler yazdığı söylenmekle birlikte bunlara henüz ulaşılmış değildir. En önemli eseri olan *Türkçe Divanının* tek yazma nüshası British Library'de bulunmaktadır. Kadı Burhaneddin'in *İksîrî's-saâdât fî-esrâri'l-ibâdât ve Tercîhü't-tavzîh* adlı eserleri de vardır.

Ahmedî (öl.1413): Asıl adı *Tâceddîn İbrâhîm bin Hızır*'dir. Kardeşi (*Hamzavî*) de şair olan şairin Amasya'da doğduğu bilinmektedir. Kaynaklarda Sivaslı veya Germiyanlı olduğu da söylenmektedir. Devrin diğer şairleri gibi dinî ilimler yanında tıp, astronomi, geometri de öğrenmiştir. Bir ara Yıldırım Bâyezîd'in yanında bulunan Ahmedî, Ankara Savaşı sonrasında ise Timur'un yanında kalmıştır. 15. yüzyılın başlarında Kütahya veya Amasya'da vefat etmiştir. *Türkçe Divân* sahibi olan Ahmedî'nin *Kasîde-i Sarsarî Şerhi*, *Hayretü'l-ukalâ ve Yûsuf u Züleyhâ* gibi eserleri henüz gün ışığına çıkarılamamıştır. *Mirkatü'l-edeb*, *Mîzânü'l-edeb*, *Miyârü'l-edeb*, *Bedâyiü's-sihr fî-Sanâyiü's-şî'r*, *Tervîhü'l-ervâh* gibi eserleri de bulunan Ahmedî, 7-8 bin beyitlik *İskendernâme* adlı mesnevisi ile tanınmıştır. Ayrıca 4.745 beyitlik *Cemşîd ü Hurşîd* adlı bir mesnevisi de vardır.

Nesîmî (öl.1417?): Asıl adı *İmâdüddîn* olan *Nesîmî*'nin Diyarbakır'da doğduğunu söyleyenler bulunmakla birlikte ağırlıklı görüş, Bağdad yakındalarındaki Nesîm'de doğduğu yönündedir. Şiirlerinde Azerbaycan Türkçesini kullanmıştır. Zaman zaman Hüseyinî mahlasını da kullanan şair, Hurûfliğin halifelerindedir. 14. yüzyılın başlarında Halep'te derisi yüzülerek öldürülen şairin efsanevî bir hayat hikâyesi vardır. Alevî-Bektaşî geleneğinde 7 büyük şairden biri ve *Şâh-ı Şehîd* olarak kabul edilir. Türkiye ve Azerbaycan'da Türkçe Divanı üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Tuyuğlarıyla ünlü olan şair, Usûlî, Penâhî, Misâlî gibi Hurûfî şairleri derinden etkilemiştir. Divanını yayımlamış olan Hüseyin Ayan'a göre "*Seyyid Nesîmî'ye bir Hak âşığı diyenler de zındık diyenler de divanından örnekler gösterebilirler.*" Coşkun ve taşkın bir ruh hâlini şiirlerine yansıtan şair, üç dilde (Türkçe, Farsça, Arapça) şiir söylemiştir. *Ahmed Yesevî* ve *Mevlânâ* etkisindeki ilk şiirlerinde, Hz.Muhammed, Hz.Ali ve ehl-i beyt sevgisi dikkat çekmektedir. Hurûfliği temel kaynak kabul ettiği sonraki dönemde ise Kurân ve sünneti Hurûfî sisteme göre yorumlamıştır.

Kaynak (Source):

Akdoğan, Yaşar, Ahmedî Divânından Seçmeler, KTB Yay., Ankara 1988.

Alparslan, Ali, Kadı Burhaneddin Divanından Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1977.

- Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Gehramanov, Cihangir, İmâdeddin Nesîmî, Eserleri**, 3 c., Bakı 1973.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, “Nesîmî”**, **İslâm Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul 1988.
İpekten, Halûk vd., Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, KTB Yay., Ankara 1988.
- Kartal, Ahmet**, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Usluer, Fatih, Hurufilik**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009.
- Yontar, Hanefî, Kadı Burhaneddin Divanının Tahlili**, Trakya Üniversitesi SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Edirne 1995.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.3. Mesnevi: Yüzyılın Hâkim Edebî Türü

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Mesnevi.

Her beyti kendi içinde diğer beyitlerden bağımsız kafiyelenmiş olan mesnevi, 14. yüzyılda Anadolu sahasında en çok tercih edilen nazım şekli olmuştur. Öyle ki bu yüzyılda yaşamış bir çok şairin dîvânı olmadığı halde en az bir mesnevisi vardır. *Şeyyad Hamza, Ahmed Fakîh, Gülşehrî, Âşık Paşa, Hoca Mes'ûd, Şeyhoğlu Mustafa, Erzurumlu Darîr, Hamzavî, Tursun Fakı, Kirdeci Ali, Tutmacı, Yûsuf Meddah* gibi isimler, dîvânı olmayan; ama mesnevi sahibi olan bu gibi şairlerdendir. *Ahmedî* ve *Kadı Burhaneddîn* ise hem divan hem mesnevi sahibidir. Dahası 14. yüzyılda mesnevi, şairlik için bir şart olarak dikkat çekmektedir. Nasıl ki sonraki dönemlerde şairler, dîvânlarıyla tanınmış ve övünmüşlerse bu yüzyılın önde gelen isimleri de mesnevileriyle tanınmış ve övünmüşlerdir. Yukarıda adları geçenlerin hiçbirinin dîvânı bulunmamasına karşın 14. yüzyılın önemli şahsiyetleri arasında sayılmaları, tamamen mesnevileri sayesinde mümkün olmuştur. Nitekim *Yûsuf u Zelîha, Çarhnâme, Garibnâme, İskendernâme, Süheyl ü Nevbahar* gibi akla ilk gelen edebî eserlerin tamamının mesnevi olması da bu bakımdan anlamlıdır.

Mesnevinin 14. yüzyılda diğer nazım şekillerine ve edebî türlere oranla çok daha fazla tercih edilmiş olmasının şüphesiz birtakım sebepleri vardır. Bu anlamda akla ilk olarak mesnevinin aruzun daha çok *feûlün/feûlün/feûlün, feûlün/feûlün/feûlün/feûl* ve *fâilün/fâilün/fâilün* gibi kısa ve basit kalıplarıyla yazılması geleneği gelmektedir. Ayrıca beyit sayısının sınırlı olmayışı, her beytinin kendi mısraları arasında kafiyeli olması ve kafiye örgüsü bakımından diğer beyitlerden bağımsız olması gibi özellikleri de mesnevinin yazımını kolaylaştıran unsurlar arasındadır. Dolayısıyla şiir estetiğinin tam anlamıyla gelişip yerleşmediği bir dönemde şairlerin öncelikle mesnevi gibi diğer nazım şekillerine göre hem içerik hem şekil bakımından yazımı daha kolay sayılan bir nazım şeklini tercih etmiş olmaları doğaldır. Diğer taraftan halkı aydınlatma, halka İslam dininin temel prensiplerini öğretme, halk arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu geliştirme gibi amaçlar için de en uygun nazım şekli yine mesnevidir. Çünkü mesnevi, yukarıda belirtilen özelliklerinden dolayı tarihî olayların, destanların, menkıbelerin, savaşların anlatılması, tasvir edilmesi ve bu yolla halkın hem irşad edilmesi (aydınlatılması) hem de uyarılması bakımından son derece elverişli bir nazım şeklidir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çelebioğlu, Âmil, Türk Edebiyatında Mesnevi, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

İpekten, Halûk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

Kartal, Ahmet, "Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri", Şiraz'dan İstanbul'a, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.529-576.

Koç Keskin, Neslihan, "Eski Türk Edebiyatında Edebî Türler", Eski Türk Edebiyatına Giriş (Ed. Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.249-450.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, "Mesnevi", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri),TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.3.1. İslâmî Mesnevi

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, İslâmiyet, Mesnevi.

Mesnevi, Arapça kökenli bir kelime olduğu halde edebî bir terim olarak İran edebiyatında doğduğu oradan Arap ve Türk edebiyatına geçtiği görüşü hâkimdir. Edebî bir terim olarak Arap edebiyatında mesnevi karşılığı olarak *müzdevice*, *kaside-i müzdevice*, *necez*, *urcuze* gibi kelimeler kullanmıştır. Şu halde mesnevi, İslam edebiyatlarında doğup gelişmiş bir nazım şeklidir.

Beyit sayısının sınırlı olmayışı, aruzun kısa ve basit vezinleriyle yazılması, tahkiye esaslı olması ve bir konuyu ayrıntılı biçimde ele alma imkanı sunması gibi özelliklerinden dolayı dînî ve millî duyguların benimsetilmesinde, belirli inanç sistemlerinin tanıtılmasında ve birtakım bilgilerin öğretilmesinde sık sık mesneviden yararlanılmıştır. Bu bakımdan mesnevi, Türk edebiyatının da en yaygın nazım şekilleri arasında yer almıştır. Özellikle Anadolu'nun İslamlaşması çabalarının yoğun olduğu 11 ile 16. yüzyıllar arasındaki süreçte mesnevi, önemli işlevler görmüştür. Nitekim *Yusuf Hashâcib*'in *Kutadgubilig*, *Mevlânâ*'nın *Mesnevi*, *Sultan Veled*'in *İbtidânâme*, *Şeyyad Hamza*'nın *Yusuf u Zeliha*, *Yunus Emre*'nin *Risâletü'n-nushiyye*, *Gülşehrî*'nin *Mantuku't-tayr* ve *Garibnâme* adlı eserlerini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Aynı şekilde Anadolu'da çok yaygın olarak görülen ve *gazâvât-ı Hz. Ali* olarak da bilinen *Hz. Ali cengnâmelerinin*, *mucizât-ı Nebvî* türünden eserlerin, *mevlidlerin*, *kırk hadis çevirilerinin*, *mirâciyyelerin*, *hilyelerin*, *maktellerin*, *vefât-ı Nebvîlerin*, konusunu tasavvufî alan mesnevîlerin, ahlâkî içerikli mesnevîlerin, İslâmî konular hakkında bilgi veren mesnevîlerin, menâkıbnâmelerin de İslamiyetle ilgili hususların halka yansıtılmasında sağladıkları katkı yönünden değerlendirilmeleri mümkündür.

Birçok mesnevinin giriş bölümünün genellikle “*besmele*, *tevhid*, *münâcât*, *na't*, *mîrâc*, *mucizât*, *medh-i çehâr yâr*” gibi alt başlıklarla başlaması ve bir çoğunun içerik açısından İslam dininin inanç ve ibadet sistemiyle veya İslam tarihiyle yakından ilgili olması, bu nazım şeklinin İslamiyetle doğrudan ilişkilendirilmesinde etkili olmuştur. Bunlara ilâve olarak *Mevlânâ*'nın *Mesnevi*'si de Türk edebiyatında mesnevinin dînî-tasavvufî-ahlakî çizgiye yakın olarak gelişmesinde etkili olmuştur. *Mevlânâ*'nın bu anlamdaki etkisi o kadar büyüktür ki çoğu zaman mesnevi denince edebî nazım şeklinden ziyade *Mevlânâ*'nın *Mesnevi*'si akla gelmektedir.

Bütün İslâmî edebiyatlar gibi Türk edebiyatında da mesnevinin gelişmesinde rol oynamış önemli mesnevîler vardır. *Şâhnâme (Firdevsî)*, *Gül ü Husrev (F.Attar)*, *Mantuku't-tayr (F.Attar)*, *Pendnâme (F.Attar)*, *Gülistân (Sadi)*, *Bostan (Sadi) ile Genceli Nizâmî'nin mesnevîleri (Mahzenü'l-esrâr, Husrev u Şîrîn, Leylî vü Mecnûn, Heftpeyker, İskendernâme) ve Ali Şîr Nevâî'nin mesnevîleri (Hayretü'l-ibrâr, Ferhad u Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Seb'a-i Seyyâre, İskendernâme, Lisanü't-tayr)* bunlar arasında en çok dikkat çekenlerdir.

Kaynak (Source):

Çelebioğlu, Âmil, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

- Kartal, Ahmet**, “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.529-576.
- Koç Keskin, Neslihan**, “Eski Türk Edebiyatında Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed. Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.249-450.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Ünver, İsmail**, “Mesnevi”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)**,TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.3.2. 14. Yüzyılda Küçük Mesnevi/Hikâyecikler

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Kısa Mesneviler, Hikâye.

14. yüzyıl, mesnevilerin Türk edebiyatında önemli bir yer edindiği dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde çok sayıda mesnevi yazılmıştır. Nitelik açısından da Türk edebiyatının önemli eserleri arasına girmiş mesnevilerin yazıldığı 14. yüzyıl, mesnevinin sonraki dönemlerde göreceği ilginin de habercisi sayılır. Bu yüzyılda klâsik mesneviler sayılabilecek önemli eserler yanında küçük hikâyeler olarak değerlendirilebilecek kısa mesneviler de yazılmıştır. Bu kısa mesnevilerin önemli bir bölümü aşağıda verilmiştir.

Dâsitân-ı Yiğit (İbrâhim): 350-420 beyitlik didaktik mâcera hikâyesi.

Hz.Peygamber Ebû Cehil ile Güreş Tuttuğudur (Tursun Fakı): 269 beyitlik dînî-destânî içerikli didaktik ve alegorik bir mesnevi.

Muhammed Hanefî Cengi (Tursun Fakı): 510 beyitlik dînî-destânî bir gazâvatnâme örneği.

Gazâvat-ı Resulullah (=Kıssa-i Mukaffa) [Tursun Fakı]: 673 beyitlik dînî-destânî bir gazâvatnâme örneği. Müellifi meçhul nüshaları da vardır.

Dâsitân-ı Hamâme (Kirdecî Ali): 43 beyitlik mucizât-ı Nebevî içerikli dînî-destânî hikâye.

Dâsitân-ı Kesikbaş (Kirdecî Ali): 110 beyitlik gazâvat-ı Ali türünden dînî-destânî hikâye.

Dâsitân-ı Ejdehâ (Kirdecî Ali): 116 beyitlik bir gazâvat-ı Ali örneği.

Hikâye-i Delletü'l-Muhtel (Kirdecî Ali): 304 beyitlik Binbir Gece Masalları benzeri bir mesnevi.

Tavus Mucizesi (İzzetoğlu): 60 beyitlik mucizât-ı Nebevî içerikli dînî-destânî mesnevi.

Mucize-i Muhammed Mustafa (Sadreddîn): 32 beyitlik mucizât-ı Nebevî içerikli dînî-destânî mesnevi.

Dâsitân-ı Geyik (Sadreddîn): 15 beyitlik mucizât-ı Nebevî içerikli dînî-destânî halk mesnevisi.

Dâsitân-ı İbrâhim (=Vefât-ı İbrâhim) [Kayserili İsa]: 106 beyitlik dînî-destânî halk mesnevisi. Müellifi meçhul nüshaları da vardır.

Şefaathâme (Ömeroğlu): 125 beyitlik dînî-didaktik bir halk mesnevisi.

Dâsitân-ı İblis (Yusuf Meddah): 200'ün üzerinde beyitten oluşan dînî-didaktik bir mesnevi.

Hikâyet-i Kız ve Cehûd (Yusuf Meddah): 200'ün üzerinde beyitten oluşan mucizât-ı Nebevî içerikli dînî mesnevi.

Kadı ve Uğru Destânı (Yusuf Meddah): 200-250 beyitlik Arapça kökenli münazara türünden bir mesnevi.

Gazâvat-ı Emire'l- Mü'minîn Ali, Feth-i Kal'a-yı Selâsil (Beypazarlı Maazoğlu Hasan): 629 beyitlik gazâvat-ı Ali örneği dînî-destânî mesnevi.

Cenâdil Kalesi (Beypazarlı Maazoğlu Hasan): 474-700 beyitlik gazâvat-ı Ali örneği dînî-destânî mesnevi.

Gazâvat-ı Emire'l-Mü'minîn Ali, der-Memleket-i Sind bâ Mukâtil Şâh (Dâvud): 588 beyitlik gazâvat-ı Ali örneği sayılabilecek bir dînî-destânî mesnevi.

Dâsitân-ı Adn der-Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin (Nakıboğlu): 383'ün üzerinde beyitten oluşan gazâvat-ı Ali örneği dînî-destânî mesnevi.

Kerâmât-ı Ahi Evrân (Gülşehri): 167 beyitlik menâkıbnâme türü bir mesnevi.

Kudûrî Tercümesi (Gülşehri): Bu mesnevînin herhangi bir nüshası henüz bulunamamıştır.

Fakrnâme (Âşık Paşa): 201 beyitlik dînî-tasavvufî ve alegorik bir mesnevi.

Dâsitân-ı Vâsf-ı Hâl (Âşık Paşa): 31 beyitlik dînî, tasavvufî ve didaktik mesnevi.

Hikâye Risâlesi (Âşık Paşa): 59 beyitlik didaktik-ahlâkî mesnevi.

Kimya Risâlesi (Âşık Paşa): 98 beyitlik ulûm-ı garîbe türünden bir mesnevi.

Mansurnâme (Niyâzî-i Kadîm): 549 beyitlik tasavvufî-destânî menâkıbnâme örneği bir mesnevi.

Nasihatnâme (Süleyman): 203 beyitlik fazîletnâme türünden dînî-didaktik bir mesnevi.

Mahşernâme (meçhul): 419 beyitlik dînî mesnevi.

Hatun Destânı (meçhul): 137 beyitlik mucizât-ı Nebevî içerikli dînî-didaktik bir mesnevi.

Aremrem bin Musallat Cengi (meçhul): 89 beyitlik gazâvât-ı Ali içerikli dînî-destânî bir mesnevi (Hz.Ali cengnâmesi).

Kıssa-i Kahkaha (meçhul): 587 beyitlik gazâvât-ı Ali içerikli dînî-destânî bir mesnevi.

Dâsitân-ı Hz.Îsâ (Cimcime Sultan) [meçhul]: 113 beyitlik dînî-destânî, didaktik halk mesnevisi.

Kaynak (Source):

Çelebioğlu, Âmil, **Türk Edebiyatında Mesnevi**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

İpekten, Halûk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

Kartal, Ahmet, “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.529-576.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)**,TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.3.3. 14. yy'da Klasik Aşk Mesnevileri

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Türk Edebiyatı, Aşk Konulu Mesneviler.

14.yüzyılda en çok mesnevi türünde eser verildiği bilinmektedir. Bunlar arasında klâsik hâle gelmiş aşk mesnevilerinin özel bir yeri vardır. Yalnız unutmamak gerekir ki klâsik aşkları konu edinmiş mesnevilerde de zaman zaman başka konulardan söz edildiği olmuştur. 14. yüzyılda kaleme alınmış, daha başka birçok konudan söz etmekle birlikte, aşk eksenli sayılabilecek pek çok mesnevi bulunmaktadır. Bu tür mesnevi örnekleri aşağıda, kısa bir bilgi eşliğinde, verilmiştir.

Süheyl ü Nevbahâr (=Kenzü'l-Bedâyi) [Hoca Mes'ûd]: 5.669 beyitlik Farsçadan tercüme bir mesnevidir. Yemen padişâhının oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı Nevbahar arasındaki aşkı anlatır. Kaynaklarda, bu eserin Hoca Mes'ûd'un yeğeni İzzeddîn tarafından tamamlandığı bilgisine yer verilmektedir.

Varka ve Gülşah (Yusuf Meddah): 1.559 beyitlik bir aşk mesnevisidir. Hz.Peygamber zamanında bir Arap kabilesinde doğmuş olan Varka ile Gülşah arasındaki aşkı konu edinmiştir.

Mihr ü Vefâ (Ümmî Sinan): 800 beyitlik bir aşk mesnevisidir. Rum padişahlarından birinin küçük oğlu Vefâ ile Mihr arasındaki aşkı anlatır.

Gül ü Hüsrev (Tutmacı): 5.371 beyitlik Ferîdüddîn Attâr'dan çeviri bir mesnevidir. Rum Kayseri'nin oğlu Hüsrev ile Hâzistan padişâhının kızı Gülrüh arasındaki aşkı konu edinmiştir.

Hürşîd ü Feraşşâd (Hürşidnâme) (Şeyhoğlu Mustafa): 7.903 beyitlik bir aşk mesnevisidir. Acem padişâhı Siyavuş'un kızı Hürşid Bânu ile Mağrib padişâhının oğlu Feraşşâd arasındaki aşk macerasını anlatır.

Işknâme (=Tuhsfenâme) [Mehmed]: 8.702 beyitlik bir aşk mesnevisidir. Nûman Şâh'ın oğlu Ferruh ile Hitâ şâhının kızı Hümâ arasındaki aşkı anlatır.

Yûsuf u Zelîha (Kadı Darîr): 2.126 beyitlik bir mesnevidir. Hz.Yakup'un oğlu Hz.Yûsuf'un başından geçenler ve Zeliha'nın ona olan aşkını anlatır. Sule Fakı'nın da 3.302 beyitlik aynı konulu bir mesnevisi vardır.

Bahtiyarnâme (Pîr Mahmud bin Pîr Ali): 2.795 beyitlik destânî-didaktik bir eser olup aşk ve macera türünden muhtelif hikâyelerden oluşmaktadır.

Husrev u Şîrîn (Fahrî): 4.683 beyitlik Nizâmî'nin Husrev u Şîrîn'i ve Firdevsî'nin Şehnâme'si kaynaklı bir mesnevidir. Türk edebiyatının bilinen ilk Husrev u Şîrîn çevirisidir.

Dâsîtân-ı Ahmed Harâmî (meçhul): 816 beyitlik bir aşk ve macera mesnevisidir. Ahmed Harâmî adlı bir hırsızın hileyle Bağdat sultanının kızı Gülendâm'a sahip oluşunu ve Gülendâm'ın ondan kurtuluşunu anlatır.

Kaynak (Source):

Çelebioğlu, Âmil, Türk Edebiyatında Mesnevi, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

İpekten, Halûk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

Kartal, Ahmet, “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.529-576.

Koç Keskin, Neslihan, “Eski Türk Edebiyatında Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed. Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.249-450.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)**,TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.3.4. 14.yy'da Nesir

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Türkçe, Klâsik Türk Edebiyatı, Nesir.

14.yüzyılda gerek telif gerekse Arapça ve Farsçadan çeviri olarak birçok mensur eser örneği verilmiştir. Bu tür eserler; *İslâm tarihi, insanlara ders veren hayvan hikâyeleri, devlet adamlarına öğütler, sağlık, Kurân-ı Kerîm ve sûreler, İslâm dünyasındaki kahramanlıklar... vb.* konularla ilgili ve *dinî, tarihî, destânî, didaktik, folklorik, tıbbî* nitelikli olup bir kısmı telif olarak yazılmış büyük bir kısmı ise tercüme edilmiştir. Bu devrin bilimsel eserleri de çok büyük oranda mensûrdur. *Erzurumlu Mustafa Darîr, Şeyhoğlu Mustafa, Kul Mes'ûd, İbrâhîm bin Mustafa bin Ali Şîr, İshak bin Murâd, Celâlüddîn Hızır (Hacı Paşa), Hamzavî* yüzyılın önemli mensur eser sahiplerindedir. 14. yüzyılda dikkat çeken bazı mensur eserler, aşağıda kısa bilgilerle özetlenmiştir.

Sîretü'n-Nebî (Erzurumlu Mustafa Darîr): Hz.Peygamber'in hayatını ve yaptıklarını anlatan dinî-tarihî bir eserdir. Arapçadan çeviri olan eser, Anadolu sahasında türünün ilk örneği kabul edilir.

Fütûhu's-Şâm Tercümesi (Erzurumlu Mustafa Darîr): Arapçadan çeviri olan eserde, Suriye'nin İslâm ordularınca fethi anlatılır.

Marzubannâme (Şeyhoğlu Sadrüddîn Mustafa): Kelile ve Dimne benzeri didaktik nitelikli hayvan hikâyelerinden oluşan kısmen telif çoğu çeviri bir eserdir.

Kabusnâme (Şeyhoğlu Sadrüddîn Mustafa): Farsçadan çeviri bir eserdir.

Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ (Şeyhoğlu Sadrüddîn Mustafa): Kutadgu Bilig benzeri çeviri esaslı bir eserdir.

Kelile ve Dimne (Kul Mes'ûd): Aslı Hint edebiyatına ait olup Sanskritçe adı Karataka Danamaka'dır. Farsçadan Türkçeye sade bir dille yapılmış manzum-mensur karışık bir çeviridir.

Nasîhatnâme (Abdal Musa): Sade bir Türkçeye yazılmış didaktik bir telif eserdir.

Bunlar dışında 14. yüzyılda Kurân'ın tamamının veya müstakil olarak *Yâsîn, Fâtiha, Tebâreke, İhlâs* gibi önemli ve halk arasında yaygın biçimde okunan sûrelerin mensur çevirileri yapılmıştır. Ayrıca *Kısâs-ı Enbiyâ (Sa'lebî), Tezkiretü'l-evliyâ (F.Attâr)* gibi çevirenleri henüz tespit edilememiş mensur eserler de vardır. Hz.Hamza'nın kahramanlıklarının anlatıldığı *Hamzanâmeler, Seyyid Battal Gazi*'nin kahramanlıklarının anlatıldığı *Battalnâmeler, Dânişmend Ahmed Gazi*'nin kahramanlıklarının anlatıldığı *Dânişmendnâmeler* ve *Horasanlı Ebû Müslim*'in kahramanlıklarının anlatıldığı *Ebû Müslimnâme* de denen *Ebû Müslim Kitabı* da 14. yüzyılın mensur eserleri arasında sayılabilir. Diğer taraftan *Tervîhü'l-ervâh, Müfredât-ı İbni Baytar Tercümesi, Edviye-i Müfredde, Kâmilü's-sinâ'a, Müntahab-ı Şifâ, Nazmü'l-hilâfiyyât, Yüz Hadis Tercümesi, Bedâiyü's-sihr fi-Sanâyii's-şî'r* gibi eserler de devrin mensûr örneklerindedir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

İz, Fahir, Eski Türk Edebiyatında Nesir, Akçağ Yay., Ankara 1996.

Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.

Kavruk, Hasan, Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, MEB Yay., İstanbul 1998.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.3.5. 14.yy'da Bilimsel Eserler

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Türk Edebiyatı, Bilimsel Eserler.

14. yüzyılda bilim dili olarak kabul edilmiş olan Arapçadan Türkçeye birçok eser çevrilmiştir. Aşağıda bir bölümü hakkında bilgi verilmiş olan bu eserlerin büyük kısmı sağlık, dil, edebiyat, fıkıh ve diğer İslâmî bilimlerle ilgilidir.

Tervîhü'l-ervâh (Ahmedî): Mısır'da tıp eğitimi almış olan **Ahmedî**, bu eseri aruzun *mefâilün mefâilün feülün* kalbıyla mesnevi tarzında yazmış ve I.Mehmed'e sunmuştur. Bursa'da yazılmış olan eser, mesnevi türünün geleneksel içeriğiyle (besmele, hamdele, salvele...) başladıktan sonra doğrudan tıpla ilgili ilk bölümünde anatomi, patoloji, farmakoloji ve temizlik gibi tıbbın farklı alan ve aşamalarına dair bilgilere yer vermektedir. Daha sonraki bölümde ise hastalıkların belirtileri ve tedavi yöntemleri üzerinde durulmuştur. Mevcut nüshalara göre 4.000 olarak tahmin edilen beyit sayısı, şairinin belirttiğine göre 10.100'dür. **Ahmedî**, eseri hazırlarken **Enmüzeçü't-tıb**, **Mu'cez** ve **Havi** gibi kaynaklardan yararlandığını da belirtmiştir.

Edviye-i Müfredde (İshak bin Murad): Bu eser, Anadolu sahasında yazılmış ilk telif tıp kitabı olarak bilinmektedir. 1390 tarihinde Gerede civarında yazılmıştır.

Menâkıbü'l-ârifîn (Eflâkî): Farsça olan eserde Mevlevîlik ve Mevlevî büyükleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Eserde 13 ve 14.yüzyıllar hakkında dinî, tarihî, sosyal anlamda önemli ipuçları bulunmaktadır.

Müfredât-ı İbni Baytar Tercümesi (meçhul): Bu eser, çeviri de olsa, Anadolu sahasında yazılmış ilk tıp kitabı olarak bilinmektedir. Aydınolu Umur Bey adına çevrilen eserin kaynağı İbn Baytar'ın Arapça bir eseridir.

Kâmilü's-sinâ'a (meçhul): Aslı Arapça bir tıp kitabı olan eser, Ali bin Abbâs el-Mecûsî'nin Kâmilü's-sinâ't-tıbbiyye adlı kitabında yer alan bir bölümün sade bir dille çevirisinden oluşmaktadır.

Müntahab-ı Şifâ (Celâlüddîn Hızır=Hacı Paşa): Sade bir dille yazılmış bir tıp kitabıdır.

Nazmü'l-hilâfiyyât (İbrâhîm bin Mustafa bin Ali): Arapçadan çeviri olan eserde, dört mezhebe göre bazı fikhî konular ele alınmıştır.

Yüz Hadis Tercümesi (Erzurumlu Mustafa Darîr): Arapça **Tuhfetü'l-mekkiyye** ve **Ahbâru'n-nebeviyye** adlı eserden (**Fazlullah bin Nâsiru'l-gavri'l-imâdî**) çeviridir. Eserde her hadisle birlikte didaktik nitelikli bir hikâyeye de yer verilmiştir.

Bedâiyü's-sihr fi-Sanâyii's-şî'r (Ahmedî): Bu Farsça mensûr risâle, edebî sanatlarla ilgilidir. 12.yüzyılda yaşamış olan Reşîdüddîn Vatvât'ın Hadâiku's-sihr adlı eserinden uyarlama bir çeviridir.

Bunlardan başka Ahmedî'nin biri Arapça-Farsça manzum lügat, ikisi de Arapça'nın nahvına (sözdizimi, sentaks) ve sarfına (kelime bilgisi, morfoloji) dair Farsça kaside olan **Mirkatü'l-edeb**, **Mîzânü'l-edeb**, **Mi'yârü'l-edeb** adlı eserleri vardır.

Kaynak (Source):

- Akdoğan, Yaşar, Ahmedî Dîvânından Seçmeler**, KTB Yay., Ankara 1988.
- Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Çaldak, Süleyman**, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.
- Gökdoğan, Melek Dosay**, “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.175-209.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin**, “Osmanlı Bilimine Toplu Bakış”, **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.17-24.
- İz, Fahir ve Kut, Günay**, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.
- İz, Fahir, Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- Kahya, Esin**, “Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Genel Bir Bakış”, **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.25-34.
- Kartal, Ahmet**, “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde İlim”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.303-317.
- Kartal, Ahmet**, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.
- Kaya, Esin**, “Türkiye Selçuklularında Bilimsel Çalışmalar”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.540-559.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Uzel, İlter**, “Erken Osmanlı Döneminde Amasyalı Hekimler”, **I.Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, c.1, (Ed.Yavuz Bayram), Amasya Valiliği Yay., Amasya 2007, s.491-533.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.2.4. Dönemin Ruhunu Kuran Sanatçılar ve Eserleri

Anahtar Kelimeler: 14.Yüzyıl, Beylikler Dönemi, Türkçe, Türk Edebiyatı.

14. yüzyılın dinî, edebî ve kültürel ortamının oluşmasında şüphesiz birçok sanatçının ve bu sanatçılara ait birçok eserin katkısı olmuştur. Önceki yüzyılda yetişmiş olan Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre gibi isimlerin etkisi devam etmekle birlikte 14. yüzyılda *Âşık Paşa, Gülşehrî, Ahmedî, Nesîmî, Şeyyad Hamza, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed Fakîh, Hoca Mes'ûd, Eflâkî, Erzurumlu Darîr ve Hamzavî* gibi isimlerin dikkat çektiği görülmektedir. Eser adı olarak dikkat çeken edebî ürünler ise *Mantuku't-Tayr (=Gülşennâme) [Gülşehrî], Yûsuf u Zelîhâ (Şeyyâd Hamza), Garîbnâme (Âşık Paşa), Süheyl ü Nevbahâr (Hoca Mes'ûd)* ve dönemin divan sahibi şairleri *Seyyîd Nesîmî, Ahmedî ve Kadî Burhaneddîn*'in Türkçe divanlarıdır. Bu dönemin ruhunu oluşturan sanatçı ve eserleri, aşağıda özetlenmiştir:

Âşık Paşa: Garîbnâme, Fakrnâme, VASF-ı Hâl (=Hikâye), Kimyâ Risâlesi, Elifnâme (alfabetik sıralı manzûmeler).

Gülşehrî: Mantuku't-Tayr (=Gülşennâme), Feleknâme, Arûz-ı Gülşehrî, Kerâmât-ı Ahî Evrân, El Muhatasar Tercümesi (Kudûrî'den).

Hoca Mes'ûd: Süheyl ü Nevbahâr (=Kenzü'l-bedâyî), Ferhengnâme-i Sa'dî.

Şeyyâd Hamza: Yûsuf u Zelîhâ, Dâstân-ı Sultân Mahmûd, Ahvâl-i Kıyâmet.

Ahmed Fakîh: Çerhnâme (manzûm, ahlâkî), Kitâbu Evsâfî Mesâcidi'ş-Şerîfe.

Şeyhoğlu Mustafa: Kenzü'l-küberâ Mehekkü'l-ulemâ (Kutadgu bilig benzeri), Marzubannâme, Kâbüsnâme çevirisi, Tâberî Tarihi, Hürşîd ü Ferahşâd.

Ahmedî: Dîvân, İskendernâme (Nizâmî'ye nazîre), Mirkatü'l-Edeb (Ar.-Far. manzûm lügat), Mîzânü'l-Edeb (Far. Arapçanın nahvi), Mi'yârü'l-Edeb (Far.Arapçanın sarfi), Bedâiyü's-Sihr fî Sanâyi'î'ş-Şî'r, Cemşîd u Hürşîd, Tervîhu'l-Ervâh (tıp), Kasîde-i Sarsarî Şerhi (kayıp), Hayetü'l-ukalâ (kayıp), Yûsuf u Züleyhâ (kayıp).

Seyyîd Nesîmî: Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân.

Kadî Burhaneddîn: Türkçe Dîvân, İksîru's-Sa'âdât fî Esrârî'l-İbâdât, Tercîhu't-Tavzî

Erzurumlu Darîr: Sîretü'n-Nebî, Fütûhu'ş-Şâm, Yüz Hadis Tercümesi, Yûsuf u Züleyhâ.

Kirdeci Ali: Dâsitân-ı Hamâme, Dâsitân-ı Ejderhâ, Hikâye-i Delletü'l-Muhtel, Kesikbaş Destanı.

Yusuf Meddâh: Varka ve Gülşâh, Hâmûşnâme, Dâsitân-ı İblîs, Maktel-i Hüseyin.

Dönemin diğer sanatçıları ve eserleri: *Eflâkî (Menâkıbu'l-Ârifîn), Kul Mes'ûd (Kelile ve DimneTercümesi), Hamzavî (Hamzanâme), Tursun Fakı (Kıssa-i Mukaffâ, Muhammed Hanefî Cengi), İzzetoğlu (Tavus Mucizesi), Sadreddîn (Mu'cize-i Muhammed Mustafâ, Dâstân-ı Geyik), Kastamonulu Şâzî (Maktel-i Hüseyin), İbrahim (Dâstân-ı Yiğit), Kırşehirli İsâ (Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm), İslâmî (Mesnevî), Fahrî (Hüsrev ü Şîrîn), Mehmed (Işknâme), Tutmacı (Gül ü Hüsrev), Elvan Çelebi (Menâkıbu'l-Kudsiye), Lâdikli Mehmed (Keşfü'l-me'ânî), Kemaloğlu İsmail (Ferahnâme), Pîr Mahmûd (Bahtiyarnâme). Bu arada Battalnâme ve Dânişmendnâme gibi dinî-destânî eserlerin de 14.yüzyılın kültürel ve edebî ortamı üzerinde etkili olduğu söylenebilir.*

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler", Şiraz'dan İstanbul'a, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.243-285.

- Kartal, Ahmet**, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.
- Korkmaz, Zeynep**, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
- Sosyal, Orhan**, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, MEB Yay., İstanbul 2002.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (XV. YÜZYIL)**

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

**EKİM - 2009
ANKARA**

2.3.3. Klâsik Türk Edebiyatı (XV. Yüzyıl)

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı.

Birinci Mehmed, İkinci Murad, İkinci Mehmed (Fatih) ve İkinci Bâyezîd'in tahtta bulunduğu 15. Yüzyılda, klâsik Türk edebiyatı, şiir ve nesir alanında önemli ürünler vermiştir. Bu yüzyılda klâsik Türk şairleri, eserlerine kendi kimliklerini kazımaya başlamışlar ve büyük çoğunluğu mahallî değerleri şiirlerine yansıtmışlardır. Klâsik Türk edebiyatı bu yüzyılda kendi kimliğini bulmaya başlamış ve çeviri faaliyetleri devam etmekle birlikte, Türk edebiyatı tamamen çeviri edebiyatı olmaktan büyük ölçüde kurtulmuştur.

15. yüzyılda klâsik Türk edebiyatının kendi kurallarıyla yerleştiği, şiir dilinin sağlam bir yapıya kavuşmaya başladığı ve şiirde önceki dönemlerde sık sık rastlanan aruz kusurlarının oldukça azaldığı görülür. Bu ilerlemenin sağlanmasında yüzyılın mesnevi üstâdı sayılan *Şeyhî*'nin, kaside üstâdı *Ahmed Paşa*'nın ve gazelin tartışılmaz ismi *Necâfî Bey*'in büyük payı vardır.

Bu dönemde Türk edebiyatının gelişmesi bakımından yüzyılın ortasında fethedilmiş olan İstanbul'da padişahların oluşturdukları edebî muhitler yanında İstanbul dışında şehzâdelerin çevrelerinde oluşan edebî muhitlerin de önemli bir yeri olmuştur. Zira Edirne, Bursa, Kütahya, Amasya, Konya, Kastamonu gibi şehirlerde oluşturulan edebî muhitlerde klâsik Türk edebiyatı açısından önemli birçok şair ve yazar yetişmiştir.

15. yüzyılda klâsik Türk edebiyatının önemli gelişme sağlamasında padişahlarla şehzâdelerin şiirle yakından ilgilenmiş olmalarının da büyük payı vardır. Çünkü aralarında dîvân sahibi iki isim de bulunan bu padişahlar, şiirle yakından ilgilendikleri ve şiirden anladıkları için iyi şairlerin teşvik edilmesi ve ödüllendirilmesi noktasında da isabetli kararlar alabiliyorlardı.

Bu dönemde İstanbul'un şiirlerde de boy göstermeye başladığı görülür. Türk edebiyatında bilinen ilk nazire mecmûası da bu dönemde derlenmiştir. Diğer taraftan resmî inşâ dilinin oluşmaya başladığı 15. yüzyılda tarih yazıcılığı da gelişmiş, mensur hikâye mecmûaları ortaya çıkmış, klâsik aşk mesnevilerinin yazımı devam etmiş ve önemli bilimsel eserler ortaya çıkarılmıştır. Şüphesiz 15. yüzyıl klâsik Türk edebiyatının en önemli eserleri Türkçe dîvânlar olmuştur.

Bu yüzyılın divan sahibi şairleri *Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâfî, Murâdî, Avnî, Adlî, Cem, Harîmî, Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Ahmed-i Dâ'î, Cemâlî, Mesîhî, Hamdullah Hamdî ve Eşrefoğlu Rûmî*'dir. Ayrıca *Süleyman Çelebi, Le'âlî, Kabûlî, Nahîfî, Mehdî, Senâyî, Hayâtî, Çâkerî, âfitâbî, Hilâlî, Behîştî, Sun'î, Şemsî, Halvetî, Karamanî, İvaz Paşazâde Ata'î, Hûfî, Karamanlı Nizâmî, Kemâl-i Zerd, Melîhî, Kemâl-ı Ümmî* gibi isimler de 15. yüzyıl şairlerindedir.

Sinan Paşa, Sûzî Çelebi, Gelibolulu Za'îfî, Sinoplu Safâyî, Seyfî, Bihiştî Sinan Çelebi, Kâşîfî, Mercimek Ahmed, Kaygusuz Abdal, Amasyalı Hüseyin bin Ali, Ahmed-i Dâ'î, Bedri Dilşâd, Şirvanlı Mahmûd, Ahmed-i Bican, Küçük Abdal, Firdevsî-i Rûmî, Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib, Şeyh Mahmûd bin Edhem, Mesîhî, Yahşî Fakîh, Âşık Paşazâde, Neşrî, Oruc Bey, Kıvâmî, Yazıcıoğlu Ali, Şirvanlı Mahmûd, Molla Lütfî, Hasan Bayâtî, Mûsâ bin Mes'ûd gibi isimler ise 15. yüzyılın dikkat çeken nesir yazarlarıdır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

İsen, Mustafa vd., Eski Türk Edebiyatı, Grafiker Yay., Ankara 2002.

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.

Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.1. II. Murat döneminde Kültür ve Sanat Faaliyeti

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, İkinci Murad Dönemi, Kültürel Faaliyetler.

15. yüzyılın ilk yılları, Osmanlı Devleti için bir bocalama ve duraklama dönemi anlamına gelen *Fetret Devri* ile başlamıştır. *Çelebi Mehmed* olarak da bilinen *Birinci Mehmed* tarafından bitirilen bu dönemden sonra 1421 ile 1451 yılları arasına denk gelen *Sultan İkinci Murad* döneminde Osmanlı Devleti, yeniden yükselişe geçmiştir. Karamanoğlu Beyliği kontrol altına alındıktan sonra elde edilen Varna ve İkinci Kosova zaferleri, Osmanlı Devletinin karşılaşılabileceği birçok ciddî sorunu da ortadan kaldırmıştır.

Kendisi de *Murâdî* mahlasıyla şiirler yazan *Sultan İkinci Murad*, Osmanlı'nın iç ve dış güvenliğini sağlamanın yanında kültür ve sanat faaliyetlerine de büyük önem vermiştir. Siyasî belirsizliklere ve Anadolu'da geçici bir süre de olsa Türk birliğinin ortadan kalkmış olmasına karşın, Beylikler Döneminde Türkçe bakımından çok önemli edebî eserlerin kaleme alındığı görülmektedir. İkinci Murad döneminde de Türkçenin tarihî seyri açısından önemli eserlerin verildiği görülmektedir.

Nihad Sami Banarlı'nın dikkat çektiği gibi İkinci Murad, bilim ve sanat faaliyetleriyle yakından ve bizzat ilgilenmiş; Türk dili ve edebiyatının gelişmesine büyük katkılar sağlamış bir padişah'tır. Devlet teşkilâtını sağlamlaştıran bu şair padişah, şair ve yazarları da Türkçe yazmaları noktasında teşvik etmiş ve onları yönlendirmiştir.

Bu devrin dikkat çekici dinî, sosyal ve kültürel faaliyetleri içerisinde tasavvufî akımların; dolayısıyla tekkelerin ve tarikat ehlinin önemli bir payı vardır. Osmanlı Devleti yöneticileri de Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecine katkıda bulunan bu tür tarikat mensuplarına ve önderlerine daima hürmet gösteriyor ve onları destekliyorlardı. Orhan Soysal, bu tasavvufî akımları şöyle sıralamıştır: *Kâdirî (Rûmiyye, Eşrefiyye), Rifâ'î, Medyenî, Kübrevî, Düssûkî (Zenniyye), Bedevî, Şâzelî, Ekberî (Melâmiyye, Bayramiyye, Halvetiyye, Rûşeniyye, Gülşeniyye, Sünbüliyye, Şa'bâniyye, Uşşâkiyye), Mevlevî, Bektâşî, Sa'dî, Yesevî, Nakşî*. Bu devirde padişahın ilgisini en çok çeken ve en çok destek gören dinî-tasavvufî isimler arasında ise *Hacı Bayram-ı Velî* ile *Akşemseddin* dikkat çekmektedir.

Nihad Sami'nin belirttiği gibi barış zamanlarında haftada iki kez şair ve ilim adamlarıyla sohbetlere katılan *Sultan Murad*, halkın aydınlatılması faaliyetlerine destek olmak üzere, Farsça ve Arapçadan Türkçeye çeviriler yapılmasını teşvik etmiştir. Bu teşvik sonucu dönemin birçok şair ve yazarı, pek çok yabancı eseri Türkçeye kazandırmıştır. Bu noktada Sultan Murad'ın Türkçeye büyük bir katkısı da çevirilerde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmasını istemesiyle gerçekleşmiştir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

Özkan, Ömer, Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14-15.Yüzyıl), Gazi Üniversitesi SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara 2005.

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Yavuz, Kemal, "XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.2. Fatih Döneminde Kültür ve Sanat

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Fatih Sultan Mehmed, Kültür ve Sanat Faaliyetleri.

Fatih dönemi, *Fatih Sultan Mehmed*'in tahta çıktığı 1451 yılı ile vefat tarihi olan 1481 yılları arasında kapsamaktadır. Fatih'in İstanbul'u fethederek yeni bir çağ başlattığı bu dönemde Osmanlı Devleti yalnızca askerî, siyasî ve ekonomik anlamda değil, sosyal ve kültürel anlamda da görkemli bir güce erişmiş bulunuyordu. Şüphesiz bunda Fatih ataları olan padişahların din, devlet, ilim ve sanat adamlarına gösterdikleri saygı ve hürmetin ve sağladıkları imkânların büyük katkısı olmuştur.

Bununla birlikte 15. yüzyılın ikinci yarısında kültür ve sanat alanında, çok daha fazla gelişme sağlanmıştır. Çünkü askerî ve siyasî anlamda tartışma götürmeyecek zaferler kazanan Fatih, bu zaferlerin anlam kazanabilmesi ve kalıcı hale gelebilmesi için bilimsel faaliyetler yanında şiir, mimari, musîkî, hat gibi kültürel ve sanatsal faaliyetlere de ihtiyaç olduğunun bilincinde idi. Bu sebeple başka memleketlerdeki din, ilim, sanat ve kültür adamlarının başta İstanbul olmak üzere Osmanlı ülkesine gelmeleri için yoğun bir çaba harcamıştır.

Nerede bir âlim duysa ülkesine davet etmeyi ecdâdından bir vasiyet olarak almış olan Fatih, bu sayede İstanbul'un kültür ve sanat anlamında da bir merkez haline gelmesine büyük katkı sağlamıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul bütün ilim adamlarının, şairlerin, yazarların, sanatçıların, hattatların vs. ilim, kültür ve sanatla uğraşan herkesin bir an önce varmak istediği bir cazibe merkezi haline gelmişti. Çünkü İstanbul'da şairler, şiirleri karşılığında büyük ödüllere ve iltifatlara kavuşuyor, din ve ilim adamları korunup kollanıyordu.

Diğer taraftan Avnî mahlasıyla şiirler yazan; böylece divan sahibi ilk Osmanlı padişahı olan Fatih, kendi çevresindeki şiir, ilim ve tasavvuf sohbetlerine katılıyordu. Bu sohbetler, şiir, ilim ve tasavvuf ehline bir bakıma sanatlarını ve hünerlerini kanıtlama fırsatı oluşturuyordu. Üstelik bu tür sohbetler, yalnızca İstanbul'da değil özellikle şehzâdelerin bulunduğu Anadolu şehirlerinde de gerçekleştiriliyordu. Bu bakımdan en dikkat çekici iki Anadolu merkezi, yüzyılın sonuna doğru çetin bir saltanat mücadelesine girişecek olan Şehzâde Cem'in vali olduğu Kastamonu ve Karaman (Konya) ile Osmanlı'nın sekizinci padişahı olacak olan İkinci Bâyezîd'in 27 yıl şehzâde vali olarak görev yaptığı Amasya'dır. Şüphesiz Edirne, Bursa, Kütahya gibi şairlerin, din ve ilim adamlarının, sanat erbâbının bulunduğu devrin daha başka önemli kültür ve sanat merkezleri de vardır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971 **Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, MEB Yay., İstanbul 2002.

Erdemir, Avni, Muslihu'd-dîn Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni, GÜ SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara 1999.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

Özkan, Ömer, Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14-15.Yüzyıl), Gazi Üniversitesi SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara 2005.

Ünver, A.Süheyl, "İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmed", Türkler, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.210-217.

Yavuz, Kemal, "Fatih Devri Türk Dili ve Edebiyatı", Fatih ve Dönemi/Mehmed II and His Period, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2004, s.328-354.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.3. 15. Yüzyıl Şiir ve Nesrinde İstanbul

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Klâsik Türk Nesri, İstanbul.

1453'e kadar bütün milletler gibi Türklerin de fethetmek istedikleri bir şehir olan İstanbul, bu tarihten sonra Türk edebiyatının başlıca konuları arasında yer almıştır. Gerek sözlü gerek yazılı anlamıyla halk edebiyatında gerek klâsik Türk edebiyatında İstanbul, çok önemli bir figür olarak dikkat çekmiştir. Sonraki dönemlerde şiir ve nesirde İstanbul'un yeri gittikçe genişlemiş ve Türk edebiyatının içinde İstanbul şiir ve yazıları özel ve önemli bir ağırlık edinmiştir. Öyle ki *Nedîm, Yahya Kemal, Orhan Veli, Necip Fâzıl* gibi adı İstanbul şairine çıkmış isimlere Türk edebiyatının hemen her döneminde rastlamak mümkün hale gelmiştir.

A.Sırrı Levend, İstanbul'un klâsik Türk şiirinde ilim ve irfan kaynağı olması, iyinin de kötünün de aradığını orada bulabilmesi, havasının ve suyunun emsalsiz olması, güzelleri, konuşmadaki zarâfet, her şeyin en iyisinin ve en güzelinin orada bulunması gibi özellikleriyle yer aldığına işaret etmektedir. Bu devrin önemli isimlerinden *Cafer Çelebi*'nin *Hevesnâme* adlı eserinde de övgü ve hayranlık duyguları içinde, İstanbul'la ilgili tasvirler ve tanıtımlar yer almaktadır.

İstanbul, 1453'te fethiyle birlikte, Türk edebiyatında ayrı ve özel bir konuma yükselmiştir. *Sevâhîlnâme (sâhîlnâme), dâriyye, şehrengîz* gibi edebî ürünlerde; başta Boğaz ve bağları olmak üzere İstanbul'un doğal güzellikleri yanında yeni yeni inşâ edilmeye başlayan camiler, mescidler, saraylar, hamamlar, eğlenceler; şairler, yazarlar, ilim adamları, sanatçılar ve bunları koruyup gözetken yöneticiler konu edinilmiştir.

Bunların dışında İstanbul üzerine pek çok halk ve divan şairi şiir söylemiş; İstanbul'un güzelliklerini ve değerlerini Türk şiirine yansıtmışlardır. 15. yüzyıl şairlerinden *Celîlî*, bir şehrengizinde (*Şehrengîz-i İstanbul ve İznik*) İznik'le birlikte İstanbul'u hem tanıtır hem de över. Bu arada Fatih'in muhitinde yer alan ve saray tarafından desteklenen pek çok şair arasında yer alan Hamîdî de bir kasidesini sırf İstanbul'a ayırmıştır. Aşağıda ilki İstanbul fâtihi Avnî'ye ait olmak üzere, bu devrin şairlerine ait İstanbul konulu birkaç örnek beyit verilmiştir.

Bağlamaz firdevse gönlini Galata'yı gören
Kâfir olur ey Müselmânlar o tersâyı gören
Avnî

firdevs: cennet
tersâ: Hristiyan güzeli

Geçmiş ki hayıf Mihrî Amâsiyye'de ömrün
Kostantini'de âkil isen gitme kal imdi
Mihrî

hayıf: yazık
âkil: akıllı, imdi: şimdi, artık

Câmi'-i ravzalar ma'mûr u âbâd
Dıraht-ı mîvedâr u serv ü şimşâd

ravza: bahçe âbâd: mamur, bayındır
dıraht-ı mîvedâr: meyveli ağaç

Cafer Çelebi

Bir meh-i Ken'an-ı hûban içre eyle ihtiyâr
Sanma kim şehri-i Stanbul içre Yusuf kahtı var
Cemâlî

meh-i Ken'an-ı hûbân: güzellerin Kenan ayı
kaht: kıtlık

Yâr ile gezdim Hisâr'ın cümle bâğ-ı râğını *râğ: bağ*
Beykoz'un seyritdirüp geşt itdim Alemdağı'nı *geşt itmek: gezmek, gezinmek*
Cemâli

Kaynak (Source):

Levend, Agâh Sırrı, Divan Edebiyatı, Enderun Yay. İstanbul 1984.

Çelebi, Âsâf Hâlet, Divan Şiirinde İstanbul, Hece Yay., Ankara 2004.

Dânişmend, İsmail Hâmî, Destan ve Divan Edebiyatında İstanbul Sevgisi, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1941.

Levend, Agâh Sırrı, Divan Edebiyatında İstanbul, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, (Fatih Sultan Mehmet Sayısı), C.II, S.20, İstanbul 1953, s.571-576.

Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatında Şhregîzler ve Şhregîzlerde İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yat., İstanbul 1958.

Sungur, Necati, Tâcî-zâde Cafer Çelebi Heves-nâme, TDK Yay., Ankara 2006.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.4. Resmî İnşâ Dilinin Oluşturulması

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, İnşâ Türü, İnşâ Dili.

15. yüzyıl, Osmanlı ülkesinin siyasî, askerî, iktisadî, mimarî, sosyal ve kültürel bakımdan büyük ilerleme sağladığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde artık halk, büyük çoğunlukla Anadolu ve Rumeli’de yerleşik hayata alışmış bulunuyordu. Dolayısıyla bu dönemde yerleşik hayatın getirdiği birtakım yenilikler ve değişimler de gözlemlenmeye başlamıştır. Askerî alanda elde edilen zaferlerle pekiştirilen siyasî istikrarın da bu değişim sürecinde katkısı olduğu muhakkaktır. Bu süreçte devlet yöneticilerinin eğitime önem vermeleriyle belirli şehir merkezlerinde eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Bu anlamda şüphesiz en önemli adım, İstanbul’daki ilk Türk üniversitesi olarak bilinen Sahn-ı Seman medreselerinin açılmış olmasıdır.

Diğer taraftan 15. yüzyılın başında *Birinci Mehmed* tarafından Fetret Devrinin bitirilmiş olması ve ondan sonra *İkinci Murad*, *İkinci Mehmed (Fatih)* ve *İkinci Bâyezîd* gibi eğitim, kültür ve sanata değer veren padişahların tahta çıkmaları, bu alanda büyük ve önemli gelişmeler sağlamıştır. Bu arada ülkedeki okur yazar oranının; dahası Arapça ve Farsça bilenlerin sayısının artması, Türkçeyi de etkilemiştir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında, beylikler döneminin aksine padişahlarla birlikte pek çok şair ve yazar, din ve devlet adamı da Farsça ve Arapçayı eserlerinde kullanacak kadar bilir hâle gelmiştir.

Üstelik bu süreçte devlet kurumları çoğalarak yerleşmiş; resmî yazışmalar ve mektuplaşmalar hem sayı hem nitelik bakımından çeşitlenmiş ve gelişmişti. Üstelik bu tür yazışmalarda dil, devletin ihtişamını yansıtmak istercesine, Fatih’in Uzun Hasan’a gönderdiği mektup örneğindeki gibi Arapça ve Farsça unsurlarla geliştirilmiş ve ağırlaşmaya başlamıştı.

İstanbul’un bütün Osmanlı ülkesi için bir örnek olarak algılanmaya başladığı bu dönemde İstanbul’da konuşulan ve yazılan Türkçe de örnek alınmaya başlanmıştır. Böylece 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra İstanbul’da Arapça ve Farsçanın ağırlığının yoğun biçimde gözlemlendiği resmî bir inşâ dili gelişme göstermiştir.

Yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden *Ahmed-i Dâ’î*’nin mektup türleri ve yazımla ilgili hususlardan bahsettiği *Teressül* adlı eserinden sonra *Menâhicü’l-inşâ (Yahya bin Mehmed el-Kâtib)*, *Gülşen-i İnşâ (Şeyh Mahmûd bin Edhem)* ve *Gül-i Sad-berg (Mesîhî)* gibi inşâ örneklerinin toplandığı münşeât (resmî yazılar, mektuplar, güzel ve süslü yazılar) mecmûaları da bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Timurtaş, Faruk Kadri, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Vilâyet Yay., İstanbul 1981.

Yavuz, Kemal, “Fatih Devri Türk Dili ve Edebiyatı”, **Fatih ve Dönemi/Mehmed II and His Period**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2004, s.328-354.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.5. Sultanlara Sunulan Eserler

Anahtar Kelimeler: İkinci Murad, Fatih Sultan Mehmed, Ali Kuşçu.

Osmanlı'da bilim ve sanatın gelişmesinde, kültürel birikimi yüksek padişahların yetişmesi büyük rol oynamıştır. Bilgi ve sanatın koruyucusu olarak padişahın bu alanların gelişmesinde büyük etkisi vardır. Sultanların sanatçıyı himaye etmeleri, sultanlara birçok eserin yazılıp takdim edilmesini sağlamıştır.

15.yüzyıl, Osmanlı Devletinin birçok alanda olduğu gibi kültür alanında da geliştiği bir yüzyıldır. Yüzyılın başında yaşanan kısa süreli bir fetret (iktidar boşluğu) dönemi kültürel hayatı yavaşlatmamıştır. Fetret döneminden sonra Çelebi Mehmed, Osmanlı sarayına bağlanan birçok kültür adamını korumuş, birçok telif ve çeviri eserin yazılmasına sebep olmuştur.

Bu dönemde Çelebi Mehmed adına *Zekeriya bin Mehmed-i Kazvinî*'nin ansiklopedi şeklinde yazdığı *Acâibü'l-Mahlukat* isimli eseri; *Rükneddin Ahmed* tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Şair *Ahmedî*, *Cemşid u Hurşid*; *Abdülvâsi Çelebi* ise *Halilnâme* isimli mesnevilerini dönemin sultanı Çelebi Mehmed'e takdim etmişlerdir. Çelebi Mehmed döneminde, ona sunulan eserlerin yanında diğer devlet adamlarına da eserler sunulduğu görülmektedir. *Yazıcı Salih*, astronomi ile ilgili olan *Melheme*'sini İskender bin Hacı Paşa'ya ithafen yazmıştır.

Türkçenin büyük bir devlet dili olmasına ortam hazırlayan II. Murad, Çelebi Mehmed'den bayrağı devralarak Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren gerçekleştirmiş olduğu en büyük kültürel hareketliliği başlatmıştır. II. Murad Türkçeye Arapça ve Farsçadan çeşitli tercümelet yaptırmış ve ona ithafen birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerde, özellikle sade Türkçenin kullanılmasına önem vermiştir. Danişmendnâme'yi Tokat dizdârı Ârif Ali'ye sade bir dille yazdırması, bilinçli Türkçeçiliğinin bir göstergesidir. II. Murad'a takdim edilen çeviri ve telif eserlerin bir kısmı şöyledir:

Manyasoğlu'nun Gülistan tercümesi, Tuhfe-i Muradî, Mercimek Ahmed'in Kabusnâme Tercümesi, Yazıcıoğlu Ali'nin Târih-i Âl-i Selçuk'u, Hızır bin Celâleddin'in Târih-i İbn-i Kesr Tercümesi, Muradnâme, Hayâtü'l-Hayâvân Tercümesi, Acebü'l-Aceb, Şehnâme Tercümesi, Cevâhîrnâme-i Sultan Muradî, Kitabü'l-Müstakîm, Kırk Vezir Hikayesi.

II.Murad'ın oğlu Fatşh döneminde, sultanların kültür hâmililiği artarak devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u dünyanın önemli kültür merkezlerinden biri pozisyonuna getirmek için; şairleri, bilginleri, sanatkarları buraya davet etmesi, onları himayesi, bu dönemde kültür hayatının hızlı bir şekilde gelişmesine yol açmıştır. Fatih Sultan Mehmed, sarayını bilginlere açarken, onları huzurunda bilimsel konularda tartıştırmış, bilim adamlarından bu tartışmaları içeren bilimsel eserler kaleme almalarını istemiştir. Örneğin Mustafa Muslihiddin Bursevî ve Molla Ali Tûsî tehâfüt (eleştirel yaklaşım, tartışma) geleneği çerçevesinde kitap yazmış, bunları Fatih Sultan Mehmed'e takdim etmişlerdir. Fatih'in bu tür konuları içeren eserleri desteklemesi, Osmanlı düşünce hayatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Fatih Sultan Mehmed'e sunulan eserler arasında, Fatih'in isteğiyle Semerkand'dan İstanbul'a gelen *Ali Kuşçu*'nun *Risâle fi el-Hey 'e, Muhammediye, Amirutzes'in Batlamyus*

Coğrafyası çevirisini sayabiliriz. Ayrıca, devrin hanım şairleri *Zeynep* ve *Mihri* hanımlar divanlarını bizzat Sultan Fatih'e sunmuşlardır.

Yüzyılın son padişahı II.Bayezid, kendisine en çok kitap ithaf edilen padişahlardan biridir. Onun isteğiyle birçok eser yazılmıştır. Örneğin; *Aşıkpaşazâde Tarihi*, *İdris-i Bitlisî*'nin *Heşt-Behişt*'i, *Neşri Tarihi*, *Muhyiddin Muhammed*'in bir hesap kitabı olan *Mecmuai'l- Kavâid*'i bunlar arasındadır.

Osmanlı padişahlarının sanatçıları ve bilim adamlarını himayeleri 15.yüzyıldan sonra da imparatorluğun yıkımına kadar devam etmiştir.

Kaynak (Source):

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, 3 cilt.

Çelebioğlu, Amil, Türk Edebiyatında Mesnevi, İstanbul 1999.

Gökdoğan, Melek Dosay, 'Osman Gazi'den Mehmed Vahideddin'e Osmanlı Bilimi ve Kültürü', **Türkler**, C.11.s.175-209.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, Osmanlılar ve Bilim, İstanbul 2007.

İnalçık, Halil, Şair ve Patron, Ankara 2003.

Kazancıgil Aykut, Osmanlı'da Bilim ve Teknoloji, İstanbul 2007.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.6. Osmanlı Tarih Tezinin İnşası

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Osmanlı Tarih Tezi.

15.yüzyıl, eğitimden mimariye, bilimden sanata kadar her alanda Osmanlı Devletinin kendi kimliğini ortaya koymaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemle birlikte padişah da dahil olmak üzere devlet yöneticileri ve şairleri yazarlar, din ve ilim adamları, sanatçılar gibi aydınlar, hemen her alana büyük bir devletin temsilcileri olarak geniş bir açıdan bakmaya başlamışlardır. Edebiyat, sanat, dinî ve fennî bilimler, eğitim, mimarî gibi akla gelebilecek her alanda Osmanlı kimliği ve bakış açısının ön plâna çıkarılmasına özen gösterilmiştir.

İşte bu alanlarda olduğu gibi tarih alanında da Osmanlı kimliği ve bilincinin dikkat çekici biçimde eserlere yansıdığı görülmektedir. 14. yüzyılda *Ahmedî*'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı manzum eseriyle başlayan Osmanlı Tarihi yazma sürecinde bu bilinç ve bakış açısının etkilerini görmek mümkündür.

Bu bakış açısının temelinde öncelikle İslâm dini ve bu dinin hayata, insana ve olaylara bakış açısı yer almaktadır. Hangi alanda olursa olsun söylenen her şeyin, ortaya atılan her düşüncenin kaza ve kader anlayışı gibi İslâmiyetin temel prensipleriyle uyumlu olmasına azamî özen gösterilmiştir. Bu noktada Kurân, hadis, İslâm büyüklerinin hayatları ve uygulamaları, İslâm tarihi temel dayanak noktaları olarak belirlenmiştir.

Osmanlı tarih tezinin ortaya çıkmasında başta Anadolu ve Rumeli olmak üzere, bütün Osmanlı ülkesinde huzur ve istikrar ortamının oluşturulması gayretlerinin de etkisi olmuştur. Anadolu'daki büyük karmaşalar, istikrarsızlıklar ve zulümlerden sonra kurulan Osmanlı Devleti, en çok bu huzur ve güven ortamının istikrarlı biçimde sürmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu çaba, tarihî olayları ve gelişmeleri değerlendiren ve bunları yazıya geçirenler tarafından da ortaya konmuştur. Söz gelimi bu dikkatin bir sonucu olarak taht kavgalarıyla ilgili değerlendirmeler yapılırken genellikle huzur ve istikrar ortamını devam ettireceği düşünülen isimlerden yana tavır ortaya konmuştur. Başta şehzadeler olmak üzere diğer Türk beylikleri ve İslâm devletleri gibi, padişahların iktidarlarına alternatif oluşturabilecek her türlü odağın devletin ve dinin geleceği açısından sakıncalı bulunması, bu düşünceden kaynaklanmıştır.

Osmanlı tarih tezinin oluşumunda tarihî olayları ve gelişmeleri İslâmiyet penceresinden değerlendiren bir anlayışın büyük etkisi olmuştur. Yapılan seferler, kazanılan savaşlar ve yaşanan diğer tarihî olaylar, öncelikle toplumu birlik içinde tutmaya yarayan İslâm dinine katkıları bakımından değerlendirilmişlerdir. Şüphesiz bunda Osmanlı'nın yönünü genellikle batıya çevirmiş olmasının ve savaşların büyük bölümünü Hristiyan dünyasına karşı yapmış olmasının önemli etkisi vardır. Ayrıca bu tutum, Haçlı seferlerinin karmaşaya sürüklediği bir coğrafyada kurulan ve bölünmüş bir siyasî ortamın oluşturduğu her türlü olumsuzlukları hafızasına kaydetmiş bir yönetim anlayışının doğal bir sonucudur.

Osmanlı tarih tezinin temel özelliklerinden biri, Osmanlı Devletinin egemen olduğu yerlerde yaşayanları topyekün bir millet olarak benimsemiş olmasında yatmaktadır. Öyle ki bu milletin içinde farklı ırklardan hatta dinlerden pek çok Osmanlı vatandaşı bulunmaktaydı. Zaman zaman ümmet kavramının veya İslâm milleti türünden ifadelerin de kullanıldığı görülmekle beraber, Osmanlı tarih tezinin esas bakış açısında daha çok Osmanlı kimliğinin ön plâna çıkarıldığı görülmektedir.

Şu halde Osmanlı tarih tezi; öncelikle İslâm dininin esasları, ülkede huzur, güven ve istikrar ortamının sürdürülmesi düşüncesi, Hristiyan Batı dünyasına karşı dayanışma gayretleri, farklı unsurlardan oluşsa da halkı Osmanlı kimliği altında buluşturma amacı ve bütün tarihî olaylara İslâmiyet penceresinden bakma alışkanlığı gibi unsurların etkisi altında gelişmiştir.

Kaynak (Source):

Aydın, Ahmet, “Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.417-425.

Faroqhi, Suraiya, “Türkiye’deki Tarihi Anlayış Şekilleri: Yeniçağ Başlarında Siyasi ve İktisadi Bunalımlar”, **Türkler**, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.33-44.

Hoca Saadeddin Efendi, Tâcü’t-tevârih, C.V, KB Yay., Ankara 1999.

İbn Kemâl, Tevârih-i Âl-i Osmân, VIII. Defter (Haz.Ahmet UĞUR), TTK Yay., Ankara 1997.

İnalçık, Halil ve Renda, Günsel, Osmanlı Uygarlığı, KB Yay., İstanbul 2003.

Koçak, Kemal, “Osmanlıdan Cumhuriyete Tarih Anlayışı”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 125 (Nisan 2000), s.67-82.

Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, (Ed.Ekmeleddin İhsanoğlu), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yay., (IRCICA), İstanbul 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.7. 15. Yüzyılda Tarih Yazıcılığı

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Türk Edebiyatı, Tarih Yazıcılığı.

Özellikle Fatih dönemiyle birlikte Osmanlı Devletinin yalnızca savaş meydanlarında değil sanat, edebiyat, tarih, dinî ve fennî bilimler, mimarî gibi alanlarda da kalıcı başarılarla yönelmesi, tarih yazıcılığını da olumlu etkilemiştir. Bununla birlikte tarihî olaylarla ilgili olarak bu dönemde kaleme alınmış eserlerin temel olarak iki grupta incelenmesinde yarar vardır.

Birinci grupta doğrudan tarihî kaynak olarak değerlendirilmesi mümkün olmayan; ancak tarihî olaylarla ilgili birtakım bilgileri barındıran dinî-destânî-tarihî eserler yer almaktadır. İkinci grupta ise asıl tarihî metinler olarak nitelendirilen ve doğrudan tarihî olaylarla ilgili kaynak olarak değerlendirilebilecek eserler bulunmaktadır.

Doğrudan tarihî kaynak olarak değerlendirilmeleri mümkün olmayan; ancak İslâm dini uğruna yapılan savaşların destânî bir üslûpla anlatıldığı bazı *menkıbelerle meğazî* veya *fütûh* da denen *gazavâtnâmeler*, birinci grupta zikredilebilir. Ayrıca bu yüzyılda sarayda Fatih'in etrafında gelişen olayları yazmakla görevlendirilmiş şehnâmeciler de bulunmaktaydı. Özellikle daha sağlam tarihî kaynakların bulunmadığı olaylar söz konusu olduğunda, aşağıda bir bölümüne örnek verilmiş olan bu tür eserler, araştırmacılar için tek bilgi kaynağı olarak değer kazanmaktadırlar.

Kutbnâme (Firdevsî-i Rûmî): 3.500 beyitlik eser, Venediklilerin Midilli'ye saldırılarını anlatır.

Gazâvâtnâme (Sûzî Çelebi): 15.000 beyit civarında olduğu belirtilen eser, Mihaloğlu Ali Beyin Rumeli'deki mücadelelerini canlı bir anlatımla tasvir etmektedir.

Gazâvât-ı Sultân Murâd (Gelibolulu Za'îfî): 2.566 beyitlik eserde İkinci Murâd'ın seferleri ve yaptığı savaşlar, oldukça sade bir dille anlatılmaktadır.

Fetihnâme-i Sultan Mehmed (Kıvâmî): İkinci Bâyezîd tarafından ısmarlanmış bu eser, mensur bölümleri olmakla birlikte şiir ağırlıklıdır. Fatih devrine ait tarihî olayları anlatır; ancak bu olayların tarihlerini vermez. Son üç bölümünde İkinci Bâyezîd dönemi olayları vardır.

Feth-i İnebahtı ve Moton (Sinoplu Safâyî): 10.000 beyitlik eserde İkinci Bâyezîd döneminde Kemal Reis tarafından gerçekleştirilen İnebahtı ile Moton'un fethi anlatılmaktadır.

Gazâvâtnâme (Sinoplu Safâyî): 1.000 beyitlik eserde, Kemal Reis'in gazaları anlatılmaktadır.

Gazânâme-i Rûm (Kâşîfî): 1.139 beyitlik Farsça eserde İkinci Murad'ın tahtı Fatih'e bırakması, Arnavutluk'un fethi, İkinci Kosova Savaşı ve Fatih'in düğünü gibi dönemin olayları anlatılmaktadır.

Vekâyi'nâme-i Bihîştî (=Târîh-i Sultân Cem) [Bihîştî Sinan Çelebi]: Eser, Sultan İkinci Bâyezîd ile kardeşi Şehzâde Cem arasında taht mücadelesi şeklinde gelişen olayları anlatmaktadır.

Sultân İkinci Murâd'ın Fütûhâtına Dair Mesnevî (Seyfi): Eserin herhangi bir nüshası henüz gün ışığına çıkarılamamıştır.

Bu arada 35 bölümden oluşan ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatı hakkında menkıbevî bir üslupla bilgi veren **Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî (Hızır bin İlyas=Uzun Firdevsî)**, **Kemâl Ümmî Menâkıbnâmesi (Âşık Ahmed)** ve **Menâkıb-ı Şeyh Bedreddîn (Hâfız Halîl)** de bu dönemde az çok tarihî bilgi içeren menkıbelere örnek olarak gösterilebilir.

Kaynak (Source):

Başar, Fahameddin, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.409-416.

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Başar, Fahameddin, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.409-416.

Faroqhi, Suraiya, “Türkiye’deki Tarihi Anlayış Şekilleri: Yeniçağ Başlarında Siyasi ve İktisadi Bunalımlar”, **Türkler**, C.9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.33-44.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Yavuz, Kemal, “Fatih Devri Türk Dili ve Edebiyatı”, **Fatih ve Dönemi/Mehmed II and His Period,** Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2004, s.328-354.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.8. Asıl Tarihî Metinler

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Doğrudan Tarihle İlgili Eserler.

15.yüzyılda tarihî-destanî-menkıbevî eserlerin dışında tarihî olaylar ve şahıslar hakkında daha sağlıklı bilgilerin ve değerlendirmelerin yer aldığı eserlerin ortaya çıkmaya başladığı görülür. Bu anlamda 14. yüzyılın ikinci dönemi şairlerinden sayılan Ahmedî'nin İskendernâme adlı mesnevisi içinde bir bölüm oluşturan *Tevârih-i Âl-i Osmân* ilk örnek olarak görünmektedir. Asıl tarihî metinler olarak değerlendirilebilecek bu tür eserler, aşağıda özet bilgiler eşliğinde verilmiştir.

Tevârih-i Âl-i Osmân (=Âşık Paşazâde Tarihi) [Âşık Paşazâde]: Yazarı, Âşık Paşa'nın torunlarından olan 1484 tarihli bu eser, ilk mensur Osmanlı tarihi olarak kabul edilmektedir. Yazarı, Osman Gazi'den İkinci Murad'a kadarki dönem için, Yahşî Fakîh'in bugün elimizde bulunmayan tarihinden yararlanmış; İkinci Murad ve İkinci Mehmed devrini ise kendi gözlemlerine ve bilgilerine dayanarak yazmıştır.

Tevârih-i Âl-i Osmân (=Oruç Bey Tarihi) [Oruc bin Âdili'l-kazâz Kâtibü'l-Edrenevî]: Osman Gazi devrinden 16. yüzyılın ilk yıllarına kadarki dönemi kapsamaktadır.

Tevârih-i Âl-i Osmân (=Cihânnümâ=Neşrî Tarihi) [Neşrî Mehmed]: Oğuz Türkleri, Selçuklular, Karamanlılar ve Osmanlı Devletinin kuruluşundan 1485 yılına kadar gelişen olaylar yer almaktadır.

Târîh-i Ebû'l-feth (=Tursun Bey Tarihi) [Tursun Bey=Tûr-ı Sînâ Bey]: Eserde İstanbul'un fethi ile 1488 yılları arası anlatılmaktadır. Arapça ve Farsça alıntılarının fazla olduğu eserin dili ağırdır. Bu bakımdan klâsik Osmanlı Türkçesinin ilk örneklerindedir.

Bu mensur tarihler dışında *Abdülvâsî Çelebi*, *Ahmed-i Rıdvân*, *Kemâl*, *Enverî* ve *Mu'âlî* gibi isimler, 14.yüzyılda *Ahmedî*'nin başlattığı yoldan gidip manzum tarih yazmışlardır.

Der-Vasf-ı Ceng-i Sultân Muhammed Bâ-Mûsâ ve Hezîmet-i Mûsâ (Abdülvâsî Çelebi): 193 beyitten oluşan bu manzum tarih, Fetret Devriyle ilgili olup müellifin *Halilnâme* adlı eserinde yer almaktadır.

Nusretnâme-i Osmân (Ahmed-i Rıdvân): Yazar, 465 beyitlik bu eserinde Ahmedî'nin bıraktığı yerden aldığı Osmanlı tarihini 1500 yılına kadar getirmiştir.

Selâfînnâme (Kemâl): Bu eser, Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarından Fatih devrinin sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Düstûrnâme (Enverî): 3730 beyitlik bu eser, 17 bâbdan oluşmaktadır. Peygamberler, İslâm tarihi, Aydınoğulları, Süleyman Paşa'nın Rumeli fetihleri, Ankara Savaşı sonrasında gelişen olaylar, 1464'e kadar Fatih devri, Vezir Mahmûd Paşa gibi konularla ilgili bilgiler içermektedir.

Heşt Bihişt Çevirisi (Abdülbâkî Sa'dî): İdris-i Bitlisî'nin aynı adlı eserinin çevirisidir. Osman Gazi'den İkinci Bâyezîd'e kadarki 8 padişah döneminde yaşanan olayları anlatır.

Mu‘âlf’nin yazdığı *Hünkârname* ile *Şehdî*’nin Farsça eseri *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân*, bu dönemde yazılmış diğer manzum tarihlerdir.

Muhammed bin Acâ’nın *H.z.Ebû Bekir* ve *H.z.Ömer* zamanında Şam’ın Müslümanlar tarafından fethini anlattığı Arap tarihçi *El-Vâkıdî*’den aktardığı *Fütûhu’ş-Şâm Tercümesi* ve *Bedr-i Dilşâd*’ın *Târîh-i İbn-i Kesîr* adlı çevirisiyle, *Enverî*’nin henüz gün ışığına çıkarılmamış *Teferrücnâme* adlı bir tarihi de bu devrin tarihî eserlerindedir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ankara 1988.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Tulum, Mertol, Tursun Bey Tarih-i Ebû’l-feth, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1977.

Yavuz, Kemal, “Fatih Devri Türk Dili ve Edebiyatı”, **Fatih ve Dönemi/Mehmed II and His Period**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2004, s.328-354.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.9. 15. Yüzyılda Şiir

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri.

15. yüzyılda Osmanlı Devleti, içeride ve dışarıda gücünü kanıtlamış; otoritesini de herkese kabul ettirmiş bulunuyordu. Başta İstanbul'un fethi olmak üzere askerî alanda büyük başarılar elde edilmiş; yerleşik hayat büyük çoğunluk tarafından benimsenmişti. Bu arada yöneticiler, askerî alanda kazanılan başarıların kalıcı hale gelmesini sağlamaya yönelik sanatsal ve kültürel faaliyetlere büyük önem veriyor; şair, yazar, hattat ve musikişinasları takdir ve teşvik ediyorlardı. Bu çerçevede sanatsal ve kültürel faaliyetler iyice yoğunlaşmıştı. İstanbul, her taraftan şairlerin, yazarların, sanatçıların ve ilim adamlarının rağbet ettikleri büyük bir kültür merkezi haline gelmişti.

Doğal olarak klâsik Türk şiiri de elbet bu gelişmelerden payını almıştır. Bu yüzyılda klâsik Türk şiirinin bütün kurallarıyla yerleştiği ve Türk şiirinin sonraki dönemlerde yetişen şairlerini de etkileyecek kadar önemli ve büyük şairlerinin yetiştiği görülmektedir. Önceki dönemlerde klâsik Türk şiiri, henüz bütün kuralları ve altyapısı ile oturmamıştı. Sadece belli başlı birkaç nazım şekliyle yazılan şiirlerde birçok aruz kusuruna, vezin bozukluğuna, şekil ve içerik bakımından birtakım eksikliklere sık sık rastlanıyordu. Klâsik Türk şiiri, bir anlamda emekleme dönemindeydi. 15. yüzyıla gelindiğinde ise bu emekleme dönemi artık tamamlanmış; klâsik Türk şiiri kendi yoluna girmiş bulunuyordu. Birçok farklı nazım şekliyle yazılan şiirlerde eskisi kadar aruz kusuruna rastlanmıyor, İran etkisi devam etse de şairler, kendi hayal dünyalarını ve çevrelerinde olup biten mahallî gelişmeleri de şiirlerine yansıtıyorlardı.

Şüphesiz klâsik Türk edebiyatının bütün dönemlerinde olduğu gibi 15.yüzyılda da şiir, nesrin önünde yer almıştır. Üstelik şiirde estetik kaygılar, toplumsal sorumluluk duygularının önüne geçmiştir. Önceki dönemlerde toplumsal kaygılarla, halkı aydınlatmaya yönelik olarak mesneviler ağırlıklı biçimde tercih edilirken; 15. yüzyılda şiir, kendi estetik kuralları ve ölçütleriyle değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu hususla bağlantılı olarak, dönemin edebî ürünleri genel bir çerçevede değerlendirildiğinde, divanların diğer bütün nazım türlerinin önüne geçtiği görülmektedir. Oysa önceki dönemlerde şair ve yazarlar, daha çok mesnevileriyle tanınıyordu. Çünkü mesneviler, aruzun en kolay kalıplarıyla yazılıyor, yazımı kolay oldukça kısa mısralardan oluşuyorlardı. Ayrıca uzun olayların anlatılması, nasihatların verilmesi ve birtakım konuların öğretilmesi noktasında da elverişliydi. 15. yüzyılda ise şairler daha çok şiir yeteneklerini ortaya koyacak divanları ile değerlendiriliyor ve divanlarında gösterdikleri başarı oranında değer buluyorlardı.

Diğer taraftan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar şiirlerin içeriği kadar dilini de etkilemiştir. Eskiden halkı aydınlatmaya odaklanmış şiirlerden tamamen estetik kaygılara yöneldiği bu dönemde şiir diline Farsça ve Arapçadan yeni kelimeler, tamlamalar ve kuralların girdiği görülmektedir. Bu arada aydın ve okur yazar nüfusun atması da şiir dilinde önceki dönemlere göre ağırlaşma yönünde bir değişimin meydana gelmesine sebep olmuştur. Şu halde 15. yüzyılda klâsik Türk şiiri, kurallarını oturtmuş; kendi ayakları üzerinde duracak düzeye ulaşmış ve *Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâfî* gibi sonraki dönemde yetişecek şairleri etkileyecek kendi üstâdlarını yetiştirmeye başlamıştı. Her biri divan sahibi bu üç büyük şairden başka *Murâdî, Avnî, Adlî, Cem, Harîmî* 15.yüzyılın padişah şairleri; *Zeynep Hatun*

ve *Mihri Hatun* hanım şairleri; *Ahmed-i Dâ'i*, *Cemâlî*, *Mesîhî*, *Hamdullah Hamdî* ve *Eşrefoğlu Rûmî* de bu dönemin dikkat çeken diğer divan sahibi şairleridir.

Ayrıca bu dönemde *Mevlid* adıyla bilinen *Vesîletü'n-necât*'ın şairi *Süleyman Çelebi* yanında *Le'âlî*, *Kabûlî*, *Nahîfî*, *Mehdî*, *Senâyî*, *Hayâtî*, *Çâkerî*, *âfitâbî*, *Hilâlî*, *Behîştî*, *Sun'î*, *Şemsî*, *Halvetî*, *Karamanî*, *İvaz Paşazâde Ata'î*, *Hûfî*, *Karamanlı Nizâmî*, *Kemâl-i Zerd*, *Melîhî*, *Kemâl-ı Ümmî* gibi şairler de yetişmiştir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

İpekten, Halûk, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, MEB Yay., İstanbul 1996.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.10. Sultan Şairler

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Sultan Şairler.

15. yüzyılın bütün gücünü Fetret (iktidar başluğu) Devrinde Anadolu'da bozulan birliği ve Osmanlı otoritesini yeniden tesis etmeye harcamış olan; bu sebeple Osmanlı Devletinin ikinci kurucusu olarak anılan Birinci Mehmed (Çelebi) dahil, yüzyılın Amasya'da yetişmiş olan bütün padişahları şiirle meşgûl olmuştur. Osmanlı Devletinin huzur ve güven âbidesi olmuş padişahlarından Kosova ve Varna zaferlerinin mimarı **Sultan İkinci Murad, Murâdî**; İstanbul'u fethederek yeni bir çağ başlatan oğlu **Fatih Sultan Mehmed, Avnî**; kardeşi Cem Sultan'la tarihî bir saltanat mücadelesi vermiş ve Avrupa'nın Osmanlı üzerindeki emellerini savuşturmuş olan torunu **Sultan İkinci Bâyezîd** ise **Adlî** mahlasıyla şiir yazmıştır. Bu arada Fatih'in meşhur şehzâdesi **Cem**'le Bâyezîd'in şehzâdesi **Korkut** da şiirle uğraşmışlardır.

Celebi Mehmed (Birinci Mehmed) [1421]: Altıncı Osmanlı padişahıdır (1403-1421). Yıldırım Bâyezîd'in oğludur. 1402'deki Ankara Savaşında dağılan Osmanlı birliğini yeniden sağlamıştır. İlim adamlarını ve sanatçıları korumuş, ilk şiir ve edebiyat sohbetlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

*Cihân hasm ola Hak'dan nusret iste
Erenlerden du'â vü himmet iste*

[(Bütün) dünya (sana) düşman olsa (sen yine de) Allah'dan yardım; erenlerden duâ ve himmet dile.]

Murâdî (Sultan İkinci Murad) [1404-1451]: Altıncı Osmanlı padişahıdır (1421-1451). Zamanında Arapça ve Farsçadan pek çok eserin Türkçeye çevirisi yapılmış; Türkçe konusundaki duyarlılığıyla dikkat çekmiştir. Murâdî mahlasıyla şiirler yazmış; sarayını ilim adamlarına, şairlere ve diğer sanatçılara açarak onlara her türlü imkânı tanımıştır.

*Ey Murâdî şeh-i devrân iken el'ân seni
Zülfine kılmış esîr ol şeh-i hûbân gördüm*

[Ey Murâdî! Zamanın şahı iken, o güzeller şahının şimdi seni zülfine esir ettiğini görüyorum.]

Avnî (Fatih Sultan Mehmed/İkinci Mehmed) [1432-1481]: Yedinci Osmanlı padişahıdır (1451-1481). İstanbul'u fethederek Türklerin bir çağı kapatıp yeni bir çağ açmalarına vesile olmuştur. Çocukluğunda çok iyi bir eğitim görmüş olan Fatih, şiirlerinde Avnî mahlasını kullanmıştır. Dîvân sahibi ilk Osmanlı padişahıdır.

*Çün ecel sulh itdirür âhir nizâyı kaldırur
Pes nedür dünyâ için bu kuru kavgadan murâd*

[Madem ki ecel, sonunda anlaşmazlığı ortadan kaldırıp barış yaptırır; o halde dünya uğruna bu kuru kavgadan murad nedir?]

Adlî (Sultan İkinci Bâyezîd) [1447-1512]: Sekizinci Osmanlı padişahıdır (1481-1512). İlim adamlarını ve her alandan sanatçıları aktif biçimde desteklemiştir. Padişahlığında hayır işlerine ve ibadetine büyük önem vermiş; bu sebeple Bâyezîd-i Sâni ve Bâyezîd-i Velî olarak anılmıştır. Divan sahibi padişahlardandır.

Ben itdüm anı kim bana yaraşur

Sen eyle anı kim sana yaraşur

[Ben, nasıl ki bana yakışanı yaptırısam; sen de kendi (şanına) yakışanı yap (da beni affet).]

Cem (Şehzâde Cem) [1454-1495]: Fatih'in Karaman'da (Konya) şehzâdelik yapmış oğludur. Çevresinde edebî bir muhit oluşmuştur. Ağabeyi Bâyezîd'le yaptığı taht mücadelesini kaybedip gittiği Avrupa'da ölmüştür. Eserleri: Cemşîd ü Hurşîd, Fâl-ı Reyhân-ı Sultân, Farsça Divan, Türkçe Divan.

Harîmî (Şehzâde Korkut) [1470-1512]: Bâyezîd'in Amasya'da şehzâdelik yapmış oğludur. Eserleri: Divan, Vesîletü'l-ahbâb, Kitâbü'l-Harîmî fi't-tasavvuf, Hâfîzü'l-insân lâfîzü'l-îmân, Korkudiyye.

Kaynak (Source):

Ak, Coşkun, Şair Padişahlar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

Baltacıoğlu, Şahmeran, Fatih (Avni) Divanı ve Tahlili (2 cilt), İÜ SBE, İstanbul 2003.

Bayram, Yavuz, "Amasya'ya Vali Osmanlı'ya Padişah Olan Şairler", **2007 Amasya İl Yıllığı**, (Ed.Yavuz Bayram), Amasya Valiliği, Amasya 2008, s.263-269.

Bayram, Yavuz, Adlı, Amasya Valiliği, Amasya 2009.

Bilmen, Saffet Sıtkı, Fatih Divanı, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1944.

Doğan, Muhammed Nur , Fatih Divanı ve Şerhi, Yelkenli Yay., İstanbul 2006.

Ersoylu, Halil, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, AKDITYK TDK Yay., Ankara 1989.

İsen, Mustafa ve Bilkan, Ali Fuat, Sultan Şairler, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Kılıç, Filiz, "Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut", **Bilig**, S.2, Ankara 1996, s.203-220.

Meriç Okur, Münevver, Cem Sultan, VGM Yay., Ankara 2006.

Pala, İskender, Şair Fatih: Avnî, Metropol Yay., İstanbul 2003.

Şardağ, Rüştü, Şair Sultanlar, TİB Yay., Ankara 1982.

Türsan, Berin, Şehzade Korkud ve Divanının Tetkiki, İÜ EF Türkoloji Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1951.

Ünsel, Kemal Edip, Fatih'in Şiirleri, 1946.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.11. Dönemin Büyük Şairleri

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Şairler.

15. yüzyıl, klâsik Türk şiirinin iyice şekilendiği ve şiir estetiğinin bütün şairlerce benimsenerek uygulandığı bir dönem olmuştur. Türk edebiyatı açısından önemli birçok eserin verildiği bu dönemin tartışmasız üç ismi ön plâna çıkmaktadır. Bunlar mesnevi sahasında yüzyılın en büyük ismi olarak görülen **Şeyhî**, kaside sahasının üstâdı **Ahmed Paşa** ve gazelleriyle üstâd olarak anılmayı hak etmiş olan **Necâtî Bey**'dir.

Şeyhî (öl.1431?): Asıl adı, Yusuf veya Sinan'dır. Ahmedî'den ders aldığı; İran'da tıp, tasavvuf ve hikmet dersleri gördüğü bilinmektedir. Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap etmiştir. Attarlık yapan Şeyhî, Çelebi Sultan Mehmed'in hastalığını iyileştirerek Tokuzlu Köyü'nü tımar olarak kazanmıştır. Bu sebeple ilk reisü'l-etibbâ (hekimbaşı) olarak da anılmıştır. Klâsik Türk şiirinin ilk büyük şairlerinden olduğundan *pişterîn-i şuarâ-yı Rûm* veya *şeyhü'ş-şuarâ* olarak da bilinir. *Türkçe Divanı* vardır. *Hüsrev u Şîrîn*, Şeyhî'nin kaynağını Nizâmî'den aldığı meşhur mesnevisidir. *Harnâme*, şairin mizahî hiciv örneği olarak tanınmış eserlerindedir.

Tanrı sever güzelleri biz sevicek hatâ mıdur
Göstereyim mi âyetin kim bilesin nezelledür âyet: delil, kanıt.

Ahmed Paşa (öl.1497): Kazasker Veliyüddîn Çelebi'nin oğludur. İyi bir eğitim görmüş; önce müderris ve kadı, ardından Fatih'in nedîmi ve hocası; nihayet veziri olmuştur. Bir ara Fatih'in gözünden düşmüş, sonra affolmuş, Bâyezîd'in de gözüne girmiş; ancak eski günlerine bir türlü kavuşamamıştır. Bürokrasidedki başarısından çok şiirleriyle tanınmıştır. Öyle ki özellikle kasideleri, Molla Câmî'ye kadar ulaşmış, Doğu Türkleri arasında yayılmıştır. Vezirliğe kadar yükselmesinin ve padişahın hocalığını yapmış olmasının da etkisiyle devrinde ve özellikle kaside sahasında *üstâd* sayılmıştır. Pek çok şairin beğendiği şiirine nazireler yazan Ahmed Paşa, o zamana kadar pek yaygın olmayan tarih düşürme beyitleriyle de dikkat çekmiştir. Leylâ vü Mecnûn adlı bir mesnevisinden bahsediliyorsa da şimdilik elde bulunan tek eseri, Türkçe Divanıdır. İlmî yönüyle *sipâhî müftüsü*; şair yönüyle *şiir sultânı* olarak tanınan Ahmed Paşa, hem zamanının hem de sonraki dönemlerin şairlerini derinden etkilemiştir.

Her kimün kim hemdemi gül yüzli bir cânân olur cânân: sevgili
Hânesi cennet gibi dâ'im bahâristân olur hâne: ev

Necâtî (öl.1509): Asıl adı İsa olup Türkçenin en büyük şairlerindedir. *Sana* redifli gazeli, Fatih tarafından divan kâtipliğine getirilmesini sağlamış; daha sonra nişancılık da yapmıştır. Şairliğiyle bütün Osmanlı ülkesinde tanınmıştır. Başta İkinci Bâyezîd olmak üzere, devrin önde gelenlerince himâye görmüş olan Necâtî, şiirlerine en çok nazire yazılan şairlerindedir. Şiirlerinde Türkçe söyleyişe, Türkçenin en güzel deyim ve atasözlerine, halk inanışlarına, mahallî geleneklere ve alışkanlıklara yer vermiştir. Bütün tezkireciler, şiir sahasında *husrev-i Rûm* olarak da anılan Necâtî'nin şairliğine güçlü vurgular yapmışlardır. Türkçe Divanı yanında henüz gün ışığına çıkarılamamış mesnevilerinden de bahsedilmektedir.

Her kişinin zulmüne sultân olanlar dâd eder dâd: adalet
Bana kim dâd ede k'iden zulmü sultândır bana

Murâdî, Avnî, Adlî, Cem, Harîmî 15. yüzyılın padişah şairleri; *Zeynep Hatun* ve *Mihri Hatun* hanım şairleri; *Ahmed-i Dâ‘î, Cemâlî, Mesîhî, Hamdullah Hamdî* ve *Eşrefoğlu Rûmî* de bu dönemde dikkat çeken diğer divan sahibi şairlerdir. Ayrıca bu dönemde *Mevlid* adıyla bilinen *Vesîletü’n-necât*’ın şairi *Süleyman Çelebi* yanında *Le‘âlî, Kabûlî, Nahîfî, Mehdî, Senâyî, Hayâtî, Çâkerî, âfitâtî, Hilâlî, Behîştî, Sun‘î, Şemsî, Halvetî, Karamanî, İvaz Paşazâde Ata‘î, Hûfî, Karamanlı Nizâmî, Kemâl-i Zerd, Melîhî, Kemâl-ı Ümmî* gibi şairler de yetişmiştir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

İsen, Mustafa ve Kurnaz, Cemal, Şeyhî Divanı, Akçağ Yay., Ankara.

Olgun, Tahir, Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi, Giresun 1949.

Tarlan, Ali Nihat, Ahmed Paşa Divanı, MEB Yay., İstanbul 1966.

Tarlan, Ali Nihat, Necâtî Beg Divanı, MEB Yay., İstanbul 1997.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.12. Şiir Antolojileri/Nazîre Mecdûaları

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Nazire Mecdûaları.

Nazîre, bir şairin örnek aldığı başka bir şairin bir şiirine aynı vezin, kafiye ve redifi kullanarak, benzer mazmunlarla yazdığı şiir anlamında kullanılan bir terimdir. Örnek alınan şiire *model şiir* (zemin şiir), yeni yazılmış olana *nazîre*; bu işleme *tanzîr*; zemin şiirlerle bunlara yazılmış nazîrenin toplandığı mecdûalara ise *nazîre mecdûası* denir. Klâsik Türk edebiyatının önemli kaynakları arasında yer alan nazire mecdûalarının ilk örneğine 15. yüzyılda rastlanmaktadır.

Mecdû‘atü‘n-Nezâ‘ir (Ömer Bin Mezûd): 840/1436-37’de derlenmiştir. İçinde 84 şairin 397 şiiri vardır. Şiirler, kafiye düzenine göre sıralanmıştır. Zemin şiirler; *Ahmedî râst*, *Şeyhî râst*; nazîreler ise *Nazîre-i Sinân*, *Nazîre-i Nesîmî* şeklinde yerleştirilmiştir. Orijinal nüshası, School of Oriental and African Studies Library 27, 689’da; bu nüshanın bir kopyası TDK Kütüphanesi Yazma A 101’de, farklı bir yazma nüsha da Atatürk Üni. Seyfettin Özege Ktp. Karahanoğlu Bağış Kitapları No.10d 91 (Turgut Karabey)’de bulunmaktadır.

Câmi‘ü‘n-Nezâ‘ir (Eğridirli Hacı Kemal): 918/1512-13’te derlenmiştir. 496 varaklık bir nüshası Bayezid Kütüphanesi nr.5781’de; diğeri DTCF Kütüphanesindedir. İçinde derleyeni dahil 266 şaire ait 3.140 şiir vardır. Elifba sırasından başka bir usûl gözetilmemiştir. İçindeki şairlerin listesini, Fuad Köprülü Hamâmîzâde İhsan Bey’den nakletmiştir. Zemin şiirler, *min kelâm-ı Ahmedî*; nazireler ise *Nazîre-i Şeyhî* veya *Nazîre-i Şeyhî râst* başlıklarını taşır.

Mecma‘u‘n-Nezâ‘ir (Edirneli Nazmî): 930/1524’te derlenmiştir. En tanınmış ve yaygın nazire mecdûasıdır. Bilinen 10 yazma nüshası vardır. İçinde 360’tan fazla şaire ait 5.527 şiir bulunmaktadır. Sıralama önce revî harflerine; sonra kafiye ve rediflere göre yapılmıştır. Bölümlerdeki sıralama; *revî harfleri*, *bahirler*, *zemin şiirler*, *nazireler* ve *Harfû‘l-bâ/Der-bahr-ı remel/Taktî‘ eş/Ez-ân-ı Ahmed Paşa/Nazîre-i Ulvî* şeklindedir.

Pervâne Bey Mecdû‘ası (Pervâne Bey): 968/1560-61’de derlenmiştir. 641 varaklık yazma nüshası, Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat nr.406’dadır. Baştan bir varak eksiktir. Bu mecdûa üzerinde Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde yüksek lisans ve doktora tezleri şeklinde çalışılmıştır.

Matâli‘u‘n-Nezâ‘ir (Budimli Hisâlî): 17. yüzyılda derlenmiştir. Sadece matla‘ beyitlerine yer verilmiştir. Sıralama, vezin ve kafiye göre. Müellif hattı ve 2 cilt halinde olan nüshası Nuruosmaniye Ktp. 4245 ve 4253’tedir.

Nazîre Mecdû‘ası (İstanbulu Sabrî): Ahdî Tezkiresi’nde bundan Câmi‘u‘n-nezâ‘ir şeklinde bahsedilmektedir. Matla‘lardan oluşmaktadır.

Bunlar dışında henüz derleyeni tespit edilememiş; ama aşağıda verilen yayınlarla tanıtılmış nazîre mecdûaları da vardır.

Ahmet Mermer, “XV.Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir nazîre Mecdû‘ası ve Aydınlı Visâlî’nin Bilinmeyen Şiirleri”, Millî Folklor, No.56, 2002, s.75-94. Yazma nüshası, Milli Kütüphane Yz.8830’dadır. Baştan bir, ortadan birkaç varak eksiktir. İçinde 7 şairin 213 şiiri bulunmaktadır. Sıralama, zemin şiirlere göre yapılmıştır. Yedi bölümden oluşmaktadır.

Hasan Gültekin, Mecmûa-i Nezâir (Transkripsiyonlu Metin), (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi SBE, Denizli 2000: 252 varaklık yazma nüshası, İstanbul Üniversitesi TY 739'dadır. Elifba sırasıyla düzenlenmiştir.

Hüseyin Ayan, "Bir Nazîre Mecmûası", MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi, S.7 (1993), s.87-100. 16.yüzyılda derlenmiştir. Yazma nüshası, Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. 2456'dadır. İçinde 170 şairin 761 gazeli bulunmaktadır.

Bunların dışında İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 2955'te, Süleymaniye Ktp. Hüsnü Paşa 894.35'te ve Yapı Kredi Bankası Ktp. 15913'te birer nüshadan ibaret nazîre mecmûaları vardır.

Kaynak (Source):

Canpolat, Mustafa, Ömer Bin Mezîd Mecmû'atü'n-Nezâ'ir, TDK Yay., Ankara 1982.

Ertek Morkoç, Yasemin, Eğridirli Hacı Kemal'in Câmî'ü'n-nezâ'ir'i, Ege Üniversitesi SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), İzmir 2003.

Köksal, Fatih, Divan Şiirinde Nazire, Akçağ Yay., Ankara 2006.

Köksal, Fatih, Edirneli Nazmî Mecma'u'n-nezâ'ir, Hacettepe Üniversitesi SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara 2001.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.13. Dönemin Ruhunu Kuran Sanatçılar ve Eserleri

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Şair ve Yazarlar.

15. yüzyıl, Osmanlı Devletinin siyasî, askerî, iktisadî, sosyal ve kültürel alanlarda büyük gelişme gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu yüzyılda ağırlıklı olarak İslâmî kaynaklardan beslenen Osmanlı kimliğinin ön plâna çıktığı görülmektedir. Olaylara, insanlara, kurumlara, dine, hayata, kültür ve edebiyata bakışta hep bu kimlik ve bilinç etkili olmuştur. Şüphesiz bu kimliğin oluşmasında birçok etken rol oynamıştır. Bununla birlikte 15. yüzyılın siyasal, sosyal ve kültürel anlamda ruhunu oluşturan etkenler arasında en büyük pay, bu dönemde kaleme alınmış eserlere, ortaya konmuş sanatsal ürünlere; dolayısıyla da bunları ortaya koyan sanatçılara aittir.

15. yüzyılın kültürel anlamda şekillenmesi ve ortaya ortak bir duygu ve düşünce çıkması noktasında etkisi olmuş isimlerden biri **Süleyman Çelebi**'dir. Öyle ki **Vesiletü'n-necât** adlı eseri, yalnızca 15. yüzyılda değil, günümüze kadar devam eden süreçte halk arasında **Mevlid** adıyla kabul görmüş ve büyük bir hayranlıkla okunagelmıştır. Benzer bir etkiyi, **Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediyye** adlı eseri ile yapmıştır. Bu anlamda **Sinan Paşa**'nın **Tazarrunâme** adlı eserinin de özellikle okur yazar kesim üzerinde büyük bir etki yaptığı hatırlanmalıdır. 15. yüzyılda **şeyhü'ş-şuarâ** olarak tanınan **Şeyhî**, daha çok **Hüsrev u Şîrin** ve **Harnâme** adlı mesnevileri ile bu devrin kültürel anlamda şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Başta **Birinci Mehmed (Çelebi), İkinci Murad, İkinci Mehmed (Fatih), İkinci Bâyezîd, Şehzâde Bâyezîd** ve **Şehzâde Korkut** gibi padişah ve şehzâdeler olmak üzere, devrin yöneticileri; şairlere, yazarlara, ilim erbâbına ve sanatçılara gösterdikleri yakın ilgi ve destek dışında bizzat kendileri de eser vermek veya sohbetlerine katılmak suretiyle bunlar arasında yer almış; böylece dönemin kültürel birikimine büyük katkı sağlamışlardır.

Ahmed Paşa, Türkçe Divanı ile, 15. yüzyılın ruhunu oluşturan isimler arasında dikkat çeker. Hem padişah hocalığına kadar yükselen önemli bürokratik görevleri hem de şairliği ile bu dönemde büyük bir etki sahası bulunmaktadır. Özellikle Bursa'da koruyup gözettiği birçok şair, yazar ve sanatçının katılımıyla oluşturduğu edebî muhit, bu bakımdan önemlidir. Diğer taraftan Molla Câmî'ye ve Doğu Türklerine kadar uzanan şöhreti ile önemli bir tesir gücü olmuştur. Bu dönemde kasideye olan ilginin artmasında önemli katkısı olan şair, nazirecilik ve tarih düşürme gelenekleri açısından da öncü isimlerdendir. Devrin şiir sultanı sayılan bu şaire, zamanında ve sonraki dönemlerde yazılan nazirelerin çokluğu, Ahmed Paşa'nın tesirinin somut göstergelerindedir.

Necâtî Bey de dönemin edebî ve kültürel anlamda şekillenmesinde büyük rol oynamış isimlerdendir. Türkçe Divanıyla tanınmış olan şair, gazel sahasında gösterdiği başarı ile bu türün 15. yüzyılda gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca halk arasında yaygın biçimde kullanılan Türkçe kelimeleri, atasözlerini, deyimleri, gündelik yaşamın belirli parçalarını, âdetleri ve alışkanlıkları klâsik Türk şiiri geleneğine dahil etmiş olması bakımından da önemlidir. Şiir sahasında **husrev-i Rûm** olarak kabul edilen Necâtî Bey'e 15. yüzyılda ve sonraki dönemlerde pek çok şairin nazire yazdığı ve bütün kaynakların ondan övgü ve hayranlıkla bahsettiği dikkate alınırsa, dönem üzerindeki tesiri daha iyi anlaşılabilir olur.

Bu arada **Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Ahmed-i Dâ'î, Cemâlî, Mesîhî, Hamdullah Hamdî, Eşrefoğlu Rûmî, Le'âlî, Kabûlî, Nahîfî, Mehdî, Senâyî, Hayâtî, Çâkerî, Âfitâbî, Hilâlî,**

Behiştî, Sun'î, Şemsî, Halvetî, Karamanî, İvaz Paşazâde Ata'î, Hûfî, Karamanlı Nizâmî, Kemâl-i Zerd, Melîhî, Kemâl-ı Ümmî gibi devrin diğer şairleri, yazarları, tarihçilerinin ve *Hacı Bayram-ı Velî, Akşemseddîn, Şeyh Vefâ, Molla Gürânî, Molla Fenârî, Molla Lütî, Zenbillî Ali Efendi* gibi din adamları ve tasavvuf erbâbının da bu yüzyılın kültürel atmosferinin oluşumunda önemli pay sahibi olduklarını unutmamak gerekir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, "Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi", Eski Türk Edebiyatına Giriş (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.14. Hikâye ve Hikâye Külliyyatları

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Türk Edebiyatı, Hikâye, Hikâye Külliyyatları, Mecmûalar.

Günümüzde yapılan bilimsel çalışmalarda yeterince dikkat çekmemiş olsa da 15. yüzyılda Arapça ve Farsçadan birçok hikâye Türkçeye çevrilmiştir. Bunların büyük bölümü tek hikâye olarak değil, muhtelif sayıda hikâyeden oluşan külliyyatlar içinde yer almıştır.

Kırk Vezir Hikâyeleri: Subh u Mesâ, Erba‘în Sabâh u Mesâ, Ma‘ârifü’l-esrâr, Şehnâme-i Türkî, Kitâb-ı Sindbâd, Hikâye-i Vüzerâ-i Çihil, Kitâb-ı Şâh-ı Hâfikeyn Hatun, Târîh-i Kırk Vezir olarak da bilinen bu hikâyelerin Türkçeye uyarlama çevirileri yapılmıştır. Sayıları zaman zaman 100’ü geçen ve çerçeve hikâye esasına dayalı bu hikâyelerden bazıları da 15. yüzyılda İkinci Murad adına kaleme alınmıştır.

Binbir Gece Hikâyeleri (Elfü’l-leyleti ve’l-leyle): Hindistan kökenli bu hikâyelerin aslını, Farsçadan Arapçaya *Hezâr Efsâne* olarak çevrilen gerçekçi hikâyeler oluşturur. Bu hikâyelerden biri olan Yılanlar Kraliçesi, İkinci Murad döneminde Abdî Musa tarafından *Câmasbnâme* adıyla ve manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir. Ahmed-i Dâ‘î’nin de böyle bir manzum çevirisi vardır. Hikâyelerin başında, daha önce karısının sadakatsizliğine şahit olduğundan kadınlara asla güvenmeyen Şehzamân’ın, her gece şehirden bir kızla evlenmesi, sabahları da boynunu vurdurması anlatılır. Sonunda sıra kendisine gelen Şehrâzâd, şaha her gece aslında bütün kadınların sadakatsiz olmadığını vurgulayan bir hikâye anlatır; ancak hikâyenin en heyecanlı yerinde kesip devamını sonraki geceye bırakır. Nihayet 1001 gece sonra, Şehzaman ikna olur ve Şehrâzâd’la evlenir.

Ferec Ba‘ş-Şidde: Sıkıntıdan sonra feraha kavuşma vurgusunun yapıldığı bu hikâyelerin aslı Arapçadır. Kaynaklarda bu hikâyelerin yazarı olarak birkaç isim zikredilmektedir. Eser, her biri 10 hikâyeden oluşan 14 bâbda toplanmış 140 hikâyeden oluşmaktadır. İlki İkinci Murad adına Mehmed bin Ömerü’l-Halebî tarafından olmak üzere, birçok kez Türkçeye çevrilmişlerdir.

Hikâye-i U‘cûbe ve Mahcûbe: 15. yüzyılın sonlarına doğru İkinci Bâyezîd’in şehzâdelerinden Alemşah adına Sıdkî Seyyid Ahmed bin Hasan Bâlî tarafından mensur olarak yapılmış Farsça bir çeviridir. Bu külliyyatta bir çerçeve hikâye içinde 18 farklı hikâye anlatılmaktadır. Didaktik ve ahlakî içerikli olan hikâyeler, Acem hükümdarı Şah Sammah’ın Mısır’dan kaçırıp getirttiği U‘cûbe ve Mahcûbe adlı iki câriyeninin ağzından anlatılmıştır.

Kahramannâme (=Kıssa-i Kahraman=Kıssa-i Kahraman-ı Kâtil=Kıssa-i Kahraman-ı Kâtil ve Pehlevân-ı Âdil): Hindistan kökenli bir hikâye olup Ebû Tâhir Mûsâ el-Tarsûsî tarafından yeniden yazılmıştır. Pers hükümdarı Huşeng’in Şiistan hükümdarı Kâtil ile yaptığı savaşları anlatır. 15. yüzyılın sonlarında mensur olarak Türkçeye çevrilmiştir.

Kıssa-i Kırân-ı Habeşî: El Tarsûsî’nin Kırân-ı Habeşî adlı efsanevî kahramanın serüvenini anlattığı bir eseridir. 15. yüzyılın sonlarında mensur olarak Türkçeye çevrilmiştir.

Bahtiyarnâme (On Vezir Hikâyesi): 13. yüzyılda Farsça olarak yazılmış Lümeâtü’s-sirâc’dan tercümedir. Türkçeye ilk çevirisi, mensur olarak 1435’te Doğu Türkçesi ve Uygur harfleriyle Mansur Bahşî tarafından yapılmıştır. Bir ana hikâyeye yerleştirilmiş 10 farklı hikâyeden

oluşmaktadır. Eser, hikâye anlatarak idam cezasından kurtulmaya çalışan Bahtiyar adlı şehzâde üzerine kuruludur.

Harnâme, Kıssa-i Yusuf, Mikdâd ile Miyâse gibi eserleri de bu devrin hikâyeleri arasında sayılabilir. *Mercimek Ahmed*'in farklı bir konuda yazılmış olsa da içinde hikâyeler bulunan *Kâbusnâme* çevirisinde de hikâyeler vardır. Bunlar dışında *Hikâyât, Mecma'ü'l-hikâyât* ve *Câmiu'l-hikâyât* gibi henüz bilimsel çalışmalarla gün ışığına çıkarılmamış hikâye mecmûaları da vardır. Nitekim elimizde bu döneme ait olduğu anlaşılan *Yüz Hikâyet* adlı böyle bir yazma mecmûa bulunmaktadır.

Kaynak (Source):

Çelebioğlu, Âmil, Türk Edebiyatında Mesnevi, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

İpekten, Halûk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

Kavruk, Hasan, Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, MEB Yay., İstanbul 1998.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, "Mesnevi", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri),TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.15. Klâsik Aşk Mesnevileri/Romanları

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Aşk Mesnevileri.

Yûsuf u Züleyhâ: Kaynağını Kurân-ı Kerîm'in oluşturduğu bu mesnevi, Arap ve Fars edebiyatından sonra Türk edebiyatında da yer bulmuştur. Diğer dönemlerde olduğu gibi 15. yüzyılda da Hamdullah Hamdî, Çâkerî, Tebrizli Ahmedî, Abdülvehhâb gibi şairler tarafından Yûsuf u Züleyhâ yazılmıştır. Bu şairlerin yazdıkları Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinin muhtelif nüshaları mevcuttur. Kırımlı Abdülmecid, Dür Big, Bihiştî, Ahmed Sinan, Bekâî gibi şairler tarafından yazıldığı söylenenlere ise henüz ulaşılamamıştır.

Hüsrev u Şîrîn: İran hükümdarlarından Hüsrev-i Pervîz'in Şîrîn'e aşkını anlatan ve kaynağını İran edebiyatındaki örneklerinden alan bu mesnevinin 15. yüzyıldaki ilk örneğini Şeyhî vermiştir. Ayrıca bu yüzyılda Ahmed-i Rıdvân ile Harîmî'nin de Hüsrev u Şîrîn yazdığı bilinmektedir. Mu'îdî ve Sabrî'nin var olduğu söylenen mesnevileri ise henüz gün ışığına çıkarılamamıştır.

Leylâ vü Mecnûn: Arap edebiyatından İran ve Türk edebiyatına geçen bu mesnevi için Türk şairleri genellikle Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'unu örnek almışlardır. Bu anlamda bilinen ilk ve en uzun örnek, Edirneli Şâhidî'nin 6.446 beyitlik mesnevisidir. Ayrıca bu dönemde Bihiştî, Ahmed-i Rıdvân, Kadîmî, Hamdullah Hamdî tarafından da Leylâ vü Mecnûn yazılmıştır. Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Çâkerî Sinan ve Abdülvehhâb Hayâlî'nin yazdığı söylenen Leylâ vü Mecnûnlara ise henüz ulaşılamamıştır.

Cemşîd ü Hurşîd: Ahmedî'nin eseri 4.799 beyit, Şehzâde Cem'in Âyât-ı Uşşâk olarak da bilinen eseri ise 5.374 beyittir. Eserde Çin padişahı Şâh Fağfûr'un oğlu Cemşîd ile Rum kayserinin kızı Hurşîd arasındaki aşk macerası anlatılır.

Hümâ vü Hümâyûn (=Gülşen-i Uşşâk): Şeyhî'nin yeğeni Cemâlî'nin bu mesnevisi, İranlı şair Hâcû-yı Kirmânî'den uyarılma nitelikli bir çeviridir. Arap padişahı Menûşeng'in oğlu Hümâ ile Çin fağfurunun kızı Hümâyûn arasındaki aşkı anlatır.

Tuhfetü'l-üşşâk: Hamse sahibi şairlerimizden Hamdullah Hamdî'nin bu mesnevisi, benzerlerine oranla oldukça başarılı bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Sînâme: Hümâmî'nin 1.310 beyitlik bu mesnevisi, Emîr Hüseyinî'den uyarılma niteliğinde bir çeviridir. Herhangi bir hikâye içermeyen eser, âşıkâne gazellerden oluşmaktadır.

Gül ü Bülbül (=Bülbülnâme): Rıfâ'î'nin 327 beyitlik bu mesnevisi, Türk edebiyatında gül-bülbül hikâyesini konu edinen ilk mesnevi olarak bilinmektedir.

Hassân'ın İranlı şair **Assâr-ı Tebrîzî**'den çeviri olarak kaleme aldığı **Mihr ü Müşteri**'si ve Ümmî İsâ'nın **Mihr ü Vefâ** adlı eseri de bu yüzyılda yazılan aşk mesnevileri arasında sayılabilir. **Süheyl ü Nevbahâr (Bihiştî)**, **Vâmuk u Azrâ (Bihiştî)**, **Hüsn ü Nigâr (Bihiştî)**, **Vîs ü Râmin (Bekâî)**, **Gül ü Nevrûz (Zihni)**, **Mihr ü Mâh (Necâtî)**, **Gül ü Sabâ (Necâtî)**, **Ferruh u Gülrüh (Na'î)**; 15.yüzyılda yazıldığı belirtilen; ancak henüz herhangi bir nüshasına ulaşılamayan aşk mesnevileri arasındadır.

- Arslan, Mustafa**, “Türk Edebiyatında Mihr ü Müşterî Mesnevileri ve Mîrî'nin Mihr ü Müşterî'si, **Turkish Studies International Periodical For The Languages-Literature and History of Turkish or Turkic**, (Mesnevi Özel Sayı) [yayım aşamasında makale].
- Bilgin, A. Azmi**, “Mihr ü Müşterî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul 2005, s.28-29.
- Çelebioğlu, Âmil**, **Türk Edebiyatında Mesevi**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.
- İpekten, Halûk**, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- Kartal, Ahmet**, “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.529-576.
- Kut, Günay**, “Mihr ü Müşterî”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergah Yayınları, C.VI, İstanbul 1986, s.333-335.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Ünver, İsmail**, “Mesnevi”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)**, TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.16. 15. Yüzyılda Nesir

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Nesir.

Sinan Paşa, 15. yüzyılın sonraki dönemlerde de dikkat çekmiş ve nesir yazarlarını etkilemiş ismidir. Dinî, tasavvufî içerikli bir eser olan *Tazarrunâme*'si, süslü ve sanatlı nesrin en güzel örneği sayılmaktadır. Ayrıca Ferîdü'd-dîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliyâ* adlı eserini mensur olarak tercüme eden Sinan Paşa'nın dinî, tasavvufî, ahlakî konuları işlediği *Maârifnâme* (*Maârif*=*Risâle-i Ahlak*=*Ahlaknâme*) adlı mensur bir eseri daha vardır.

Mercimek Ahmed ile **Kaygusuz Abdal** ise sade nesrin 15. yüzyıldaki temsilcilerindendir. Aslı Arapça bir nasihatnâme olan *Kâbusnâme*, **Mercimek Ahmed**'in; *Budalanâme*, *Kitâb-ı Miklâde* ve *Vücûdnâme* de Kaygusuz Abdal'ın sade nesir örneği sayılabilecek eserlerindendir.

Amasyalı Hüseyin bin Ali'nin *Tarîkü'l-edeb* adlı mensur eseri, anne bana hakkı, eğitim-öğretmen, değişik hünerler, hocalara karşı saygı gibi farklı konularda yazılmış bir âdâb-ı muâşeret kitabı olarak dikkat çekmektedir.

Anadolu'da Türkçeye çevrilmiş ilk Kurân tefsiri olarak bilinen *Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys Semerkandî* (**Ahmed-i Dâ'î**), *Miftâhu'l-cenne* (**Ahmed-i Dâ'î**), aslı Arapça olup rüyâ tabirlerinden oluşan *Tercüme-i Ta'bîrnâme* (**Ahmed-i Dâ'î**), Âyete'l-kürsî'nin tefsiri ile Esmâ-i Hüsnâ'nın açıklamasından oluşan *Sirâcü'l-kulûb* (**Ahmed-i Dâ'î**), *Vesîletü'l-Mülûk li Ehli Sülûk* (**Ahmed-i Dâ'î**), her birinde farklı bir cevherin ele alındığı 32 bölümden oluşan *Tuhfe-i Murâdî* (*Bedr-i Dilşâd*), aslı Arapça bir yemek tarifleri kitabı olan *Kitâbu't-tabîh* (*Şirvanlı Mahmûd*), *Envârü'l-Âşıkîn* (**Ahmed-i Bican**), Attâr'dan aktarılan *Tercüme-i Tezkiretü'l-evliyâ* 15.yüzyılda Türkçeye çevrilmiş mensur eserlerdendir.

Daha önceki asırlardan itibaren halk arasında yaygın olan **Dede Korkut Hikâyelerinin** bu yüzyılda yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir. Bunlar, Türk nesir tarihi açısından önemli hikâyelerdir.

Battalnâme, Dânişmendnâme gibi menkıbevî mensur eserler yanında **Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi**, **Velâyetnâme-i Otman Baba** (*Küçük Abdal*), **Eşrefoğlu Menâkıbnâmesi**, **Menâkıb-ı Mahmûd Paşa**, **Şeyh Abdullah-ı İlâhî Menâkıbı** (*Firdevsî-i Rûmî*) gibi mensûr menâkıbnâme örnekleri de 15. yüzyılın mensur eserleri arasındadır.

Teressül (**Ahmed-i Dâ'î**), **Menâhicü'l-inşâ** (**Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib**), **Gülşen-i İnşâ** (**Şeyh Mahmûd bin Edhem**), **Gül-i Sad-berg** (**Mesîhî**) de 15. yüzyılın inşâ türünün örneklerinden sayılabilecek diğer mensur eserleri arasında yer almaktadır.

Bunların dışında 15. yüzyılda yazılmış mensur hikâyeler ve bu hikâyelerin bulunduğu mecmûalar da vardır. Ayrıca **Yahşî Fakîh**'in *ilk Osmanlı tarihi*, **Âşık Paşazâde**'nin *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, **Oruc Bey Tarihi**, **Neşrî Tarihi** (=Cihânnümâ=*Tevârîh-i Âl-i Osmân*), **Tursun Bey Tarihi** (*Târîh-i Ebu'l-feth*), **Kivâmî**'nin *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, **Yazıcıoğlu Ali**'nin *Selçuknâme*'si (=Tevârîh-i Âl-i Selçuk), **Şirvanlı Mahmûd**'un *Târîh-i İbn-i Kesîr Tercümesi* gibi mensur tarihlerin bulunduğu da unutulmamalıdır.

El Ferec Ba'de's-şidde (Molla Lütfî), Osmanlı şeceresi hakkında destanî bilgiler veren *Câm-ı Cem Âyîn (Hasan Bayâtî)*, *Âdâbu't-tâlibîn (Cemâl-i Halvetî)*, *Dânişmendnâme (Ârif Ali)*, *Süleymannâme (Firdevsî-i Rûmî)*, *Da'vetnâme (Firdevsî-i Rûmî)*, *Satrançnâme (Firdevsî-i Rûmî)*, *Hayât u Memât (Firdevsî-i Rûmî)* ve *Bâhnâme (Mûsâ bin Mes'ûd)* de dönemin mensur eserlerindedir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Akçağ Yay., Ankara 1996.

Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB Yay., İstanbul 1998.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.3.17. Bilimsel Eserler

Anahtar Kelimeler: 15.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Bilimsel Eserler.

15. yüzyılda çoğu devrin önemli merkezlerindeki dârüşşifâlarda görevli olanlar tarafından yazılmış dikkat çekici bilimsel eserler bulunmaktadır. Bu devrin bilimsel eserleri arasında tıpla ilgili olanlar, ayrıca dikkate değerdir. Çünkü içlerinde Amasya Dârüşşifâsı hekimbaşısı Şerefeddîn Sabuncuoğlu'nunkiler gibi günümüz hekimleri açısından bile dikkat çekici bilgiler içeren eserler bulunmaktadır.

Cerrâhiyye-i İlhâniye (Sabuncuoğlu Şerefeddîn): Türk tıp tarihi bakımından önemli bir yere sahip olan bu eserde değişik hastalıklara karşı yapılacak cerrahî müdahaleler minyatürler eşliğinde tarif edilmektedir. Birinci bâbında 57, ikinci bâbında 98, üçüncü bâbında 36 olmak üzere kitapta toplam 191 hastalıkla ilgili bilgi ve cerrahî müdahale yöntemleri anlatılmaktadır. Müellif (şair/yazar), 1465'te yazdığı bu eseri, Fatih'e ithaf etmiştir. Prof. Dr. İlder Uzel'in ifadesiyle; Cerrâhiyye-i İlhâniyye, "yalnız Türk-İslâm tıbbının değil, tüm dünya tıbbının ortak değeridir ve evrensel tıba önemli katkıları vardır."

Mücerrebname (Sabuncuoğlu Şerefeddîn): Amasyalı ünlü bir tıp bilgini olarak tanınan müellif, 85 yaşında yazdığı bu eseri Amasyalı ulemânın istekleri üzerine kaleme almıştır. Eserde kendi bilgi ve tecrübelerine dayanarak yılan sokmalarına ve zehirine karşı hazırladığı bir ilacı anlatmaktadır. Bu ilacı müellif bizzat kendi üzerinde de denemiştir. Ayrıca yılan zehirinin ve buna karşı hazırladığı tiryakin etkisini bir horozda da denemiştir.

Akrabadin Tercümesi (Sabuncuoğlu Şerefeddîn): İkinci Bâyezîd'in Amasya'daki şehzâdeliği döneminde Farsçadan yapılmış bir çeviri eserdir. Cürcânî'nin Zahire-i Harzemşâhî adlı eserinin son bölümünden oluşmaktadır.

Müfid (Nazmü'-t-teshîl) [Muhiddîn Mehî]: Müellif, Amasya'da şehzâde vali olarak bulunan İkinci Bâyezîd adına yazdığı bu eseriyle Hocası Şerefeddîn Sabuncuoğlu'nun önerisi üzerine Hekim Hacı Paşa'nın tıp kitabı olan Teshil'i nazma çevirmiştir. 1467'de istinsah edilen eserin müstensihisi Şerefeddîn Sabuncuoğlu'dur.

Tercüme-i Eşkâl-i Nâsır-ı Tûsî: Nâsır-ı Tûsî'nin Sî-fasl adlı astronomi ve astroloji konulu eserinin çevirisidir.

Tercüme-i Tıbb-ı Nebvî: Umur Bey'in isteği üzerine Ahmed bin Yûsuf Et-Tıfâşî tarafından özetlenmiş olan Kitâbu's-şifâ fî Ehâdisi'l-Mustafâ adlı eserin (Ebu Nuaym Hâfız-ı Isfahânî) çevirisidir. Eserde sağlıkla ilgili hadisler yer almaktadır.

Kemâliyye (=Kemâlnâme) [Şirvanlı Mahmûd]: İlaçların üretilmesi ve kullanılması konusunda yazılmış bir tıp kitabıdır.

Bunlardan başka *Hazâinü's-sa'âdet (Hekim Eşref bin Muhammed)*, *Hulâsa (Cerrah Mes'ûd)* ve *Tıbb-ı Nebvî Tercümesi*; Amasyalı hekim *Lutfullah bin Yûsufü'l-Halîmî*'nin Farsça kaleme aldığı *Kitâb-ı Fâris-i Manzûmü'l-Halîmî (Gülşen-i Zîbâ)* gibi eserler de devrin bilimsel ürünleri arasında sayılabilir.

Bu arada kaynaklarda, 15. yüzyılın padişahları üzerinde büyük tesiri olan ünlü din bilgini Akşemseddin'in de hastalıkların tedavisi noktasında başarılı olduğuna dair bilgiler vardır. İkinci Murad'ın kazaskeri Süleyman Çelebi ile Fatih'in kızı iyileştirdiği hastalardandır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

Gökdoğan, Melek Dosay, “Osman Gazi'den Mehmed Vahideddin'e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.175-209.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Osmanlı Bilimine Toplu Bakış”, **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.17-24.

Uzel, İlter, “Erken Osmanlı Döneminde Amasyalı Hekimler”, **I.Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, c.1, (Ed.Yavuz Bayram), Amasya Valiliği Yay., Amasya 2007, s.491-533.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

İz, Fahir, Eski Türk Edebiyatında Nesir, Akçağ Yay., Ankara 1996.

Kahya, Esin, “Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Genel Bir Bakış”, **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.25-34.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (16. YÜZYIL)**

**Prof. Dr. Ahmet MERMER
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM**

**EKİM - 2009
ANKARA**

2. 3. 4. Klâsik Türk Edebiyatı (16. Yüzyıl)

Anahtar Kelimeler: 16.yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, genel durum.

Klâsik Türk edebiyatı, 16. yüzyılda en velûd (doğurgan, zengin) ve en görkemli dönemini yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin gücünün doruğunda olduğu bu dönemde İstanbul, tam bir kültür merkezi haline gelmiştir. Öyle ki gerek Osmanlı ülkesinin farklı bölgelerinden gerek komşu ülkelerden pek çok şair, yazar, âlim, mutasavvıf, musikişinas, hattat vs. her yönüyle cazip hale gelmiş olan bu kültür merkezine akın etmiştir. Diğer taraftan Edirne, Bursa, Kütahya, Amasya, Manisa, Trabzon gibi İstanbul dışında kalan daha birçok şehir de edebî ve kültürel faaliyetlerin yoğun biçimde gerçekleştirildiği sanat ve edebiyat merkezleri haline gelmiştir.

Bu yüzyılda klâsik Türk edebiyatı; *Fuzûlî, Bâkî, Nev'î, Zâtî, Hayâlî, Taşlıcaî Yahyâ Bey, Kemal Paşazâde, Lâmi'î Çelebi, Gelibolulu Âlî* gibi çok büyük isimleri yetiştirmiştir. Bu isimler sadece İstanbul muhitinde değil, bütün Türk dünyasında tanınmışlar ve gerek şiir gerek nesir alanında çok büyük ürünler vermişlerdir.

Bu dönemde klâsik Türk şairleri, güven kazanmış; kendi şiir anlayışları ve hayata bakış açıları doğrultusunda yazmaya başlamışlardır. Bu şairlerden biri olan *Fuzûlî*, Türkçe Divanı ve Leylâ vü Mecnûn mesnevisi sayesinde Türk dünyasını ve 16.yüzyılı da aşarak büyük bir üne kavuşmuş ve izinden yürüyen birçok şairin ortaya çıkmasını sağlayacak ölçüde etkili olmuştur. Fuzûlî'nin tesiri öylesine büyük olmuştur ki bu tesiri bugün bile gözlemlemek mümkündür.

Diğer taraftan Kânûnî'nin himâyesinde neşv ü nemâ bulan İstanbul şairlerinden *Bâkî* de klâsik Türk edebiyatının büyük çınarlarından biri olma fırsatını yakalamıştır. Devletin sağladığı huzur ve güven ortamında yerleşik hayatın halk tarafından iyice benimsenmesiyle birlikte edebiyatta şehir duygusu gelişmiş; kazanılan zafer ve sağlanan ilerlemelerle birlikte fetihnâmeler ve tarihler büyük ilgi görmüştür. Bu fetihnâme ve tarihlerle birlikte klâsik Türk nesrinde de önemli gelişmeler görülmüştür.

Klâsik Türk edebiyatı, bu dönemde bütün kuralları ve kuramlarıyla birlikte asıl mecrasını bulmuş; klâsik olmanın gerektirdiği bütün ölçütlere sahip hale gelmiştir. Şiir dilinde arûz kusurları ortadan kalkmış; nazım şekillerinin geleneksel özellikleri de iyice yerleşmiştir. Başta kaside, gazel, mesnevi olmak üzere birçok nazım şeklinin en klâsik örnekleri de bu yüzyılda verilmiştir. Diğer taraftan şiir estetiği son derece gelişmiş; sanatsal endişeler birçok şairin temel hareket noktası haline gelmiştir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, "Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi", **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı**, Grafiker Yay., Ankara 2002.

Mengi, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.4.1. 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Anadolu, Safevî, Memluk, Padişahlar

16. yüzyılda Osmanlı Devleti, siyasi kudret açısından tarihindeki en yüksek seviyeye ulaşırken, dil, edebiyat, kültür ve sanat alanlarında da gelişmesini sürdürmüştür.

Bu yüzyılda, Osmanlı dünyanın cazibe merkezi olurken dünya siyasi hayatında söz sahibi küresel bir aktör haline gelmiştir. Bu devirde halkın kültür ve refah seviyesi alabildiğine yükselmiştir.

Bu yüzyılda Osmanlı'nın saltanat makamında *İkinci Bayezid* (1481-1512), *Yavuz Sultan Selim* (1512-1520), *Kanûnî Sultan Süleyman* (1520-1566), *İkinci Selim* (1566-1574), *Üçüncü Murad* (1574-1595) ve *Üçüncü Mehmed* (1595-1603) bulunmuştur.

Osmanlı, bu yüzyıla *İkinci Bayezid*'in ılımlı yönetiminde girmiştir. Bu ılımlı tavır, özellikle göçebe topluluklar gibi Osmanlı hakimiyetine karşı memnun olmayan grupları isyana cesaretlendiriyordu. Şah İsmail'in Anadolu'da yaptığı siyâsî propaganda Osmanlı idaresine karşı oluşan muhalefetin iç sorun olmaktan çıkmasına sebep oldu. Osmanlı hakimiyet alanlarında çıkan huzursuzlukların, yaşlı ve hasta Sultan *İkinci Bayezid* tarafından denetlenemediği aşikar bir gerçektir. Bu durum karşısında Şehzâde Selim, yeniçeri desteğini de alarak 1512'de babasını tahtı bırakmaya zorladı. *Birinci Selim (Yavuz)*, tahta geçtikten sonra, öncelikle tahtta kendisine rakip olan kardeşlerini ortadan kaldırdı. 1514 Çaldıran zaferiyle *Şah İsmail*'i yenerek Safevî tehlikesini bertaraf etti. *Birinci Selim*, 1516 Merc-i Dâbık, 1517 Ridâniye Zaferleriyle Memlûkların elindeki Suriye, Mısır ve kutsal toprakları aldı. Özellikle Mekke ve Medine'nin Osmanlı'nın eline geçmesi, Osmanlı'yı İslam halifeliğinin merkezi olma pozisyonuna yükseltti. *Birinci Selim*'in fetihlerinin önemli bir diğer sonucu da dünyanın en zengin ticaret yolunun Osmanlı'nın eline geçmesidir.

Kanûnî Sultan Süleyman dönemi ise Osmanlı'nın altın çağıdır. *Kanûnî* döneminde, Osmanlı yönünü batıya çevirmiş, bir dünya gücü olarak ortaya çıkmıştır. *Kanûnî Sultan Süleyman*, Habsburglardan *V.Karl* ile Fransa kralı *I.François* arasındaki problemde *I.François*'in yanında yer alarak Avrupa siyasetinde aktif rol almıştır. 1526 Mohaç'la Macaristan Türk hakimiyetine girmiş, 1538 Preveze'yle Osmanlı donanması, Akdeniz hakimiyetini sağlamıştır. *Kanuni Sultan Süleyman*, askerî ve siyâsî başarılarının yanında, kanunnameleri günün şartlarına göre yeniden düzenleyerek bir kanunnameler çağı oluşturmuştur.

1566 yılında *Kanûnî*'nin vefatından sonra, *İkinci Selim*, *Üçüncü Murad* ve *Üçüncü Mehmed* dönemlerinde Osmanlı fetihlerinin devam ettiğini görürüz. *İkinci Selim* ve *Üçüncü Murad* döneminde Sadrazam *Sokullu Mehmed Paşa*, devlet idaresinde etkili olmuş, dönemin olaylarına yön vererek Osmanlı'nın yükselişine önemli katkıda bulunmuştur. Bu yüzyılın sonuna doğru bir çok kurum yapısında bozulma işaretlerinin görülmesi, 17. yüzyılda devletin bir duraklama dönemine girmesine sebep olmuştur.

Kaynak (Source):

Akyol, Taha, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, İstanbul, 1999.

Bacque-Grammont, J.L., "XVI. Yy.ın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s.205-219.

Danişmend, İ. Hâmi, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.I-V, İstanbul 1971-1972.

Derin, F. Çetin, “Osmanlı Devleti’nin Siyasi Tarihi”, Türk Dünyası El Kitabı, C.I, Ankara, 1992, s.477-491.

Emecen, Feridun, “Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, Osmanlı Devleti Tarihi, C.I, İstanbul, 1999.

İnalcık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ(1300-1600), İstanbul 2006.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.2, Ankara 1975.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.3, Ankara 1977.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd.Doç.Dr. Muvaffak EFLATUN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.4.2. 16.Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı

Anahtar Kelimeler: Gazzâlî, Lütfî Paşa, Birgivî Mehmed Efendi, Tehâfüt

Osmanlı düşünce sisteminin temellerini İslam ve Türk düşünce geleneği oluşturmaktadır. Bu düşünce sisteminin arka planında, İbn-i Sînâ'nın ve Gazzâlî'nin görüşlerinin, Nesreddin Tûsî ve Fahreddin Râzî üzerinden Osmanlı'ya ulaşan çizgileri vardır. Osmanlılar tarih sahnesine çıktığında İslam dünyasının klasik dönemdeki zengin ve hareketli düşünce ortamı etkisini kaybetmişti. Osmanlı'nın merkeziyetçi yapısı ve Şii-Safevî faktörü ile faaliyetleri yönetim kademesinin daha katı tutum izlemesine, Sünniliğin devlet doktrini olarak öne çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı düşünce hayatı İslamın klasik dönemindeki gibi bir parlaklığa ulaşamamıştır. Bu genel değerlendirmeden sonra, Osmanlı düşünce alanları; siyasi düşünce, felsefi düşünce, dini düşünce, tasavvufi düşünce genel başlıkları altında toplanabilir.

Osmanlı siyasi düşüncesi, yönetilen-yöneten ilişkisi çerçevesinde oluşmuştur. Kökü eskilere dayanan siyâset-nâme geleneğinin bir bakıma devamını Osmanlı siyasi düşüncesinde görmek mümkündür. 16.yüzyıl bu geleneğin devam ettiği bir yüzyıldır. Fakat bu yüzyılda hilafet düşüncesi çerçevesinde Lütfî Paşa'nın yazmış olduğu Halâsü'l-Ümme Ma'rifeti'l-Eimme isimli eser Osmanlı hilafetinin meşruluğunu savunması yönünden önemli bir yere sahiptir

Osmanlı felsefi düşüncesi içinde özellikle tehâfüt geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Tehâfüt; yıkım, çöküntü, düşüncesiz sonuç anlamlarına gelmektedir. Tehâfüt geleneği ilk defa **Gazzâlî** ile başlamıştır. **Gazzâlî, Tehâfütü'l-felâsife** isimli eseriyle Allah ve ilahi vahiy konusunda yirmi problemi tartışmıştır. Daha sonra bu konu çerçevesinde birçok eser verilmiştir. Bu tartışmaya 16.yüzyılda **Şeyhülislam İbn Kemal, Haşiye alâ Tehâfütü'l-felâsife** eseriyle katılmıştır.

Osmanlı dini düşüncesi **Fahr-i Râzî**'nin görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir. Fakat 16.yüzyıldan itibaren **İbn-i Teymiye** düşüncesinin de özellikle din görevlileri üzerinde etkili olduğu görülür. İbn-i Teymiye görüşleri 16.yüzyılda **Birgivî Mehmed Efendi** etkisiyle Osmanlı Devleti'nde hızlı bir şekilde kendisine yer bulur. Birgivî Mehmed Efendi'nin tavrı, İslamın esasında olmayan, daha sonra değişik vesilelerle ortaya çıkan dinî vasıflı uygulamaların reddine dayanmaktaydı. Bu tavır, daha sonraki yüzyılda taassuba (tutuculuğa) yol açacaktır.

Osmanlı tasavvuf düşüncesinin çıkış noktası İran ve Orta Asya sûfilîğidir. Orta Asya kökenli bu sûfilik anlayışını, 13.yüzyıl **Muhyiddin-i Arabî**'nin sistemleştirdiği **vahdet-i vücud** görüşünün büyük ölçüde etkilediği söylenebilir. Vahdet-i vücud görüşünün etkisindeki Horasan kökenli popüler tasavvuf anlayışının yanında, zaman içinde vahdet-i vücud görüşünü yüksek seviyede yansıtan diğer bir tasavvuf anlayışı da ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, 15.yüzyılda zühdi (zühde ilgili) yanı ağır basan farklı bir tasavvufi düşüncenin de Osmanlı coğrafyasında filizlendiğini söyleyebiliriz.16.yüzyıla girildiğinde Osmanlı tasavvuf düşüncesinin vahdet-i vücud ve zühdi anlayışlar çerçevesinde oluştuğu dikkati çekmektedir.

Kısaca, Osmanlı düşünce sistemi kendinden önce oluşmuş İslam düşüncesinin devamı ve bu birikimin mirasçısıdır. 16.yüzyıl Osmanlı düşüncesi ise, Osmanlı düşünce sisteminin mükemmel ve klasik dönemini temsil etmektedir.

Kaynak (Source):

Bolay, Süleyman Hayri, Osmanlılarda Düşünce Hayatı ve Felsefe, Ankara 2005.

Bolay, Süleyman Hayri, “Klasik Dönem Osmanlı Düşüncesi ve Osmanlılarda Tehâfüt Tutkusu”, Osmanlı, C.7, Ankara1999, s.110-127.

Karagöz, Mehmet, “Osmanlı Fikir Hayatında Kadızâdeler”, Türkler, C.11,s.141-152.

Karlığa, Bekir, “Osmanlı Düşüncesinin Oluşumu”, Osmanlı, C.7, Ankara 1999; s.28-38.

Yazıcıoğlu, M. Sait, “Osmanlılar ve Sünni- Hanefi Anlayış”, Türkler, C.11, Ankara 2002, s.110-113.

Ocak, Ahmet Yaşar, “Düşünce Hayatı”, Osmanlı Medeniyeti Tarihi (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), C.1, İstanbul 1999, s.159-193.

Ülken, Hilmi Ziya, Türk Tefekkür Tarihi, İstanbul 2007.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 3. 16.Yüzyılda Toplum ve Yönetim

Anahtar Kelimeler: Saray, Divan-ı Hümayun, Sultan, Reaya

Klasik dönemde Osmanlı yönetimi; saray, merkez, askerî, eyâlet (taşra) teşkilatlarından oluşmaktaydı. Saray teşkilatının en önemli unsuru tabii ki padişah'tı. Osmanlı hükümdarlık anlayışı, İslami anlayışa dayanmakla beraber eski Türk-Oğuz töresinden de ciddi bir şekilde etkilenmiştir. **II.Mehmed** ile birlikte klasik padişah tipi ortaya çıkmıştır. 16.yüzyılda padişahlık müessesesi **Yavuz Sultan Selim**'in Suriye ve Arabistan topraklarını imparatorluk sınırlarına katması, kutsal bölgelerin hâmisi olmasıyla daha da kuvvetlenmiştir. Bu konumu, Kanûnî Sultan Süleyman etkili bir biçimde kullanmıştır. Padişahın dışında saray teşkilatı içinde **Haremî**, **Enderûn** ve **Birûn**'u sayabiliriz. Haremde padişah, valide sultan, padişah eşleri, sultanlar, şehzadeler gibi hizmet alanlar; ustalar, kalfalar, cariyeler gibi hizmet verenler bulunmaktaydı.

Osmanlı tahtında oturan padişahın, annesi olan valide sultanlara 'sultan' denilmesi, 16.yüzyılda **Kanûnî**'yle başlamıştır. **II.Selim**'e kadar şehzadelerin tümünün sancak beyi olarak taşraya gönderilmesi kanunken, 1566 yılından sonra sadece en büyük şehzadenin sancağa gönderilme usulü benimsenmiştir. Saray teşkilatı içinde bulunan enderun, medrese dışındaki en önemli ikinci eğitim kurumuydu. Sarayın birinci avlusunda bulunan Birûn halkını da ilmiyeden gelenler, eminler ve diğer hizmet erbabı oluşturmaktaydı. Devlet yönetiminin bir diğer önemli unsuru Divân-ı Hümayun'du. Divân-ı Hümayun vezir-i azam, vezirler, kadı askerler, defterdâr, nişancı ve divana katılan diğer üyelerden teşekkül etmekteydi. 16.yüzyıla kadar Divân-ı Hümayun'da vezir sayısı üç iken, 16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yediye kadar çıkmıştır. Hatta 1596'da on altı, 1599'da yirmi üç vezir sayısına ulaşıldığı görülür. Divân-ı Hümayun üyelerinden nişancı, en hatırı sayılır konumuna 16.yüzyılda ulaşmıştır.

Askerî teşkilat ise; kapıkulu askerleri, eyalet askerî teşkilatı ve donanmadan oluşmaktaydı. Osmanlı'nın en güçlü olduğu yüzyıl aynı zamanda bozulmanın da başladığı bir yüzyıldır. Mesela, kapıkulu askerleri içinde acemi ocağına 16.yy'ın başlarından itibaren Anadolu'dan da çocuk toplanmaya başlanması ocağın sisteminin bozulmasına yol açan sebeplerdendir. Osmanlı taşra teşkilatı, eyalet ve imtiyazlı hükümetlerden oluşmaktaydı. Osmanlı taşra yönetimi köy, nahiye, kaza, sancak ve eyalet şeklinde oluşturulmuştu.

16.yüzyıl Osmanlı toplum yapısı, hem askerlik hizmeti yapan hem de memur statüsünde olan askeri sınıf ve reaya (bütün halk) şeklinde iki grupta toplanmıştır. Reaya sınıfı; vergi veren şehir, kasaba ve köy ahalisiyle göçebe aşiretlerden oluşmaktadır. Şehir ahalisi genellikle ticaret, endüstri ve benzeri işlerle uğraşan ve kazancını bunlardan karşılayan kimselerden meydana gelmişti. Genelde esnaf olan bu kesim, 'lonca' adıyla teşkilatlanmıştı. 16.yüzyıl, Osmanlı şehir nüfusunun yüzde seksen oranında arttığı bir yüzyıldır. Bundan dolayı, lonca ürünleri için pazar büyümüş ve loncaların etkisi artmıştır. Bu yüzyılın sonlarına doğru loncalara yeniçerilerin girmeye başlamasıyla birlikte, lonca teşkilatında bozulma işaretleri belirmiştir. Şehir ahalisinin dışında ikinci üretici sınıf Osmanlı coğrafyasında köylüler yani çiftçilerdir. Şehirli ve köylülerin dışında göçebeler de reaya içinde sayılmaktadır. 16.yüzyıl göçebelerin hukukî nizamla girmelerinin hızlandığı bir dönemdir.

Kaynak (Source):

Akyol, Taha, Osmanlı'da ve İnan'da Mezhep ve Devlet, İstanbul 1999.

Danişmend, İ.Hâmi, İzahl Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.I-V, İstanbul 1971-1972.

Farokhi, Suraiya, Osmanlı Kùltürü ve Gündelik Yaşamı, İstanbul 2005.

Halaçoğlu, Yusuf, XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1998.

İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600), İstanbul 2006.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.2, Ankara 1975.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.3, Ankara, 1977.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Devleti'nde Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara 1988.

Yediyıldız, Bahattin, "Osmanlı Toplumı", Osmanlı Devleti Tarihi, C.2, İstanbul 1999, s.441-499.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kùltür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 3. 1. Ülkeye Doğudan-Batıdan Bilim Adamı ve Sanatçı Göçü

Anahtar Kelimeler: Ali Kuşçu, Endülüs, Osmanlı, Safevî.

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi alanda en parlak noktaya ulaştığı 16.yüzyıl bilim ve kültür alanlarında da zirveye doğru yükselişin olduğu bir dönemdir. *İstanbul*, imparatorluğun bilim ve sanat merkezi haline gelmiştir. Dünyanın her köşesinden bilim ve sanat adamları, özellikle imparatorluğun başkentine akın etmiştir.

Fatih'le birlikte başlayan İstanbul'u kültür merkezi haline getirme çabaları ondan sonraki padişahlar tarafından devam ettirilmiştir. Fatih'in özellikle Avrupa'dan çağırdığı *Gentile Bellini* ve *Matteo Passi* gibi ressamın çalışmaları Türk minyatür sanatçılarına ışık tutmuştur. Osmanlı bilim ve sanatının gelişmesinde İran-Turan, Şam-Mısır eksenleri üzerinden gelenlerin büyük katkıları olmuştur. Batı'dan gelenlerin Doğu'dan gelenler kadar olmasa da Osmanlı kültür ve bilim hayatına etkileri vardır.

Özellikle Endülüs (İspanya) kökenli bilim adamları, 16. yy çerçevesinde bakıldığında, Osmanlı kültürel hayatına etkide bulunmuştur. *Abdüselam el-Mühtedi*, *Musa Calinus el-İsrâîlî*, *Musa Hamun Nureddin el-Mâlikî*, *İbrahim b. Muhammed el-Endülüsî*; tıp, dış hekimliği, astronomi, gibi alanlarda Osmanlı bilimine katkı sağlamıştır. Ayrıca 16.yüzyıl ortalarında Osmanlı'ya gelip, Türkçe öğrenen Batılı aydınlar da vardır. Bunlar arasında *Guillauma Postel*'i sayabiliriz.

Doğudan gelen bilim adamı ve sanatçı göçü ise batıdan gelenlere göre daha fazladır. Örneğin *Ali Kuşçu*'nun Osmanlı bilim adamlarına dahil olmasıyla Osmanlı astronomisi gelişme kaydetmiştir. Ali Kuşçu'nun dışında, Semerkant kökenli *Fethullah eş-Şirvânî*, *Birçendî* gibi bilginler ve onların öğrencileri, Osmanlı bilim hayatına büyük canlılık katmışlardır.. *Yavuz Sultan Selim*, Tebriz'i Safevilerden aldıktan sonra bir çok sanatçıyı ve bilim adamını zorunlu göçe tâbî tutarak İstanbul'a getirmiştir. Bunlar arasında *Neyzen Şeyh Murad*, *İmam Kuru*, *İmam Mehmed Kasım*, *Kânûni Şahmeran*, *Maksud*, kemeçe ustası *Şahkulu* vardı. Yine Memluk Devleti'nin yıkılmasıyla pek çok bilgin Osmanlı'ya gelmiştir. Tüm bu bilgin ve sanatçıların, Osmanlı kültür ve bilim hayatına hareketlilik kazandırdıkları bir gerçektir. Yavuz'un Tebriz'den yaptığı sürgünle İstanbul'a getirilenlerin dışında; kendi isteğiyle veya davetle Orta Asya ve İran çevresinden gelen birçok isim de vardır. Bu bölgelerden gelenler, geldikleri yerlerin önemli yapıtlarını da beraberinde getirmişlerdir. Böylelikle Osmanlı aydınları o bölgelerin kültür hayatını da tanımış oluyorlardı. Örneğin *Basiri* (1535), *Ali Şir Nevâî*'nin *Divanı*nı Anadolu'ya ulaştıran ilk kişi olarak bilinmektedir.

16.yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya göç edip, Anadolu'da gelişen Türk edebiyatına katkıda bulunan şair sayısı otuz dördtür. *Habibî*, *Sürurî*, *Şah Mehmed*, *Saffî*, *Şah Kasım*, *Cemilî*, *Cüdâyî*, *Hâşimî*, *Kadrî*, *Eflatun* bunlardan bazılarıdır.

Kaynak (Source):

İhsanoğlu, Ekmeleddin, Osmanlılar ve Bilim, İstanbul 2007.

İpekten, Haluk, Divan Edebiyatında Edebi Muhitler, İstanbul 1996.

İsen, Mustafa, Ötelere Bir Ses, Ankara 1997.

Kazancıgil, Aykut, Osmanlı'da Bilim ve Teknoloji, İstanbul 2007.

Kurnaz, Cemal, Anadolu'da Orta Asyalı Şairler, Ankara 1997.

Yenişehirlioğlu, Filiz Çalışlar, "Sanat İdeolojisi ve Osmanlı Sanatı", **Osmanlı**, C.9, Ankara 1999s.17-22.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.4.3.2. Öne Çıkan Kültür ve Sanat Merkezleri

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Rumeli, Prizren, Yenice Vardar, Priştine

Siyasi anlamdaki gelişmeyi, kültürel gelişmeler takip eder. Osmanlı Devleti, 16.yüzyılda siyasi anlamda üst seviyeye ulaşınca bu durum kültürel alanı da etkilemiş, Osmanlı coğrafyasında kültür merkezi sayılacak pek çok şehrin ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Osmanlı dönemini incelendiğinde kültür üretim merkezleri olarak; saray, konak, medrese ve tekkenin öne çıktığını görülmektedir. 16.yüzyıl, göz önüne alındığında padişahlar, şehzadeler, vezirler, tekke erbabı, Rumeli bölgesinde özellikle akıncı beyleri; buldukları yöreleri birer kültür merkezi haline getirmiştir.

İstanbul, Osmanlı'nın en büyük kültür merkeziydi. Kozmopolit yapısıyla İstanbul, Osmanlı coğrafyasının her bölgesinden bir çok kültürel unsuru bünyesinde barındırmaktaydı. Dönemin padişahları, İstanbul'u dünyanın önemli bir kültür merkezi haline getirme çabası içine girmiştir. 16.yüzyıl Yavuz Sultan Selim, Tebriz'i fethettikten sonra birkaç yüz şair, âlim, sanatkârı İstanbul'a getirerek Osmanlı'nın kültür ve edebiyat hayatının gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Kanûnî Sultan Süleyman devri İstanbul'u ise, Kanûnî'nin himayesine sığınabilmek için bir çok şair ve kültür insanının akınına uğradığı bir şehir olmuştur. İstanbul kısa zamanda büyük şair ve sanatkârların yetiştiği bir kültür ve cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu gelişmede, Kanûnî'nin yanında sadrazamların ve diğer devlet büyüklerinin kültürle uğraşmalarının önemli etkisi vardır. Kanûnî'den sonra gelen Sultan II.Selim ve III.Murad devrinde İstanbul, bir bilim ve kültür merkezi olarak önemini devam ettirmiştir.

İstanbul, 16.yüzyılda bir cazibe merkezi haline dönüşürken, özellikle şehzade sarayları çevresinde kültür merkezlerinin oluştuğu dikkat çekmektedir. Bunları **Manisa, Kütahya, Amasya, Konya** ve **Trabzon** olarak sıralayabiliriz. Bu şehirlerin dışında, 16.yüzyılın önemli kültür merkezleri arasında **Bursa** ve **Edirne**'yi de saymak mümkündür. Yine **Üsküp, Bağdat, Şam, Bosna, Sofya, Belgrad** da Osmanlı'nın kültür merkezlerindedir.

16.yüzyılda Rumeli'de akıncı beylerin etkisiyle **Prizren, Yenice Vardar, Priştine** gibi yeni kültür merkezleri ortaya çıkmıştır. Örneğin Evrenosoğulları Yenice'yi tasavvuf atmosferini de canlandırarak bir şair diyarı haline getirmiştir. Akıncıların 16.yüzyıldan sonra etkisini yitirmesiyle birlikte Yenice'nin bir kültür merkezi olma konumundan uzaklaştığını görülür. Ayrıca Kahire, Garp Ocakları Osmanlı kültür merkezlerinin Afrika uzantısı olarak değerlendirilmelidir. Kısaca 16.yüzyıl kültürel hareketliliğin tüm Osmanlı coğrafyasına yayıldığı bir dönem olmuştur.

Kaynak (Source):

Dursun, Haluk, “Osmanlı Rumelisinin Kültür Coğrafyasına Yeniden Bir Bakış”, **Osmanlı**, C.9, Ankara, 1999, s.282-293.

İpekten, Haluk, **Divan Edebiyatında Edebi Muhitler**, İstanbul 1996.

İsen, Mustafa, “Osmanlı Şehzade Sancakları”, **Osmanlı**, C.9, Ankara 1999, s.123-132.

İsen, Mustafa, Ötelerden Bir Ses, Ankara 1997.

Ünal, Mehmet Ali, “Osmanlı Devri Kültür ve Medeniyetinin Temel Özellikleri”, **Türkler**, C.11, Ankara, 2002, s.54-59.

Tuğlacı, Pars, Osmanlı Şehirleri, İstanbul 1985.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)			
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.			
Kaynağı	Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN		Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 4. Edebiyatta Şehir Duygusunun Gelişmesi

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Şehir.

16. yüzyılda, Osmanlı Devleti, egemenliğini üç büyük kıtaya kadar genişletmiş; yalnızca siyasî ve askerî anlamda değil, ekonomik ve kültürel anlamda da en önemli merkezleri barındıran bir dünya devleti olmuştur. Başta Anadolu ve Rumeli olmak üzere, Osmanlı'nın egemen olduğu yerlerde, istikrarlı bir barış süreci sağlanmış; halk da bu huzur ve güven ortamında, yerleşik hayata iyice alışmıştır. 11. yüzyıldan sonra yoğunlaşmış olan Orta Asya odaklı göçler tamamlanmış; göçebe olarak Anadolu'ya gelenler, devlet politikası olarak yerleşik hayata teşvik edilmiştir. Göçebe hayattan yerleşik hayata geçişin sağlanmasında, sosyal kurumlara ve ilişkilere büyük önem veren İslâmiyetin önerdiği yaşam tarzı etkili olmuştur.

Yerleşik hayatın Osmanlı coğrafyasında benimsenmesi ve gelişmesiyle birlikte kültür ve sanat faaliyetleri de çeşitlenmeye, hem nicelik hem de nitelik bakımından artmaya başlamıştır. Diğer taraftan padişahlar, Anadolu'dan Avrupa içlerine, Kuzey Afrika'ya, Arabistan'a, Kırım'a ve İran'a kadar uzanan fetihlerin kalıcı hale gelebilmesi için, yoğun çaba göstermişlerdir. Bu sebeple bilim adamları, şairler, yazarlar, her alandan sanatkârlar, mimarlar, musikişinaslar Osmanlı ülkesine davet edilmiş; kendilerine büyük ilgi gösterilip teşvik edilmişlerdir.

Böylece başta pâyitaht ve şehzâde sancakları olmak üzere Osmanlı şehirlerinde kültürel ve sanatsal faaliyetler büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Bununla bağlantılı olarak **İstanbul, Edirne, Bursa, Manisa, Kütahya, Amasya, Konya, Kastamonu, Trabzon, Bağdad, Kahire, Üsküp, Bağdat, Şam, Bosna, Sofya, Belgrad, Prizren, Yenice Vardar, Priştine** gibi şehirler, Osmanlı Devletinin siyasî ve askerî başarılarının pekiştirildiği ve kalıcı kılındığı merkezler haline gelmişlerdir.

Bu arada Osmanlı ülkesinde herkes gibi, şehir kültürüne alışan Türkler, ürettikleri edebî eserlerde de bu yeni yaşam tarzının yansımalarına yer vermeye başlamışlardır. Doğal olarak başta mesneviler, kasideler ve şehrengiz gibi türler olmak üzere şiirde ve nesirde Osmanlı ülkesinin önemli şehirleri anlatılmaya, bu şehirlerin güzellikleri dile getirilmeye başlanmıştır. Şüphesiz bu anlamda en çok dikkat çeken şehir İstanbul olmuştur. Öyle ki manzum ve mensur birçok eserin asıl konusunu **İstanbul (Stanbul, İslâmbol, Kostantiniyye)** oluşturmuştur. Bu anlamda İstanbul kadar olmasa da **Edirne (Edrine), Bursa (Bursa), Bağdâd, Manisa (Mağnisa), Amasya, Kütahya** gibi merkezlerin de şiirde ve nesirde kendilerine yer buldukları görülmektedir. Bu tür şehirler, edebî eserlerde adları ve genel özellikleriyle olduğu gibi, çeşitli semtleri, eğlence yerleri, güzelleri ve güzellikleri, kültür ve sanat insanları, cami ve medrese gibi mimarî eserleri vesilesiyle yer almışlardır.

Türk edebiyatında şehir duygusunun gelişmesi, öncelikle huzur ve güven ortamının sağlanmasıyla birlikte yerleşik hayatın benimsenmesi süreciyle yakından ilgili olmuştur. Bu sürecin hızlanması ve büyük ölçüde tamamlanmasıyla birlikte Türk edebiyatında şehir duygusu da hem genel hem özel anlamıyla ortaya çıkmıştır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 5. Seyahat-nâmeler ve Şehirler

Anahtar Kelimeler: Seyahat-nâme, Evliya Çelebi, Pîrî Reis, Seydi Ali Reis, Mir'atü'l-Memâlik, Kitâbü'l-Bahriye, Gelibolulu Mustafa Âlî, Hâlâtü'l-Kahire mine'l-Adâti'z-zâhire

Osmanlı toplumunda insanlar, eğitim, memuriyet, sürgün, hac gibi çeşitli sebeplerle bir yerden bir yere seyahat etmişlerdir. Gezip görülen bir yeri/şehri tanıtmaya, seyahat edilen yer/şehirden yaşanılanları okuyucuyla paylaşma, padişah veya önemli bir devlet adamının seyahatini anlatma gibi çeşitli amaçlarla yazılan eserler **seyahat-nâme** olarak adlandırılmıştır. Seyahatnameler, sosyo-kültürel açıdan çok büyük öneme sahiptir. Seyahatnamelerde, yerleşim yerlerinin coğrafi ve mimarî özellikleri anlatılırken, geri plânda dönemin toplumsal yaşamı, yeme-içme, giyim kuşam gibi maddî; gelenek, görenek, davranış biçimleri gibi manevî kültür unsurları hakkında da bilgi verilmiştir.

Seyahatname türünün en önemli eseri, asıl adı **Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî** olan **Evliya Çelebi**'nin 17. yüzyılda yazdığı on ciltten oluşan **Seyahat-nâme**'sidir. Evliya Çelebi, hem gözlemlerinin canlılığı, üslûbunun akıcılığı hem de geniş bilgi birikimiyle 17. yüzyılın sosyal yaşantısına bu eseriyle ışık tutmaktadır.

Evliya Çelebi'nin eserinden önce de seyahatname türünde eserler kaleme alınmıştır. 16. yüzyılda **Seydi Ali Reis**'in Hindistan yolculuğunu anlatan, denizcilere ve kaptanlara bilgi vermek üzere kaleme aldığı **Mir'atü'l-Memâlik** ve **Muhît** adlı eserleri, **Pîrî Reis**'in denizcilere Akdeniz kıyıları, adaları, geçitleri, boğazları, körfezleri hakkında bilgiler ve rotalar verdiği **Kitâbü'l-Bahriye**'si bilgi verici seyahatnamelerdir.

Seyahatname olarak adlandırabileceğimiz eserlerin yelpazesi çok geniş olduğu için bu eserleri sınıflandırmak da güçtür. Kaptan ve komutanların gazalarını konu edinen aynı zamanda gazânâme olarak da nitelendirilebilecek eserler de seyahatname özelliği gösterirler. 16. yüzyılın başında **Seyyid Muradî**'nin **Barbaros** ve **Oruç Reis**'in gazâlarını anlatan **Gazâvât-ı Hayreddin Paşa** adlı eseri bu gruba örnek verilebilir.

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin **Hâlâtü'l-Kahire mine'l-Adâti'z-zâhire** adlı eseri ise, Kahire'deki caddeler, pazarlar, kahvehaneler, meslekler, gelenekler hakkında bilgi veren ve seyahatname özelliği gösteren bir eserdir.

Sergüzeşt-nâme, şâirlerin başlarından geçen ya da hayâlî olayları kaleme aldıkları eserlerdir. Şâirler, bu eserlerinde kimi zaman yolculuklarda çektikleri sıkıntıları, kimi zaman da başlarından geçen aşk maceralarını anlatmışlardır. **Za'îffî**'nin **Ser-güzeşt-i Za'îffî**'si, Güvâhî'nin **Gurbet-nâme**'si de bu açıdan seyahatname özelliği gösterirler. Bu yüzyılda ayrıca **Trabzonlu Âşık Mehmed bin Ömer**'in **Menâzirü'l-Avâlim**'i, yazarın Karadeniz kıyıları, Hazar Denizi, Kırım, Macaristan, Şam ve Kahire'ye seyahatlerini anlatmaktadır.

Tarihî açıdan çok büyük öneme sahip olan **Matrakçı Nasuh**'un **Beyân-ı Menzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han** adlı eseri de Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi sırasında uğradığı menzilleri konu eder ve eserde çok önemli minyatürler bulunmaktadır.

Bunlara ek olarak, edebiyatımızda bir de hac seyahatnâmeleri kaleme alınmıştır. Hac konakları, hac vazifesini yaparken uyulması gereken kurallar, rehberlik etme ve pratik bilgiler verme gayesiyle yazılan bu eserlerin en eskisi **Ahmed Fakîh**'in **Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerife** adlı eseridir. 16. yüzyıl şâirlerinden **Fevrî**, hac yolculuğundaki izlenimlerini dönemin

ünlü tezkire (şair ve yazarlar sözlüğü) yazarlarından **Âşık Çelebi**'ye yazdığı bir mektupla dile getirmiştir.

16. yüzyılda Avrupalı seyyahlar da Osmanlı İmparatorluğu'na çeşitli görevlerle gelmişler ve gezip gördükleri yerlere dair seyahatnameler yazmışlardır. Bunun nedeni ise, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'yla Avrupa devletleri arasındaki siyasî ve ekonomik ilişkilerin yoğun olması ve hümanist düşüncenin etkisiyle Avrupalı aydınların Osmanlı toplumunu ve kültürünü tanımak istemeleridir. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Batılı seyyahlar **B. Kuripeçic, Jerome Maurand, Monsieur d'aramon, Nicolas de Nicolay, Ogier Ghiselin de Busbecq, Hans Dernschwam, Philippe du Fresne Canaye, John Sanderson, Fynes Moryson, Sir Anthony Sherley ve Polonyalı Simeon, Pietro Della Valle**'dir.

Bu seyahatnamelerin yazarları Avrupalı seyyahlar, Osmanlı şehirlerindeki sosyal ve kültürel yaşam hakkındaki gözlemlerini yazıya geçirmişler ve bazen de Osmanlı şehirlerinin haritalarını seyahatnamelerine koymuşlardır.

Kaynak (Source):

Asiltürk, Baki, “Türkiye’de Gezi Kitapları Bibliyografyası”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2000, S.2, s.209-240.

Aybet, Gülgün Üçel, “XVII. Yüyl Osmanlı Toplumunda Sosyal İlişkiler”, **Türkler**, Ankara 2002, C.10, s.359-364.

Aybet, Gülgün Üçel, **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, İstanbul 2003.

Coşkun, Menderes, Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Coşkun, Menderes, “Son Klasik Dönem: Nesir”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.

Coşkun, Menderes, **Seyahatname ve Sefaretnameler, Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.327-344.

Gökyay, Orhan Şaik, “Türkçe’de Gezi Kitapları”, **Türk Dili Gezi Özel Sayısı**, Ankara 1973, C.XXVII/258, s.457-467.

Gelibolulu Mustafa Âlî, **Halatü'l-Kahire Mine'l-Adati'z-zahire**, sadeleştiren: Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1984.

İnan, Afet, Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri, Amerika'nın En Eski Haritaları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

Kuripeçic, İtinerarium (Yolculuk Günlüğü), çev. Özdemir Nutku, Ankara 1977.

Küleççi, Numan, XI-XX.Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi, Erzurum 1999, 2 C.

Levend Agâh Sırrı, Gazavatnâ-meler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi, İstanbul 1956.

Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultân Süleymân, haz. Prof. Dr. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976.

Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi, haz. H.Andresyan, İstanbul 1964.

Seydi Ali Reis, Mir'âtü'l-Memâlik, (haz. Mehmet Kiremit), Ankara 1999.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)			
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğın her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.			
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi	
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç.Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN	

2. 3. 4. 6. 16.Yüzyılda Edebiyat-Sanat

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Kültürel Faaliyetler, Edebiyat, Sanat.

16. yüzyılda başta İstanbul olmak üzere Osmanlı ülkesinin önemli şehirlerinde kültür, sanat ve edebiyat faaliyetlerinin yoğun biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Siyasî ve askerî anlamda kazanılan başarılarla sağlanan istikrar ortamı yanında, başta padişahlar olmak üzere devlet adamlarının sanat ve edebiyat alanındaki çalışmaları teşvik etmeleri ve desteklemeleri, bu alandaki ürünlerin sayısında büyük artışlar sağlamıştır.

Dahası başta *Yavuz Sultan Selim*, *Kanunî Sultan Süleyman* ve *Üçüncü Murad* olmak üzere yüzyılın padişahları ve devlet adamları da şiirle bizzat meşgul olmuşlar; şiir sohbetleri düzenlemişlerdir. 16. yüzyılın edebî ve sanatsal faaliyetler bakımından son derece zengin ve yoğun olmasında devletin sağladığı imkânlar yanında, sanatçılara ve edebiyatçılara gösterdiği teveccühün (ilgi ve destek) de büyük payı vardır.

16. yüzyılda tıpkı siyasî ve askerî alanda olduğu gibi şiir, edebiyat ve sanat alanlarında da Osmanlı ülkesi, en parlak dönemini yaşamıştır. *Fuzûlî* ve *Bâkî* gibi klâsik Türk şiirinin iki zirve ismi bu yüzyılda yetişmiş; *Zâfî*, *Nev'î*, *Taşlıcalı Yahyâ Bey*, *Lâmi'î*, *Gelibolulu Âfî*, *Kemal Paşazâde (İbni Kemâl)* gibi Türk edebiyatının en büyük isimlerinin birçoğu da bu dönemde yaşamıştır. Türk mimarisinin âbide ismi *Mimar Sinan* gibi büyük sanatçıların da yaşadığı bu dönem, bir bakıma Türk şiiri ve sanatı açısından gerçek anlamıyla klâsik bir nitelik taşımaktadır.

Padişahların ve diğer devlet yöneticilerinin teşvikleriyle İstanbul'da ve diğer önemli merkezlerde oluşturulan elverişli ortam, doğudan ve batıdan birçok din ve ilim adamının, şairin, yazarın, hattatın, mimarın, nakkaşın, müzehhibin, musikişinasın Osmanlı ülkesine yönelmesini sağlamıştır. 15. yüzyılda Fatih ve Bâyezîd dönemlerinde hızlandırılmış olan bu süreç, 16. yüzyılda İstanbul'u ve Osmanlı'nın birçok şehrini kültürel ve sanatsal faaliyetlerin merkezi haline getirmiştir.

16. yüzyılda edebiyat ve sanat faaliyetleri dört önemli muhitte (çevrede) yürütülmüştür. Bunlardan biri padişahların, biri şehzâdelerin, biri devlet büyüklerinin, biri de paşa ve beylerin çevresinde oluşturulmuştur. Padişahların sarayları çevresinde oluşturulmuş edebî ve kültürel çevrenin merkezi doğal olarak *İstanbul*'dur. Şehzâdelerin saraylarında oluşturulan muhit (çevre) ise şehzâde sancağı olan merkezlerdedir. Bu anlamda dikkat çeken merkezler; *Edirne*, *Konya*, *Amasya*, *Manisa*, *Trabzon* ve *Kütahya*'dır. Bu arada *Bağdad*, *Kahire*, *Üsküp*, *Bağdat*, *Şam*, *Bosna*, *Sofya*, *Belgrad*, *Prizren*, *Yenice Vardar*, *Priştine* gibi şehirler de unutulmamalıdır. Sadrazam, vezir, kazasker gibi devlet büyüklerinin çevresinde oluşturulan muhitin! merkezi de doğal olarak görevli buldukları İstanbul olmuş; şehzâdelerin çevresindeki paşa ve beylerin oluşturdukları muhit de yine görevli oldukları yerlerde gelişmiştir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Yenişehirlioğlu, Filiz, “Klâsik Dönem Osmanlı Sanatı”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.825-839.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğın her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayımdan kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 7. 16.Yüzyılda Tarih Yazıcılığı

Anahtar Kelimeler: Tarih, Osmanlı, Tarih Yazıcılığı, Selim-nâme, Hoca Sadedin, Gelibolulu Mustafa Âli

15.yüzyılda Yahşi Fakih'le başlayan Osmanlı tarih yazıcılığı geleneği, 16.yüzyılda büyük bir ivme kazanmıştır. Özellikle İkinci Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman gibi büyük hükümdarların himayeleri altında tarih yazıcılığı 16.yüzyılda parlak bir devre yaşamıştır. Bu yüzyıl, türün hacimli ve güzel örneklerinin görüldüğü bir yüzyıl olmuştur.

16.yüzyılda Tevârih-i Âli Osman yazmak moda haline gelmiş, yalnız tarihçiler değil, diğer meslek gruplarından olanlar bile Osmanlı tarihi kaleme almışlardır. Bu yüzyılda, bazı devlet adamları dahi modaya uyarak birer Osmanlı tarihi yazmıştır. Dönem tarihçileri genelde padişahların görevlendirdiği kişiler olduğu için, eserlerinde eleştiri mekanizmasını pek fazla görülmemektedir. Dönemin tarih eserlerinde, tarihî hadiseler genelde yıllara göre anlatılır. Bu eserlerde her yılın sonunda, o yıl içinde ölen şeyh, vezir, şair gibi şahsiyetlerin biyografilerine de bilgi niteliğinde yer verilmiştir.

16.yüzyılın bir diğer önemli yönü Arap tarihçiliğinin etkisiyle Selim-nâme ve Süleyman-nâmeler'in yazılmış olmasıdır. Bu eserlerde Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın şahısları etrafında dönemin tarihi olayları anlatılır. Özellikle Selim-nâmeler Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazılmıştır.

Yine İnan tarihçiliğinin etkisi ile ortaya çıkmış olan şehnâmecilik 16.yüzyılda yaygınlık kazanmıştır. 16.yüzyılın büyük padişahı Kanûnî Sultan Süleyman döneminde ise şehnâmecilik bir kurum haline gelmiştir.

16.yüzyıl tarih yazıcılığı içinde biyografî eserleri, fetihnâmeler, gazânâme ve gazavatnâmeler de önemli bir yer tutmaktadır.

Bu yüzyılda bir çok büyük tarihçi yetişmiştir. Bunların içinde **Kemalpaşazâde** (1468-1534) önemli bir yere sahiptir. **Tevârih-i Âli Osman**'ı, Osmanlı'nın kuruluşundan başlayıp 1533 yılına kadar geçmiş olayları anlatır. Bu eser, ilk büyük Osmanlı tarihi kabul edilir. Menkıbe ve rivayetlerin süslediği ilk dönem tarihlerinden, usta anlatım tarzı ve kayıtlara bağlılığı yönünden ayrılır.

Osmanlı tarihçiliğinin zirve isimlerinden **Hoca Sadeddin Efendi**, **Tâcü't-Tevârih** isimli eserini 16.yüzyılda kaleme almıştır. Tâcü't-Tevârih, 2 ciltlik bir eserdir. Estetik bir dille yazılmıştır. Kendi çağının nesir üslubunun özelliklerini güzel bir şekilde yansıtan Tâcü't-Tevârih, Osmanlı'nın kuruluşundan I.Selim'in vefatına kadar geçen olayları dile getirir. Kitapta eski eserlerden bir çok alıntılar vardır. Tâcü't-Tevârih yetkinliğiyle, **Tevârih-i Âli-i Osman**ları unutturmuştur.

16.yüzyılın büyük öneme sahip tarihçilerinden biri de **Gelibolulu Mustafa Âli**'dir. **Kühü'l-Ahbar** isimli genel bir tarih kitabı yazan Mustafa Âli, yüzyılın ilginç isimlerindedir. Kühül'l-Ahbar, biri mukaddime diğerleri rükün olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Son bölüm Osmanlılarla ilgilidir. Bu bölümde olaylar, padişahların saltanat sürelerine göre anlatılır. Âli, Kühü'l-Ahbar'ı siyasi tarihten ziyade bir kültür tarihi olarak kaleme almıştır.

Bu yüzyılın tarih yazıcılığı alanında son büyük temsilcisi de *Selanikî Mustafa Efendi*'dir. *Selanikî Tarihi* ismiyle bilinen eseri yazmıştır. Bu eser, 1563-1600 tarihleri arasındaki olayları, ayrıntılarıyla ele alması yönüyle dikkat çekmiştir.

Yüzyılın diğer tarihçilerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: *Ruhî Çelebî, Lutfî Paşa, Celâlzade Mustafa Çelebi, Küçük Nişancı Mehmed Paşa, Mehmed Zaim, Şemsi Ahmed Paşa, Muslihiddin El-Lârî*.

Kaynak (Source):

Afyoncu, Erhan, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Türk Edebiyatı Târîhi**, C.1, İstanbul 2006, s.556-590.

Aydın, Ahmet, “Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı”, **Türkler**, C.11, Ankara 2002.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed. Ahmet Mermer), Ankara 2008.

Fleischer, Cornell H., **Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, Çev. Ayla Ortaç, İstanbul 1986.

İsen, Mustafa, “İlk Klâsik Dönem Nesir”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.5, s.331-354.
Levent, Ağâh Sırrı, **Gazâvatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazâvatnâmesi**, Ankara 1956.

Mengi, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1997.

Şentürk, Atilla, Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç.Dr. Muvaffak EFLATUN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 8. Fetihnâmeler Çağı

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Osmanlı Devleti, Fetihler, Klâsik Türk Şiiri, Fetihnâmeler.

Fetihnâme, genellikle şairlerin Osmanlı ordusu tarafından gerçekleştirilen fetihleri anlattıkları mesnevileri anlamında kullanılmıştır. Ayrıca, fethedilen yerleri haber veren mektuplar ve fermanlar da fetihnâme olarak bilinmektedir. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başta Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman olmak üzere padişahlar önderliğinde yapılan seferler ve gerçekleştirilen fetihler birçok şairin ilgisini çekmiş; böylece fetihnâmeler ortaya çıkmıştır. Fetihler gibi şairlerin de çok olması, 16. yüzyılda fetihnâmelerin dikkat çekici biçimde artmasında etkili olmuştur. Diğer taraftan başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren hâkim olan fetih ruhunun bu yüzyılda daha güçlü biçimde bütün Osmanlı coğrafyasına yayılmış olması da fetihnâmelerin artmasını sağlamıştır. Zira şairler, yazdıkları fetihnâmeleriyle bir yandan padişahların ve devlet yöneticilerinin ilgisini çekiyorlar, bir yandan da fetih coşkusuna ortak oluyorlardı. Bunun yanında birçok şair tarafından, kasidelerin nesib kısımlarında, gerçekleştirilen fetihlerin anlatıldığı *fethiyyeler* de vardır. Bu arada bir fetihden ziyade bir gazâyı anlatan *gazânâmelerle* (*gazâvâtnâmeler*) ve düşmanın yenilgisiyle sonuçlanmış savaşları anlatan *zafernâmeleri* de fetihnâmelerle benzer bir çerçevede değerlendirmek mümkündür. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in seferlerini, savaşlarını ve mücadelelerini anlatan ve sayıları 20 civarındaki *Selimmâmelerle*, Kanûnî Sultan Süleyman'ın şahsı etrafında oluşturulan ve sayıları 50'ye yaklaşan *Süleymannâmeler* de 16. yüzyılın fetih ruhunu yansıtan eserler arasında dikkat çekmektedir.

Lâmi'î Çelebi'nin *Fetihnâme-i Kal'a-i Moton, Âgehî*'nin *Fetihnâme-i Kal'a-i Sigetvar* adlı mesnevileri, 16. yüzyıl fetihnâmelerindedir. Bu dönemde yazılan fetihnâmelerden *Merâhî*'nin *Fetihnâme-i Sefer-i Sigetvar* adlı eseri, *Kânûnî*'nin son seferinde Zigetvar'ın fethini anlatır. *Enîsü'l-guzât (Fütûhî Hüseyin Çelebi)* ise 1526 tarihli Macaristan seferini anlatmaktadır. 300'ün üzerinde beyit sayısı bulunan *Üngürüs Fetihnâmesi (Bahârî)* de Macaristan seferini anlatmaktadır. *Hâkî Efendi*, yaklaşık 6.000 beyitlik bir eser olan *Süleymannâme*'sinde, Erivan ve Nahcivan seferlerini anlatmaktadır. *Mahremî* de *Süleymannâme*'sinde Kanûnî'nin Bağdad seferine kadarki fetihlerini anlatır.

Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi=Koca Nişancı, İshak Çelebi, Keşfî, İdrîs-i Bitlîsî, Kemal Paşazâde, Şükrî, Sücûdî, Şîrî, Edâyî, Hoca Sadeddîn, Çerkesler Kâtibi Yûsuf bu dönemde yaşamış Selimmâme sahiplerindedir. *Mustafa Bostan Çelebi, Kara Çelebizâde Abdülazîz, Ferdî, Şemsî Ahmed, Ramazan, Nev'î, Hâletî, Eyyûbî, Hadîdî, Gubârî* ise 16. yüzyılın Süleymannâme sahipleri arasında yer almaktadır.

Kaynak (Source):

Aksoy, Hasan, “Türk Edebiyatında Fetihnâmeler”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.800-805.

İpekten, Halûk ve İsen, Mustafa, “16.Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992, s.130-155.

Kartal, Ahmet, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevi”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.579-661.

Levend, Agâh Sırrı, “Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971.

Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ankara 1988.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 9. 16. Yüzyılda Şiir

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Önemli İsimler.

16. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasî, askerî ve ekonomik anlamda gücünün zirvesinde olduğu bir dönemdir. Bu görkemli dönemde başta kendileri de birer şair olan padişahlar olmak üzere, bütün devlet adamları ve toplumun önde gelenleri, sanata ve edebiyata büyük önem vermişlerdir. Siyasî istikrarın sağladığı huzur ve güven ortamı da sanatsal ve edebî faaliyetlerin artmasına imkân sağlamış; böylece 16. yüzyıl, kültür ve edebiyat bakımından da Osmanlı'nın en görkemli dönemi haline gelmiştir.

Bu yüzyılın tartışmasız en önemli ve en çok ilgi gören edebî türü şiidir. Klâsik Türk edebiyatı tarihi boyunca en çok şair bu yüzyılda ortaya çıkmış ve en çok divan bu yüzyılda yazılmıştır. Diğer taraftan Fuzûlî ve Bâkî gibi Türk edebiyatının bugüne kadar uzanan sürecinde pek çok şair ve yazar üzerinde etkili olmuş isimler de bu yüzyılda yetişmiştir. Aynı şekilde bu yüzyılın büyük şairleri Hayâlî Bey, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Zâtî, Nev'î de sonraki dönemlerde yetişmiş şairler üzerinde etkili olmuş isimlerdendir.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başında bulunmuş olan İkinci Bâyezîd (Adlî), Yavuz Sultan Selim (Selîmî), Kanûnî Sultan Süleyman (Muhibbî, Muhibb, Meftûnî, Âcizî), İkinci Selîm (Selîm, Selîmî, Sarı, Tâlibî), Üçüncü Murâd (Murâd, Murâdî), Üçüncü Mehmed (Adnî) dönemin sultan şairleri olarak klâsik Türk şiirinin gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Aynı şekilde Şehzâde Bâyezîd (Şâhî), Şehzâde Mehmed (Mehemmed), Şehzâde Mustafa (Muhlis, Muhlisî, Mustafa), Şehzâde Cihangîr (Cihângîr, Şemsî, Za'îfî) de bu yüzyılın şehzâde şairleri olarak dikkat çekmektedir.

Bu şair padişahların ve şehzâdelerin gözettiği ve teşvik ettiği şairler, klâsik Türk şiirini 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî alanda gerçekleştirdiği büyük fetihler ve ilerlemelerle vardığı zirveye ortak etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, 16. yüzyılda klâsik Türk şiiri, tıpkı siyasî ve askerî alanlar gibi, zirveye erişmiş bulunuyordu.

16. yüzyılın klâsik Türk şiiri açısından tam anlamıyla bir zirve haline gelmesini sağlayanlar arasında Bağdadlı Rûhî, Âgehî, Hubbî Hatun, Lâmi'î Çelebi, Celîlî, Mu'îdî, Figânî, Basîrî, Revânî, Gelibolulu Âlî, Kemal Paşazâde, Âhî, Nihânî, Behişti, Tâli'î, Şerîfî, Amrî, Revânî, Hayretî, Me'âlî, Usûlî, İshak Çelebi, Şâhidî, Nazmî, Za'îfî, Âşık Çelebi, Ubeydî, Emrî, Helâkî, Rahmî, Makâlî, Âzerî, Şem'î, Kabûlî, Meylî, Vafî, Gazâyî, Mostarlı Ziyâ'î, Şâhî, Enverî gibi isimleri de zikretmek gerekir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971.

İpekten, Halûk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, MEB Yay., İstanbul 1996.

Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ankara 1988.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 10. 16.Yüzyılda Şiir Eleştirisi

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Poetika.

16. yüzyılda şiir eleştirisinin iki önemli ayağı vardır. Birinci ayağı şairler, ikinci ayağı ise tezkireciler (şairler sözlüğü yazarları) oluşturmaktadır. Her devirde olduğu gibi, 16. yüzyılda da divan şairleri, şiir üzerinde düşünmüşler ve bu düşüncelerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Bu anlamda divanların *dibâceleri*, kasidelerin *fahriyye* bölümleri, gazellerin de *mahlas beyitleri* dikkat çekmektedir. Şairler, 16. yüzyılda poetik düşüncelerini başta *şi'r*, *nazm*, *gazel*, *beyt*, *mısra'*, *satr*, *sütûr*, *dîvân*, *fesâhat*, *belâgat*, *medh*, *nâme*, *san'at*, *ma'nâ*, *kasîde*, *na't*, *matla'*, *nazîre* gibi şiirle; *söz*, *kelâm*, *suhan*, *zebân*, *lisân*, *güftâr*, *lafz*, *nutk*, *nükte*, *güft ü gü*, *ta'bîr*, *terâne* gibi sözle ve *şâ'ir*, *nâzım*, *kalem*, *hâme*, *kilk*, *debîr*, *devât*, *bülbül*, *tûtî*, *suhan-gû*, *nâtık*, *ehl-i sanâyi'*, *gazel-hân* gibi şairle doğrudan ya da dolaylı ilgisi bulunan kelimeler aracılığıyla dile getirmişlerdir. Dolayısıyla bu kelimeler, 16. yüzyıl klâsik Türk şairleri açısından şiirin, sözün ve şairin anlam alanını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 16. yüzyıl şairleri şiirlerinde *şiir*, *şair*, *okur*, *eleştirmen*, *ilhâm*, *şiire yatkın yaratılış*, *şiirde gâye*, *şiirle ilgili sıfatlar*, *şiirle ilgili benzetmeler*, *şiirsel telmihler* gibi hususlarla ilgili düşüncelerine sıklıkla yer vermişlerdir.

16. yüzyıl şairlerine göre, şair olmanın ilk şartı, insanın yaratılış açısından şiire yatkın olmasıdır; yani onlar şairliği Allah'ın bir lutfu olarak kabul ederler. Bu görüşlerini şiirlerine *gülşen-i tab'*, *bahâristân-ı tab'*, *bülbül-i tab'*, *tab'-ı mevzûn* gibi ifadeler aracılığıyla yansıtmışlardır. Gerçek şair, İsa nefeslidir (*cân-bahş*, *cân-fezâ*, *enfâs-ı mu'ciz*). Ayrıca şair; *şiir bahçesinin bülbülü*, *şiir ülkesinin sahibi* (*sultân*, *mîr*, *husrev*) ve *şiir denizinin dalgıcısıdır*. 16. yüzyıl divan şairlerinin en önemli ilhâm kaynakları, *sevgilidir*. Onlara göre şiirlerinin güzelliği, sevgiliyi ve sevgilinin *dudakları*, *yanakları*, *ağzı*, *saçları*, *dişleri*, *beli* ve *kaşları* gibi uzuvlarını anlatmalarından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda *hoş*, *şîrîn*, *ra'nâ*, *mevzûn*, *rengîn*, *ince* gibi ortak sıfatların her iki unsur (şiirle sevgili ve uzuvları) arasında köprü vazifesi (vech-i şebeh) gördükleri söylenebilir.

16. yüzyılda şiir eleştirisinin önemli bir ayağını da şuarâ tezkireleri (şairler sözlüğü) oluşturmaktadır. Zira bu tezkirelerde yalnızca şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmekle kalınmamış; aynı zamanda şairliği ve şiirleriyle ilgili değerlendirmelere de yer verilmiştir. Bu anlamda Türk edebiyatının ilk şuarâ tezkiresi sayılan *Ali Şîr Nevâtî*'nin *Mecâlisü'n-nefâ'is* adlı eseri öncü olmuş; bundan sonra Anadolu sahasında *Sehî Bey*'in 1538'e kadarki şairlere yer verdiği *Heşt Behişt* adlı tezkiresiyle başlayan süreçte önemli tezkireler yazılmıştır. *Latîfî*'nin 1546 yılına kadarki şairlere yer verdiği *Tezkîretü's-şuarâ* adlı tezkiresi alfabetik ve diğer birçok tezkireye göre daha sağlıklı bilgiler içermesi bakımından önemlidir. Âşık Çelebi'nin ebced sırasıyla hazırladığı ve 1568'e kadarki şairlere yer verdiği *Meşâirü's-şuarâ* adlı tezkiresi de bu yüzyılın önemli tezkirelerindendir. 16. yüzyılın diğer tezkireleri *Kınalızâde Hasan Çelebi*'nin 1585-1586'ya kadarki şairlere yer verdiği *Tezkîretü's-şuarâ*, *Ahdî*'nin 1520 ile 1593 arasındaki şairlere yer verdiği *Gülşen-i Şuarâ* ve *Beyânî*'nin 1597-1598 yıllarına kadarki şairlere yer verdiği *Tezkîretü's-şuarâ* adlı eseridir. Bunların dışında *Gelibolulu Âlî*'nin daha çok bir tarih kitabı olarak bilinen *Kühü'l-ahbâr* adlı eserinin tezkire kısmında da 1598 yılına kadarki şairler ve bu şairlerin şiirleri hakkında önemli bilgi ve değerlendirmeler vardır.

Kaynak (Source):

Bayram, Yavuz, 16.Yüzyıl Divan Şiirinde Poetika, OMÜ SBE, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Samsun 1995.

İpekten, Halûk, Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkîreleri, Atatürk Ü. FEF Yay., Erzurum 1986.

Kılıç, Filiz, XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ, Ankara 1998.

Macit, Muhsin, “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri”, **Yedi İklim**, İstanbul, Haziran 1992.

Tolasa, Harun, “Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, EÜSBF Yay., S.:1, İzmir 1982.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 11. Şair Sultanlar

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Sultan Şairler.

Türk tarihinde, diğer bütün milletlerin tarihinde olduğundan daha fazla şair padişaha rastlanmaktadır. Şehzâde, sadrazam, vezir, şeyhülislâm, kazasker gibi devlet erkânı da eklendiğinde, Türklerin özellikle İslâm'ı kabullerinden; dolayısıyla da yerleşik medeniyete iyice aşına olduktan sonra kurdukları devletlerin yönetimlerinin büyük oranda şairlerin veya en azından şiirle ilgilenen devlet adamlarının elinde olduğu görülmektedir. Nitekim 15. yüzyılda olduğu gibi 16. yüzyılda da Osmanlı Devletini yöneten bütün padişahlar şiirle ciddi biçimde ilgilenmişlerdir. Dahası bu şair padişahlar, çevrelerinde şairlerden, yazarlardan ve sanatçılardan oluşan edebî bir muhit oluşturmuşlar; böylece şiirin ve sanatın gelişmesinde etken bir rol oynamışlardır.

16. yüzyılın ilk şair padişahı, Türkçe divan sahibi *Adlî* mahlaslı Sultan İkinci Bâyezîd'dir. 1512'de vefat etmiş olan Bâyezîd'i 15. yüzyılın padişah şairleri arasında değerlendirmek de mümkündür. Bâyezîd'in 1520'de vefat eden Yavuz lâkaplı oğlu Birinci Selim de *Selîmî* mahlasıyla Türkçe ve Arapça şiirler yazmıştır ve Farsça bir divanı vardır. Yavuz Sultan Selim'in Batı dünyasında Muhteşem Süleyman olarak bilinen oğlu Kanûnî Sultan Süleyman, *Muhibbî, Muhibb, Meftûnî* ve *Âcizî* mahlaslarıyla 15.935 beyitten oluşan toplam 2.799 gazel yazmıştır. 36 yıllık görkemli bir saltanatın ardından 1566'da vefat eden Kanûnî, böylece Osmanlı padişahları içinde en çok şiir yazan isim olmuştur. Kanûnî devri, yalnızca siyasî ve askerî anlamda değil, kültürel ve edebî anlamda da Osmanlı'nın en parlak dönemi olmuştur. Babası Kanûnî Sultan Süleyman'ın aksine yalnızca 12 yıllık saltanattan sonra 1574'te vefat eden ve aynı zamanda musikişinas olan İkinci Selim de *Selîm, Selîmî, Sarî, Tâlibî* mahlaslarıyla şiir yazmıştır. İkinci Selim'in 1595'te ölen oğlu Üçüncü Murâd ise *Murâd* ve *Murâdî* mahlaslarıyla şiir yazmıştır. 1.566 gazelden oluşan bir Türkçe divanı vardır. Bu yüzyılın sonunda kısa bir süre padişahlık yaptıktan sonra 1603'te ölen oğlu Üçüncü Mehmed de *Adnî* mahlasıyla şiir yazmıştır.

Bu isimler, yazdıkları şiirler vasıtasıyla klâsik Türk şiirinin 16. yüzyılda en görkemli dönemini yaşamasına katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte bu şair padişahların ve şehzâdelerin Türk şiirine sağladıkları katkının boyutu çok daha geniştir. Zira şiire verdikleri önem, şairlere gösterdikleri ilgi, sağladıkları destek ve çevrelerinde oluşturdukları edebî muhit ile Türk şiirinin en başarılı örneklerinin bu yüzyılda verilmesinde ve en büyük Türk şairlerinden birçoğunun bu dönemde yetişmesinde büyük payları olmuştur.

Bu yüzyılda padişahlık yapmamış olan şehzâdelerin de şiirle yakından ilgilendikleri görülmektedir. Şehzâde Bâyezîd *Şâhî*, Şehzâde Mehmed *Mehemmed*, Şehzâde Mustafa *Muhlis, Muhlisî, Mustafa*, Şehzâde Cihangîr de *Cihângîr, Şemsî, Za'îfî* mahlaslarıyla şiir yazmışlardır.

Kaynak (Source):

Ak, Coşkun, *Muhibbî Dîvânı*, KTB Yay., Ankara 1987.

Ak, Coşkun, *Şair Padişahlar*, KB Yay., Ankara 2001.

Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çiçekler, Mustafa, “Şehzade Bayezid ve Farsça Divançesi”, **Şarkiyat Mecmuası**, VIII., İÜ EF ŞAM, Çantay Ktb., İstanbul 1998, s.211-18.

Gelen, Kasım, **Kanunî Sultan Süleyman’ın Farsça Divanı**, İÜ SBE, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1998.

Gül, Tayyar, **Divan-ı Şâhî**, ÇOMÜ SBE, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale 2000.

İsen, Mustafa ve Bilkan, Ali Fuat, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Kılıç, Filiz, **Şehzade Bayezid ‘Şâhî’ Hayatı ve Divanı**, KB Yay., Ankara 2000.

Kırkkılıç, Ahmet, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, ATÜ SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), Erzurum 1985.

Kırkkılıç, Ahmet, **Sultan Üçüncü Murad, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler**, KTB Yay., İstanbul 1998.

Özpekel, Osman Nuri, “Şâir ve Bestekâr Osmanlı Padişahları”, **Osmanlı**, C.10, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.607-608.

Şardağ, Rüştü, **Şair Sultanlar**, TİB Yay., Ankara 1982.

Tarlan, Ali Nihad, **Yavuz Sultan Selîm’in Farsça Divân Tercümesi**, İstanbul 1946.

Uyar, Kamil Yaşar, **Sultan 3. Murad’ın Fütühat-ı Ramazan’ı ve Farsça Divanı**, İÜ SBE, (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul 1995.

Yücebaş, Hilmi, **Şair Padişahlar**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 12. Dönemin Büyük Şairleri

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Önemli İsimler.

16.yüzyıl, Osmanlı tarihinin büyük padişahlarının yetiştiği dönem olmasının yanında klâsik Türk edebiyatının büyük şairlerinin de yetiştiği dönem olmuştur. Klâsik Türk şiirinin Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nedîm ve Şeyh Gâlip'ten oluşan beş büyük zirve isminden ikisi bu yüzyılda yaşamıştır. Ayrıca Hayâlî Bey, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Zâtî, Nev'î gibi klâsik Türk şiirinin üstâd isimleri de bu yüzyılın önemli şairleri arasındadır.

Zâtî (1471-1546): Kronolojik anlamda 16. yüzyılın ilk büyük şairlerinden olan Zâtî, Balıkesir doğumludur. Aralarında Bâkî, Hayâlî ve Taşlıcalı Yahyâ Bey gibi isimlerin de bulunduğu birçok şair, onun Bâyezîd Câmii avlusundaki dükkânında gerçekleşen şiir sohbetlerinde bulunmuştur. Türkçe Dîvânı yanında Şem' ü Pervâne, Edirne Şehrengîzi, Letâif gibi eserleri de vardır.

Fuzûlî (1483?-1556): Bağdad doğumlu olup, 16. yüzyılın en büyük şairi kabul edilmektedir. Şiirlerinde Azerbaycan Türkçesinin özellikleri görülür. Başta Türkçe divanı ve Leylâ vü Mecnûn mesnevisi olmak üzere, eserleri yoluyla kendinden sonraki dönem şairleri üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân, Arapça Şiirler, Leylâ vü Mecnûn, Enîsü'l-Kalb, Beng ü Bâde, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn (Câmî'den), Sohbetü'l-Esmâr, Sâkinâme (=Heftcâm) manzum; Hadîkatü's-Süedâ, Türkçe Mektûblar, Şikâyetnâme, Rind ü Zâhid, Sıhhat u Maraz (=Hüsni ü Aşk =Rûhnâme), Risâle-i Muammâ, Matlau'l-İtikad fî Ma'rifeti'l-Mebde ve'l-Me'âd ise mensur eserleridir.

Hayâlî (?-1557): Rumeli (Vardar Yenicesi) doğumludur. Daha çok Türkçe Dîvânı ve bu dîvândaki gazelleriyle tanınan şairin Gül-i Sadberg (şiir mecmûası) adlı bir eseri de vardır.

Taşlıcalı Yahyâ (?-1582): Dukakinzâde olarak da bilinen şair, devşirme bir yeniçeridir. 16. yüzyılın hamse (5 mesnevi) sahibi şairi Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Türkçe Dîvânı dışında yer alan Şâh u Gedâ, Yûsuf u Züleyhâ, Gencîne-i Râz, Gülşen-i Râz, Kitâb-ı Usûl adlı eserleri hamsesini oluşturmaktadır.

Nev'î (1533-1599): O zamanlar Edirne'ye bağlı olan Malkara'da doğmuştur. Türkçe Dîvânı'ndan başka, Hadîs-i Erba'în Tercümesi (manzûm), Hasb-i Hâl (ilâhî aşk konulu mesnevî), Keşfü'l-Hicâb min Vechi'l-Kitâb (M.Arabî-Füsûsu'l-hikem'in tercümesi), Netâyicü'l-Fünûn (ansiklopedik), Nevâ-yı Uşşâk(mensûr, Tazarrunâme gibi) gibi eserleri de vardır.

Bâkî (1526-1600): 16. yüzyıl İstanbul'unda *sultanü'ş-şuarâ* unvanıyla tanınmıştır. 16. yüzyılın üstâd şairleri içinde İstanbul doğumlu tek isim Bâkî'dir. Başta Kanûnî olmak üzere hem devlet yöneticilerinin hem de diğer şairlerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. En ünlü eseri Türkçe Dîvânıdır. Ayrıca Fezâ'ilü'l-Cihâd, Fezâ'il-i Mekke, Meâlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn (siyer), Mevâhibü'l-Ledünniyye Tercümesi (İmam Kastalânî'den) gibi eserleri de vardır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, Eski Türk Edebiyatına Giriş (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK, Ankara 1988.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 13. Dönemin Ruhunu Kuran Eserler-Sanatçılar

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Kültürel ve Sanatsal Ortam, Önemli İsimler.

16. yüzyıl, klâsik Türk edebiyatı bakımından son derece verimli bir dönemdir. Bu yüzyılda gerek şiir gerek nesir alanında pek çok önemli eser verilmiştir. 16. yüzyılın klâsik Türk edebiyatı bakımından bir zirve noktası oluşturması, şüphesiz bu eserler ve sahiplerinin katkısıyla mümkün olmuştur. Aşağıda 16. yüzyılın zengin kültürel ve edebî birikiminde payı bulunan şairler, yazarlar ve bunların eserleri özet halinde verilmiştir.

Fuzûlî: Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân, Arapça Şiirler, Leylâ vü Mecnûn, Enîsü'l-Kalb, Beng ü Bâde, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn, Sohbetü'l-Esmâr, Sâkînâme (=Heftcâm). Hadîkatü's-Süedâ, Türkçe Mektûblar, Şikâyetnâme, Rind ü Zâhid, Sıhhat u Maraz (=Hüsn ü Aşk=Rûhnâme), Risâle-i Muammâ, Matlau'l-İtikad fî Ma'rifeti'l-Mebde ve'l-Me'âd.

Bâkî: Türkçe Dîvân, Fezâ'ilü'l-Cihâd, Fezâ'il-i Mekke, Meâlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn, Mevâhibü'l-Ledünniyye Tercümesi.

Zâtî: Türkçe Dîvân, Şem' ü Pervâne, Edirne Şehrengîzi, Letâif.

Hayâlî: Türkçe Dîvân, Gül-i Sadberg.

Nev'î: Türkçe Dîvân, Hadis-i Erba'în Tercümesi, Hasb-i Hâl, Keşfü'l-Hicâb min Vechi'l-Kitâb, Netâyicü'l-Fünûn, Nevâ-yı Uşşâk.

Taşlıcalı Yahyâ Bey: Türkçe Dîvân, Şâh u Gedâ, Yûsuf u Züleyhâ, Gencîne-i Râz, Gülşen-i Râz, Kitâb-ı Usûl.

Kemal Paşazâde: Türkçe Dîvân, Tevârîh-i Âl-i Osmân, Heşt Behîşt Tercümesi, Yûsuf u Zelîhâ, Dakâyıku'l-Hakâyık, Nigâristân.

Lâmi'î: Şevâhidü'n-Nübüvve, Hüsn ü Dil, Ferhadnâme, Vîs ü Râmin, Nefâhatü'l-üns Tercümesi, Şehrengîz-i Burusa, Vâmık u Azrâ, Şem' ü Pervâne, İbretnâme, Şerefü'l-İnsân, Selmân u Absâl, Tasavvuf Risâlesi, Câbirnâme, Fetihnâme-i Kal'a-i Moton, Firâknâme, Heftpeyker, Münâzara-i Bahâr u Şitâ, Şerh-i Dîbâce-i Gülistân, Mevlid, Maktel-i Hüseyin, Gûy u Çevgân, Fâl Risâlesi, Fezâ'il-i Şî'r ü Şâ'irân, Miftâhu'n-Necât fî Havâsi's-Süveri ve'l-Âyât.

Celîlî: Türkçe Dîvân, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sadberg-i Bî-hâr, Hecrnâme, Meheknâme, Yûsuf u Züleyhâ, Şehnâme Tercümesi.

Mu'idi: Dîvân, Şem' ü Pervâne, Gül ü Nevrûz, Hüsrev ü Şîrîn, Vâmık u Azrâ, Miftâhu't-Teşbih, İşkefzâ, Leylâ vü Mecnûn.

Gelibolulu Âlî: Dîvân, Mihr ü Mâh, Kühü'l-ahbâr, Kavâ'idü'l-mecâlis, Menâkıb-ı Hünerverân.

Selîmî (Birinci Selim): Türkçe Şiirler, Farsça Dîvân.

Muhibbî: Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân.

Hubbî Hatun: Türkçe Dîvân, Hurşîd u Cemşîd, İmâdü'l-Cihâd.

Basîrî: Türkçe Dîvân, Farsça Dîvân, Letâif.

Cinânî: Dîvân, Riyâzü'l-Cinân, Cilâu'l-Kulûb, Bedâiyu'l-Âsâr.

Diğer bazı mensûr eser sahipleri: Rûhî Çelebi, Lütfî Paşa, Hoca Sadeddîn, Nişancı Mehmed Paşa, Selânikli Mustafa Efendi, Taşköprizâde İsmâeddîn Ahmed, Muhtesibzâde Mehmed Hâkî, Dervîş Ahmed Efendi, Mehmed bin Sinânüddîn Yûsuf, Seyyid Mustafa, Amasyalı İbrahim bin Ahmed, Edirneli Mehmed Mecdî, Âşık Çelebi, Ali bin Bâlî, Sehî Bey, Hasan Çelebi, Beyânî, Sûdî, Hevâyî-i Bursevî, Kefevî, Sürûrî, Dervîş İlmî, Zarîfî Hasan Çelebi, Kınalızâde Ali Çelebi, Deli Birâder, Birgili Mehmed Efendi, Sofyalı Bâlî, Enîsî, Şefîk Efendi, Bahşî...

Diğer isimler: İsa-yı Saruhanî, Dervîş Subhî, Merdümî, Hakanî, Latîfî, Sirozlu Hüseyinî, Za'îfî, Hâkânî, Şemsî Ahmed Paşa, Bursalı Rahmî, Cinânî, Emîrî, Huzûrî, Edirneli Nazmî, Emre, Şemsî, Ârifî, Şemseddîn-i Sivâsî, İbrahim Gülşenî, Güvâhî, Azmî, Gubârî, Behîştî, Ârif Çelebi, Kastamonulu Şânî, İmamzâde Ahmed, Halîfe, Mahvî, Hâtûfî, Sevdâî, Lârendeli Hamdî, Sâlih, Âgehî, Kiyâsî, Hâşimî, Harîmî, Mustafa Çelebi, Münîrî, Riyâzî, Fikrî Dervîş, Ümmü'l-veledzâde, Mûyî, Abdî, Hilâlî, Pîr Mehmed Çelebi, Yenipazarlı Vâlî, Manisalı Câmi'î, Mostarlı Ziyâî, Bedîî, Fazlî, İznikli Bakâî, Karamanlı Figânî, Lokmanî Dede, Figânî, Şükrî-i Bitlisî, Bahârî, Eyyûbî, Fütûhî Hüseyin Çelebi, Hakî Efendi, Mahremî, Merâhî, Diyarbakırlı Şerîfî, Yeminî, İshak Çelebi, Revânî, Şa'bân-ı Sivrihisârî, Abdülmecid İbni Şeyh Nasuh, İmâdî, Bosnevî, Abdulkerîmzâde, Sun'î-i Malatyavî, Bağdadlı Rûhî, Revânî, Âhî, Nihânî, Behîştî, Tâlî'î, Şerîfî, Amrî, Revânî, Hayretî, Selîmî, Me'âlî, Usûlî, İshak Çelebi, Şâhidî, Za'îfî, Âşık Çelebi, Ubeydî, Emrî, Helâkî, Rahmî, Makâlî, Âzerî, Şem'î, Kabûlî, Meylî, Vasfî, Gazâyî, Şâhî, Enverî...

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, Eski Türk Edebiyatına Giriş (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ankara 1988.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 14. 16. Yüzyılda Hikâye ve Hikâye Külliyyatları

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Hikâye, Hikâye Külliyyatları.

16. yüzyılda hikâyelerin manzum ve mensur olmak üzere iki şekilde yazıldığı görülmektedir. Ayrıca bu dönem hikâyelerini çeviri, uyarlama ve telif şeklinde de sınıflandırmak mümkündür. Çeviri hikâyelerde, hikâye kaynak dildeki olay örgüsünü ve şahıs kadrosunu hemen hemen aynen korumuşken; uyarlama hikâyelerde gerek olay örgüsü gerek şahıs kadrosu gibi hususlarda birtakım değişikliklerin meydana geldiği görülür. Bu değişiklikler eksiltme, ekleme veya değiştirme şeklinde gerçekleşebilir. Eski Türk edebiyatında birçok edebî ürün gibi hikâyelerin yazımında da bu uyarlama tekniğinin dikkat çekici düzeyde etkili olduğu görülür. 16. yüzyıl hikâyeleri bu çerçevede değerlendirildiğinde her üç tür için de örneklerin yer aldığı görülmektedir.

Hikâyet-i Anabacı (=Hikâye-i Hâce Abdurraûf=Hikâye-i Dendâniyye): Eski Türk edebiyatı sahasında ilk telif hikâye olarak bilinmektedir. Vahdî'nin yazdığı hikâyede Bursalı tâcir Abdurraûf'un serüveni anlatılır.

Bedâyi'ü'l-âsâr (=Letâif-i Cinânî): Bursalı Cinânî'nin eseri, çoğu mahallî kaynaklardan beslenen savaşlar, fitneler, cadılar ve cinler konulu telif 76 hikâye ve 10 latîfeden oluşmaktadır.

Tûtînâme: Asıl eser, Sukasaptati (Çakasaptati) adıyla Sanskritçe ise de bu çevirinin kaynağını Şeyh Ziyâeddîn Nahşebî'nin Farsça Tûtînâme'si oluşturmaktadır. Mütercimi bilinmeyen hikâyeler, zengin bir bezirganın oğlu Said'in karısı Mâhişeker'e bir papağanın ağzından anlatılır.

Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât: Eserin kaynağı, Cemâleddîn Muhammed Avfî'nin aynı adlı Farsça eseridir. Şehzâde Bâyezîd'in isteği ile Celâlzâde Salih Çelebi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. 100 bâbdaki 2.113 hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyeler; efsanevî İran tarihi, mitolojik kahramanlar, dinî ve tarihî olaylar, efsanelerle ilgilidir.

Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi: Aslı Arapça kıssa-i Yûsuf'a dayanmaktadır. Hikâye, Hz.Yûsuf'un etrafında gelişir ve babası Hz.Yakup, kardeşleri, Mısır ülkesi ve Züleyhâ ile olan münasebetini anlatır. Daha önceki ve sonraki dönemlerde de yazılan bu hikâyenin 16. yüzyılda Celâlzâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi tarafından Cevâhirü'l-ahbâr fî Hasâ'ilil'l-ahyâr, Galatalı Mehmed bin İbrahim tarafından ise Ahsenü'l-Kasâs-ı Şerîfe adıyla kaleme alındığı bilinmektedir.

İbretnümâ (=İbretnâme): Lâmi'î Çelebi'nin bu eserinde 26 hikâye bulunmaktadır.

Hikâye-i Ebû Ali Sînâ ve Ebu'l-Hâris (=Esrâr-ı Hikmet): İlk defa Derviş Hasan Medhî tarafından kaleme alınan hikâyelerde, İbn-i Sînâ'nın efsanevî şahsiyeti etrafında gelişen olaylar anlatılmaktadır.

Hikâye-i Mihr ü Vefâ: 16. yüzyılda Bursalı Hâşimî, Mustafa Defteremîni ve Gelibolulu Âlî tarafından Mihr ü Vefâ yazılmıştır. Bu manzum eser, bir Rumeli hükümdarının oğlu Vefâ ile bir mağarada karşılaştığı Mihr arasındaki aşk macerasını anlatır.

Bu arada eski Türk edebiyatındaki mensur hikâyeler üzerinde önemli bir çalışma yapan Hasan Kavruk, yabancı kültür ürünü olarak Batı'dan Türkçeye tercüme edilen tek eser olarak M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Aisopos'un hikâyelerini göstermekte ve bu hikâyelerin henüz kimliği tespit edilememiş bir çevirmen tarafından 1603 yılından önce Türkçeye çevrildiğine işaret etmektedir.

16. yüzyılda bunların dışında hem mizâhî hem didaktik içerikli kısa hikâyelerden oluşan letâifnâmeler de yazılmıştır. Kısa hikâyelerin yer aldığı mecmûalar olarak da nitelendirilebilecek letâifnâmelerden bu dönemde yazıldığı bilinen ve önemli görülen bazıları şunlardır: *Mecma'u'l-letâif (Lâmi'î Çelebi)*, *Mecma'u'l-letâif (Zâfî) [manzum-mensur]*, *Harnâme (Hüsâm Şâhrâvî el-Cülûgî) [manzum-mensur]*, *Letâif-i Cinânî (Bursalı Cinânî)*, *Menâkıb-ı Hamsîn* (müellifi meçhul)...

Henüz yeterince bilim dünyasının ilgisini çekmemiş de olsalar, eski Türk edebiyatı döneminde meydana getirilmiş birçok hikâye mecmûası bulunduğundan, bunlar arasında 16. yüzyıla ait birçok hikâyenin de yer alacağı düşünülmelidir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971.

İz, Fahir, Eski Türk Edebiyatında Nesir, Akçağ Yay., Ankara 1996.

Kavruk, Hasan, Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, MEB Yay., İstanbul 1998.

Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK, Ankara 1988.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 15. Mesnevilerde Hikâye

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Şiiri, Mesnevi, Hikâye.

Kafiye örgüsü gereği her beytin kendi mısraları arasında kafiyeli olması, aruzun kısa ve basit kalıplarıyla yazılması gibi unsurlar, mesnevilerin olay örgüsüne dayalı anlatma esaslı metinler için oldukça elverişli bir edebî tür olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Günümüzde anlatma ya da öyküleme (tahkiye) esaslı metinler denince akla öncelikle hikâye ve roman gelmektedir. Gerek iç gerek dış yapı özellikleri dikkate alındığında mesnevinin hikâye ve romanla örtüşürülmesi mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte günümüzde hikâye ve romanın işlevine klâsik Türk edebiyatında en yakın edebî türün mesnevi olduğu da ortadadır. Fantastik roman söz konusu olduğunda bu ilginin daha da güçlendiği söylenebilir.

Mesnevilerde, genellikle *behmele*, *tahmîd*, *tevhîd*, *münâcât*, *na't*, *mi'râc*, *mu'cizât*, *dört halifeye övgü*, *Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'e övgü*, *dört mezhep kurucusuna övgü*, *12 imama övgü*, *diğer din büyüklerine övgü*, *büyük şairlere övgü*, *devrin padişahına övgü*, *diğer devlet büyükleri için övgü*, *sebeb-i telif* gibi giriş mahiyetindeki bölümlerden sonra asıl konunun işlendiği bölüm yer alır. Mesnevinin ağırlık noktasını oluşturan bu bölüm, bir mesnevide *âğâz-ı dâstân*, *matla'-ı dâstân*, *âğâz-ı kıssa*, *âğâz-ı kitâb*, *ibtidâ-i dâstân*, *sernâme-i dâstân* gibi isimlerle adlandırılmış olarak bulunabilir. Mesneviler, bu bölümde işledikleri konulara göre sınıflandırılırlar. Bu sınıflandırmayla birlikte dinî mesneviler, tasavvufî mesneviler, ahlakî mesneviler, ansiklopedik bilgi içeren mesneviler birinci grup mesnevileri oluşturmaktadır. Konusunu menkıbelerden alan mesneviler ikinci grubu, konusunu tarihten alan mesneviler üçüncü grubu; konusunu şairlerinin tecrübeleri, toplumsal olaylar, kişiler, meslekler, düğünler, beldeler oluşturan mesneviler ise dördüncü grubu oluşturmaktadırlar. Giriş ve bitiş bölümlerinin aksine mesneviler, bu bölümleri bakımından aralarında önemli farklılıklar gösterir. Kısaca *gelişme* bölümü olarak da adlandırılan bu bölümden sonra eserin tamamlandığı ve hamd ü senâ, duâ, fahriye, ünlü mesnevileri ve şairlerini yâd, eserin adı, beyit sayısı, yazılış tarihi, şair ve memleketi hakkında bilgi, hayır duâ talebi, eserin vezni gibi alt bölümlerin yer aldığı *bitiş* bölümü yer alır.

Bu üç ana bölümünden *gelişme* de denebilecek olan ikincisinde sık sık bir olayın hikâyeleştirildiği görülür. Özellikle aşk ve macera konulu mesnevilerin bu anlamda dikkat çektiği söylenebilir. Zira *Yûsuf u Züleyhâ*, *Hüsrev u Şîrîn (Ferhâd u Şîrîn)*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Cemşîd ü Hurşîd*, *Vâmık u Azrâ*, *Süheyl ü Nevbahâr*, *Şem' u Pervâne*, *Şâh u Gedâ*, *Mihr ü Mâh*, *Mihr ü Müşterî*, *Mihr ü Vefâ*, *Gül ü Bülbül*, *Hüsn ü Aşk* gibi aşk ve macera konulu mesnevilerin gelişme bölümleri anlatma (öyküleme=tahkiye) esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla birçok mesnevinin en önemli bölümünü hikâyeler oluşturmaktadır.

Kaynak (Source):

Çelebioğlu, Âmil, Türk Edebiyatında Mesnevi, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

İpekten, Halûk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

Kartal, Ahmet, "Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri", Şiraz'dan İstanbul'a, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.529-576.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, “Mesnevi”, Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri),TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 16. 16. Yüzyılda Klâsik Aşk Mesnevileri/Romanları

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Şiiri, Aşk, Mesnevi.

Leylâ vü Mecnûn: Bu yüzyılda Türk edebiyatında yazılmış en güzel ve en ünlü Leylâ vü Mecnûn *Fuzûlî*'ye aittir. Şair, 3.098 beyitlik bu mesnevisinde Leylâ simgesiyle Allah'ın sıfatlarını; Mecnûn simgesiyle de Allah'ı arayan insanı ifade ettiğini söylemektedir. Bu yüzyılda yazılmış Leylâ vü Mecnûn'lardan biri de *Bursalı Celîlî*'nin 2.145 beyit olduğunu söylediği eseridir. *Lârendeli Hamdî*, 5.430 beyitlik eseriyle, yüzyılın Leylâ vü Mecnûn şairleri arasında yer alır. *Hakîrî*, *Sevdâî*, *Celâlzâde Sâlih*, *Halîfe*, *Mahvî* ve *Hâtufî* gibi şairlerin de tercüme veya telif olarak Leylâ vü Mecnûn sahibi oldukları söylenmektedir.

Yûsuf u Züleyhâ: Birçok araştırmacı, Kurân-ı Kerîm'de de geçmesinin, Türk edebiyatındaki aşk mesnevilerinde en çok işlenen konunun Yûsuf u Züleyhâ olmasına sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu dönemde yazılan Yûsuf u Züleyhâ'lardan biri, hamse sahibi şairlerimizden *Taşlıcalı Yahyâ Bey*'in 5.179 beyitlik eseridir. *Kemal Paşazâde*'nin de, kendi ifadesine göre 7.777 beyitlik bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi vardır. *Celîlî* ve *Gubârî Abdurrahman*, bu yüzyıldaki Yûsuf u Züleyhâ şairlerindedir. *Likâî*, *Ni'metullâh*, *Halîfe*, *Kâmî Mehmed*, *Ziyâî Yûsuf*, *Şikârî*, *Manastırlı Kadı Sinan*, *Hevâî Mustafa* gibi şairlerin de Yûsuf u Züleyhâ sahibi oldukları söylenmektedir. Ne var ki bu eserlerin herhangi bir nüshasına henüz ulaşamamıştır.

Hüsrev ü Şîrîn: *Benli Hasan* olarak da bilinen *Âhî*'nin *Hikâye-i Şîrîn ü Pervîz* ve *Rivâyet-i Gülnûn u Şebdîz* adıyla yazdığı Hüsrev ü Şîrîn'i tamamlanmamış bir mesnevidir. Tamamlanmamış olmasını Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî çeşitli sebeplere bağlamaktadırlar. Bu dönemde yazılan Hüsrev ü Şîrîn'lerden biri de *Celîlî*'nin 2.019 beyitlik eseridir. Ahdî, bu dönem şairlerinden *Ârif Çelebi*'nin de Hüsrev ü Şîrîn sahibi olduğunu belirtmektedir; ancak diğer tezkirelerde (şairler sözlüğü) böyle bir bilgi mevcut değildir. Tezkirelerde İmamzâde Ahmed, Halîfe, Mahvî, Hâtufî gibi şairlerin telif veya uyarlama tercüme biçimli Hüsrev ü Şîrîn mesnevileri olduğu belirtilmektedir. Bu arada Latîfî, *Kastamonulu Şânî*'nin *Ferhadnâme* adlı mesnevisinin aynı konuda yazıldığını söylemektedir.

Mihr ü Vefâ: 16. yüzyılın dikkat çeken mesnevilerinden olan Mihr ü Vefâ şairlerinden biri 7.000 beyitlik bir Mihr ü Vefâ yazmış olan *Gelibolulu Âlî*'dir. *Hâşimî*'nin de 6.510 beyitlik bir mesnevisi vardır. *Harimî*'nin Mihr ü Vefâ'sı ise 8.000 beyit civarındadır. Bu dönemin Mihr ü Vefâ şairlerinden biri de *Mustafa Çelebi*'dir.

Mihr ü Müşterî: Bu yüzyılda birçok şair, İranlı şair *Assâr-ı Tebrîzî*'nin *Mihr ü Müşterî* adlı mesnevisinin çevirisini yapmıştır. *Münîrî İbrahim Çelebi*, *Riyâzî (Azmî Pîr Mehmed)* ve oğlu *Hâletî*, *Mîrî (Kiçi Mîrzâde Seyyid Yahya Hüseyin)*, *Molla Maşîzâde Fikrî Dervîş*, *Ümmü'l-veledzâde (Ali bin Abdülaziz)* 16.yüzyılın Mihr ü Müşterî tercüme eden şairleridir.

Şem' ü Pervâne (Lâmî, Zâtî, Kalkandelenli Mu'îdî), Nâlân u Handân (Mûyî), Cemşîd u Hurşîd (Abdî, Hubbî Ayşe Kadın), Gül ü Nevrûz (=Nüzhetnâme-i Abdî) [Abdî], Niyâznâme-i Sa'd u Hümâ (Abdî), Mihr ü Mâh (Gelibolulu Âlî), Şâh u Gedâ (Taşlıcalı Yahyâ), Hümâ ve Hümâyûn (Kara Fazlî), Gül ü Bülbül (Kara Fazlî, İznikli Bekâyî), Vâmık u Azrâ (Lâmî Çelebi, Mu'îdî, Manisalı Câmî), Varka ve Gülşah (Mostarlı Ziyâî, Bedî'î), Cemşâh u Âlemsâh (Behîştî), Salâmân u Absâl (Lâmî'î Çelebi), Vîs ü Râmin (Lâmî Çelebi), Hüsn ü Dil (Yenipazarlı Vâlî) bu dönemin diğer aşk mesnevileri arasında yer almaktadır.

Kaynak (Source):

Arslan, Mustafa, “Türk Edebiyatında Mihr ü Müşterî Mesnevileri ve Mîrî’nin Mihr ü Müşterî’si, **Turkish Studies International Periodical For The Languages-Literature and History of Turkish or Turkic**, (Mesnevi Özel Sayı) [yayım aşamasında makale].
Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.

Bilgin, A. Azmi, “Mihr ü Müşterî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul 2005, s.28-29.

İpekten, Halûk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

Kut, Günay, “Mihr ü Müşterî”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergah Yayınları, C.VI, İstanbul 1986, s.333-335.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)**,TDK Yay., Ankara 1986, s.430-563.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 17. 16. Yüzyılda Nesir

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Nesir.

Şiir kadar olmamakla birlikte 16. yüzyılda klâsik Türk nesri de önemli bir gelişme göstermiştir. Ne var ki yine bu dönemde özellikle nesir dilinin Arapça ve Farsça kelimelerle ağırlaştığı görülmektedir. 16. yüzyılda başta mensûr hikâyeler, tarihler, biyografi eserleri, şuarâ tezkireleri, dînî-tasavvufî eserler, şerhler ve lügatler olmak üzere nesir hâlinde birçok eserin verildiği görülmektedir.

Tarihler: Tevârih-i Âl-i Osmân (=Rûhî Târihi) [Rûhî Çelebi], Tevârih-i Âl-i Osmân (Kemal Paşazâde), Tevârih-i Âl-i Osmân (Lütfî Paşa), Tabakâtü'l-memâlik fi-derecâtı'l-mesâlik (Celâlzâde Mustafa Çelebi), Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm ve Menâkıb-ı Selâtîn-i Âl-i Osmân (=Târih-i Ramazanzâde=Târih-i Nişancı) [Küçük Nişancı Mehmed Paşa bin Ramazan Çelebi], Tâcü't-tevârih (=Hoca Târihi) [Hoca Sa'deddîn], Tevârih-i Âl-i Osmân (=Selânikî Târihi) [Selânikli Mustafa Efendi], Kühü'l-ahbâr (Gelibolulu Âli).

Suarâ Tezkireleri: Heşt Behişt (=Tezkire-i Sehî) [Sehî Bey], Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsıratu'n-nuzemâ (=Latîfî Tezkiresi) [Latîfî], Gülşen-i Şuarâ (=Ahdî Tezkiresi) [Ahdî], Meşâ'irü's-şuarâ (Âşık Çelebi), Kınalızâde Tezkiresi (Kınalızâde Hasan Çelebi), Beyânî Tezkiresi (Beyânî).

Dînî-Tasavvufî Eserler: Vasiyyetnâme (Bırgılı Mehmed Efendi), Etvâr-ı Seb'a (Sofyalı Bâlî), Âdâb-ı Menâzil (Karamanlı Abdüllatîf bin Durmuş), Menâkıb-ı Seyyid Hârûn (Abdülkerîm bin Şeyh Mûsâ), Menâkıb-ı Akşemseddîn (Enîsî), Cevâhirü'l-menâkıb (Şefik Efendi), Menâkıb-ı Şeyh Mehmed ed-Dağî (Gelibolulu Mustafa Âlî), Menâkıb-ı Cevâhîr (Yahya bin Bahşî), Menâkıb-ı Veyse'l-Karanî (Lâmi'î Çelebi), Menâkıb-ı Emîr Sultân (Şevkî Mehmed bin Ahmed Efendi), Menâkıb-ı Şeyh Mecdû'd-dîn (İlyas ibn Akhisârî).

Diğer mensûr eserler: Edebiyat bilgileri veren ilk eserlerden Bahrü'l-ma'ârif (Gelibolulu Mustafa Sürûrî), Ahlâk-ı Alâyi (Kınalızâde Ali Çelebi), tefsir kitaplarından İrşâdü'l-Aklı's-selîm ilâ Mezâyâ'l-Kurâni'l-azîm (Ebu's-su'ûd Efendi), ahlakî ve didaktik muhtevalı eserler Miyârü'l-esrâr (Yûnus bin Halîl), Gülşen-i Mülûk (Rumelili Za'îfî), bâhnâme nitelikli Dâfi'u'l-gumûm Râfi'u'l-hümûm (Deli Birâder), Kitâb-ı Bahriyye (Pîrî Reis), Menâzirü'l-avâlîm (Trabzonlu Mehmed Âşık), Târih-i Hind-i Garbî (=Ahvâl-i 'Âlem-i Cedîd=Târih-i Yeni Dünya) [Mehmed Yûsufü'l-Herevî], Sokollu hakkında yazılan Cevâhirü'l-menâkıb, Mimar Sinan hakkında yazılan Tezkiretü'l-ebniye, Tezkiretü'l-bünyân, Ferîdun Bey Münşeatı...

Bunlardan başka Bilimsel Eserler başlığında örneklendirilmiş olan **biyografik eserler**, **şerhler** ve **lügatler** yanında Hikâyet-i Anabacı (=Hikâye-i Hâce Abdurraûf=Hikâye-i Dendâniyye), Bedâyi'ü'l-âsâr (=Letâif-i Cinânî), Tûtînâme, Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât, Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi, İbretnüme (=İbretnâme), Hikâye-i Ebû Ali Sînâ ve Ebu'l-Hâris (=Esrâr-ı Hikmet), Hikâye-i Mihr ü Vefâ, Mecma'u'l-letâif (Lâmi'î Çelebi), Mecma'u'l-letâif (Zâtî) [manzum-mensur], Harnâme (Hüsâm Şâhrâvî el-Cülûğî) [manzum-mensur], Letâif-i Cinânî (Bursalı Cinânî), Menâkıb-ı Hamsîn (müellifi meçhul) gibi bir bölümü telif, bir bölümü uyarlama, bir bölümü ise çeviri olan **mensûr hikâyeleri** de 16. yüzyıl nesrinin örnekleri arasında saymak mümkündür.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, “Eski Türk Edebiyatında Nesir”, **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

İz, Fahir, Eski Türk Edebiyatında Nesir, Akçağ Yay., Ankara 1996.

Kavruk, Hasan, Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, MEB Yay., İstanbul 1998.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 4. 18. 16. Yüzyılda Bilimsel Eserler

Anahtar Kelimeler: 16.Yüzyıl, Klâsik Türk Edebiyatı, Bilimsel Eserler.

Kitâb-ı Bahriyye: Osmanlı dönemimin ilk haritacısı olarak tanınan *Pîrî Reis* tarafından yazılmıştır. Bu eserde deniz yolları, med-cezir, limanlar, limanların demir atmaya elverişli yerleri, fırtınalar, pusula, harita vb. hususlar hakkında bilgiler yer almaktadır. Yeryüzünün küre şeklinde olduğu bilgisine yer verilmiştir. Amerika'nın keşfinden bahseden ilk Türk kaynağı olarak da kabul edilir.

Menâzırü'l-avâlîm: *Trabzonlu Mehmed Âşık*'ın coğrafya konulu bu eserinde Osmanlı ülkeleri hakkında bilgi verilmektedir.

Târîh-i Hind-i Garbî (=Ahvâl-i 'Âlem-i Cedîd=Târih-i Yeni Dünya): Mehmed Yûsufü'l-Herevî'nin Üçüncü Murâd'a takdim ettiği bu eser, Amerika'nın keşfi dolayısıyla yazılmıştır. Devrin bilinmeyen ülkeleri hakkında bilgi içermektedir. Osmanlı Dönemi'nde basılmış ilk resimli eser olarak da bilinir.

Biyografî eserleri: Şakâyıku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye (Taşköprüzâde Ebu'l-hayr İsmâeddîn Ahmed) ve Arapça olan bu eserin Türkçe çevirileri ve zeylleri (ekleri) olan Hadâiku's-şakâ'ik (Edirneli Mehmed Mecdî), Hadâiku'r-reyhân (Muhtesibzâde Mehmed Hâkî), Ed-Devletü'l-irfâniyye fî-Ravzati'l-Osmâniyye (Derviş Ahmed Efendi), Menâkıbu'l-ulemâ (Mehmed bin Sinânüddîn Yûsuf), Hadâiku'l-beyân fî-Tercemeti Şakâiki'n-nu'mân (Seyyid Mustafa), El Hadâik (Amasyalı İbrahim bin Ahmed), Tetimmetü's-şakâ'iki'n-nu'mâniyye (Âşık Çelebi), El 'İkdü'l-manzûm fî-zikri Efâdılı'r-Rûm (Ali bin Bâlî). Künhü'l-ahbâr'ın tezkire kısmını (Gelibolulu Âlî) da bu yüzyılın biyografik kaynakları arasında saymak mümkündür.

Şerhler ve Lügatler: Şâhidî, Lâmi'î Çelebi, Sûdî, Şem'î, Hevâyî-i Bursevî, Hüseyin Kefevî gibi isimler tarafından yazılan Gülistân (Sa'dî-i Şîrâzî) şerhleri, Gülistân'la ilgili lügatler (Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân, Müşkilât-ı Gülistân), Gülistân'a nazîre olan Nigâristân (Kemal Paşazâde) dönemin mensûr şerh ve lügatlerindedir. Aynı şekilde Sürûrî, Şem'î, Sûdî, Hevâyî-i Bursevî tarafından yazılmış olan Bostân (Sa'dî-i Şîrâzî) şerhleri ve Bostân'la ilgili bir lügat olan Lügat-ı Bostân-ı Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî de yüzyılın mensur şerh ve lügatleri arasındadır. Bu yüzyılda Mevlânâ'nın Mesnevi'sine de birçok şerhin yazıldığı görülmektedir. Ebu's-su'ûd bin Sa'dullâh bin Lutfullâh bin İbrâhîm el-Hüseynî el-Kayserî, Sûdî, Sürûrî, Hacı Pîrî Efendi (İntihâb-ı Şerh-i Mesnevi), Şem'î (Şerh-i Mesnevi), Nev'î (Şerh-i Du-Beyt-i Mesnevi), Cezîre-i Mesnevi (Yûsuf-ı Sîne-çâk), Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Derviş İlmî), Keşfü'l-esrâr ve Matla'u'l-envâr (Zarîfî Hasan Çelebi), Müşkilât-ı Mesnevi, Risâle-i Müşkilât ve Istılâhât-ı Mesnevi (Sûdî) bunlardandır. Hâfız Dîvânî'na da bu dönemde Sürûrî, Sûdî ve Şem'î tarafından şerhler yapılmıştır.

Kaynak (Source):

Arslan, Ahmet Turan, "XVI.Asır Osmanlı İlmî Hayatına Genel Bir Bakış", **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.43-49.

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çaldak, Süleyman, "Eski Türk Edebiyatında Nesir", **Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.77-78, Ağustos 2006, s.74-90.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Gökdoğan, Melek Dosay, “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.175-209.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Osmanlı Bilimine Toplu Bakış”, **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.17-24.

İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Akçağ Yay., Ankara 1996.

İz, Fahir ve Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir”, **Büyük Türk Klâsikleri**, C.1, İstanbul 1986, s.238-255.

Kahya, Esin, “Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Genel Bir Bakış”, **Osmanlı**, C.8, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.25-34.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr.Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (XII-XIX. YÜZYIL)
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (XVII: YÜZYIL)**

Prof. Dr. Ahmet MERMER

**EKİM - 2009
ANKARA**

2.3.5. Klasik Türk Edebiyatı (XVII. Yüzyıl)

Anahtar Kelimeler: 17.yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı, Sebk-i Hindî, Hikemî Tarz, Nev'î-zâde Atâyî, Bahâyî, Cevrî, Ganizâde Nâdirî, Hâletî, Mezâkî, Nedîm-i Kadîm, Nef'î, Nergisî, Sâbit, Yahyâ Efendi, Vecdî, Veysî.

17. yüzyılda sosyal ve siyasal anlamdaki problemlerin aksine, edebiyat alanındaki ilerleme devam etmiş, birçok divân şairi yetişmiştir. 17. yüzyılda, 16. yüzyılın şiir anlayışını benimseyen yani **Klasik üslupla** şiir yazan şairler eserlerini vermeye devam etmişlerdir. **Bahâyî, Cevrî, Ganizâde Nâdirî, Hâletî, Mezâkî, Nedîm-i Kadîm, Nef'î, Yahyâ Efendi, Vecdî** Klasik üslubun 17. yüzyıldaki temsilcileridir.

17. yüzyıldan itibaren klasik şiiri etkileyen üsluplardan biri de **Sebk-i Hindî**'dir. **Sebk-i Hindî**'nin 17. yüzyıl Osmanlı sahasındaki önemli temsilcileri **Fehîm-i Kadîm, Nâ'îlî-i Kadîm, Neşâtî** ve **Şehrî**'dir. Bu yüzyılın dikkati çeken bir diğer üslubu da **Hikemî üslup/tarz** denilen didaktik (öğretici) üsluptur. Bu üslubun Fars edebiyatındaki temsilcileri **Şevket-i Buhârî** ve **Sâib-i Tebrizî**'dir. **Nâbî** de çağdaş **Sâib**'in bu üslubunu kendi şiirine taşımıştır.

Mahallî üslup ise, şiirde yerli öğelere yer verme anlayışı anlamına gelir. 17.yüzyılda **Nev'î-zâde Atâyî** ve **Sâbit** yerli konuları tercih etmeleri, Türkçe ifadeleri, atasözü ve deyimleri çok kullanmaları yönünden mahalli üslubun temsilcileri olarak görülmektedir.

Bu yüzyılda önemli bir gelişme gösteren mesnevî, yerli konuların işlendiği bir edebî alan haline gelmiştir. **Nev'îzâde Atâyî**, hamse(bir şairin yazdığı beş mesnevinin bir araya getirilmesiyle oluşan eser)sindeki mesnevilerinde hikâye örgüsünü kurma ve tasvir etme açısından Türk hamsecilik geleneğinin en önemli temsilcilerindendir.

17. yüzyıl, edebî türler açısından zengin bir dönemdir. **Sîmkeşzâde Feyzî, mirâciye** türünde, **Neşâtî** ve **Cevrî** ise **hilye** türünde eserler kaleme almışlardır. **Nâbî**'nin **Hayriyye**'si ve **Muhyiddin Kâdirî**'nin **Nasihâtname**'si pendnâme geleneği içerisinde kaleme alınmıştır. Bu asırda birçok **sâkînâmenin** yazıldığı görülmektedir. Bu türün en güzel örneklerinden birini **Riyâzî** vermiştir.

Şehrengîzler de 17.yüzyılda rağbet gören türler arasındadır. **Neşâtî**'nin Edirne, **Tab'i** ve **Fehîm**'in İstanbul, **Gelibolulu Vecîhî**'nin Gelibolu, **Hacı Derviş**'in Mostar şehrengîzleri bu yüzyılda yazılan şehrengîzlerdir. Türk edebiyatına mahsus olan **sûrnâme** türüne örnek olarak, bu yüzyılda Sultan **IV. Mehmed**'in Şehzâdeleri Mustafa ve Ahmed'in sünnet merasimini anlatan **Nâbî'nin Sûrnâme**'si kaleme alınmıştır. **Zafernâme/gazanâme** türü bu yüzyılda da yazılmaya devam etmiştir. **Nedîm, Güftî, Sâbit** ve **Vuslatî**, zafernâme yazan şairler arasındadır. **Sergüzeşt** ve **hasbihâl** türüne örnek olarak **Varvarî'nin Sergüzeşt**'i ve **Güftî'nin Hasbihâl**'i sayılabilir.

Bu yüzyılda yazılan manzum sözlüklerden biri, **Gencî Pir Mehmed**'in 1631 tarihinde kaleme aldığı **Genc-i Leâlî**'dir. Manzum sözlükle beraber **Budinli Hisalî**'nin derlediği **Metâliü'n-Nezâir**, şiirlerin sadece matlalarının verildiği bir mecmuadır. Bu yönüyle daha önce yazılan nazire mecmualarından ayrılır.

İlk örneklerini 16. yüzyılda veren **şuarâ tezkiresi** yazma geleneği bu yüzyılda da devam etmiştir. Bu dönemde, örnek şiir metinlerinin arttığı antolojik tezkireler kaleme alınmıştır. Dönemin tezkirecileri **Riyâzî, Kaf-zâde Fâizî, Mehmed Rıza** ve **Âsım**'dır. Ayrıca **Güftî** bu yüzyılda manzum tezkire yazmıştır. Şuarâ tezkireleri dışında bu yüzyılda biyografi alanında başka eserler de verilmiştir. Bunlardan biri de **Nev'îzâde Atâyî**'nin **Şakâyık** zeyli olan **Hadâiku'l-Hakâyık Fî Tekmiletî's-Şakâyık**'ıdır. **Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed**'in 1649'da kaleme aldığı **Ravza-i Evliyâ** biyografik bir eser olup, aynı zamanda **Tarih-i Vefâyat** ismiyle de tanınmıştır.

Seyahatnâme türünün bu yüzyıldaki temsilcileri **Evliya Çelebi** ve **Nâbî**'dir. Evliya Çelebi, güçlü tasvir ve mizah gücüyle canlı bir anlatım tarzı ile dikkat çeker. **Nâbî**'nin **Tuhfetü'l-Haremeyn** ismini verdiği eseri, bir hac seyahatnâmesi olup türünün en edebîsidir.

17. yüzyılda mensur dinî-tasavvufî eserlerin içinde Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin şerhleri dikkati çekmektedir. **Ankaravî İsmail Rüsûhî**'nin **Şerh-i Mesnevî**'si **Sarı Abdullah**'ın **Cevâhir-i Bevahir-i Mesnevî**'si bu şerhler arasında dikkat çeker. Bu yüzyılın sanatlı nesrini **Veysî** ve **Nergîsî** temsil etmiştir. **Veysî**'nin en tanınmış eseri **Durretü't-Tac Fî Sâhibi'l-Mi'rac**'dır. Siyer türünde yazılmış bu eser, Hz. Peygamberin hayatını anlatır. **Nergîsî**, hamselerden sonra ilk defa mensur hamse oluşturmuştur. Hamsesinde (bir şairin yazdığı beş mesnevinin bir araya getirilmesiyle oluşan eser), **Nihâlistân, Meşâkku'l-Uşşâk, Gazavât-i Mesleme, İksîr-i Saâdet** ve **Kanûnü'r-Reşâd** isimli eserler bulunmaktadır. Bu yüzyılda birçok **münşeât** da kaleme alınmıştır. **Sarı Abdullah**'ın **Düstûrü'l-İnşâ**'sı **Ganizâde Nâdirî, Okçuzâde Mehmed Şâhî, Veysî** ve **Nergîsî**'nin münşeâtları (sanatlı düz yazı veya mektupların toplandığı eserler) dönemin vücuda getirilen münşeât eserleridir.

Kaynak (Source):

Açıkgöz, Namık, **Riyâzî, Riyâzî's-Şu'arâ, Riyâzî Mehmed Efendi**, Metin-Dizin (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DTCF, Ankara 1982.

Akar, Metin, **Türk Edebiyatında Manzum Miracnameler**, Ankara 1987.

Akkuş, Metin, **Nef'î Divânı**, Ankara 1993.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.9, s.389-427.

Arslan, Mehmet, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri)**, Ankara 1999.

Ayan, Hüseyin, "Divan Edebiyatında Hamseler", **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı**, Ankara 1979, nr.10, s.87-10.

Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1981, C.I-II.

Bilkan, Ali Fuat, **Nâbî Dîvânı I-II**, İstanbul 1997.

Bilkan, Ali Fuat, **Nâbî Hikmet-Şair-Tarih**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Bilkan, Ali Fuat, "Nazım (Orta Klasik Dönem)", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.355-414.

Bilkan, Ali Fuat-Aydın, Şadi, **Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı**, İstanbul 2007.

Canım, Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşret-nâme**, Ankara 1998.

Coşkun, Menderes, **Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Çaldak, Süleyman, "Nergisi'de Tahkiye Tekniği", **EKEV Akademi Dergisi**, S.3, Kasım 1998, s.345-353.

Çaldak, Süleyman, **Nergisi'nin Nihalistan'ı İnceleme-Metin**, Malatya 2004.

- Ergun, Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, İstanbul, 1936, 2.C.
- Çelebioğlu, Âmil, **Türk Edebiyatında Mesnevî**, İstanbul, 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Divan Şiiri (XVII. Yüzyıl)**, İstanbul 1954.
- Haksever, Halil İbrahim, “Münşeat Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, **İlmî Araştırmalar**, 10 (2000), s. 65-76.
- İpekten, Haluk, **İsmetî Divânı**, Ankara 1974.
- İpekten, Haluk, **Nâilî Divânı**, Ankara 1990.
- İpekten, Hâluk, **Türk Edebiyatı'nın Kaynaklarından Türkçe Şu'arâ Tezkireleri**, Erzurum, 1988.
- İsen, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara, 1997.
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, “XVII.Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.203-239.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Ankara, 1995.
- İz, Fahir-Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246.
- Kaplan, Mahmut, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, **Türkler**, C.XI, Ankara, s.791-799.
- Kaplan, Mahmut, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Ankara 1995.
- Karacan, Turgut, **Sabit Edhem ü Hümâ**, Sivas 1990.
- Karacan, Turgut, **Sabit Amrû'l-Leys**, Sivas 1990.
- Karacan, Turgut, **Sabit Derenâme**, Sivas 1990.
- Karacan, Turgut, “Sabit, Berbernâme”, **Çevren**, Yıl:XVII, nr.76, Piriştine 1990.
- Karacan, Turgut, **Sabit Zafername**, Sivas 1991.
- Karahan, Abdülkadir, “Hamseler”, **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.103-106.
- Karaköse, Saadet, **Nevizâde Atâyî Divânı Kısmî Tahlil-Metin**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi SBE, Malatya 1994.
- Kayabaşı, Bekir, **Kaf-zâde Fai'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı**, İnönü Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya 1997.
- Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, Ankara, 1998.
- Kavruk, Hasan- İskender Pala, “Hikaye, Divan Edebiyatında Hikaye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, C.17, s. 491-493.
- Kavruk, Hasan, **Şeyhüslâm Yahyâ Divânı**, Ankara 2001.
- Kılıç, Filiz, **XVII.yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Kortantamer, Tunca, **Nev'izâde Atâyî ve Hamsesi**, İzmir 1997.
- Kortantamer, Tunca, “Sakinamelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C. II, İzmir 1983, s.205-207.
- Kortantamer, Tunca, “17.Yüzyıl Şairi Atâyî'nin Hamsesinde Osmanlı İmparatorluğu Görüntüsü”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Akçağ Yayınları 1993, s.89-150.
- Kortantamer, “Nâbî'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nu Eleştirisi”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara 1993, s.190-191.
- Köksal, M. Fatih, “Türkçe Şuarâ Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmət Biray Özel Sayısı**, 1999, 544-567.
- Köprülü, Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, haz. Prof.Dr. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Kut, Günay, “16 ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.128-149.

- Külekçi, Numan, **XI-XX.Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Erzurum 1999, 2 C.
- Levend, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul**, İstanbul, 1957.
- Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1988, C.1.
- Levend, Âgâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye I”, **TDAY Belleten**, s.71-117.
- Mengi, Mine, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî**, Ankara 1987.
- Mermer, Ahmet, **Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı’nın Tenkitli Metni**, Ankara 1991.
- Mermer, Ahmet, **Vecdî ve Divânçesi**, Ankara 2002.
- Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
- Ölümünün Üçyüzzellinci Yılında Nef’î**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991.
- Sebk-i Hindî: Sözde ve Anlamda Farklılaşma**, haz. Hatice Aynur-Hanife Koncu, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2006.
- Selçuk, Bahir, **Nergisî, Meşâkku’l-Uşşâk (İnceleme-Metin)**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2009.
- Şentürk, Atilla- Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.
- Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri)**, S.415-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara, s.45-78.
- Üzgör, Tahir, **Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divân’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Ankara 1991.
- Yılmaz, Kâşif, **Güftî Ali ve Teşrifâtı’ş-Şuarâsı**, Ankara 2001.
- Zavotçu, Gencay, **Rıza Tezkiresi**, İstanbul 2009.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 1. 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi, gerileme dönemi, Celâlî İsyanları, ekonomik problemler, Kadızâdeliler-Sivâsîler, kahve yasağı, içki yasağı, tütün yasağı.

17.yüzyıl ile ilgili olarak deneyimsiz padişahların idaresinin yarattığı olumsuzluklar, Osmanlı yönetici sınıfının yetkinliğinin giderek azalması, devşirme sisteminin bozulması, uzun süren ve başarı elde edilemeyen savaşlar, Celâlî isyanları, ekonomik problemler, dinî çatışmalar, sosyal hayatı önemli oranda etkileyen yasaklar bütün Osmanlı tarihi kitaplarında söz konusu edilir.

17. yüzyıldaki siyasî istikrarsızlığı, sık sık padişah değişikliği ve padişahların devlet yönetimi konusunda iyi derecede yetişememeleri tetiklemiştir. Osmanlı'nın kuruluşundan bu yana on üç padişah tahta çıkmışken, 17. yüzyılda dokuz padişah tahta çıkmıştır. 17. yüzyılda tahta çıkan Osmanlı padişahları **I.Ahmed (1603-1617)**, **I.Mustafa (1617-1618)**, **II.Osman (1618-1622)**, **I.Mustafa (1622-1623)**, **IV.Murad (1623-1640)**, **I.İbrahim (1640-1648)**, **IV.Mehmed (1647-1687)**, **II.Süleyman (1687-1691)**, **II.Ahmed (1691-1695)** ve **II.Mustafa (1695-1703)**'dir. Padişahların devlet yönetiminde iyi derecede yetişememesinin en önemli sebebi, şehzadelerin tahta geçmeden önce devlet yönetimi konusunda tecrübe kazandıkları sancaklara artık gönderilmemesi, bunun yerine **kafes usulü** olarak da bilinen saray içinde eğitime yönlendirilmiş olmasıdır.

Askerî alandaki problemler **devşirme sisteminin** bozulmasından kaynaklanmaktadır. III. Murad döneminden itibaren Kapıkulu Ocakları'na devşirme kökenli olmayıp, dışarıdan insanların kaydedildiği ve de yeniçerilerin evlenerek çocuk sahibi oldukları, başka mesleklerle de ilgilendikleri görülmektedir.

17. yüzyılda Avusturya, İran, Lehistan ve Lehistan ile uzun süreli savaşlar yapılmıştır. Yüzyılın sonunda imzalanan **Karlofça Antlaşması (1699)** "Gerileme Dönemi"nin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Uzun süren ve eskisi gibi ganimet elde edilemeyen savaşlar, Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Tımar sisteminin çözülüşü ile birlikte, özel vergi toplama sistemi olan **iltizâmın**, mültezimler tarafından farklı amaçlarla kullanılması halkı zor durumda bırakmıştır.

Ekonomiyi canlandırmak için halktan ekstra vergiler alınmış, sikke taşış (madeni para sisteminin uygulandığı dönemlerde madeni paranın altın ya da gümüş içeriğinin azaltılması) ve tashihleri (tedavülde bulunan paranın ayar ve ağırlığı standart olmaktan çıkıp, resmî fiyatları ile piyasa fiyatları arasındaki farkın artması sonucu devletin parayı standart hale getirmek için giriştiği faaliyetler) yapılmıştır.

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en çok mücedele ettiği konulardan biri de **Celâlî isyanlarıdır**. Celâlî, Celâl'e mensup demektir. Yavuz Sultân Selim zamanında Bozok'da 1519 yılında isyan eden Kızılbaş Şeyh Celâl'in isyanı üzerine, daha sonra meydana gelen isyanlara da Celâlî isyanları ve âsilere de Celâlîler denmiştir. Özellikle **Kuyucu Murad** ve **Köprülü Mehmed Paşalar** Celâlî isyanları ile mücadelede başarılı olan isimlerdir.

Bu yüzyılda **Kadızâdeliler** ve **Sivâsîler** arasında dinî çatışmalar da yaşanmıştır. **IV. Mehmed** devirlerinde ortaya çıkmış olan **Kadızâdeliler** hareketi adını, **IV. Murad** döneminin vaizlerinden **Kadızâde Mehmed Efendi**'den almıştır. **Mehmed Efendi** ile dönemin tanınmış

Halvetî şeyhlerinden **Abdülmeccid Sivâsî** arasında önce fikrî seviyede başlayan tartışmalar, sosyal ve dinî hayat yanında, devletin ana kurumlarını da etkisi altına alacak gelişmelere zemin hazırlamıştır

17. yüzyılda sosyal yaşamı etkileyen kahve, kahvehane, tütün ve içki yasakları getirilmiştir. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sosyal hayatına giren kahve ve kahvehaneler toplumsal düzenin bozulmasına etken olarak görülmüş, dinî ve siyasî otoriteler tarafından kahve ve kahvehanelere olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Osmanlı'da ilk tütün yasağı, **I. Ahmed** zamanında 1609 yılında başlamıştır. Ancak sıkı takibatın olduğu, ağır cezâî müeyyidelerin uygulandığı ve hakkında birçok risalenin yazıldığı tütün yasağı, **IV. Murad** zamanında olmuştur. Tütün yasağı ve bu konuda uygulanan cezalar, özellikle 17. yüzyıl Osmanlı uleması tarafından tartışılmıştır. **Kâtip Çelebi, Hezarfen Hüseyin Efendi ve Vankulu Mehmed Efendi** gibi âlimler bu konuda yorumlar yapmıştır.

Kaynak (Source):

- Akdağ, Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları**, Ankara 1999.
- Aşıkpaşaoğlu Ahmed Aşıkî, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, (haz. N. Atsız), İstanbul 1992.
- Aykut, Nezihi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1991, s.1253-1258.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Tımar", **İslam Ansiklopedisi**, C. 5/2, s. 286-287.
- Barkan. Ömer Lütfi, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", **Bellekten**, XXXIV/136, TTK Basımevi, Ankara 1970.
- Çavuşoğlu, Semiramis, "Kadıızâdeliler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.24, s.100.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, **Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı**, İstanbul, 1972, s. 31.
- Erdem, Ekrem, "Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz", **Bankacılar Dergisi**, S.56, 2006, s.12.
- Faroqhi, Suraiya, "Krizler ve Değişim 1590-1699", **Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, edt. Halil İnalçık-Donald Quataert, İstanbul 2004, C.II
- Hammer, Joseph Von, **Osmanlı Tarihi**, İstanbul 2005, C.II.
- İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, 2 C.
- İlgürel, Mücteba, "Celâlî İsyancıları", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.7, s.252-257.
- Koçi Bey, **Koçi Bey Risalesi**, haz. Zuhuri Danışman, İstanbul 1972, s.42-43.
- Kolerkılıç, Ekrem, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Para**, Ankara 1958, s.46-47.
- Mehmed Neşrî, **Neşrî Tarihi**, (haz. Faik Reşit Unat, M. Altay Köymen), Ankara 1983.
- Nâimâ, **Naimâ Tarihi**, haz. Zuhurî Danışman, İstanbul 1968, C. II
- Öz, Mehmet, **Osmanlı İmparatorluğunda "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları**, İstanbul 2005.
- Özcan, Ruhi, "Osmanlı Devleti'nde 17.Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.17, s.227-266.
- Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988, C.5.
- Pamuk, Şevket, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, İstanbul 2000.
- Pamuk, Şevket, **Yüz Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İstanbul 2003.
- Sahillioğlu, Halil, "akçe", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.2, s. s.224-227.
- Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, **Solakzâde Tarihi**, (haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989.
- Şentürk, Atilla-Kartal, **Ahmet, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1973, C.III.

Yaman, Talat Mümtaz, “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”, **Ehlikeyfin Kitabı**, haz.Fatih Tıǧlı, İstanbul 2004, s.3.

Yaşar, Ahmet, “Erken Modern Dönem Osmanlı’da Kamu Mekânı Üzerinde Mücadele: Kahvehane Yasaklamaları” Yayınlanacak Tebliğ Metni, **Uluslararası XV. Türk Tarih Kongresi**, 11-15 Eylül Ankara 2006, s.1.

Yılmaz, Fehmi, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün: Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 2. 17. Yüzyılda Toplum ve Yönetim (17.yüzyılda İki Farklı Toplum Algılaması)

Anahtar Kelimeler: Kadızâdeliler, Sivâsiler, Birgivî Mehmed Efendi, Kadızâde Mehmed Efendi, Vânî Mehmed Efendi, Abdülmecid Sivâsî Efendi, Kâtip Çelebi, Mizânü'l Hakk fi İhtiyârü'l-Ehak.

İçerik:

Toplumdaki kişiler ya da zümreler arasındaki karşıtlık olarak tanımlanan çatışma “aynı şeyi elde etmek için farklı birey ya da zümrelerin birbirlerini devre dışı bırakmak veya zayıflatmak amacıyla yönelik olarak yaptıkları bilinçli mücadeleye” denmiştir. **IV. Murad, Sultan İbrahim** ve **IV. Mehmed** devirlerinde ortaya çıkmış olan Kadızâdeliler hareketi, adını **IV. Murad** döneminin vaizlerinden **Kadızâde Mehmed Efendi**'den (öl.1045/1635) almıştır. Mehmed Efendi ile dönemin tanınmış Halvetî şeyhlerinden **Abdülmecid Sivâsî** arasında önce fikrî seviyede başlayan tartışmalar, toplumun sosyal ve dinî hayatı yanında devlet yöneticilerini de etkisi altına almıştır.

Kadızâdeliler Mehmet Molla (Arab Vaiz ö.1531), Birgivî Mehmed Efendi (ö.1523-1573), Kadızâde Mehmed Efendi (ö.1635), Üstüvânî Mehmet Efendi (öl.1661), Vânî Mehmed Efendi (ö.1685), Vânîzâde Seyyid Ahmed Efendi, Vânîzâde Seyyid Süleyman Efendi'dir. Sivâsiler ise, Şemseddin Ahmed Sivâsî (ö.1597), Abdülmecid Sivâsî Efendi (ö.1639), Abdülahad Nuri Efendi (ö.1651), Niyâzî-i Mısırî (ö.1694)'dir.

Kadızâdeliler hareketinin İslâmiyet'i Hz. Peygamber devrindeki aslî durumuna döndürme, yani Kur'ân ve sünnet dışında sonradan girmiş her türlü unsur (bid'at) lardan temizleme maksadına yönelmiş bir tasfiye hareketi mahiyeti taşıdığı belirtilmiş, Kadızâdeliler hareketinin 17. yüzyılda ortaya çıkmasının nedeni, siyasî ve içtimaî buhrana bağlanmıştır.

Kadızâde Mehmed Efendi ile **Abdülmecid Sivâsî** arasında cereyan eden tartışmaların konuları Kadızâdeliler hareketinin odak noktasını teşkil eder. Bu konular üç kategoride toplanmıştır: **1. Tasavvufî düşünce ve uygulamalarla ilgili konular:** Sûfilerin semâ ve devrânının câiz olup olmadığı, zikir ve mûsikî konuları...vb. **2. Dinî inanış ve ibâdetlerle ilgili konular:** Ezan, mevlid ve Kur'ân-ı Kerîm'in makamla okunmasının câiz olup olmadığı; Hz. Muhammed ve sahabeye isimleri geçtiği zaman “sallallahu aleyhi vesellem” ve “radıyâllahu anh” demenin meşrû olup olmadığı; Resûl-i Ekrem'in anne ve babasının imanla vefat edip etmediği; Firavun'un imanla ölüp ölmediği; Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kâfir sayılıp sayılmayacağı; Yezîd'e lânet edilip edilemeyeceği; kabir ziyaretinin câiz olup olmadığı; Regaib, Berat ve Kadir gibi mübarek gecelerde cemaatle nâfile namaz kılınıp kılınmayacağı...vb. **3. İçtimaî ve siyasî hayatla ilgili meseleler:** Tütün ve kahve gibi keyif verici maddelerin kullanılmasının haram olup olmadığı; rüşvet almanın mahiyeti ve hükmü...vb.

Kaynak (Source):

Bilkan, Ali Fuat, “XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması”, **Osmanlı Araştırmaları**, C.XXVI, 2005, s.104-118.

Çavuşoğlu, Semiramis, “Kadızâdeliler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.24, s.100.

Demir, Ömer, Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul 1993.

Doğmuş, Lokman, **Türkiye'de XVII. Yüzyıldaki Dinî Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış (Kadızâdeliler-Sivâsiler)**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 2002, s.67-74.

Giddens, Antony, **Sosyoloji**, haz.Hüzeyin Özel-Cemal Güzel, Ankara 2000, s.616.

Kâtip Çelebi, **Mizânü'l-Hak Fî İhtiyâri'l-Ahak**, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1993.
Ocak, Ahmet Yaşar, “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ’nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: “Kadıızâdeliler Hareketi”, **Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın Hatırasına Armağan**, Ankara 1983, s.208-223.
Yüksel, Emrullah, “Birgivi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.6, s.191.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 2. 1.16. Yüzyıldaki Yüksek Moralin Devamı

Anahtar Kelimeler: Sedefkâr Mehmed Ağa, Davut Ağa, Kasım Ağa, Nâimâ, Peçevî, Koçi Bey, İtrî, Hâfız Post, Hâfız Osman, Hezârfen Ahmed Çelebi, Lâgârî Hasan Çelebi, Evliya Çelebi, Ne'fî, Nâbî, Nergisî, Veysî.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyılı, idarî, askerî, malî, sosyal bakımlardan problemlerin yaşandığı bir yüzyıldır fakat kültür, sanat ve edebiyat alanlarında ilerleme devam etmiştir.

17. yüzyılda Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerinden biri olan **Sultanahmet Camii**, **I.Ahmed** adına **Sedefkâr Mehmed Ağa** tarafından inşa edilmiştir.

Bu yüzyılın en büyük mimarlarından olan **Kasım Ağa**, IV.Murad'ın isteği üzerine Topkapı Sarayı'nın avlusuna Revan ve Bağdat köşklerini yapmıştır. **Revan Köşkü** 1635'te, Revan seferinden sonraki zaferin anısına, **Bağdat Köşkü** ise 1639'da Bağdat'ın alınması üzerine yapılmıştır.

Bestekâr **Hâfız Post** ve **Itrî** de 17. yüzyıl Osmanlı mûsikîsinin, en önemli isimleridir. **Hâfız Post**'un öğrencisi **Itrî**, yalnız 17. yüzyılın değil, klâsik Türk musikisinde bütün zamanların en büyük bestekârı sayılmıştır. Dinî bestelerinin en meşhurları Bayram Tekbîri ve salâtlarıdır.

Osmanlı hat sanatının en büyük ustalarından **Hâfız Osman**, 17. yüzyılda sülüs(bir yazı türü)ve nesihthe (bir yazı türü) kendine özgü bir üslûp meydana getirmiştir.

Bu yüzyılda **Hezârfen Ahmed Çelebi** ve **Lâgârî Hasan Çelebi** tarafından uçuş denemeleri gerçekleştirilmiştir. Kanat takıp uçan **Hezârfen Ahmed Çelebi** uçuş denemesini **IV. Murad** zamanında yapmıştır. **Lâgârî Hasan Çelebi** ise, roketle uçuşunu gerçekleştirmiştir.

17. yüzyıl, tarih yazıcılığı bakımından oldukça başarılı örneklerin verildiği bir yüzyıldır. 17. yüzyıl tarih yazıcılığının en önemli isimleri şüphesiz, **İbrahim Peçevî**, **Nâimâ** ve **Kâtip Çelebi**'dir. Çok yönlü bir bilim adamı olan Kâtip Çelebi'nin **Cihân-nümâ**'sı, Osmanlı'nın ilk sistematik coğrafya kitabı olarak bu yüzyılda kaleme alınmıştır. Kâtip Çelebi ayrıca, devlette görülen aksaklıkların giderilmesi hususunda görüşlerini beyan ettiği **Mizânü'l-Hak fî-İhtiyârî'l-Ehak** ve devlet felsefesine dair görüşlerini içeren **Düstûrü'l-Amel li-İslahî'l-Halel**'ini de yine bu yüzyılda yazmıştır. **Koçi Bey**, kendi adıyla anılan Risalesinde kötüye giden devlet düzenine yönelik uyarılarda ve çözüm önerilerinde bulunmuştur.

17. yüzyılda edebî alanda **Atâyî**, **Bahâyî**, **Cevrî**, **Fehîm-i Kadîm**, **Ganizâde Nâdirî**, **Hâletî**, **Mezâkî**, **Nâbî**, **Nâ'ilî-i Kadîm**, **Nedîm-i Kadîm**, **Nef'î**, **Neşâtî**, **Şehrî**, **Yahyâ Efendi**, **Vecdî** gibi divân şairleri, **Nergisî** ve **Veysî** gibi nâsirler yetişmiştir. Türk Kültür tarihi ve gezi edebiyatı açısından önemli bir yere sahip olan **Evliya Çelebi**'nin **Seyahatnâme**'si de bu yüzyılda yazılmıştır.

Kaynak (Source):

Adıvar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 2001.

Belge, Murat, **Osmanlıda Kurumlar ve Kültür**, İstanbul 2005.

Bilkan, Ali Fuat, "Nazım (Orta Klasik Dönem)", Türk **Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.355-414.

Gökdoğan, Melek Dosay, “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.175-209.

Gökyay, Orhan Şaik, **Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, 2 C.

İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, “XVII.Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.203-239.

Kâtip Çelebi, **Mizânü’l-Hak Fî İhtiyâri’l-Ahak**, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1993.

Kâtip Çelebi, **Cihân-nümâ**, haz. Orhan Kuloğlu-Bülent Özukan, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2008.

Kazancıgil, Aykut, **Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji**, İstanbul 2007.

Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Nâimâ, **Naimâ Tarihi**, haz. Zuhurî Danışman, İstanbul 1968, 6 C.

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul 1977, C.5.

Öztuna, Yılmaz, **Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi**, Ankara 2000.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 2. 2. Toplumda Bozulma Duygusu

Anahtar Kelimeler: Rüşvet, yolsuzluk, cahillik, adaletsizlik, dinî taasup, Nâbî, Atâyî, Veysî, Hayriyye, Koçi Bey Risalesi, Hâbnâme, Nefhatü'l-ezhâr, Sohbetü'l-Ebkâr.

İçerik:

16. yüzyılın sonlarından başlayarak 17. yüzyılda, deneyimsiz padişahların idaresinin yarattığı olumsuzluklar, Osmanlı yönetici sınıfının yetkinliğinin giderek azalması, kaybedilen savaşlar, Celâlî isyanları, ekonomik problemler, dinî çatışmalar hemen hemen bütün Osmanlı tarihi kitaplarında söz konusu edilir. **Gelibolulu Âlî'nin Nushatü's-Selâtin'i, Veysî'nin Hâbnâme'si, Koçi Bey Risalesi, Kâtip Çelebi'nin Düstûrü'l-Amel li-İslahî'l-Halel'i, Veliyüddin Telhisleri, Kitabu Mesalihi'l-Müslimîn ve Menafi'i'l-Mü'minîn, Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Telhisü'l-Beyan fi Kavânin-i âl-i Osmân'ı, Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın Nesâyihü'l Vüzerâ ve'l-Ümerâ'sı** gibi nasihat kitapları da 17. yüzyılda meydana gelen çözümleri geleneksel ıslahat düşüncesine göre yorumlamışlardır. Bu siyaset ve nasihat (öğüt) kitaplarının üzerinde durduğu olumsuzluklar toplumun aynası olan edebiyata da yansımıştır.

17. yüzyılın önemli edebî şahsiyetlerinden **Atâyî** ve **Nâbî** eserlerinde Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun durumunu eleştirel bir bakış açısıyla ele almışlardır. Atâyî'nin hamsesi içerisinde yer alan **Nefhatü'l-ezhâr** ve **Sohbetü'l-Ebkâr** mesnevileri; rüşvet ve yolsuzluklar, hak etmeyenlerin makamlara gelmesi, dini istismar edenler ve dinî taassup, halkı aldatanlar, içkinin zararları, gayrimeşru ilişkiler gibi toplumda görülen aksaklıkları dile getirmiştir. **Nâbî** de **Hayriyyesi**'nde **Atâyî**'nin tespitlerine benzer bir şekilde Osmanlı toplumunun 17. yüzyıldaki durumunun eleştirisini yapmıştır. **Nâbî**, tıpkı bir sosyolog gibi toplumda görülen aksaklıkları, devletin kötü durumunu, devlet yönetimindeki ve adalet müessesesindeki çözümlü, ekonominin kötüye gidişi gibi pek çok konuyu hem divânında hem de **Hayriyye**'sinde söz konusu etmiş, çözüm yolları önermiştir.

Atâyî ve **Nâbî** ile birlikte, toplumdaki bozulma duygusu diğer 17. yüzyıl divân şairlerinin divânlarına da yansımıştır. Divân şairlerinin 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meydana gelen ve tarih kitaplarında üzerinde durulan devlet yapısındaki bozulmaları uyarıcı, bazen de sert bir şekilde düşünce hürriyetlerini kullanarak eleştirdikleri görülmüştür. Karamsar bir tablo çizen şairlerin en çok yakındıkları konu, “rüşvet” ve “kabiliyetsiz, bilgisiz” insanların göreve gelmesidir. Bununla birlikte bu yüzyıl divanlarına göre toplumdaki bozulma duygusu pek çok alanda kendisini göstermektedir: Yiğitlik, cömertlik, yardımseverlik ve mertlik unutulmuş, mert olmayanlar onların yerini almıştır; mümtaz insanların değeri bilinmemektedir; cahillik yaygınlaşmış, cömertliğin yerini cimrilik almıştır; herkese yardım eden insanların yerinde ise, bencil insanlar hüküm sürmektedir; herkes hile yapmaya, birbirini kandırmaya başlamıştır.

Biçim (Format):

Hamse-i Atâyî.jpg Hayriyye-i Nâbî.jpg

Kaynak (Source):

Bilkan, Ali Fuat, **Hayri-nâme'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı**, Ankara 2002.

Kortantamer, Tunca, **Nev'îzâde Atâyî ve Hamsesi**, İzmir, 1997.

Kortantamer, Tunca, "17.Yüzyıl Şairi Atâyî'nin Hamsesinde Osmanlı İmparatorluğu Görüntüsü", **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Akçağ Yayınları 1993, s.89-150.

Kortantamer, "Nâbî'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nu Eleştirisi", **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara 1993, s.190-191.

Kurnaz, Cemal, "Divan Şiirinde Belge Redifler", **Eski Türk Edebiyatı**, Ankara 2005, s. 96-103.

Mengi, Mine, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1987.

Öz, Mehmet, **Osmanlıda Çözülme ve Gelenekçi Yorumları**, İstanbul 2005.

Öz, Mehmet, "Siyasetname, Ahlak ve Görgü kitapları", **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.357-367.

Sarı, Mehmet, "Divân Şiirinde Rüşvet", **Türk Yurdu**, C.21, S.168, s.14-21.

Yeniterzi, Emine, "Divan Şiirinde Osmanlı Devleti'ndeki Sosyal Ahlakî ve İktisadî Çözülmenin Akisleri", **Selçuk Üniversitesi Uluslar arası Kuruluşunun 700.Yılı Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Kongresi 7-9 Nisan 1999**, Konya 2000, s.361-377.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 2. 3. Sultanlara ve Yöneticilere Sunulan Eserler

Anahtar Kelimeler: Siyâsetnâme, ıslahatnâme, Koçi Bey Risalesi, Hâbnâme, Düstûrül'-Amel li-İslahi'l-Halel, Koçi Bey, Kâtip Çelebi, Veysî.

16. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğunun maruz kaldığı "buhran, bunalım, değişim, dönüşüm, çöküş, çözüme" gibi kelimelerle ifade edilen olgunun varlığı genellikle Osmanlı tarihçilerince kabul edilmektedir. 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun durumundaki bu problemleri dile getirerek devlet yönetimi hakkında telif, tercüme veya telif-tercüme karşını birçok eser kaleme alınmıştır.

Devlet yönetimi hakkında yazılan eserlere **siyasetnâme** denilmekle birlikte, yöneticilere sunulmak üzere bu yüzyılda yazılan ve devletin içine düştüğü kötü durumdan nasıl kurtulabileceğine dair bilgiler veren bu eserlerin **ıslahatnâme** olarak adlandırılması daha uygun görülmüştür. **Gelibolulu Âlî**'nin, aynı zamanda bir **siyasetnâme** olan **Nushatü's-Selâtin**'i, anonim **Kitabu Mesalihi'l-Müslimîn ve Menafi'i'l-Mü'minîn** ve **III. Murad**'a sunulan yazarı bilinmeyen **Hırzû'l-Mülûk** devlet idaresindeki bozuklukların nasıl düzeltilebileceği konusunda görüşler içermektedir.

Koçi Bey tarafından kaleme alınmış **Koçi Bey Risalesi** bu eserlerin en tipik örneğidir. **Koçi Bey Risalesi**, birisi 1631'de Sultan IV. Murad'a, diğeri de 1640'ta Sultan İbrahim'e sunulan iki risaleden oluşmaktadır. **Koçi Bey**, Osmanlı'daki değişimin/bozulmanın nedenlerini kânûn-ı kadîm'de (eski sultanlar devrinde uygulanmış ve faydaları sınanmış kanun ve kaideler bütünlüğü) ihmal, rüşvetin artması, makamlara uygunsuz kişilerin gelmesi ve ahlâkî bozulma olarak görmüş, bu problemlerin çözümü için bazı gerekli ıslahatlar önermiştir.

Koçi Bey ile birlikte, Kâtip Çelebi'nin **Düstûrül'-Amel li-İslahi'l-Halel**'i, **Kâtip Çelebi**'nin devlet felsefesine dair görüşlerini içerir. **İbni Haldun**'un devletlerin yükseliş ve düşüşü hakkındaki fikirlerinin belirtildiği bir mukaddime, üç fasıl ve sonuçtan oluşan eserde, Kanûnî Sultan Süleyman zamanından itibaren başlayan askerî, siyasî ve ekonomik problemlerin düzeltilmesi için bazı tedbirler ve çözümler öne sürülmüştür. Onun fikirlerinden yararlanan **Hezarfen Hüseyin Efendi**, **Telhîsü'l-Beyan fi Kavânin-i âl-i Osmân** adlı eserini yazmış ve muhtelif devlet görevlilerinin sahip olmaları gereken özellikler de **Defterdar Sarı Mehmed Paşa**'nın **Nesâyhü'l Vüzerâ ve'l-Ümerâ**'sında dile getirilmiştir.

Edebî alanda da **Veysî**, **I.Ahmed**'e ithafen yazdığı 17. yüzyılın orijinal edebî eserlerinden **Hâbnâme**'sinde, bir rüya kurgusu içerisinde bir devletin nasıl ve hangi sebeplerle çökebileceği hususunu padişaha anlatmıştır.

Kaynak (Source):

Hezarfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l-Beyân fi Kavânin-i âl-i Osmân**, haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998.

Gökbilgin, M. Tayyip, "XVII.Asırda Osmanlı Devleti'nde Islahat İhtiyaç ve Temâyülleri ve Kâtip Çelebi", **Kâtip Çelebi-Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957, s.197-218.

Koçi Bey, **Koçi Bey Risalesi**, haz. Yılmaz Kurt, Ankara 1998.

Levend, Ağâh Sırrı, "Siyâset-nâmeler", **TDAY Bellelen**, Ankara 1962, s.167-194.

Öz, Mehmet, **Osmanlıda Çözülme ve Gelenekçi Yorumları**, İstanbul 2005.

Öz, Mehmet, "Siyasetname, Ahlak ve Görgü kitapları", **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.357-367.

Tietze, Andreas, **Mustafa Ali's Counsel For Sultans of 1581 (Nushatü's-Selâfîn)**, (İngilizceye Tercüme ve Transliterasyon), 2 Cilt, Wien 1979-1982.
Uğur, Ahmet, **Osmanlı Siyâset-nâmeleri**, Kayseri 1988.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 3. 17.Yüzyılda Tarih Yazıcılığı

Anahtar Kelimeler: İbrahim Peçevî, Nâimâ, Kâtip Çelebi, Târîh-i Peçevî, Ravzatü'l-hüseyn fi Hulâsât Ahbâr el-Hafîkayn, Fezleke.

17. yüzyıl, tarih yazıcılığı bakımından oldukça başarılı örneklerin verildiği bir yüzyıldır. 17. yüzyıl tarih yazıcılığının en önemli isimleri şüphesiz **İbrahim Peçevî**, **Nâimâ** ve **Kâtip Çelebi**'dir.

İbrahim Peçevî, **Târîh-i Peçevî**'sinde kendisinden önce yazılan tarih kitaplarından, anılardan ve batı kaynaklarından faydalanmış, çeşitli devlet adamlarının biyografilerini de eserine ekleyerek, 1520-1639 yılları arasındaki tarihî olayları eserinde kaleme almıştır.

Bu yüzyılın bir diğer önemli tarihçisi **Nâimâ Ravzatü'l-hüseyn fi Hulâsât Ahbâr el-Hafîkayn** (Doğu ve Batının Haberlerinin Özeti Hakkında Hüseyin'in Bahçesi) veya yaygın adı ile **Nâimâ Tarihi**'nde 1591-1659 yılları arasındaki tarihî olayları konu etmiştir. Eserde devlet adamları, şeyhler ve âlimlerin biyografileri de verilmiştir. **Nâimâ**'nın **Nâimâ Ravzatü'l-hüseyn fi Hulâsât Ahbâr el-Hafîkayn** adlı bu eseri, **Peçevî Tarihi** ile birlikte birçok tarih kitabına kaynaklık etmiştir.

17. yüzyılın tarih, coğrafya, biyografi, din ve sosyo-kültürel alanda birçok eseri olan şahsiyeti **Kâtip Çelebi**'dir. Kâtip Çelebi'nin tarih alanındaki eserlerinden bazıları, **Arapça Fezleke**, **Türkçe Fezleke**, **Tuhfet'ül-kibâr fi esfâri'l-bihâr**, **Takvîmü't-Tevârih** ve **Târîh-i Frengi tercümesi**, **Târîh-i Kostantaniyye ve Keyasire (Revnaku's-saltana)**'dir.

Arapça Fezleke tam adıyla **Fezleket akvâl'l-ahyâr fi ilmi't-târîh ve'l-ahbâr**'da, tarihin konusu ve faydaları anlatıldıktan sonra, dünyanın yaratılışından 1639'a kadar kurulan çeşitli devletler ve meydana gelen önemli tarihî olaylar anlatılmıştır. **Türkçe Fezleke**'de ise **Kâtip Çelebi**, 1591'den 1654 tarihine kadar yaşanmış olayları kaleme almıştır.

Kâtip Çelebi'nin **Tuhfet'ül-kibâr fi esfâri'l-bihâr**'ı, 1656 yılında yazılmıştır ve Osmanlı deniz gücü tarihidir. **Takvîmü't-Tevârih** ise, Adem Peygamber'den 1648'e kadar geçen tarihsel olayların bir kronolojisidir. **Târîh-i Frengi tercümesi**, **Johan Carion**'un **Chronik** adlı eserinin çevirisidir. Çelebi'nin tarihle ilgili diğer bir eseri **Târîh-i Kostantaniyye ve Keyasire (Revnaku's-saltana)** de 1577 tarihine kadar meydana gelen tarihî olaylar anlatılmıştır.

Peçevî, Nâimâ ve Kâtip Çelebi'den başka 17. yüzyılın diğer önemli tarihçileri ve eserleri şunlardır: **Hasan Beyzâde Ahmed**, **Târîh-i Âl-i Osmân**; **Solakzâde Mehmed Hemdemî**, **Solak-zâde Tarihi**; **Abdî**, **Abdî Tarihi**; **Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa**, **Silahdar Tarihi**; **Edirneli Abdurrahman Hıbrî**, **Defter-i Ahbâr**; **Kaf-zâde Fâizî**, **Hasenât-ı Hasen**; **Şeyhülislâm Mehmed Efendi**, **İntihâcü't-tevârih**; **Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi**, **Ravzatü'l-Ebrâr** ve **Târîh-i Feth-i Revân ve Bağdâd**.

Kaynak (Source):

Gökyay, Orhan Şaik, **Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

İbrahim Peçevî, **Peçevî Tarihi**, (haz. Murat Uraz), İstanbul 1969, 2 C.

İbrahim Efendi, **Peçevî Tarihi**, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, 2 C.

Nâimâ, **Naimâ Tarihi**, haz. Zuhurî Danışman, İstanbul 1968, 6 C.

Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, **Solakzâde Tarihi**, (haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989.
Şentürk, Atilla-Kartal, **Ahmet, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Üngün, Sevim, **Enîsü'l-Müsâmirîn Abdurrahman Hibrî'nin Tahlili ve Tenkitli Neşri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1972.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 4. 17.Yüzyılda Şiir

Anahtar Kelimeler: Hikemî üslup/tarz, Mahallî üslup, Sebkî Hindî, Nâbî, Sâbit, Nâilî-i Kadîm.

17. yüzyılda klasik üslupla birlikte, Klasik Türk şiirinin ana çizgisini etkileyen üç farklı şiir üslubundan söz etmek gerekir: Hikemî tarz/üslup, Mahallî üslup ve Sebk-i Hindî.

16. yüzyılda **Bâkî** ile en olgun örneklerini veren klasik üslupta, aşk ve tabiat temalarına bağlı olarak, Türkçe ifadelerin, atasözü ve deyimlerin çok kullanıldığı, redif kullanımına bağlı olarak âhenk öğelerinin ön planda olduğu söylenebilir. **Bahâyî, Cevrî, Ganizâde Nâdirî, Hâletî, Mezâkî, Nedîm-i Kadîm, Nefî, Yahyâ Efendi, Vecdî** klasik üslubun 17. yüzyıldaki temsilcileridir. Hikemî tarz/üsluptakinin aksine, klasik üslupta felsefî ve tasavvufî düşüncelere fazla yer verilmemiştir.

Mahallî üslup ise, şiirde yerli öğelere yer verme anlayışı anlamına gelir. 17. yüzyılda **Nev'î-zâde Atâyî** ve **Sâbit** yerli konuları tercih etmeleri, Türkçe ifadeleri, atasözü ve deyimleri çok kullanmaları yönünden mahalli üslubun temsilcileri olarak görülmektedir.

Hikemî tarz/üslup adı verilen didaktik (öğretici) üslup, Fars edebiyatında **Şevket-i Buhârî** ve **Sâib-i Tebrizî** tarafından temsil edilmiştir. **Nâbî** de çağdaşı **Sâib**'in bu üslubunu Türk şiirine taşımış bu üslup da Nâbî ile özdeşleşmiştir. Hikemî üslup/tarz, düşünceye ve felsefeye dayalı sözleri şiirde yer vermeye dayalıdır. **Nâbî**'den sonra, **Seyyid Vehbî, Koca Râgıp Paşa, Sümbül-zâde Vehbî** tarafından bu üslup devam ettirilmiştir.

17. yüzyıldan itibaren klasik şiirimizi etkileyen diğer bir üslup **Sebk-i Hindî**'dir. Sebk-i Hindî, Hint felsefesi ve şiirinin etkisinde kalan İranlı şairlerin oluşturduğu bir şiir üslubudur. Türk şairlerinin etkilendikleri bu üslubun önde gelen isimleri **Örfî-i Şirâzî, Feyzî-i Hindî, Tâlib-i Âmûlî, Kelîm-i Hemedânî, Sâib-i Tebrizî, Şevket-i Buhârî** ve **Bîdil**'dir.

Sebk-i Hindî'nin 17. Yüzyılda Osmanlı sahasındaki önemli temsilcileri ise, **Nâ'îlî-i Kadîm, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî** ve **Şehrî**'dir. Bu üslupta, şiirde "muhayyile"nin önemini ortaya çıkaran soyut kavramların kullanıldığı ve ıstırap konusunun çok işlendiği görülür. Bu üslubu benimseyen şairler, klasik üsluptan farklı olarak, dış dünyadan ziyade kendi iç dünyalarını şiire konu etmişler, ayrıca mübalağa ve tezat sanatlarına da şiirde çok yer vermişlerdir.

Biçim (Format):

Divân-ı Nâbî.jpg

Divân-ı Nefî.jpg

Divân-ı Nâilî-i Kadîm.jpg

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, **Nefî Divânı**, Ankara 1993.

Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.9, s.389-427.

Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1981.

Bilkan, Ali Fuat-Aydın, Şadi, **Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı**, İstanbul 2007.

- Bilkan, Ali Fuat, “Nazım (Orta Klasik Dönem)”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.355-414.
- Bilkan, Ali Fuat, **Nâbî Dîvânı I-II**, İstanbul 1997.
- Demirel, Şener, **17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi), Hayatı, Sanatı, Divânı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 1999.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, 2.C., İstanbul, 1936.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Divan Şiiri (XVII. Yüzyıl)**, İstanbul 1954.
- Horata, Osman, **Nedîm-i Kadîm Dîvânçesi**, Ankara 1987.
- İpekten, Haluk, **İsmetî Divânı**, Ankara 1974.
- İpekten, Haluk, **Nâilî Divânı**, Ankara 1990.
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, “XVII.Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.203-239.
- İz, Fahir-kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nazım Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.
- Kaplan, Mahmut, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Ankara 1995.
- Kaplan, Mahmut, **Neşâtî Divânı**, İzmir, 1996.
- Karacan, Turgut, **Sâbit Divanı**, Sivas 1991.
- Karaköse, Saadet, **Nev'izâde Atâyî Divânı Kısmî Tahlil-Metin**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi SBE, Malatya 1994.
- Kavruk, Hasan, **Şeyhülislâm Yahyâ Divânı**, Ankara 2001.
- Kaya, Bayram Ali, **Azmî-zâde Hâletî Dîvânı: C.I: Hayatı Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni (Introduction and Critical Edition of His Divan), C.II: Giriş ve Divân'ın Tıpkıbasımı: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 894. (Introduction and Facsimile Edition of Manuscript Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 894**, Harvard 2003.
- Köprülü, Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, haz. Prof. Dr. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Kut, Günay, “16 ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.128-149.
- Külekçi, Numan, **Gani-zâde Nâdirî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserler: Divânı ve Şeh-nâmesinin Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1985.
- Levend, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Mengi, Mine, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî**, Ankara 1987.
- Mermer, Ahmet, **Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni**, Ankara 1991.
- Mermer, Ahmet, **Vecdî ve Divânçesi**, Ankara 2002.
- Ölümünün Üçyüzlüncü Yılında Nef'î**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991.
- Sebk-i Hindî: Sözde ve Anlamda Farklaşma**, haz. Hatice Aynur-Hanife Koncu, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2006.
- Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.
- Üzgör, Tahir, **Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Ankara 1991.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 5. 17.Yüzyılda Klasik Aşk Mesnevileri/Romanları

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, 17. yüzyıl mesnevileri, hamse, Nâbî, Atâyî, Hayriyye, Âlem-nümâ, Sohbetü'l-Efkâr, Nefhatü'l-Ezhâr, Heft-Hân, Hilyetü'l-Efkâr.

17. yüzyılda mesnevî bir taraftan yerli konuların işlendiği bir edebî alan haline gelmiş, diğer taraftan bilgi vermek, okuyucuyu eğitmek için kaleme alınmıştır.

17. yüzyılda klasik aşk konulu mesnevilerin yazımında azalma olmuştur. **Faizî**'nin **Leylâ ile Mecnûn**'u, **Azmi-zâde Hâletî**'nin **Mihr ü mâh**'ı bu tür mesnevilere örnek verilebilir.

Bu yüzyılda mesnevileri ile dikkat çeken hamse sahibi şair **Nev'izâde Atâyî**'dir. **Nev'izâde Atâyî**'nin hamsesi **Âlem-nümâ**, **Sohbetü'l-Efkâr**, **Nefhatü'l-Ezhâr**, **Heft-Hân**, **Hilyetü'l-Efkâr** mesnevilerinden oluşmaktadır. **Atâyî**, mesnevilerinde hikâyeyi kurmada, tasvirde ve mahalli öğeleri yansıtmada çok başarılıdır.

Atâyî ile birlikte **Bosnalı Sâbit** de mesnevileri ile dikkat çeken diğer bir 17. yüzyıl divân şairidir. **Sâbit**'in mesnevileri, **Zafer-nâme**, **Dere-nâme**, **Beber-nâme**, **Amrû'l-Leys** ve **Edhem ü Hümâ**'dır. Şair, hamse meydana getirmek istemiş ama **Edhem ü Hümâ** mesnevisi yarım kalmıştır. **Dere-nâme**, **Berber-nâme** ve **Amrû'l-Leys**'te **Sâbit**, mahallî deyim ve kelimeleri kullanmakla birlikte yer yer kaba ve çirkin ifadelere, teşbihlere de başvurmuştur.

Nâbî'nin oğlu Ebu'l-Hayr Çelebi için yazdığı **Hayriyye** isimli mesnevisi, nasihatname türünün orijinal eserlerindedir. **Nâbî** eserinde, ahlakî, dinî ve sosyal hayatla ilgili çeşitli konularda oğluna nasihat vermiş, aynı zamanda ideal bir insan tablosu çizmiştir.

Dinî-tasavvufî konuda yazılan mesnevilerinden, **Sîmkeşzâde Feyzî**'nin **Mi'rac-nâme-i Resûl-i Ekrem**'i mirâciye; **Neşâtî**'nin **Hilye-i Enbiyâ**'sı ve **Cevrî**'nin **Hilye-i Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn**'i ise, hilye türünde kaleme alınmıştır. **Şâni Mehmed Efendi**'nin **Gülşen-i Efkâr**'ı ve **Sîmkeşzâde Feyzî**'nin **Gamze vü Dil**'i ise tasavvufu konu edinen temsilî mesnevilerdir.

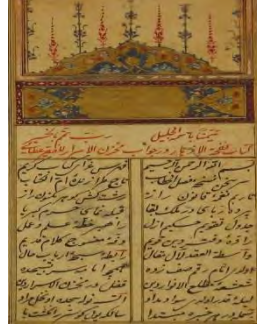
17. yüzyılda ayrıca, **Feridüddin-i Attar**'ın **Mantku't-tayr**'ı ve **Bülbül-nâme** adlı eserleri de Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. **Fedâyî Dede Mantku't-tayr**'ı, **Mantık-ı Esrâr**; **Ömer Fuadî** ise, **Bülbül-nâme**'yi, **Bülbülüyye** adıyla Türkçe'ye çevirmişlerdir. **Attâr**'ın **İlahinâme**'sinde yer alan ve "Hikâye-i Fahrüddîn-i Gurgânî ve Gulâm Sultân" adlı hikâyeyi genişleterek **Nâbî**, **Hayrâbâd** adlı mesnevisini yazmıştır.

17. yüzyılda **Riyâzî**, **Azmi-zâde-Hâletî**, **Şeyhülislâm Yahyâ**, **Şeyhülislâm Bahâyî**, **Tıflî** ve **Rüşdî** tarafından mesnevi nazım şekliyle **sâkînâme** yazılmıştır. **Sâkînâme** ile birlikte, **Neşâtî**'nin Edirne, **Tab'î** ve **Fehîm**'in İstanbul, **Gelibolulu Vecîhî**'nin Gelibolu, **Hacı Derviş**'in Mostar şehrengîzleri yine bu yüzyılın mesnevi nazım şekliyle meydana getirilmiş eserleridir. **Sergüzeşt** ve **hasbihâl** türünde yazılan mesnevilere **Varvarî'nin Sergüzeşt**'i ve **Güftî'nin Hasbihâl**'i örnek verilebilir.

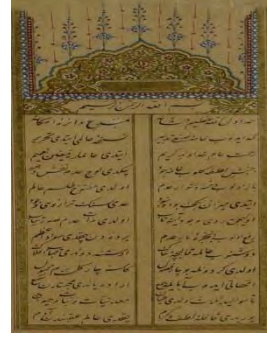
Biçim (Format):

Hamse-i Atâyî.jpg

Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr.jpg

Hayriyye-i Nâbî.jpg

Kaynak (Source):

Akar, Metin, **Türk Edebiyatında Manzum Miracnameler**, Ankara 1987.

Ayan, Hüseyin, “Divan Edebiyatında Hamseler”, **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı**, Ankara 1979, nr.10, s.87-10.

Bilkan, Ali Fuat, “Nazım (Orta Klasik Dönem)”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.355-414.

Bilkan, Ali Fuat, **Nâbî Hikmet-Şair-Tarih**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Bilkan, Ali Fuat, **Hayri-nâme’ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı**, Ankara 2002.

Canım, Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşret-nâme**, Ankara 1998.

Çelebioğlu, Âmil, **Türk Edebiyatında Mesnevî**, İstanbul, 1999.

İz, Fahir-Kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nazım Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.

Kaplan, Mahmut, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Ankara 1995.

Kaplan, Mahmut, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, **Türkler**, C.XI, s.791-799.

Karacan, Turgut, **Sabit Edhem ü Hümâ**, Sivas 1990.

Karacan, Turgut, **Sabit Amrû'l-Leys**, Sivas 1990.

Karacan, Turgut, **Sabit Derenâme**, Sivas 1990.

Karacan, Turgut, “Sabit, Berbernâme”, **Çevren**, Yıl:XVII, nr.76, Piriştine 1990.

Karacan, Turgut, **Sabit Zafername**, Sivas 1991.

Karahan, Abdülkadir, “Hamseler”, **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.103-106.

Kortantamer, Tunca, “Sakinamelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C. II, İzmir 1983, s.205-207.

Kortantamer, Tunca, **Nev'izâde Atâyî ve Hamsesi**, İzmir 1997.

Köprülü, Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, haz. Prof.Dr. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Külekçi, Numan, **XI-XX.Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, 2 C., Erzurum 1999.

Kut, Günay, “16 ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa’da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.128-149.

Levend, Ağah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri)**, S.415-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara, s.45-78.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 6. 17.Yüzyılda Hikâye ve Hikâye Külliyyatları

Anahtar Kelimeler: Veysî, Nergisî, Süheylî, Hâbnâme, Meşâku'l-Uşşâk, Nihâlistân, Horosnâme, Nevâdir-i Süheylî, Tûtînâme, realist hikâyeler, Hançerli Hanım, Sansar Mustafa, Tayyârzâde.

Klasik Türk Edebiyatında kaynakları bakımından mensur hikâyeler te'lif, tercüme(çeviri) ve adaptasyon hikâyeler olarak gruplandırılmıştır. 17. yüzyılda şiirdeki mahallî üsluba paralel olarak, mensur hikâyelere mahallî ve orijinal konuların girdiği, telif hikâyeciliğın geliştiiği görülmektedir.

Bu yüzyılda **Alaşehirli Veysî**'nin kaleme aldığı **Hâbnâme**'de bir rüya örgüsü içerisinde tarihî ve ibret verici olaylar işlenmiş, 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun problemleri anlatılmıştır. **Hâbnâme-i Veysî** zamanının en çok okunan, sevilen eserlerindedir.

Hâbnâme birlikte, Nergisî'nin **Meşâkku'l-Uşşâk**, **Nihâlistân** ve **Horosnâme** adlı eserleri de mensur hikâye geleneğinin önemli eserleridir. **Nergisî**, bizzat şahit olduğu ya da doğruluğundan emin olduğu birbirinden bağımsız on aşk hikâyesini sanatlı bir dil kullanarak **Meşâkku'l-Uşşâk**'ta toplamıştır. Yaşanmış olaylardan hareketle yazılmış bu hikâyelerin çoğu, yazarın bulunduğu sosyal çevreye ve yaşadığı döneme aittir. Yazarın gözlem gücünü de gösteren eser, özellikle 17. yüzyıl Osmanlı toplum hayatının çeşitli yönlerini realist bir biçimde yansıtmaktadır. **Nihâlistân** ise yirmi beş hikâyeden oluşmuştur. Bu hikâyelerde başta aşk olmak üzere, cömertlik, yiğitlik, pişmanlık, tövbekarlık...vb. konuları işlenmiştir. **Nergisî**'nin **Horosnâme** adlı eseri ise, tilki ile horoz hikâyesinin konu edildiği bir fabl örneğidir.

Süheylî mahlaslı Kethüdâ Ahmed b. Hemdem tarafından yazılmış **Acâ'ibü'l-Me'âsîr ve Garâ'ibü'n-nevâdir** ya da diğer adıyla **Nevâdir-i Süheylî** derleme hikâyelerden oluşmuştur. Hikâyelerin konuları, değişik olmakla beraber Türk ve İslâm tarihinden seçilmiştir. Cömertlik, iyi huyluluk, sözünde durmak, ahlâkın değeri, kul hakkı, cimrilik ve aç gözlülüğün kötülüğü hikâyelerde üzerinde durulan konulardır. **Nevâdir-i Süheylî** gibi başka bir hikâye mecmuası da **Hezârfen Hüseyin Efendi**'ye ait olan **Câmi'ü'l-Hikâyât** adlı eserdir. Bu eser ahlakî ve dinî konular hakkında yazılmış hikâyelerden oluşmuştur. Bu yüzyılda ayrıca **Ziyâeddin Yahyâ** tarafından **Gencîne-i Hikmet** adıyla İbni Sina'nın efsanevi kişiliği etrafında çeşitli hikâyeler de kaleme alınmıştır.

16. yüzyılda **Kanunî Sultan Süleyman** adına tercüme edilen **Tûtînâme**, 17. yüzyılda da Sultan **II. Osman**'ın emriyle **Nev'î-zâde Atâyî** tarafından ikinci defa kaleme alınmıştır. Bu asırda ayrıca konusunu **IV. Murad** dönemi İstanbul hayatından alan realist hikâyeler de yazılmıştır. **Hançerli Hanım**, **Tayyârzâde** yahut **Binbirdirek Vak'ası**, **Sansar Mustafa Mustafa Hikâyesi** bunlardan bazılarıdır.

Biçim (Format):

Hamse-i Nergisi.jpg

Kaynak (Source):

Çaldak, Süleyman, “Nergisi’nin Horos-nâme’si”, **Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi**, 1999, S.13, s.243-250.

Çaldak, Süleyman, **Nergisi’nin Nihalistan’ı İnceleme-Metin**, Malatya 2004.

Çaldak, Süleyman, “Nergisi’de Tahkiye Tekniği”, **EKEV Akademi Dergisi**, S.3, Kasım1998, s.345-353.

Hançerlioğlu, Orhan, **Türk Hikâyeciliği**, İstanbul 1957.

İz, Fahir-kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246

Kavruk, Hasan-Pala, İskender, “Hikaye, Divan Edebiyatında Hikaye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, C.17, s. 491-493.

Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, İstanbul 1998.

Kavruk, Hasan, “Klasik Türk Edebiyatında Hikâyenin Tarihî Gelişimi Hakkında”, **Galender**, Aylık Kültür Sanat Edebiyat ve Fikir Dergisi 1 (Aralık), 2003, s. 13-16.

Kavruk, Hasan, “Mensur Hikayeler”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, C.2, s.307-315.

Levend, Âgâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye I”, **TDAY Belleten**, s.71-117.

Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Mazıoğlu, Hasibe, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, AKM Yayınları, Ankara 1985.

Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Özön, Mustafa Nihat, **Türkçe’de Roman I**, İstanbul 1936.

Selçuk, Bahir, **Nergisi, Meşâkku’l-Uşşâk (İnceleme-Metin)**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2009.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 7. 17.Yüzyılda Nesir

Anahtar Kelimeler: Biyografi, şuarâ tezkireleri, Şakayık, Keşfü'z-zünûn, Nihâlistân, Seyahatnâme, Siyer-i Veysî, Şerh-i Mesnevî, Ata'î, Nergisî, Evliya Çelebi, Veysî, Ankaravî İsmail Rüsûhî.

17. yüzyılın mensur eserleri, biyografik ve bibliyografik eserler, seyahatnameler, dinî eserler, şerhler, münşeat mecmuaları olarak sıralanabilir.

17. yüzyılda nesir sahasında önemli biyografik eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerin en başında **Nev'i-zâde Atâ'î**'nin **Hadâ'iku'l-hakâyık fî Tekmiletü's-Şakâyık**'ı gelmektedir. **Nev'i-zâde Atâ'î**'nin bu eseri, **Mecdî**'nin **Taşkörüzüde**'nin **Şakâyıku'n-nu'mâniyye** (asıl adı **Eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye**) tercümesi(çeviri) **Hadâ'iku'l-hakâyık**'a zeyl (ek/ilave)dir. Eserde, Kanûnî, II. Selim, III. Murad, III.Mehmed, I.Ahmed, I.Mustafa, II.Osman, IV.Murad zamanında yaşamış âlim ve şeyhlerin biyografilerine yer verilmiştir.

Taşköprüzüde'nin **Eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye** adlı eserine, **el-Ikdü'l-manzûm fî Zikri Efâdili'r-Rûm** adıyla Arapça bir zeyl yazan **Ali Bin Bâlî** ise, **Taşköprüzüde**'nin kaldığı yerden III.Murad dönemine kadar olan âlim ve şeyhlerin biyografisine yer vermiştir. **Baldırzüde Şeyh Mehmed**'in kaleme aldığı **Vefâyât** ise, mezarı Bursa'da olan 256 din büyüğünün hayatını anlatır.

Yazılan biyografik eserler arasında antolojik özellik gösteren **şuarâ tezkireleri** ön plana çıkar. 16. yüzyılda kaleme alınan şuarâ tezkirelerinin aksine, 17. yüzyılda şairler hakkında verilen bilgiler kısalmış, örnek verilen metinler çoğalmıştır. 17. yüzyılda kaleme alınan tezkirelerin ilki **Riyâzî**'nin, **Riyâzü's-Şu'arâ** adlı eseridir. 1609 yılında tamamlanan eser, bir önsöz ve ravza adı verilen iki bölümden oluşur ve 424 şair hakkında bilgi verir. Diğer bir tezkire ise, **Kaf-zâde Fâizî**'nin, **Zübdetü'l-Eş'âr**'ıdır. 1621 yılında kaleme alınmış eser, toplam 515 şair hakkında bilgi içermektedir. Sultan İbrahim'e sunulan **Rıza**'nın **Tezkire-i Rıza**'sı, 1640 yılında tamamlanmış olup, bir önsöz ve iki bölümden oluşmuştur. Rıza Tezkiresi'den hakkında bilgi verilen ve şiirleri bulunan şair sayısı 257'dir.

Bu yüzyılda, **Kaf-zâde Fâ'izî**'nin **Zübdetü'l-Eş'âr**'ına iki zeyl (ek/ilâve) yazılmıştır. Bunlardan ilki **Yümnî**'ye aittir. **Tezkire-i Şuarâ-yı Yümnî** adıyla bilinen eser, Yümnî'nin 1622 yılında ölmesiyle yarım kalmış ve Ali Emîrî tarafından tamamlanmıştır. **Tezkire-i Şuarâ-yı Yümnî**'de 29 şaire yer verilmiş olup bunlardan 11 tanesi hakkında diğer kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. **Kaf-zâde Fâ'izî**'nin **Zübdetü'l-Eş'âr**'ına yazılan diğer bir zeyl de **Âsım** tarafından kaleme alınan **Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr**'dır. Bu eser, şiir metinlerine çok yer vermesi açısından dikkat çeker ve 123 şair hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca 17. yüzyılda Çağatay Türkçesi ile kaleme alınmış **Sâdikî**'nin **Mecma'u'l-Havâss** adlı tezkiresinde, Orta Asyalı, Türk ve Fars şairlere yer verilmiştir.

17. yüzyılın pek çok alanda eseri olan ismi **Kâtip Çelebi**'nin Arapça yazdığı **Keşfü'z-zünûn**'u, çeşitli konularda yazılan İslamî eserler ve yazarları hakkında bilgi veren bir bibliyografik sözlüktür.

17. yüzyıl nesir geleneği **Nergisî**'nin **Nihâlistân**'ı ile edebî bir boyut, **Evliya Çelebi**'nin **Seyahatnâme**'siyle de orijinal bir üslup kazanmıştır. **Nergisî** ilk defa mensur hamse (bir) oluşturmuştur. Nergisî'nin hamsesinde, **Nihâlistân**, **Meşâkku'l-Uşşâk**, **Gazavât-ı Mesleme**,

İksîr-i Saâdet ve **Kanûnü'r-Reşâd** isimli eserler bulunmaktadır. Nergîsî'nin ayrıca münşeâtı (sanatlı düzyazı veya mektupların toplandığı eser) da bulunmaktadır. **Evliya Çelebi**'nin on ciltlik **Seyahatnâme**'si, Çelebi'nin görmüş ve gezmiş olduğu memleketler hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Bu yönden, Türk Kültür tarihi ve gezi edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir.

Nergîsî gibi **Veysî** de farklı konularda birçok mensur eser kaleme almıştır. **Veysî**'nin eserleri, **Hâb-nâme**, **Siyer-i Veysî**, **Düstûrü'l-Amel**, **Risâle-i Amr bin As**, **Futûh-ı Mısır**, **Tevbe-nâme**, **Gurretu'l-Asr Fî Tefsîrü'l-Asr**, **Hediyetü'l-Muhlisin** ve **Tezkiretü'l-Muhsinin** ve **Münşeât**'tır.

Bu yüzyılda mensur dinî-tasavvufî eserlerin içinde **Mevlânâ**'nın **Mesnevî**'sinin şerhleri dikkati çekmektedir. Ayrıca siyer ve tasavvufî içerikli mensur eserler de yazılmıştır. **Ankaravî İsmail Rûsûhî**'nin **Şerh-i Mesnevî**'si, **Sarı Abdullah**'ın **Cevâhir-i Bevahir-i Mesnevî**'sini dinî-tasavvufî mensur eserlere örnek olarak verilebilir.

Bu yüzyılda birçok münşeât da kaleme alınmıştır. **Sarı Abdullah**'ın **Düstûrü'l-İnşâ**'sı **Ganizâde Nâdirî**, **Okçuzâde Mehmed Şâhî**, **Veysî** ve **Nergîsî**'nin münşeâtları dönemin vücuda getirilen münşeât eserleridir.

Biçim (Format):

Siyer-i Veysî.jpg

Kaynak (Source):

Açıkgöz, Namık, **Riyâzî**, **Riyâzî'ş-Şu'arâ**, **Riyâzî Mehmed Efendi**, **Metin-Dizin** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DTCF, Ankara 1982.

Çaldak, Süleyman, **Nergîsî'nin Nihalistan'ı İnceleme-Metin**, Malatya 2004.

Haksever, Halil İbrahim, "Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", **İlmî Araştırmalar**, 10 (2000), s. 65-76.

İpekten, Hâluk, **Türk Edebiyatı'nın Kaynaklarından Türkçe Şu'arâ Tezkireleri**, Erzurum, 1988.

İsen, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses**, **Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara, 1997.

İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal, "XVII.Yüzyıl Divan Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.203-239.

İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Ankara, 1995.

- İz, Fahir-kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246.
- Kâtip Çelebi, **Keşfü’z-zünûn**, çev.Rüştü Balcı Yurt, İstanbul 2007 5C.
- Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, Ankara, 1998.
- Kavruk, Hasan - Pala, İskender, “Hikaye, Divan Edebiyatında Hikaye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, C.17, s. 491-493.
- Kayabaşı, Bekir, **Kaf-zâde Fai’izî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı**, İnönü Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya 1997.
- Kılıç, Filiz, **XVII.yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Köksal, M. Fatih, “Türkçe Şuarâ Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı**, 1999, 544-567.
- Kut, Günay, “16 ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa’da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.128-149.
- Levend, Âgâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye I”, **TDAY Belleten**, s.71-117.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
- Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.
- Zavotçu, Gencay, **Rıza Tezkiresi**, İstanbul 2009.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 5. 8. 17.Yüzyılda Bilimsel Eserler

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl Osmanlı Devleti, bilimsel eserler, Kâtip Çelebi, Koçi Bey Cihân-nümâ, Keşfü'z-zünûn, Mizânü'l-Hak fi-İhtiyâri'l-Ehak, Düstürü'l-Amel li-İslahi'l-Halel, Koçi Bey Risalesi.

17. yüzyılda yazılmış bilimsel eserler konusunda ön planda değerlendirilmesi gereken şahsiyet, **Kâtip Çelebi**'dir. 17. yüzyıl Osmanlı ilim ve kültür hayatına âdeta damgasını vuran Kâtip Çelebi, Osmanlı'da olduğu kadar Batı dünyasında da büyük takdir ve şöhret kazanmıştır. Kâtip Çelebi'nin, tarih, coğrafya, biyografi, din ve sosyo-kültürel alanda yazdığı birçok eseri vardır.

Kâtip Çelebi'nin **Cihân-nümâ**'sı, Osmanlı'nın ilk sistematik coğrafya kitabıdır ve 1648 yılında yazılmaya başlanmıştır. **Gerardus Mercator**'un **Atlas Minor**'undan da faydalanan Çelebi, 1654 yılında bu kitaptan eklemeler yaparak **Cihân-nümâ**'yı tekrar kaleme almıştır. 1732 yılında **İbrahim Müteferrika**'nın da eklemeleri ile Matbaa-ı Amire'de basılan **Cihân-nümâ**'da astronomi ve coğrafya bilgilerinin yanısıra sosyal bilimlere de geniş yer ayrılmıştır. **Cihân-nümâ**'da kentlerin enlem ve boylamları, birbirlerine uzaklıkları, bölgelerde gerçekleştirilen üretim türleri, dönemin sanayi, halkların din ve dilleri hatta nüfusları erkek, kadın ve çocuk sayıları hakkında da bilgi verilmiştir.

Kâtip Çelebi'nin Arapça yazdığı **Keşfü'z-zünûn**'u, çeşitli konularda yazılan İslamî eserler ve yazarları hakkında bilgi veren bir bibliyografik sözlüktür. Bu eser, Alman bilgini Flügel tarafından Latince'ye çevrilerek 7 cilt halinde yayımlanmıştır.

Çelebi'nin başka bir eseri olan **Düstürü'l-Amel li-İslahi'l-Halel**, Kâtip Çelebi'nin devlet felsefesine dair görüşlerini içerir. İbni Haldun'un devletlerin yükseliş ve düşüşü hakkındaki fikirlerinin belirtildiği bir mukaddime, üç fasıl ve sonuçtan oluşan eserde, Kanûnî Sultan Süleyman zamanından itibaren başlayan askerî, siyasî ve malî bozulmaların düzeltilmesi için bazı tedbirler ve çözümler öne sürülmüştür. **Kâtip Çelebi**'nin devlette görülen aksaklıkların giderilmesi hususunda görüşlerini beyan ettiği **Mizânü'l-Hak fi-İhtiyâri'l-Ehak**, raks, teganni, devir, tütün, kahve, bidat...vb. konularda pozitif ilimlerin önemini vurgulayan görüşleri dile getirmiştir.

Bu yüzyılda Sultan **IV.Murad** devri bilginlerinden olan **Hızır Halife** tarafından, **Cezire-i Erkâm** isimli bir aritmetik kitabı ve **IV.Murad**'ın başhekimi **Emir Çelebi** tarafından da **Enmuzecü't-tıbb** adlı tıp kitabı kaleme alınmıştır. Yine tıp alanında **Larendeli Siyahî-zade Derviş**'in ilaçların Türkçe ve Arapça adlarını verdiği **Lügat-ı Müşkilat-ı Eczâ**'sı, 1708 yılında **Üsküdarlı Mustafa** tarafından ilaçlar alfabetik olarak düzenlenerek **Müfredât-ı Siyahî** adıyla yeniden tanzim edilmiştir.

Biçim (Format):

Keşfü'z-zünûn.jpg

Kaynak (Source):

Adıvar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 2001.

Gökdoğan, Melek Dosay, “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.175-209.

Gökyay, Orhan Şaik, **Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

Kazancıgil, Aykut, **Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji**, İstanbul 2007

Kâtip Çelebi, **Mizânü'l-Hak Fî İhtiyârî'l-Ahak**, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1993.

Kâtip Çelebi, **Cihân-nümâ**, haz. Orhan Kuloğlu-Bülent Özükan, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2008.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.

Kaynağı Hazırlayan/Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (XVIII. YÜZYIL)**

Prof. Dr. Ahmet MERMER

**EKİM - 2009
ANKARA**

2.3.6. Klâsik Türk Edebiyatı (XVIII. Yüzyıl)

Anahtar Kelimeler: vakanüvis, vakanüvislik geleneği, Nâimâ, Râşid, Mustafa Şefik, Küçük Çelebizâde İsmail Âsım, Arpaeminizâde Mustafa Sâmi, Hüseyin Şâkir, Mehmed Subhî, Çeşmizâde Mustafa Reşid.

18. yüzyıl tarih yazıcılığında, Divân-ı Hümâyûn'da bulunan vakanüvislik kaleminin önemi büyüktür. Vakanüvis, devletçe görevlendirilen tarih yazarıdır. Vakanüvislik ise, Osmanlı Devleti'nin resmî tarih yazıcılığı olarak tanımlanabilir. Bu gelenek, Osmanlıların tarihi yazıya geçirmekteki özenini de göstermektedir. Vakanüvislik, Kanunî Sultan Süleyman döneminde resmi bir kurum halini almıştır. Osmanlı tarihine ait bilgilerin en önemli bölümü vakanüvisler aracılığıyla günümüze ulaşmıştır.

İlk vakanüvis, **Mustafa Nâimâ**'dır. **Mustafa Nâimâ**, 1699-1703 yılları arasında vakanüvislik yapmıştır. Nâimâ, bu süre zarfında kaleme aldığı, **Ravzatü'l-hüseyn fî Hulâsât Ahbâr el-Hafıkayn** (Doğu ve Batının Haberlerinin Özeti Hakkında Hüseyin'in Bahçesi) veya yaygın adı ile **Nâimâ Tarihi**'nde 1591-1659 yılları arasındaki tarihî olayları konu etmiştir. Eserde devlet adamları, şeyhler ve âlimlerin biyografileri de verilmiştir.

Nâimâ'dan sonra bu göreve atanan ikinci isim **Masrafzâde Mustafa Şefik**'tir. **Masrafzâde Mustafa Şefik**, **Şefiknâme** adlı eserinde, 1703-1713 yıllarında sürdürdüğü vakanüvislik görevindeyken vuku bulan tarihî olayları kaleme almıştır.

Masrafzâde Mustafa Şefik'ten sonra 1714-1721 yılları arasında sarayda vakanüvislik yapan **Mehmed Râşid**, Nâimâ tarihinin devamı niteliğinde olan **Târîh-i Raşid**'inde 1660 ile 1721 yıllarına kadar olan zaman içinde meydana gelen olayları anlatmıştır. **Râşid**'den sonra vakanüvislik yapan **Küçük Çelebizâde İsmail Âsım**'ın **Âsım Târîh**'inde 1722-1730 yılları arasında meydana gelen tarihî olaylar kaydedilmiştir.

18. yüzyılın önemli edebî şahsiyetlerinden **Arpaeminizâde Mustafa Sâmi**, **Hüseyin Şâkir**, **Mehmed Subhî Âsım**'dan sonra 1730-1744 yılları arasında vakanüvislik görevini sürdürmüşlerdir. **Arpaeminizâde Mustafa Sâmi**, **Hüseyin Şâkir**, **Mehmed Subhî**'nin eserleri, **Târîh-i Sâmi**, **Şâkir** ve **Subhî** adıyla basılmıştır.

1744-1752 yılları arasında vakanüvislik yapan **Süleyman İzzî**, **Târîh-i İzzî**'yi, 1752-1766 yılları arasında bu görevi sürdüren **Mehmed Hâkim**, **Hâkim Tarihi**'ni kaleme almıştır. 1766 yılında bu makama getirilen **Çeşmizâde Mustafa Reşid**, 1768'e kadar vakanüvislik görevini sürdürmüş, bu dönem tarihî olaylarını **Çeşmizâde Târîh**'inde anlatmıştır. **Çeşmizâde Mustafa Reşid**'den sonra, 1768'de görevi **Musazâde Mehmed Abdullah** devralmıştır. İki yıl bu görevde kalan **Çeşmizâde Mustafa Reşid**'den sonra ise, **Sadullah Enverî** 1770-1792 yılları arasında vuku bulan tarihî olayları **Târîh-i Enverî** adlı eserinde yazmıştır.

Kaynak (Source):

Adivar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 2001.

Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (çev.C.Üçök), Ankara 1992.

Belge, Murat, **Osmanlıda Kurumlar ve Kültür**, İstanbul 2005.

Cemâleddin, **Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyîne-i Zürefâ)**, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2003.

Çeşmizâde Mustafa Reşid, **Çeşmizâde Tarihi**, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1959.
Kütükoğlu, Bekir, “vekayinüvis”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1986, C.13, s.271-287.
Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
Nâimâ, **Naimâ Tarihi**, haz. Zuhurî Danışman, İstanbul 1968, 6 C.
Şentürk, Atilla- Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.1. 18.y.y'da Osmanlı İmparatorluğu

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu

Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıla, padişah **II. Mustafa**'nın 1703 yılında tahtan indirilmesi ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin kötü bir şekilde öldürülmesi olaylarıyla girmiş, kaynaklarda bu olay "Edirne Vakası" ve "Müftü Vakası" olarak anılmıştır.

Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun temel politikası **Karlofça** ve **İstanbul Antlaşmaları** ile kaybedilen yerleri geri almaya çalışmaktır. Yüzyılın başında, Rusların Boğdan'a kadar Osmanlı topraklarına girmeleri üzerine Ruslarla savaş başlamıştır. Osmanlı'nın galibiyeti ile sonuçlanan savaş sonunda, Ruslarla **Prut Antlaşması** (1711) imzalanmıştır. Osmanlılar bu antlaşma ile **Karlofça Antlaşması** ile kaybettiği yerleri geri almıştır.

Rusya'dan sonra, Venedik ve Avusturya ile yenilgiyle biten savaşlar yapılmış, 1718 yılında **Pasarofça Antlaşması** imzalanmıştır. Antlaşma ile Dalmaçya kıyıları Venediklilere, Macaristan'ın tamamı, Yukarı Sırbistan, Kuzey Eflak ile Belgrat Avusturya'ya geri verilmiştir.

Rusya, **Prut Antlaşması**'na rağmen Karadeniz'e inme fikrinden vazgeçmemiş, bu amaçla Avusturya ile ittifak kurarak Kırım Tatarlarına karşı saldırı başlatmıştır. Savaşta, Avusturya da Rusya'nın yanında yer almıştır. Osmanlı kuvvetleri her iki devleti de ağır yenilgilere uğratmış, önce Avusturya sonra da Rusya ile **Belgrat Antlaşmaları** (1739) yapılmıştır. Antlaşma ile Rusya, Karadeniz'in Osmanlı gölü olduğunu kabul etmiştir. Antlaşma sırasında Osmanlıları destekleyen Fransa'ya kapitülasyonlar sürekli olarak verilmiştir.

Rusya'nın 18. yüzyıldaki hedeflerinden biri de İran'dır. Rusya'nın İran topraklarını işgale başlaması üzerine Osmanlı Devleti bunu engellemek için harekete geçmiştir. Osmanlı ve Rus kuvvetleri savaşmak üzere iken Fransa'nın aracılığı ile Ruslarla bir antlaşma yapılarak İran toprakları paylaşılmış ama İran bu durumu kabul etmeyerek Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir. Osmanlı-İran savaşları aralıklarla 1746'ya kadar devam etmiş olmasına rağmen iki taraf da önemli bir başarı kazanamamıştır.

Yüzyılın sonlarında Rusya'nın tekrar Kırım'a saldırması sonucu, Rusya ile altı yıl süren savaşlar başlamıştır. Osmanlıların yenilgisi sonucu Ruslar ile 1774'te **Küçük Kaynarca Antlaşması** imzalanmıştır. Bu antlaşma Osmanlı tarihinin en ağır antlaşmalarından biridir. Antlaşmaya göre, Kırım'a bağımsızlık verilecek, ancak Kırım din işlerinde Müslümanların halifesine bağlı olacaktır. Rusya Karadeniz'de savaş ve ticaret gemisi bulundurabilecek, Rus ticaret gemileri boğazlardan serbestçe geçebilecekti. Rusya İstanbul'da bir elçi bulundurabilecek, istediği yerlerde de konsolosluk açabilecekti.

Rusya, **Küçük Kaynarca Antlaşması**'ndan bir süre sonra Kırım'ı işgal etmiştir. Kırım'ın işgali üzerine Osmanlı İmparatorluğu Rusya'ya karşı savaş açmıştır. Savaşta Avusturya da Rusya'nın yanında yer almıştır. Ancak bu sırada ortaya çıkan Fransız İhtilali Avusturya'yı etkilemeye başlayınca Avusturya işgal ettiği yerleri geri vermiş, Avusturya ile **Ziştovi Antlaşması** (1791) savaş sonunda Ruslarla da **Yaş Antlaşması** (1792) imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Kırım'ın Rusya'ya ait olduğu kabul edilmiştir.

18. yüzyılda imparatorlukta bazı önemli gelişmeler de olmuştur. 1718-1730 yılları arası adını lalelerden ve eğlence meclislerinden alan **Lâle Devri**'nde, İstanbul'da ilk Türk matbaası ve matbaanın kâğıt ihtiyacı için Yalova'da kâğıt fabrikası kurulmuştur. İstanbul'da birçok saray, köşk, çeşme yapılmıştır.

I. Mahmud devrinde (1730 - 1754) Topçu ve Humbaracı ocakları Avrupa usulüne göre yeniden düzenlenmiştir. Orduya subay yetiştirmek amacıyla Kara Mühendishanesi açılmıştır. Ayrıca, **III. Mustafa** devrinde (1756 - 1774) Sürat Topçuları Ocağı kurulmuş, Donanmaya subay yetiştirmek amacıyla Deniz Mühendishanesi açılmıştır. **I. Abdülhamid** döneminde (1774-1787) döneminde ıslahatlara devam edilmiş, İstihkam subayı yetiştirmek için **İstihkam Okulu** açılmıştır. **III. Selim** döneminde (1787-1807) **Nizam-ı Cedîd** adıyla Avrupa tarzında yeni bir ordu kurulmuş, Avrupa başkentlerinde daimi elçilikler açılmıştır.

Kaynak (Source):

18.yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri (20-21 Mart 1997), Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul 1998.

Akdağ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi I-II**, Ankara 1971.

Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1789-1908)", **Türk (Osmanlı Devleti) Tarihi III**, İstanbul 1999, s.77-190.

Aktepe, Münir, **Patrona İsyanı 1730**, İstanbul 1958.

Aktepe, Münir, "Ahmed III", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1989, c.2, s.34-38.

Altınay, Ahmed Refik, **Lale Devri**, haz. Ali Diriöz, Ankara 1973.

Beydilli, Kemal, "Osmanlı Siyasi Tarihi: Kuruluştan Küçük Kaynarcaya", **Osmanlı Devleti Tarihi I**, İstanbul 1999, s.5-65.

Horata, Osman, "Klasik Estetikte Hazan Rüzgârları: Son Klasik Dönem (1700-1800)", **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.337-542.

Horata, Osman, "Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe:Lâle Devrinden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.573-92.

Horata, Osman, "Son Klasik Dönem Nazım", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.

İnalçık, Halil, "Osmanlılarda Batıdan Kültür Aktarması Üzerine", **Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları, İncelemeler**, İstanbul 1993, s.425-430.

İnce, Kasım, "III.Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında", **Osmanlı**, Ankara 1999, C.X, s.276-286.

Kunt, Metin, **Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul 1988.

Öz, Mehmet, **Osmanlıda Çözülme ve Gelenekçi Yorumları**, İstanbul 2005.

Öz, Mehmet, "Siyasetname, Ahlak ve Görgü kitapları", **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.357-367.

Özkaya, Yücel, **18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi IV**, 1.Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1978.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi IV**, 2.Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1983.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.2. 18.y.y'da Toplum Yönetim Edebiyat

Anahtar Kelimeler: 18. yüzyıl Osmanlı toplumu, Lâle Devri, III. Ahmed, I.Mahmud, III. Mustafa, III.Selim, Şeyh Gâlib, Nedîm.

18. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için sosyo-kültürel hayatta yeni bir değişimin, Batılılaşma sürecinin başladığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda askeriye başta olmak üzere, bilim, mimarî, kültürel faaliyetler, yaşam tarzı, giyim-kuşam gibi birçok alanda yüzler Batı'ya çevrilmiştir.

Yüzyılın başında tahtan indirilen **II.Mustafa**'nın yerine, tahta çıkan **III.Ahmed** ve sadrazamı **Nevşehirli İbrahim Paşa** zamanında çeşitli imar, ıslahat ve kültür faaliyetlerinin düzenlendiği, kapıların Avrupa kültürüne aralandığı bir dönem yaşanmıştır. **III.Ahmed**'in ve **Nevşehirli İbrahim Paşa**'nın çiçek daha doğrusu lale tutkusu, İstanbul'u bir lale bahçesine dönüştürmüş, Pasarofça Antlaşmasının imzalandığı 1718 yılından, 1730 yılında çıkan **Patrona Halil İsyanı**'na kadar süren bu dönem **Lâle Devri** olarak adlandırılmıştır. Bu Batılılaşma süreci içerisinde **Lâle Devri** önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

Lâle Devrinde, İbrahim Müteferrika tarafından ilk matbaa açılmış, Müteferrika'nın ölümüne kadar bu matbaada 17 kitap basılmıştır. İznik'te çini ve Yalova'da kâğıt fabrikaları kurulmuştur. İstanbul'un birçok yerinde kütüphane açılmış, **Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa** tarafından, Arapça ve Farsça'dan çeviriler yapmak üzere tercüme (çeviri) heyetleri kurdurulmuştur. Avrupalılar hakkında bilgi edinmek için Paris ve Viyana gibi şehirlere Osmanlı elçileri gönderilmiştir. Bu yüzyılda Osmanlı'nın Batı'ya bakışını göstermesi açısından **Yirmisekiz Mehmed Çelebi**'nin **Fransa Sefâretnâme**'si çok önemlidir.

Bu yüzyılda İstanbul'un manzara bakımından en güzel yerlerine Neşâtâbâd, Asafâbâd, Hüsrevâbâd, Sadâbâd...vb. köşk ve kasırları inşa edilmiştir. Kâğıthâne, 17. yüzyılda olduğu gibi bu yüzyılda da eğlence mekânıdır.

Lâle Devrinde görülen bu olumlu gelişmelere rağmen, devlet erkânındaki lüks ve israf merakı, **III. Ahmed**'e ve **Sadrazam İbrahim Paşa**'ya duyulan tepkileri artırmış, bu dönem **Patrona Halil İsyanı** ile kanlı bir şekilde 1730 yılında sona ermiştir. 1722'de **III. Ahmed**'in görkemli bir törenle açtığı, padişah ve devlet erkânının eğlence mekânı, **Lâle Devri**'nin simgesi **Sadâbâd** sarayı ise yıkılmıştır.

III.Ahmed'den sonra gelen padişahlar ise daha çok askeri bakımdan ıslahatlara yönelmişlerdir. **I.Mahmud** devrinde (1730 - 1754) Topçu ve Humbaracı ocakları Avrupa usulüne göre yeniden düzenlenmiş, Orduya subay yetiştirmek amacıyla Kara Mühendishanesi, **III.Mustafa** devrinde ise (1756 - 1774) Deniz Mühendishanesi açılmıştır. **I.Abdülhamid** devrinde de (1774 - 1787) ıslahatlara devam edilmiştir. Kara ve deniz mühendishaneleri yenilenmiş, orduya destek sağlayacak istihkâm subayı yetiştirmek için İstihkâm Okulu açılmıştır. **III. Selim** devrinde (1787 - 1807) **Nizam-ı Cedîd** adıyla Avrupa tarzında yeni bir ordu kurulmuş, kara ve deniz mühendishaneleri ıslah edilmiştir. Avrupa başkentlerinde daimi elçilikler açılmış, fakat **Kabakçı Mustafa isyanı** sonucunda **III. Selim** tahttan indirilmiştir.

İstanbul'daki bu faaliyetlere rağmen taşradaki Osmanlı insanı yoksulluk, işsizlik ve artan vergi yükü problemleri ile karşı karşıya kalmıştır. 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun içine düştüğü siyasî, toplumsal, ekonomik...vb. alanlardaki problemler, imparatorluğun taşra teşkilatındaki kotrolünü yitirmesine ve ayânların/taşradaki yöneticilerin kendi çıkarları peşine

düşmelerine sebep olmuştur. Rüşvet ve vurgunculuk, bu yüzyılda Osmanlı toplumunu etkileyen en büyük problemlerdir. Siyasî ve toplumsal hayattaki çözülme olgusu karşısında, 17. yüzyılda olduğu gibi ıslahatnâme ve layiha yazma geleneği yaygınlaşmıştır.

Toplumsal ve siyasî alandaki bu problemlere rağmen edebiyat alanında **Nedîm** ve **Şeyh Gâlib** gibi iki şahsiyetin 18. yüzyıla damgasını vurduğu görülmektedir. **Lâle Devri** şairi **Nedîm**, kendine ait üslubuyla hem dönemindeki hem de kendisinden sonra yaşayan birçok divân şairini etkilemiştir. **Şeyh Gâlib** ise, Mevlevî kimliğinin ve Sebk-i Hindî'nin de etkisiyle, Nedîm'e göre farklı bir mecrada eserlerini meydana getirmiş, Klasik Türk şiirinin son büyük halkası olmuştur.

Kaynak (Source):

18.yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri (20-21 Mart 1997), Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul 1998.

Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1789-1908)", **Türk (Osmanlı Devleti) Tarihi III**, İstanbul 1999, s.77-190.

Aktepe, Münir, "Ahmed III", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1989, c.2, s.34-38.

Aktepe, Münir, **Patrona İsyanı 1730**, İstanbul 1958.

Altınay, Ahmed Refik, **Lale Devri**, haz. Ali Dirioz, Ankara 1973.

Beydilli, Kemal, "Osmanlı Siyasi Tarihi: Kuruluştan Küçük Kaynarcaya", **Osmanlı Devleti Tarihi I**, İstanbul 1999, s.5-65.

Eldem, Sedad Hakkı, **Sa'dâbâd**, İstanbul 1977.

Eldem, Edhem, "18. Yüzyıl ve Değişim". **Cogito 19 (Yaz 1999)**, s. 189-199.

Gökdoğan, Melek Dosay, "Osman Gazi'den Mehmed Vahideddin'e Osmanlı Bilimi ve Kültürü", **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.175-209.

Horata, Osman, "Zihniyet Çözülüştünden Edebî Çözülüşe:Lâle Devrinden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.573-92.

Horata, Osman, "Son Klasik Dönem Nazım", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.

Horata, Osman,"Klasik Estetikte Hazan Rüzgârları:Son Klasik Dönem (1700-1800)", **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.337-542.

İnalçık, Halil, "Osmanlılarda Batıdan Kültür Aktarması Üzerine", **Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi**, İstanbul 1993, s.425-430.

Kazancıgil, Aykut, **Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji**, İstanbul 2007.

Öz, Mehmet, **Osmanlıda Çözülme ve Gelenekçi Yorumları**, İstanbul 2005.

Öz, Mehmet, "Siyasetname, Ahlak ve Görgü kitapları", **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.357-367.

Özkaya, Yücel, **18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi IV**, 1.Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1978.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi IV**, 2.Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1983.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.2.1. Mevlana ve Büyük Mesnevi Şerhleri

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, Mesnevî Şerhleri, Bursalı İsmâ'îl Hakkı, Rûhu'l-Mesnevî, Şeyh Gâlib, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (d.1207-ö.1273), yaygın adıyla **Mevlânâ**, bugün Afganistan sınırlarında bulunan ve eski bir Türk kültür merkezi olan Belh'te doğmuştur. Mevlânâ'nın asıl adı Muhammed, lakabı Celâleddîn'dir. Mevlânâ, Rûm adıyla da anılan Anadolu'ya (Konya'ya) gelip yerleşmesi sebebiyle **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî** adıyla şöhret kazanmıştır. Mevlânâ, sultanü'l-ulemâ olarak anılan babası **Bahaüddin Veled**'den dinî ilimleri öğrenmiş, babasının müritlerinden **Tirmizli Seyyid Burhaneddin**'in tasavvufî talim ve terbiyesinden geçmiştir. Fakat onun tasavvufî kimliğini kazanmasında **Şems-i Tebrizî**'nin etkisi büyüktür.

Mevlânâ'nın **Divân-ı Kebîr**, **Fihi Mâ fih**, **Mektûbât**, **Mecâlis-i Seb'a** ve **Mesnevî-i Manevî** adlı eserleri vardır. **Mevlânâ**'nın, **Şems**, **Şems-i Tebrizî**, **Hâmûş** mahlaslarıyla yazdığı şiirlerinin yer aldığı eser, **Divân-ı Kebîr**'dir. **Fihi Mâ fih**, Mevlânâ'nın dinî, ahlakî, felsefî görüşlerinin, yaşadığı devrin sosyal ve tarihi problemlerinin söz konusu edildiği sohbetlerini; **Mektûbât**, tavsiye mektuplarını; **Mecâlis-i Seb'a** ise, Mevlânâ'nın yedi vaazını ihtiva eder. Fakat Mevlânâ'nın en tanınmış ve en önemli eseri **Mesnevî**'dir.

İslâm ve Batı dünyasında en çok tanınan eserlerin başında hiç kuşkusuz **Mesnevî** gelmektedir. Eserin adı, **Mesnevî**'nin I. cildinin başında **"Bu kitap Mesnevî kitabıdır..."** denilerek açık bir şekilde ifade edilmiştir. **Mesnevî**, didaktik/egitici bir eserdir. **Mesnevî**, Mevlânâ'nın öğrencisi **Hüsâmeddîn Çelebi**'nin ısrarı sonucunda ilk onsekiz beyit **Mevlânâ**, geri kalan kısım da **Hüsâmeddîn Çelebi** tarafından kaleme alınmış, toplam altı ciltten oluşmuştur. **Mesnevî**'nin konusu, genel anlamda insanın eğitimi, insanın kendisinin farkında olması üzerinedir.

Farsça kaleme alınan **Mesnevî**'nin başta Türkçe olmak üzere çeşitli dillerde tercüme ve şerhleri yapılmıştır. **Mesnevî**'nin tercümelerinden çok şerhleri bulunmaktadır. Bu şerhlerden bir kısmı eserin tamamına, bir kısmı da sadece birinci cildine yapılmıştır. Ayrıca sadece ilk onsekiz beyitle ilgili müstakil şerhler ve seçki şeklindeki şerhler de vardır. Bunların çoğu mensurdur.

18. yüzyılda yazılmış Türkçe **Mesnevî** şerhlerinin yazarlarını ve isimlerini şu şekilde sayabiliriz: **Ambarcı-zâde Derviş (Küçük Ali)**, **Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn**; **Tâlibî Hasan Efendi**, **Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî/Yetîmü'ş-Şürûh**; **İsmâîl-i Bursevî**, **(Bursalı İsmâ'îl Hakkı) Rûhu'l-Mesnevî**; **Şeyh Gâlib**, **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**. Bu şerhlerin en önemlileri **Bursalı İsmail Hakkı**'nın **Rûhü'l-Mesnevî** ve **Şeyh Gâlib**'in **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**'sidir.

Ambarcı-zâde Derviş'in **Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn**'inde Sürûrî ve Ankaravî şerhlerinin izleri görülmektedir. Eser çok tanınmamakla birlikte, bütün **Mesnevî** şerhleri içinde dikkate alınması gereken şerhlerden biridir. **Tâlibî**'nin **Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî/Yetîmü'ş-Şürûh** adlı eseri ise, **Mesnevî**'nin üçüncü cildinin şerhidir.

Bursalı İsmail Hakkı'nın **Rûhü'l-Mesnevî**'si **Mesnevî**'nin birinci cildinin ilk 738 beytinin şerhini içermektedir. **Rûhü'l-Mesnevî** en ayrıntılı açıklamalara sahip şerhlerin başında

gelmektedir. **Bursalı İsmail Hakkı, Mesnevî**'den şerhini yapacağı Farsça beyti verdikten sonra, **Lügat-ı Hüsamî** ve **Lügat-ı Arabî** gibi değişik sözlükler yardımıyla beyitteki kelimelerin anlamlarını vererek şerhini yapmıştır. **Bursalı İsmail Hakkı, Mesnevî**'nin başlangıç kelimesi “bişnev”in ilk harfi “b” ile ilgili olarak ortaya koyduğu tespit ve değerlendirmeleri, ayrıca yaptığı tasavvufi açıklamaları ile de dikkat çekmektedir.

Mevlevî kimliği ile ön plana çıkan 18. yüzyıl divân şairi **Şeyh Gâlib**'in şerhi, **Yusûf Sîneçâk**'ın **Cezîre-i Mesnevi** adlı eserine yapılmıştır. Şeyh Gâlib'in eserinin tam adı, **Semâhatü Lemaâtı Bahru'l-Manevî bi-Şerhi Cezîreti'l-Mesnevî**'dir. **Cezîre-i Mesnevî**, 16. yüzyıl şairlerinden **Yusûf Sîneçâk**'ın **Mesnevî**'nin altı cildinden seçip bir araya getirdiği 366 beyitlik eserinin adıdır. **Şeyh Gâlib**, bu eserini Mevlevîliğin başlangıcında olanlar için kaleme aldığını belirtmiştir. **Şeyh Gâlib, Semâhatü Lemaâtı Bahru'l-Manevî bi-Şerhi Cezîreti'l-Mesnevî**'de her bir beytin hem **Mesnevî**'ye göre hem de **Cezîre**'ye göre, farklı şekilde yorumlanabileceğini söylemiştir.

Kaynak (Source):

- Ceyhan, Semih, “Mesnevî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara 2004, C.29, s.325-334.
- Çelebioğlu, Âmil, “Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1998.
- Çelik, İsa, “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Entitüsü Dergisi**, S.19, Erzurum, 2002.
- Demirel, Şener, “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Türkçe Şerhlerine Dair”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Eski Türk Edebiyatı Tarihi II**, Güz 2007, S.10, s.469-504.
- Gölpınarlı, Abdulkaki, **Fîhi Mâ-Fîh**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1959.
- Gölpınarlı, Abdulkaki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul, 1983.
- Gölpınarlı, Abdulkaki, **Mesnevi ve Şerhi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985, C.1.
- Güleç, İsmail, “Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri”, **Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies**, S. XXIV (2004), s. 159–179.
- Güleç, İsmail, “Mevlana'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler”, **İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri**, S.22 (Güz 2006), s.135–154.
- Güleç, İsmail, “Üç Asırda Ne Değişti? 17. ve 20. Asırlarda Yapılan Mesnevi Şerhlerini Karşılaştırma Denemesi”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I 24 Nisan 2006 Bildiriler**, haz. Hatice Aynur vd., İstanbul 2007, s. 80-97.
- İsmâîl Hakkı Bursevî, **Ruhu'l-Mesnevî I-II**, Matba-i Âmîre İstanbul, H.1287/M.1870.
- İsmâîl Hakkı Bursevî, **Ruhu'l-Mesnevî**, haz. İsmail Güleç, İnsan Yay., İstanbul, 2004.
- Karaismailoğlu, Adnan, **Mevlânâ ve Mesnevî**, C.I-II, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, **Mesnevî-i Şerîf Şerhi, Tercüme ve Şerhi I**, A. Avni Konuk, I.Cildi Yayına Hazırlayanlar, Dr. Selçuk Eraydın-Prof.Dr. Mustafa Tahralı, Gelenek Yay. İstanbul, 2004.
- Şeyh Gâlib, **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, haz. Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu, Mehmet Atalay, Atatürk Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 1996.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.2.2. Büyük Dini Klasiklerin Kaleme Alınması

Anahtar Kelimeler: İsmail Hakkı Burusevî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetnâme, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, Kadı İyaz, Fıkh-ı Ekber, Şifâ.

18. yüzyıl, dinî klasiklerin yazımının arttığı bir yüzyıldır. **Bursalı İsmail Hakkı** tasavvuf, edebiyat, şerh, Kur'ân tefsiri, fıkıh, hadis ve İslâm hukuku gibi alanlarda, Türkçe, Arapça ve Farsça yüzü aşkın eseriyle bu döneme damgasını vuran önemli şahsiyetlerdendir. **Bursalı İsmail Hakkı**, eserlerinde dinî ve tasavvufî bilgisini, âlim ve edebî kişiliğini, kültürünü ortaya koymuştur. **Tefsîr-i Rûhu'l-Beyân**, **Şerh-i Muhammediyye**, **Şerh-i Mesnevî**, **Şerh-i Pendi Attâr**, **Şerh-i Bostân**, **Şerh-i Hadîs-i Erba'în** Bursalı İsmail Hakkı'nın en tanınmış eserlerdir.

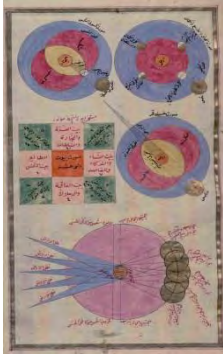
Bursalı İsmail Hakkı ile birlikte bu yüzyılın önemli şahsiyetlerden biri olan **Erzurumlu İbrahim Hakkı**, oğlu Seyyid Ahmed Nâimî için **Mârifetnâme** adlı eserini kaleme almıştır. Eserin tamamlanış tarihi 1170/1757'dir. **Mârifetnâme**, astronomi, anatomi, coğrafya, fıkıh, fizyonomi, geometri, ilm-i kıyâfet, matematik, mûsikî, tasavvuf, tefsîr, tıp, psikoloji gibi birçok konuyu içeren ansiklopedik bir kitaptır. Eser, bir mukaddime, üç ana bölüm ve bir hatimeden oluşmuştur. **Mârifetnâme**'nin mukaddimesi, dünya ve ahiret düzeninin kuruluş ve işleyişiyle ilgili âyetlerle başlamakta, kıyâmet alâmetleri, âhiret hâlleri ve mekânlarının anlatılışı ile bitmektedir. Ayrıca mukaddimede eski kozmografya bilgilerine de yer verilmektedir.

Birinci bölümde **Erzurumlu İbrahim Hakkı**, madde âleminin yaratılışı, akıllar, nefisler, felekler (burçlar ve gezegenler), dört unsur, çamurdan bitkiye ondan hayvana ve insana doğru gelişen bir devir nazariyesi, hendese (geometri) bilgileri, dünyanın küre şeklinde olması üzerinde durmuştur.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, ikinci bölümde fizyolojinin faydaları, fizyoloji yardımıyla insan bedeninin tanıtılması, organlar, beden-ruh ilişkileri hakkında bilgi vermiştir. **Marifetnâme**'nin ikinci bölümünün en dikkat çekici kısmı, ilm-i kıyâfet tekniğinin yani organların şeklinden hareketle kişinin ahlakının, huyunun ve yeteneklerinin nasıl anlaşıldığının anlatıldığı bölümdür.

Mârifetnâme'nin üçüncü bölümünde ise, Kur'ân'a, Sünnet'e uymanın ve namazı önemi, dünyanın geçiciliği vurgulanmış, sünnî tasavvuf anlayışı çerçevesinde tasavvuf kavram ve konuları, evliyanın vasıfları anlatılmıştır. Eserin hâtimesinde de toplum içinde her tür insanla yaşamak ve bu konuda Hz. Muhammed'i örnek almanın önemi üzerinde durulmuştur.

Mârifetnâme ile birlikte **Müstakimzâde Süleyman Sadeddin**, İmam-ı Azam'ın Arapça kaleme aldığı **Fıkh-ı Ekber**'ini ve **Şeyhüslislâm İshak Efendi** ise, **Kadı İyâz**'ın meşhur hadis kitabı **Şifâ**'yı Türkçeye 18. yüzyılda çevirmişlerdir.

Marifetnâme'den.jpg

Marifetnâme'den2.jpg

Kaynak (Source):

- Adivar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 1943.
Çelebioğlu, Âmil, **Erzurumlu İbrahim Hakkı**, Ankara 1988.
Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Marifetname**, sadeleştiren:Turgut Ulusoy, İstanbul 1974.
Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Marifetname**, haz. Durali Yılmaz-Hüsnü Kılıç, İstanbul 2003.
Gölpınarlı, Abdülbaki, “İbrahim Hakkı, Erzurumlu”, **Türk Ansiklopedisi**, C.XIX, s.507-508.
Namlı, Ali, “İsmail Hakkı Burusevî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, s.102-106.
Topaloğlu, Bekir, “Mârifetnâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.28, s.57-59.
Yavuz, Yusuf Şevki-Karadaş, Çağfer, “İsmail Hakkı Burusevî (itikadî görüşleri)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, 108-110.
Yurtsever, Murat, “İsmail Hakkı Burusevî (edebî yönü)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, s.107-108.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.3. 18.y.y.'da Tarih Yazıcılığı (Genel Değerlendirme)

Anahtar Kelimeler: vakanüvis, vakanüvislik geleneği, Nâimâ, Râşid, Mustafa Şefik, Küçük Çelebizâde İsmail Âsım, Arpaeminizâde Mustafa Sâmi, Hüseyin Şâkir, Mehmed Subhî, Çeşmizâde Mustafa Reşid.

18. yüzyıl tarih yazıcılığında, Divân-ı Hümâyûn'da bulunan vakanüvislik kaleminin önemi büyüktür. Vakanüvis, devletçe görevlendirilen tarih yazarıdır. Vakanüvislik ise, Osmanlı Devleti'nin resmî tarih yazıcılığı olarak tanımlanabilir. Bu gelenek, Osmanlıların tarihi yazıya geçirmekteki özenini de göstermektedir. Vakanüvislik, Kanunî Sultan Süleyman döneminde resmi bir kurum halini almıştır. Osmanlı tarihine ait bilgilerin en önemli bölümü vakanüvisler aracılığıyla günümüze ulaşmıştır.

İlk vakanüvis, **Mustafa Nâimâ**'dır. **Mustafa Nâimâ**, 1699-1703 yılları arasında vakanüvislik yapmıştır. Nâimâ, bu süre zarfında kaleme aldığı, **Ravzatü'l-hüseyin fî Hulâsât Ahbâr el-Hafıkayn** (Doğu ve Batının Haberlerinin Özeti Hakkında Hüseyin'in Bahçesi) veya yaygın adı ile **Nâimâ Tarihi**'nde 1591-1659 yılları arasındaki tarihî olayları konu etmiştir. Eserde devlet adamları, şeyhler ve âlimlerin biyografileri de verilmiştir.

Nâimâ'dan sonra bu göreve atanan ikinci isim **Masrafzâde Mustafa Şefik**'tir. **Masrafzâde Mustafa Şefik**, **Şefiknâme** adlı eserinde, 1703-1713 yıllarında sürdürdüğü vakanüvislik görevindeyken vuku bulan tarihî olayları kaleme almıştır.

Masrafzâde Mustafa Şefik'ten sonra 1714-1721 yılları arasında sarayda vakanüvislik yapan **Mehmed Râşid**, Nâimâ tarihinin devamı niteliğinde olan **Târîh-i Raşid**'inde 1660 ile 1721 yıllarına kadar olan zaman içinde meydana gelen olayları anlatmıştır. **Râşid**'den sonra vakanüvislik yapan **Küçük Çelebizâde İsmail Âsım**'ın **Âsım Târîh**'inde 1722-1730 yılları arasında meydana gelen tarihî olaylar kaydedilmiştir.

18. yüzyılın önemli edebî şahsiyetlerinden **Arpaeminizâde Mustafa Sâmi**, **Hüseyin Şâkir**, **Mehmed Subhî Âsım**'dan sonra 1730-1744 yılları arasında vakanüvislik görevini sürdürmüşlerdir. **Arpaeminizâde Mustafa Sâmi**, **Hüseyin Şâkir**, **Mehmed Subhî**'nin eserleri, **Târîh-i Sâmi**, **Şâkir** ve **Subhî** adıyla basılmıştır.

1744-1752 yılları arasında vakanüvislik yapan **Süleyman İzzî**, **Târîh-i İzzî**'yi, 1752-1766 yılları arasında bu görevi sürdüren **Mehmed Hâkim**, **Hâkim Tarihi**'ni kaleme almıştır. 1766 yılında bu makama getirilen **Çeşmizâde Mustafa Reşid**, 1768'e kadar vakanüvislik görevini sürdürmüş, bu dönem tarihî olaylarını **Çeşmizâde Târîh**'inde anlatmıştır. **Çeşmizâde Mustafa Reşid**'den sonra, 1768'de görevi **Musazâde Mehmed Abdullah** devralmıştır. İki yıl bu görevde kalan **Çeşmizâde Mustafa Reşid**'den sonra ise, **Sadullah Enverî** 1770-1792 yılları arasında vuku bulan tarihî olayları **Târîh-i Enverî** adlı eserinde yazmıştır.

Kaynak (Source):

Adivar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 2001.
Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (çev.C.Üçok), Ankara 1992.
Belge, Murat, **Osmanlıda Kurumlar ve Kültür**, İstanbul 2005.

Cemâleddin, **Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyîne-i Zürefâ)**, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2003.
Çeşmizâde Mustafa Reşid, **Çeşmizâde Tarihi**, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1959.
Kütükoğlu, Bekir, “vekayinüvis”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1986, C.13, s.271-287.
Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
Nâimâ, **Naimâ Tarihi**, haz. Zuhurî Danışman, İstanbul 1968, 6 C.
Şentürk, Atilla- Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.4. 18.y.y.'da Şiir (Genel Değerlendirme)

Anahtar Kelimeler: Nedîm, Şeyh Gâlib, Mahallî üslup, Hikemî Üslup, Sebk-i Hindî.

18. yüzyıl şair kadrosu bakımından klasik edebiyatın en zengin olduğu devresidir. 18. yüzyılda, şiirlerinde **Necîb** mahlasını kullanan **Sultan III.Ahmed** ve **İlhamî** mahlasıyla şiirler yazan **III.Selim**, edebî ve kültürel gelişime çok önem vermişler, etraflarında kültür muhitleri (çevreleri) oluşturmuşlardır. 18. yüzyıl Klasik Türk şiirinin en önemli şâirleri **Nedîm** ve **Şeyh Gâlib** bu iki padişah döneminde yetişmiştir.

17. yüzyıl Klasik Türk şiirine yön veren **Mahallî üslup**, **Hikemî üslup/tarz** ve **Sebk-i Hindî**'nin, 18. yüzyıl Klasik Türk şiirine etkilerinin devam ettiği görülmektedir. 18. yüzyılda Mahallî üslubun en önemli temsilcisi **Nedîm**'dir. **Nedîmâne** adı verilen kendine has üslubuyla **Nedîm**, neşeli ve coşkun gazelleriyle ve günlük hayatın sahnelerini canlı bir şekilde yansıttığı kasideleriyle 18. yüzyıla damgasını vurmuştur. Hayattan alınan zevk ve coşkunluk, **Lâle devri** şairi **Nedîm**'in şiirlerinin vazgeçilmezi olmuştur. **Nedîm**, yaşadığı dönemde üstat olarak kabul edilmesinin yanında kendinden sonraki şairleri de derinden etkilemiştir. Özellikle bu yüzyıl şairlerinden **İzzet Ali Paşa** sıkı bir **Nedîm** takipçisidir. **Nedîm** ile birlikte mahallî hayatı bütün çıplaklığıyla eserlerine yansıtan **Enderunlu Fâzıl**, özellikle **Hûbânâme** ve **Zenânâme**'de özgün konuların arayışı içinde olmuştur.

18. yüzyılda **Koca Râgıb Paşa**, **Seyyid Vehbî**, **Sünbülzâde Vehbî** ve **Fitnat Hanım**'ın **Nâbî** ile özdeşleşen hikemî üslup/tarzın etkisinde oldukları görülmektedir.

Bu yüzyılın **Nedîm**'le birlikte diğer zirve ismi **Şeyh Gâlib**'dir. İlham kaynağı **Mevlânâ**'nın **Mesnevî**'si olan **Şeyh Gâlib**, Sebk-i Hindî'nin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisidir. Divânı ile birlikte **Hüsn ü Aşk** mesnevisi onu zirveye taşımış, **Şeyh Gâlib** Klasik Türk şiirinin son temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

Divân şâirleri, bu yüzyılda sosyal hayat unsurlarını, konuşma diline ait kelimeleri şiirde bilinçli olarak kullanmışlardır. 18. yüzyılda en çok rağbet gören nazım şekli “gazel” olmakla birlikte, divân şairlerinin müşterek gazel yazmaya da rağbet ettikleri görülmüştür.

Gazelle birlikte, şarkı da 18. yüzyılda iyice yaygınlaşmıştır. Şarkının en güzel örneklerini **Nedîm** vermiştir. Bu yüzyılda **Nedîm**'in dışında **Şeyh Gâlib** ve **Enderunlu Fâzıl** gibi şairler de şarkı yazmıştır.

18. yüzyıl Klasik Türk şiirinin özelliklerinden biri de, bu dönemde yaşayan şairlerin **Bâkî**, **Fuzûlî**, **Şeyhülislâm Yahyâ**, **Sâbit**, **Nâbî** ve **Nef'î** gibi geçmiş yüzyıl şairlerine nazireler yazarak “nazire edebiyatı” meydana getirmiş olmalarıdır.

Divân-ı Şeyh Gâlib Divân-ı Nedîm.jpg Hüsn ü Aşk.jpg

Kaynak (Source):

- Aksoyak, İsmail Hakkı, “Müşterek Şiir Söyleme Geleneği”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, nr.8, Sivas, s.239-254.
- Akün, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.9, s.389-427.
- Akün, Ömer Faruk, “Fıtnat Hanım”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, C.13, s.39-46.
- Akün, Ömer Faruk, “Sünbül-zâde Vehbî”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, C.XI, s.238-242.
- Akün, Ömer Faruk, “Sürûrî Seyyid Osman”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1979, C.11, s.250-252.
- Altınay, Ahmed Refik, **Lale Devri**, haz. Ali Diriöz, Ankara 1973.
- Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1981.Batislam, Dilek, Beyzâdeoğlu, Süreyya, **Sünbül-zâde Vehbî Lutfiyye**, İstanbul 1996.
- Beyzâdeoğlu, Süreyya, **Sünbül-zâde Vehbî**, İstanbul 2000.
- Cengiz, Halil Erdoğan, **Divan Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1983.
- Çavuşoğlu, Mehmed, Nedîm’e Dair, **Türk Dili**, 1987, S.426, s.331-344.
- Dilçin, Cem, “Divan Şiirinde Gazel”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II Divan Şiiri**, S.415-417, s.78-247.
- Doğan, Muhammet Nur, **Şeyh Galib Hüsn ü Aşk Nesre Çeviri ve Notlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, İstanbul 1936, 2.C.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Nedim Divanı**, İstanbul 1972.
- Horata, Osman, “Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe:Lâle Devrinden Tanzimat’a Türk Edebiyatı”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.573-92.
- Horata, Osman, “Son Klasik Dönem Nazım”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul 1994.
- İpekten, Haluk, **Şeyh Galib, Hayatı Sanatı Eserleri**, Ankara, 2000.
- İpekten, Haluk-Mustafa İsen, “XVIII.Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.265-270.
- İsen, Mustafa- Ali Fuat Bilkan, **Sultan Şairler**, Ankara 1997.
- İsen, Mustafa, “Hoca Neş’et”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, C.18, s.191-192.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C.I-II, Ankara, 1995.
- Karahan, Abdulkadir, “Râgıb Paşa”, **İslam Ansiklopedisi**, C.IX, İstanbul 1997, s.594-598.
- Karahan, Abdulkadir, “Osman-zâde Tâ’ib”, **İslam Ansiklopedisi**, C.IX, İstanbul 1997, s.453-456.

- Kayaalp, İsa, “Kânî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, s.306-307.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıcından Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi**, Ankara 1970.
- Kortantamer, Tunca, “Nedîm’in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara 1993, s.337-390.
- Kortantamer, Tunca, “Nedîm’in Manzum Küçük Hikâyeleri”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara 1993, s.391-412.
- Köprülü, Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, haz. Prof.Dr. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Kut Günay, “18.Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa’da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.263-276.
- Küçük, Sabahattin, “Enderunlu Fâzıl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, C.XI, s.188-189.
- Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1988, C.1.
- Macit, Muhsin, **Nedîm Divanı**, Ankara 1997.
- Mazıoğlu, Hasibe, **Nedim’in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1999.
- Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
- Okçu, Naci, **Şeyh Galib, (Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî tahlili ve Divanının Tenkitli Metni)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.
- Pala, İskender, “Nazîm Yahyâ”, **TDEA**, İstanbul 1986, C.6, s.543-544.
- Şentürk, Ahmet Atilla, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1999.
- Şentürk, Ahmet Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2004.
- Tansel, Fevziye Abdullah, “Neş’et”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C.IX, s.212-214.
- Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri)**, S.415-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara, s.45-78.
- Yatman, Mustafa, **Osman-zâde Ta’ib Divânı’ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki-Karadaş, Cağfer, “İsmail Hakkı Burusevî (itikadî görüşleri)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, 108-110.
- Yorulmaz, Hüseyin, **Koca Ragıp Paşa**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.5. 18.y.y.'da Şiir ve Şiir Eleştirisi

Anahtar Kelimeler: 18. yüzyıl şuarâ tezkireleri, Haşmet, Senedü'ş-Şuarâ, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, Istilâhâtü'ş-Şiiriyye.

18. Yüzyıl Klasik Türk edebiyatında şiir ve şiir eleştirisi konusunda şuarâ tezkireleri en önemli kaynaklardır. Tezkire yazarlarının çoğunun şâir olduğu göz önünde bulundurulursa, tezkireler aynı zamanda “şiir eleştirisi terminolojisi”nin en eski kaynakları arasında sayılabilirler. Şuarâ tezkirelerinin asıl amacı şairler hakkında “biyografik” bilgi vermek olduğu için, şiir eleştirisi de modern eleştiriden farklı olarak şaire/şairlik gücüne (tab') odaklı olarak yapılmıştır.

18. yüzyılda şuarâ tezkirelerinin geneline bakıldığında, 16. yüzyıl tezkirelerinde olduğu gibi biyografik bilgilerin arttığı ve örnek şiir metinlerinin azaldığı görülmektedir. 18. yüzyıl tezkireleri, “tezkire dili” olarak adlandırılan “şiir eleştirisi terminolojisi” açısından da zengindirler.

Mûcib'in Tezkire-i Mûcib'i, Safayî'nin Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr'ı, Râmiz'in Âdâb-ı Zurefâ'sı, Sâlim'in Tezkire-i Şuarâ'sı, Bursalı Belîğ'in Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr'ı, Silahdârzâde Mehmed Emin'in Tezkire-i Şuâra'sı, Mustafa Safvet Efendi'nin Nuhbetü'l-Âsâr fi Fevâidi'l-Eş'ar'ı, Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'si, Âkif'in Mir'ât-ı Şi'r'i 18. yüzyıl şair tezkireleridir.

Şuarâ tezkireleri ile birlikte, **Haşmet'in Senedü'ş-Şuarâ'sı, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in Istilâhâtü'ş-Şiiriyye** şiir hakkında kaynak eserlerdir.

Haşmet'in **Senedü'ş-Şuarâ** adlı eseri, **Sadrazam Koca Ragıp Paşa** adına yazılmış ve ona sunulmuştur. Eser dört fikra ve bir hatimeden oluşmuştur. Birinci fıkra şiirin fazileti ortaya konmuş, fesahat ve belâğatin Arapça'ya mahsus olduğu belirtilmiştir. İkinci fıkra aruz kalıplarına uyan manzum ayet ve hadislerden örnekler verilmiştir. Bu fıkra Hz. Muhammed'in şiire verdiği önem de anlatılmıştır. Üçüncü fıkra Hz. Muhammed'in çevresinde bulunan şairlerden ve onun bu şairlere ettiği iltifatlardan bahsedilmiş, Hz. Muhammed'in **Kasîde-i Bürde** şairi Ka'b b. Züheyr'e hırkasını vermesi anlatılmıştır. Dördüncü fıkra, dört halifenin, Hz. Fâtımâ'nın, Hz. Âişe'nin, Hz. Hüseyin'in...vb. şiir söyledikleri delilleriyle ortaya konmuştur. **Haşmet**, hâtimede şiir kelimesindeki harflerin yerleri değiştirilince “arş ve şer” kelimelerinin ortaya çıkışının kerameti, şiir dinlemenin ve şairlere caize vermenin sünnet-i seniyye olduğu, sultanü'ş-şuarâ ittihaz etmenin (kabul etme, sayma) padişahlar için bir gelenek olduğu, ancak şairler sayesinde padişahların adının yaşayacağı gibi konulara değinmiştir.

Şiir konusunda başka bir kaynak eser **Müstakimzâde'nin Istilâhâtü'ş-Şiiriyye'sidir. Müstakimzâde, Istilâhâtü'ş-Şiiriyye'de** İslam akidesine göre şiir ve şairin konumu hakkında bilgi verdikten sonra, aruz, cinas, ihâm, kafiye, kaside, tahmis, takti gibi 59 edebî terimin tarifini yapmıştır.

Kaynak (Source):

Altun Kudret, **Tezkire-i Mucîb (İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük)**, Ankara 1997.
Arslan, Mehmet-İsmail Hakkı Aksoyak, **Haşmet Külliyyâtı**, Sivas 1994.

- Bursalı İsmail Belig, **Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr**, haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1985.
- Çapan, Pervin, **18.yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi**, Fırat Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 1993.
- Çapan, Pervin, **Safâyî Tezkiresi**, Ankara 2005.
- Erdem, Sâdık, **Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)**, Ankara 1994.
- Genç, İlhan, **Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**, Ankara 2000.
- İpekten, Haluk, **Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1988.
- Kılıç, Filiz, **XVII.yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Tolasa, Harun, **Sehî, Latifî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yayınları Ankara 2002.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğın her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.6. Dönemin Öne Çıkan Büyük Şairleri

Anahtar Kelimeler: Nedîm, Şeyh Gâlib, Koca Râgıb Paşa, Kânî, Osmanzâde Tâ'ib, Seyyid Vehbî, Sünbülzâde Vehbî, Hoca Neşet, Haşmet, Fıtnat Hanım, Enderunlu Fâzıl.

Dönemin ilk büyük şâiri **Nedîm** 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. **Nedîm**, **Nevşehirli Damat İbrahim Paşa** ve **Sultan III. Ahmed** zamanında, 1718 ile 1730 yılları arasında kapsayan Lâle devri adı verilen dönemde gözde isimlerden olmuştur. **Nedîm**'in en önemli eseri **Divân**'ıdır. Diğer eserleri ise **Safâyî Tezkiresi Takrizi**, Şehit Ali Paşa'ya yazılan dilekçesi ve **Nigârname**'dir. **Nedîm** asıl şöhretini, Nedîmâne üslubuyla yadığı gazel ve şarkılarıyla kazanmıştır. Bununla birlikte, Nedîm'in kasidelerinin nesip bölümlerinde günlük hayat sahneleri canlı bir şekilde yer almıştır. Nedîm, yaşadığı dönemde hem üstat olarak kabul edilmiş hem de kendisinden sonra birçok takipçisi olmuştur.

Bu yüzyılın **Nedîm**'le birlikte diğer zirve ismi **Şeyh Gâlib**'dir. Küçük yaşlarından beri Mevlevîlik çevresi içinde bulunan **Gâlib**'in, divânı ile birlikte dört eseri vardır. **Hüsn ü Aşk**, **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, **Er-Risâletü'l-Behiyye Fî Tarikatü'l-Mevleviyye** eserlerinin isimleridir. **Gâlib**'in ilham kaynağı **Mevlânâ**'nın **Mesnevîsi**'dir. Sebki Hindî'nin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi olan **Şeyh Gâlib**'in şiirlerinde güçlü sembollere, çözülmesi zor ifadelere rastlanır ve tasavvuf onun şiirinde önemli yer tutar. **Sâmî** de **Şeyh Gâlib** gibi Sebki Hindî'nin bu yüzyıldaki temsilcilerindedir.

18. yüzyılın önemli şâirlerinden biri de **Koca Râgıb Paşa**'dır. **Râgıb Paşa**'nın küçük divânının yanında birçok eseri vardır. **Mecmûa-i Râgıb Paşa**, **Arûz Risalesi**, **Münşeât-ı Râgıb** eserlerinden bazılarıdır. **Râgıb Paşa**, Nâbî üslubunun 18. yüzyıldaki en büyük temsilcisidir.

Dönemin bir diğer şâiri de **Tokatlı Kânî**'dir. **Kânî**'nin **Divân**'ı, **Münşeât**'ı ve **Hirrenâme**'si vardır. **Kânî** asıl şöhretini **Münşeât**'ıyla kazanmıştır. **Hirrenâme** ise bir hiciv şâheseridir. Yüzyılın önemli şâirlerinden **Seyyid Vehbî**'nin ise, **Divân**'ı, **Sûrnâme**'si ve **Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn**'i vardır.

18. yüzyılda resmi fermanla "reis-i şâirân" ilan edilen şâir **Osmanzâde Tâib**'dir. **Tâib**'in divânından başka birçok eseri vardır. Tarihle ilgili **Hadîkatü'l-Vüzerâ**, **Hadîkatü'l-Mülûk**, ahlakla ilgili **Hülâsâtü'l-Ahlâk** ve **Sıhhat-âbâd** isimli kırk hadis tercümesi eserleri arasında sayılır. **Tâib**, asıl ününü sosyal problemlere yönelik yaptığı eleştirileri içeren kaside ve kıtalarıyla sağlamıştır.

Sünbülzâde Vehbî'nin, **Sünbülzâde** ismini verdiği hacimli bir **Divân**'ı, **Lütfiyye** ve **Şevk-engîz** isimli mesnevîleri, **Münşeât**'ı, **Tuhfe** ve **Nuhbe** isimli manzum lügatı, **Farsça Divânçe**'si vardır. Vehbî'nin şiirlerinde mahalli öğeler önemli yer tutar. Onun şiirlerinde **Nedîm**, **Sâbit** ve **Nâbî** üsluplarının etkileri görülür.

18. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış şâirlerden biri de **Hoca Neş'et**'tir. **Hoca Neş'et**'in divândan başka **Tufân-ı Ma'rifet**, **Tercüme-i Dü-Beyt-i Câmi**, **Meslekü'l-Envâr** ve **Menbau'l-Esrâr**, **Muharrerât-ı Hüsnîyye-i Neş'et** adlı eserleri vardır. **Neş'et** asıl şöhretini şâirliğinden ziyade birçok önemli şâirin yetişmesine katkıda bulunması ve yazdığı mahlasnâmelerle kazanmıştır. Bir başka 18. yüzyıl divân şâiri **Haşmet**'tir. **Haşmet**'in

Divân'ı, Senedü'ş-Şuarâ, Vilâdet-nâme, İntisâbu'l-Mülûk, Şehâdet-nâme, Sûrnâme gibi eserleri vardır.

Fıtnat Hanım ise, **Nâbî, Râgıb Paşa** çizgisinde şiirler yazmıştır. Lâle devrinde yaşamış şâirlerden biri olan **İzzet Ali Paşa'nın Divân'ı** ve **Nigârname'si** vardır. Şiirlerinde, **Nedîm** takipçisidir.

Sosyal hayatı bütün çıplaklığıyla eserlerine yansıtan **Enderunlu Fâzıl'ın, Divân'ı, Defter-i Aşk, Hûbânnâme, Zenânnâme** ve **Çenginâme** isimli manzum eserleri vardır. Fâzıl, eserlerinde klasik konulardan ziyade, farklı konulara yönelmiştir.

Dürrî ve **Sürûrî** manzum tarih düşürmede asrın en önemli temsilcileridir. **Nazîm Yahyâ**, 200'e yakın na'tıyla edebiyatımızın en çok na't yazan şâir ünvanını taşıyan şairidir. **Vahîd Mahtûmî** ise, heceyle yazdığı şiirleri ve şarkılarıyla şöhret bulmuştur. Bu yüzyılın hiciv ve hezel vadisinin başka bir önemli ismi **Hevâyî**'dir.

Esrâr Dede, Münîf, Neylî, Âtîf Efendi, Hâtem, Nevres-i Kadîm, Hâzık, Nâşid, Pertev, Mevlvî Şeyhi Enis Dede, Sâkıb Dede, Sâlim, Kırımlı Rahmî, Râtîb Ahmed Paşa, Şeyhülislam Es'ad, Beylikçi İzzet, Darendeli Bekâyî yüzyılın diğer şairleridir.

Kaynak (Source):

Akün, Ömer Faruk, "Fıtnat Hanım", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.XIII, İstanbul 1995, s.39-46.

Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1981.

Cengiz, Halil Erdoğan, **Divan Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1983.

Coşkun, Menderes, "Son Klasik Dönem: Nesir", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.

Ergun, Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, İstanbul 1936, 2.C.

Horata, Osman, **Esrar Dede Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Divanı**, Ankara, 1998.

Horata, Osman, "Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe:Lâle Devrinden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", **Türkler**, C.XI, Ankara 2002, s.573-92.

Horata, Osman, "Son Klasik Dönem Nazım", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.

İpekten, Haluk, **Şeyh Galib, Hayatı Sanatı Eserleri**, Ankara, 2000.

İpekten, Haluk-İsen, Mustafa, "XVIII.Yüzyıl Divan Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.265-270.

İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C.I-II, Ankara, 1995.

Karahan, Abdulkadir, "Râgıb Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C.IX, s.594-598.

Karahan, Abdulkadir, "Osman-zâde Tâ'ib", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C.IX, s.453-456.

Kayaalp, İsa, "Kânî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, s.306-307.

Kocatürk, Vasfî Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıcından Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi**, Ankara 1970.

Kortantamer, Tunca, "Nedîm'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler", **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara 1993, s.337-390.

Köprülü, Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, haz. Prof.Dr. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Kut Günay, “18.Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa’da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.263-276.

Küçük, Sabahattin, “Enderunlu Fâzıl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, C.XI, s.188-189.

Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1988, C.1.

Mazıoğlu, Hasibe, **Nedim’in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Akçağ Yay,Ankara 1992.

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1999.

Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Şentürk, Ahmet Atilla, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1999

Şentürk, Ahmet Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2004.

Tansel, Fevziye Abdullah, “Neş’et”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C.IX, s.212-214.

Yatman, Mustafa, **Osman-zâde Ta’ib Divânı’ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Yorulmaz, Hüseyin, **Koca Ragıp Paşa**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.7. 18.y.y.'da Klasik Mesnevi'de/Roma'da Büyük Yenilik

Anahtar Kelimeler: Enderunlu Fâzıl, Sünbülzâde Vehbî, Hûbânnâme, Zenânnâme, Defter-i Aşk, Şevk-engîz.

18. yüzyılda **Enderûnlu Fâzıl**'ın **Defter-i Aşk**, **Hûbânnâme** ve **Zenânnâme** mesnevilerinde, **Sünbül-zâde Vehbî**'nin **Şevk-engîz** adlı mesnevisinde mahallî üslubun (şirde yerli konulara yönelme, Türkçe kelime, atasözü ve deyimlere daha çok yer verme) etkileri ve cinsel içeriğin ön plana çıktığı görülmektedir.

Defter-i Aşk, **Hûbânnâme** ve **Zenânnâme** adlı eserleriyle mesnevinin konusunda yenilik yapmaya çalışan **Enderunlu Fâzıl**, klasik mesnevi konularından sıyrılarak yaşadığı hayatı realist bir şekilde eserlerine taşımıştır. 438 beyitten oluşan **Defter-i Aşk** adlı mesnevisinde **Fâzıl**, sonradan pişman olduğu ve tövbe ettiği aşk maceralarını anlatmıştır. **Hûbânnâme** adlı 796 beyitten oluşan mesnevisinde ise şair, Hindistan, İran, Bağdat, Mısır, Habeş, Yemen, Cezayir, Tunus, Şam, Halep, Anadolu, Rumeli, Adalar, İstanbul, Rum, Ermeni, Yahudi, Çingene, Tatar, Arnavut, Boşnak, Gürcü, Çerkes, Fransa Flemenk, İspanya, İngiliz, Avusturya, Rus, Yeni Dünya (Amerika) gibi farklı coğrafya, millet ve dinden erkekleri anlatmıştır.

Hûbânnâme'ye göre daha çok ilgi gören **Zenânnâme**'sinde **Enderunlu Fâzıl**, Hindistan, Acem, Bağdat, Mısır, Sudan, Habeşistan, Yemen, Fas, Cezayir, Tunus, Şam, Halep, Anadolu, Akdeniz Adaları, Kıbrıs, İspanya, İstanbul, Polonya, Avusturya, Amerika, Rusya, Rum, Ermeni, Yahudi, Çingene, Rumeli, Arnavut, Boşnak, Tatar, Gürcü, Çerkes, Bulgar, Hırvat, İngiliz gibi farklı coğrafya, millet ve dinden kadınları konu etmiştir. 1883'te basılan **Zenânnâme** müstehçen bulunarak toplatılmıştır, ayrıca **J. Decourdemanche** tarafından "Le Livre des Femmes" adıyla Fransızca'ya tercüme edilerek 1879 yılında Paris'te de yayınlanmıştır.

Sünbülzâde Vehbî'nin **Şevk-engîz**'i ise, kadın veya oğlanlardan hangisinin daha "uygun" cinsellik nesnesi olduğunu konu edinen bir mesnevidir. Mesnevide, "ithaf", "sebeb-i telif", "dua" ya da "medhiye" bölümleri de yer almamıştır. 779 beyitten oluşan bu eserde iki kişiden biri kadınlara (Suyolcuzâde), diğeri ise erkeklere (Kazıkçı Yeğeni) düşkündür. Münazara şeklinde yazılan eserin sonunda Suyolcuzâde ve Kazıkçı Yeğeni, bir şeyhe sığınarak ilahi aşka yönelmişlerdir. Pek çok nüshası bulunan **Şevk-engîz**, **Enderunlu Fâzıl**'ın **Defter-i Aşk**, **Hûbânnâme**, **Zenânnâme** ve **Çenginâme** adlı eserleri ile birlikte 1839'da İstanbul'da basılmıştır. 1839 yılındaki bu baskı **Reşit Paşa** tarafından toplatılmıştır.

Hûbânnâme'den mirasyedi genç.jpg Hûbânnâme'den İngiliz Erkeği.jpg Zenânnâme'den İngiliz Kadını.jpg

Kaynak (Source):

- Beyzadeoğlu, Süreyya, **Sünbülzade Vehbi, Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanından Seçmeler**, İstanbul, 1993.
- Bingölçe, Filiz, **Zenânnâme/Kadınlar Kitabı-The Book of On Women**, Altüst Yayınları, Ankara 2006.
- Çelebioğlu, Âmil, **Türk Edebiyatında Mesnevî**, İstanbul, 1999.
- Enderunlu Fâzıl, **Zenân-nâme**, Ali Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1869.
- Gibb, E.J.Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi**, C.III-V, terc. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları Ankara 1999.
- Horata, Osman, “Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe: Lâle Devrinden Tanzimat’a Türk Edebiyatı”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.573-592.
- Horata, Osman, “Son Klasik Dönem: Nazım”, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.
- Küçük, Sabahattin, “Enderunlu Fâzıl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.XI, İstanbul 1995, s.188-189.
- Külekçi, Numan, **XI-XX.Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Erzurum 1999, 2 C.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Öztürk, Nebiye, **Zenânnâme Enderûnlu Fâzıl**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2002.
- Pala, İskender, “Fâzıl (Enderûnlu)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.3, s.274-275.
- Schmidt, Jan, “Sünbülzâde Vehbî’s Şevk-engîz, An Ottoman Pornographic Poem”, **Turcica** 25 1993, s.9-37.
- Sünbülzâde Vehbî, **Şevkengîz**, İstanbul, Ali Rıza Efendi Matbaası, 1869.
- Sürelli, Bahadır, **XVIII.Yüzyıl Osmanlı Şiirinde Değişim ve Sünbül-zâde Vehbî’nin Şevk-engîz’i**, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.
- Şentürk, Atilla-Kartal, **Ahmet, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.
- Ünver, İsmail, “Mesnevi”, **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri)**, S.415-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara, s.45-78.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.8. 18.y.y.'da Hikaye Külliyyatları

Anahtar Kelimeler: 18. yüzyıl, mensur hikâye, Muhayyelât, Giritli Ali Aziz Efendi, Letâif-i Bahrî, Letâif, Bülbüliyye.

18. yüzyılda te'lif, tercüme veya derleme yoluyla mensur hikâyeler ve hikâye mecmuaları kaleme alınmıştır. 18. yüzyılda mensur olarak kaleme alınan hikâyelerin en orijinal örneğini **Giritli Ali Aziz Efendi** vermiştir. **Giritli Ali Aziz Efendi**'nin 18. yüzyılın sonlarında yazdığı (1797) **Muhayyelât/Muhayyelât-ı Ledünn-i İlahî** adlı eseri, geleneksel hikâye ile modern anlatı tarzı arasında bir yere sahiptir. Eser, 1268(1852/3)'de yayımlanmıştır. Sözlü kültürle yazılı kültür arasında bir geçiş eseri olan **Muhayyelât**'ta **Binbir Gece ve Binbir Gündüz Masalları**yla birlikte Türk masallarının da izleri görülür. Kitabın önsözünde kendisinin açıkça belirttiğine göre **Aziz Efendi**, **Hulâsatü'l-Hayâl** ve **İbretnüma** adlı eserleri, **Binbir Gece Masalları**'nı okumuş ve bu eserlerden etkilenerek **Muhayyelât**'ı yazmaya başlamıştır. **Muhayyelât**, üç hayâlden oluşmuştur. I.Hayâl'de İsfahan hükümdarının oğlu Kamercan ile Çin Şahının kızı Gülrüh'un maceraları, II. Hayâl'de Atina'da Hacı Lebib'in oğlu Cevad ile Ebu Ali Sina'nın maceraları, III. Hayâl'de ise Şeyh İzzettin'in maceraları çerçevesinde, "Şehzade Naci Billah" ve Şahide Hikâyesi", "Sitti Emine Hikâyesi" ve "Recep Beşe Hikâyesi" anlatılmıştır. Farklı coğrafyalarda geçen bu hikâyelerde ahlakî, dinî, sosyal pek çok konuya değinilmiş, 18.yüzyıl Osmanlı toplumunun gelenekleri, giyim-kuşam ve yeme-içme adâbı gibi birçok konu da sergilenmiştir.

18. yüzyılın başlarında **Letâif-i Bahrî** ve **Letâ'if** adlı iki hikâye mecmuası yazılmıştır. **Letâif-i Bahrî**, eğlenceli, güldürücü ve ibret verici hikâyelerin anlatıldığı dört fasıldan oluşmuş bir mecmuadır. Müneccim **Derviş Ahmed Dede** tarafından yazılan **Letâif** de küçük hikâyelerden oluşmuş bir hikâye mecmuasıdır. 18. yüzyılda ayrıca derleme yoluyla **Abdullatif Râzî** tarafından kaleme alınan **El-Fülkü'l-Meşhûn bi-Lü'lü'i'l-Meknûn**, Sultan III.Ahmed'e sunulmuştur. Eser 350'nin üzerinde hikâyeden oluşmuştur. **Şakâyk-ı Nu'mâniye**, **Sirâcu'l-Kulûb**, **Târih-i Vassâf**, **Bostân**, **Ravzatu's-safâ**, **Nasihatu'l-Mülûk**, **Nefâhatü'l-Üns...** vb. pek çok eserden derlenen hikâyeler, kıssadan hisse çıkartılabilecek şekilde yazılmıştır.

Bu yüzyılda **Birrî**, alegorik, didaktik ve tasavvufi bir eser olan **Bülbüliyye**'yi yazmıştır. **Birrî**'nin **Bülbüliyye**'si, **Ömer Fuadî**'nin **Attâr**'ın **Bülbülname** adlı eserinden ilham alarak kaleme aldığı manzum **Bülbüliyye**'nin nesre aktarılmış şeklidir. Aşk ve vahdet (birlik) temasının işlendiği **Bülbüliyye**'de, Bülbül'ün aşkla inlemesinden rahatsızlık duyan kuşların, bülbülü Süleyman Peygamber'e şikâyet etmeleri ve bülbülün de aşk şarabı içtiğinden böyle inilti çıkarıldığı anlatılmış, durumu anlayan şikâyetçi kuşların bülbülden özür dilemesiyle de eser son bulmuştur.

Kaynak (Source):

Gökalp, Gonca, "Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1999 Özel Sayı, s.185-202.

Kabaklı, Ahmet, **Muhayyelât-ı Aziz Efendi**, Tercüman Binbir Temel Eser, İstanbul 1973.

Kavruk, Hasan-Pala, İskender, "Hikaye, Divan Edebiyatında Hikaye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, C.17, s. 491-493.

Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, İstanbul 1998.

- Kavruk, Hasan, "Klasik Türk Edebiyatında Hikâyenin Tarihî Gelişimi Hakkında", **Galender, Aylık Kültür Sanat Edebiyat ve Fikir Dergisi 1 (Aralık)**, 2003, s. 13-16.
- Kavruk, Hasan, "Mensur Hikayeler", **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.561-564.
- Levend, Âgâh Sırrı, "Divan Edebiyatında Hikaye", **TDAY Belleten**,1967, s.71-117.
- Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1984, C.1.
- Tietze, Andreas, "Aziz Efendi's Muhayyelat", **Oriens**, I, 1948, s.248-329.
- Yazar, İlyas, **Ömer Fuâdî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Metni**, İstanbul, 2001.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.9. 18.y.y.'da Nesir (Genel Değerlendirme)

Anahtar Kelimeler: münşeat, sefâret-nâme, sûrname, tarih, tezkire, vefeyâtnâme

18. yüzyıl nesir sahasında biyografik eserler, tarihler, sûrnâmeler, sefâretnâmeler, münşeatlar, dinî ve ahlakî eserler kaleme alınmıştır. Bu yüzyılda genel biyografi alanında, 16. yüzyılda kaleme alınmış **Taşköprüzâde'nin Eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye** adlı eserine **Uşşâkî-zâde Seyyid İbrâhim Hasîbî, Şeyhî Mehmed Efendi ve Fındıklı İsmet** tarafından zeyil (ek) yazılmıştır.

Vefeyâtnâme türündeki eserleri de biyografik eserler içine değerlendirmek gerekir. **Vefeyât**, vefat kelimesinin çoğul şeklidir. Biyografik eserler içinde de değerlendirilebilecek olan bu tür eserlerde, bahsedilen kişinin ölüm tarihi ve defnedildiği yer hakkında bilgi verilir. **Ayvasarayî Hâfız b.İsmail**'in bu türde iki eseri vardır. Bunlardan biri, Osmanlı padişahları ve devlet adamlarının bahis konusu edildiği **Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl**; diğeri de şeyhler, şâirler hakkındaki **Vefeyât/Tezkire-i Ayvansarayî**'dir. Bursalı İsmail Belîğ'in vefeyâtnâme türündeki eseri **Gülzâr-ı Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân** Bursa'da doğup büyüyen ve buraya yerleşen padişah, şehzade, vezir, din adamı, bilgin, şâir ve diğer tanınmış kişilerin biyografilerine ve ölüm tarihlerine yer verir.

18. yüzyılda şâir biyografilerini içeren tezkireler de kaleme alınmıştır. Bu tezkireler, 17. yüzyıldaki antolojik tezkirelerden farklı olarak, biyografi ağırlıklıdır. **Mûcib**'in **Tezkire-i Mûcib**'i, **Safayî**'nin **Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr**'ı, **Râmiz**'in **Âdâb-ı Zurefâ**'sı, **Sâlim**'in **Tezkire-i Şuarâ**'sı, **Bursalı Belîğ**'in **Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr**'ı, **Silâhdârzâde Mehmed Emin**'in **Tezkire-i Şuâra**'sı, **Mustafa Safvet Efendi**'nin **Nuhbetü'l-Âsâr fi Fevâidi'l-Eş'ar**'ı, **Esrâr Dede**'nin **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**'si, **Âkif** 'in **Mir'ât-ı Şi'r**'i 18. yüzyıl şâir tezkireleridir.

Bunların dışında, padişahların, vezirlerin, şeyhülislamın hayat hikâyelerinin anlatıldığı biyografik eserlere örnek olarak **Osmanzâde Ahmed Tâib**'in **Hadîkatü'l-Mülûk ve Hadîka-tü'l-Vüzerâ**'sını verebiliriz. **Müstakimzâde Süleyman Şemseddin, Devhatü'l-Meşâyh**'inde ise, Osmanlı şeyhülislamının biyografilerini anlatılmıştır.

18. yüzyılda vakanüvislik geleneğine bağlı olarak yazılan tarih kitaplarının sayısında ciddi bir artış görülmektedir. **Masrafzâde Mustafa Şefîk**'in, **Şefiknâme**'si, **Mehmed Râşid**'in, **Târîh-i Raşid**'i, **Küçük Çelebizâde İsmail Âsım**'in **Âsım Târîh**'i, **Süleyman İzzî**'nin, **Târîh-i İzzî**'si, **Mehmed Hâkim**'in **Hâkim Tarihi**, **Çeşmizâde Mustafa Reşid**'in **Çeşmizâde Târîh**'i, **Sadullah Enverî**'nin **Târîh-i Enverî**'si bu yüzyılın tarih kitaplarıdır.

Bu asırda Türk edebiyatında yazılmış on üç mensur sûrnâmenin sekizi kaleme alınmıştır. 18. yüzyılda yazarı bilenen sûrnâmeleri, **Seyyid Vehbî, Hâzık, Haşmet ve Melek İbrahim** kaleme almıştır. Bunlardan **Seyyid Vehbî, Sûrnâme**'sinde III. Ahmed'in dört şehzâdesi için 1720 yılında yapılan sünnet merasimini anlatır.

Bu dönemde birçok sefâretnâme yazılmıştır. Bunların en önemlilerinden biri **Yirmisekiz Çelebi Mehmed** tarafından yazılıp **III.Ahmed**'e ve **Sadrâzam Damat İbrahim Paşa**'ya sunulan **Fransa Sefâretnâmesi**'dir. Bu eser, Batıyla temasın ilk ürünü olması açısından önemlidir. **İbrahim Hanif** ve **Mehmed Edîb** de hac yolculuklarını kaleme almıştır. Bu eserler de sefâretnâme özelliği gösterir.

18. yüzyılda münşeâtler yazılmaya devam etmiştir. **Kânî**'nin münşeâtı bu türün önemli örneklerinden biridir. **Defterdâr Sarı Mehmed Paşa**'nın 1714-1717 yılları arasında kaleme aldığı **Nesâyihu'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ** bu türün en meşhur örneklerindedir. Dokuz bölüm ve iki zeyil den (ek) oluşan eser, devlet idaresine dairdir.

Bu dönemde dinî-tasavvufî vadide mensur eser veren iki ünlü isim **Erzurumlu İbrahim Hakkı** ve **Bursalı İsmail Hakkı**'dır. **İbrahim Hakkı**'nın **Marifetnâme**'si 1757 yılında kaleme alınmıştır. **Marifetnâme**, çeşitli konuları ihtiva eden ansiklopedik bir eser hüviyetindedir. **Bursalı İsmail Hakkı** ise, tasavvuf, edebiyat, şerh, Kur'ân tefsiri, fıkıh, hadis ve İslâm hukuku gibi alanlarda, Türkçe, Arapça ve Farsça yüzü aşkın eseriyle bu döneme damgasını vuran önemli şahsiyetlerdendir. Bursalı **İsmail Hakkı**'nın ise en meşhur eseri **Rûhu'l-Beyân**'dır. 18. yüzyılda şerhlerin yazılmaya devam ettiğini görüyoruz. **Şeyh Gâlib**'in **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**'si **Hoca Neş'et**'in **Terceme-i Şerh-i Dü-Beyt-i Molla Câmi**'i, **Kâmî**'nin **Şerh-i Hicv-i Şinâsî**'si bunlardan bazılarıdır.

Kaynak (Source):

- Adıvar, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 1943.
- Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.
- Altun Kudret, **Tezkire-i Mucîb (İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük)**, Ankara 1997.
- Arslan, Mehmet, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri)**, Ankara 1999.
- Arslan, Mehmet-İsmail Hakkı Aksoyak, **Haşmet Külliyyâtı**, Sivas 1994.
- Atlansoy, Kadir, **Bursa Şâirleri Bursa Vefeyât-nâmelerindeki Şâirlerin Biyografileri**, Bursa, 1997.
- Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (çev.C.Üçok), Ankara 1992.
- Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1981.
- Bursalı İsmail Belig, **Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr**, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1985.
- Bursalı İsmail Belig, **Gülzâr-ı Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1998.
- Coşkun, Menderes, "Son Klasik Dönem: Nesir", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.
- Coşkun, Menderes, **Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Çapan, Pervin, **18.yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi**, Fırat Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 1993.
- Çapan, Pervin, **Safâyî Tezkiresi**, Ankara 2005.
- Çelebioğlu, Âmil, "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul 1998.
- Çelebioğlu, Âmil, **Erzurumlu İbrahim Hakkı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Çelik, İsa, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Entitüsü Dergisi**, S.19, Erzurum, 2002.
- Çıpan, Mustafa, "Belig, İsmail", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, C.V s.415-416.
- Erdem, Sâdık, **Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)**, Ankara 1994.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Marifetname**, sadeleştiren: Turgut Ulusoy, İstanbul 1974.

- Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Marifetname**, haz. Durali Yılmaz-Hüsnü Kılıç, İstanbul 2003.
- Genç, İlhan, Esrar Dede, **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**, Ankara 2000.
- Gökdoğan, Melek Dosay, “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.175-209.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mesnevi ve Şerhi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C.1, 1985.
- Güleç, İsmail, “Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri”, **Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies**, XXIV, 2004, s. 159–179.
- Güleç, İsmail, “Mevlana’nın Mesnevî’sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler”, **İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri**, S. 22 (Güz 2006), s.135–154.
- Horata, Osman, “Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe:Lâle Devrinden Tanzimat’a Türk Edebiyatı”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.573-92.
- İsmâîl Hakkı Bursevî, **Ruhu’l-Mesnevî I-II**, Matba-i Âmîre İstanbul, H.1287/M.1870.
- İsmâîl Hakkı Bursevî, **Ruhu’l-Mesnevî**, haz. İsmail Güleç, İnsan Yay., İstanbul, 2004.
- İpekten, Haluk, **Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1988.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul 1994.
- İpekten, Haluk, **Şeyh Galib, Hayatı Sanatı Eserleri**, Ankara, 2000.
- İpekten, Haluk- Mustafa İsen, “XVIII.Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1998, s.265-270.
- İsen, Mustafa, “Hoca Neş’et”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, C.18, s.191-192.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, Ankara, 1995, C.I-II,
- Kayaalp, İsa, “Kânî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, s.306-307.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıcından Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi**, Ankara 1970.
- Kut Günay, “18.Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, **Osmanlılarda ve Avrupa’da Çağdaş Kültürün Oluşumu**, İstanbul 1986, s.263-276.
- Kut, Günay, “Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüşhaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî”, **Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Harvard 2000, Volume 24/III, s.151-227.
- Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1988, C.1.
- Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1999.
- Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.
- Şentürk, Ahmet Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2004
- Şeyh Gâlib, **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, haz. Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu, Mehmet Atalay, Atatürk Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay. Erzurum 1996.
- Tansel, Fevziye Abdullah, “Neş’et”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C.IX, s.212-214.
- Topaloğlu, Bekir, “Mârifetnâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.28, s.57-59.
- Unat, Faik Reşat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri**, Ankara, 1992.
- Vehbî, **Surname-i Vehbî**, (haz. Stephane Yerasimos, Doğan Kuban, Metol Tulum, Robert Bragner), Ertuğ&Kocabıyık Publications, Bern 20001, 3C.
- Yavuz, Yusuf Şevki-Karadaş, Çağfer, “İsmail Hakkı Burusevî (itikadî görüşleri)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, 108-110.
- Yurtsever, Murat, “İsmail Hakkı Burusevî (edebî yönü)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, s.107-108.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.6.10. 18.y.y.'da Sözlük ve Biyografi Çalışmaları

Anahtar Kelimeler: 18. yüzyıl, Lehcetü'l-Lügat, manzum sözlük, Tuhfe-i Vehbî, Nuhbe-i Vehbî, biyografi, tezkire, vefeyât-nâme

18. yüzyıl Osmanlı sahasında Türkçe kelimelerin madde başı olarak verildiği ilk sözlük olan **Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Lehcetü'l-Lügat**'i kaleme alınmıştır. 1732 yılında yazılmış

olan eser 1844 yılında basılmıştır. Türkçeden Arapça-Farsçaya olan bu sözlükte, alıntı kelimeler, Türkçedeki kullanımlarına göre, örneğin fâ'ide değil fayda, tüfenk değil tüfek biçiminde alınmıştır.

Lehçetü'l-Lügat ile birlikte 18. yüzyılda manzum birçok sözlük kaleme alınmıştır. Bunlardan ikisi **Sünbül-zâde Vehbî**'nin **Tuhfe-i Vehbî** ve **Nuhbe-i Vehbî** adlı sözlükleridir. 18. yüzyılda, **Tuhfe-i Vehbî** en çok ilgi gören sözlükler arasındadır. Eserin ilk baskısı **Sünbül-zâde Vehbî** hayattayken 1798 yılında yapılmıştır. **Vehbî**, resmi bir ziyaret için gittiği İran'da edindiği bilgileri oğlu Lutfullah'la paylaşmak için bu eseri kaleme almıştır. Tuhfe, 882 beyitten oluşmaktadır. Eser, besmelenin ardından mesnevî tarzında kaleme alınmış 93 beyitlik bir hamdele, salvele ve sebeb-i telifle başlar. Sözlük kısmı 58 kıt'adan oluşmaktadır. Sonda 201 beyitten oluşan Istılâhat-ı Acem başlığını taşıyan mesnevî yer almıştır. Tuhfe-i Vehbî'ye çeşitli zamanlarda şerh, hâşiye ve fihristler de yazılmıştır.

Nuhbe-i Vehbî ise, Vehbî'nin incelediği 120 eserin özetini içeren Arapça-Türkçe bir manzum sözlüktür. III.Selim'e sunulmuştur. Bu eser de Vehbî hayattayken 1805 yılında basılmıştır.

Vehbî'nin eserleri ile birlikte, bu yüzyılda Arapça-Farsça-Türkçe kaleme alınan sözlükler de vardır. **Abdurrahman Zâhidî-i Konevî**'nin **Tevfiye**'si, **Osman Şâkir b. Mustafa-yı Bozokî**'nin **Müselles-nâme-i Şâkir**'i ve **Eşref Feyzî**'nin **Tuhfe-i Şâhidî**'ye nazire olan **Lugat-ı Feyzî**'si Arapça-Farsça-Türkçe olarak yazılmışlardır. Başka bir **Tuhfe-i Şâhidî** naziresi ise, **Mustafa Keskin b. Osman** tarafından yazılan **Manzûme-i Keskin**'dir. **Antakyalı Şeyh Ahmed** tarafından yazılan **Se-Zebân** hem Arapça-Farsça-Türkçe manzum bir sözlük hem de bir gramer kitabıdır. Bu yüzyılda sıbyan mekteplerinde öğrencilerin Farsça'yı öğrenmelerine katkı sağlamak için **Mustafa İlmî b. İbrahim** tarafından **Tuhfetü'l-İhvân ve Hediye-tü's-Sıbyân** adıyla Farsça-Türkçe manzum bir sözlük yazılmıştır. Ayrıca bu yüzyılda diğer sözlüklerden farklı olarak İtalyanca, Latince ve Rumca dillerinden kelimeleri ihtiva eden **Esrâr Dede**'nin **Lügat-ı Talyan**'ının da tarihî bir değeri vardır.

18. yüzyılda manzum sözlüklerle birlikte biyografik eserler de kaleme alınmıştır. Şair biyografilerini içeren 18. yüzyıl tezkireleri **Mûcib**'in **Tezkire-i Mûcib**'i, **Safayî**'nin **Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr**'ı, **Râmiz**'in **Âdâb-ı Zurefâ**'sı, **Sâlim**'in **Tezkire-i Şuarâ**'sı, **Bursalı Belig**'in **Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr**'ı, **Silahlârzâde Mehmed Emin**'in **Tezkire-i Şuarâ**'sı, **Mustafa Safvet Efendi**'nin **Nuhbetü'l-Âsâr fi Fevâidi'l-Eş'âr**'ı, **Esrâr Dede**'nin **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**'si, **Âkif** 'in **Mir'ât-ı Şi'r**'idir.

18. yüzyılda genel biyografî alanında Şakâyık zeyilleri yazılmaya devam etmiştir. **Uşşâkî-zâde Seyyid İbrâhim Hasîbî**, **Şeyhî Mehmed Efendi** ve **Fındıklı İsmet Efendi Şakâyık zeyli** yazmışlardır.

Vefeyâtnâme türündeki eserleri de biyografik eserler içine değerlendirmek gerekir. **Vefeyât**, vefat kelimesinin çoğul şeklidir. Biyografik eserler içinde de değerlendirilebilecek olan bu tür eserlerde, bahsedilen kişinin ölüm tarihi ve defnedildiği yer hakkında bilgi verilir. **Ayvasarayî Hâfız b. İsmail**'in bu türde iki eseri vardır. Bunlardan biri, Osmanlı padişahları ve devlet adamlarının bahis konusu edildiği **Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl**; diğeri de şeyhler, şâirler hakkındaki **Vefeyât/Tezkire-i Ayvasarayî**'dir. **Bursalı İsmail Belig**'in vefeyâtnâme türündeki eseri **Gülzâr-ı Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân** Bursa'da doğup büyüyen ve buraya yerleşen padişah, şehzade, vezir, din adamı, bilgin, şair ve diğer tanınmış kişilerin biyografilerine ve ölüm tarihlerine yer verir.

Bunların dışında sultan ve vezirlerin biyografilerinin anlatıldığı eserlerin en önemlilerinden biri **Osmanzâde Ahmed Tâib**'in **Hadîkatü'l-Mülûk**'udur. **Hadîkatü'l-Mülûk**'ta **Tâib**, Osman Gazi'den II. Mustafa'ya kadar 22 sultanın biyografilerine yer vermiştir. **Hadîka-tü'l-Vüzerâ** isimli eserinde de **Tâib**, sadarete bulunan 108 devlet adamının biyografisini yazmıştır. **Müstakimzâde Süleyman Şemseddin**'in **Devhatü'l-Meşâyih** adlı eserinde ise, Osmanlı şeyhülislamının biyografileri verilmiştir.

Kaynak (Source):

Bursalı İsmail Belig, **Gülzâr-ı Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1998.

Coşkun, Menderes, “Son Klasik Dönem: Nesir”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Atatürk Kültür Mekezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, C.V, s.552-90.

Erdem, Mehmet Dursun, “Osmanlı Dönemi Manzum Çocuk Sözlükleri ve Bir Lugât-ı Sıbyân Yazması”, **Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**, S.104-105 Ağustos-Eylül 2005, s.178-189.

Gökdoğan, Melek Dosay, “Osman Gazi'den Mehmed Vahideddin'e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, **Türkler**, Ankara 2002, C.XI, s.175-209.

Horata, Osman, “Esrar Dede'nin Lügat-i Talyan Tercümesi”, **Türkbilig**, Türkoloji Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi, S. 2000/1, s.73-80.

İpekten, Haluk, **Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1988.

Karabey, Turgut-Numan Külekçi, **Sünbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)**, Erzurum 1990.

Karaismailoğlu, Adnan, “Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Remzî”, **Millî Kültür**, S. 74, Temmuz 1990, s. 60-61

Kartal, Ahmet, **Tuhfe-i Remzî, (Manzum-Farsça Türkçe Sözlük)**, Ankara 2003.

Kılıç, Atabey, “Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân”, **Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu 6-7 Mayıs 2005 Urfa**, (haz. Eyüp Azlal, Necmi Karadağ, M. Emin Karahan), Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2006, s.186-189.

Kılıç, Atabey, “Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Vehbî (Metin), **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/2 Spring 2007, s.410-475.

Kırkkılıç, Ahmet, **Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi: Lehcetü'l-Lügat**, (Türkiye Türkçesi Sözlükleri Projesi Eski Sözlükler Dizisi) TDK, Ankara 1999.

Kut, Günay, “Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüşhaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî”, **Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Harvard 2000, Volume 24/III, s.151-227,

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler, Ankara 2000.

Mustafa b. Osman Keskin, **Manzûme-i Keskin, (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**, haz. Atabey Kılıç Kayseri 2001.

Öz, Yusuf, **Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1996.

Öz, Yusuf, “Tuhfe-i Vehbî Şerhleri”, **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1997, S.5, s.219-232.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Yurtseven, Necmettin, **Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lugatler ve Sünbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si**, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2003.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
KLÂSİK TEN MODERNE ARA DÖNEM (XIX. YÜZYIL)**

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

**KASIM - 2009
ANKARA**

2. 3. 7. Klâsikten Moderne Ara Dönem (XIX. Yüzyıl)

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu, medeniyet değişimi, batı kültürü, Tanzimat Fermanı, Ara Dönem Türk Edebiyatı.

19. yüzyıl, değişme/yenileşme çabaları nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu açısından önemli bir dönem olmuştur. Topyekûn bir medeniyet değişimine girişen imparatorluk; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok yenileşme hamlesine imza atmış ve bu yolla ayakta kalmaya çalışmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak gerçekleşen zihniyet değişimi, Türk edebiyatının asırlardır süren geleneğinin de yıkılması sonucunu doğurmuştur. Batı medeniyetinin etkisi yeni bir edebî ve estetik zevk dünyasının oluşumunu beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde klâsik şiirin soyut âlemi, kendini tekrar eden, kalıplaşmış yapısı kırılmaya uğramış ve yeni şiir anlayışının gelişme süreci başlamıştır. Diğer taraftan Osmanlı'nın gazete ile tanışmasıyla yazı dilinde halkın anlayabileceği bir dil oluşturulmaya çalışılır. Çoğunu edebiyatçıların oluşturduğu aydın kesim, edebî eserler aracılığıyla toplumu medeniyet değişimine hazırlar. Ayrıca edebi ve estetik zevkin gelişmesi yönünde adımlar atarlar. Bu süreçte edebi tartışmalar da iyice alevlenir. Batı kültürü, gazetenin ardından Türk edebiyatına roman ve hikâyeyi tanıtır. Bu sayede Türk edebiyatının modern edebiyata doğru geçirdiği dönüşüm hızlanmış olur. "Ara dönem" olarak tanımlanan bu dönem, edebiyatın klâsiklerle modern arasındaki geçiş dönemi olması yönüyle önemlidir.

Edebiyatı bu dönemin başlangıcı olarak ilk eserlerin verildiği 1860 yılı gösterilmekle beraber, ara dönemin 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yenilikçi hava ile meydana geldiği unutulmamalıdır. Ara dönemi uzun soluklu bir süreç olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. 1860 yılının bir başlangıç olarak görülmesinin önemli bir sebebi, ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahvâl'in bu tarihte yayın hayatına başlamasıdır. Gazete ile birlikte çeviriler, yeni edebi eser denemeleri ve tefrika romanlar yayımlanır. Bütün bunlar edebi tartışmalara zemin hazırlar.

Ara dönemin en önemli özelliği doğu ile batı kültürü arasında kalmış olmaktan doğan ikilemdir. Bu durum, sanatçıların fikirlerine yansıdığı gibi eserlerine de girmiştir. Aynı zamanda edebi tartışmalara ortam hazırlamıştır. Modern çerçevede ilk örneklerin verildiği Servet-i Fünûn'a kadar uzanan bu dönem, gelenek ile batı edebiyatı arasında bir yerde bulunması sebebiyle ara dönem adını almıştır.

Kaynak (Source):

Akşin Sinan, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)", **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.

Akyüz, Kenan, "Tercüman-ı Ahval" **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.

Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.

Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

Balcı, Yunus, "Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.

Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat'a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.

Çetin, Nurullah, "Muallim Naci", **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.

Çetin, Nurullah, "Ziya Paşa", **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.

Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.

Ebuzziya Tefvik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).

- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrib-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.
- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı’nın Son Encümen-i Şuara’sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.
- Özmen, Kemal, “Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, “Recaizade Mahmut Ekrem”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, “Şinasi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.
- Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri**, Sanatı, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
- Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003
- Uçman, Abdullah, “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 201-288.
- Uçman, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler” **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
- Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.

Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
Yetiş Kazım, **Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 7. 1. 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu

Anahtar Kelimeler: II.Mahmut, Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Yusuf Kâmil Paşa, Takvim-i Vakâyi, Tanzimat Fermanı, Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu, Islahat Fermanı, Düyûn-ı Umumiye, I.Meşrutiyet, Kanûn-ı Esâsi, II.Abdülhamit.

19. yüzyıl Avrupa devletlerinin sanayileşme süreciyle güçlendiği ve yayılma politikası geliştirdikleri bir dönem olmuştur. Avrupa'ya giden Osmanlı sefirlerinin tutmuş olduğu raporlar, seyyahların notları, tüccar havâdisleri vasıtasıyla Avrupa'daki gelişmeleri takip etmeye çalışan devlet adamları, imparatorluğun aksayan yönlerini tespiti çalışarak ıslahat çalışmalarına girişmişlerdir. Nitekim savaşlardan alınan mağlubiyetlerle ilk göze batan kurum yeniçeri ocağı olmuştur. İsyanlar ve savaşlar ile yorulmuş devlet yeniçeri ocağının yozlaşmış yapısını tamamen ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. **II.Mahmut**, yeniçeri ocağını kaldırmak için uzun süre çabalamış ve 1826 yılında bunu başararak **Asâkîr-i Mansûre-i Muhammediye** adlı bir ordu kurmuştur. Öte taraftan Osmanlı, ayaklanmalar ve Rusların yayılma politikasının doğurduğu tehlikelerle başa çıkmaya çalışmaktadır. İmparatorluğun kötüye gidişini hızlandıran ilk isyan 1804 yılında başlayan ve 13 yıl süren Sırp isyanıdır. Bu ayaklanma **II.Mahmut** zamanında Sırbistan'ın imtiyazlı bir prenslik hakkı kazanmasıyla sonuçlanacak, Osmanlı Devleti ilk defa, Hristiyan reyanın bir isyanına boyun eğmiş olacaktır. 1821'de Yunan ayaklanması patlak verir. Öte taraftan Mısır'ın idaresinden sorumlu **Kavalalı Mehmet Ali Paşa** merkezî idareye isyan eder. Bunun gibi olaylar imparatorluğun çözülme sürecini başlatacaktır.

Olumsuzluklara rağmen yeni medeniyet projesini hayata geçirmeyi amaçlayan **II.Mahmut**, devletin gelişmesine yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur. Tıp ve mühendislikle ilgili okulların açılması, subay yetiştirmek için askeri okulların kurulması bu teşebbüsler arasında gösterilebilir. Askeri alanda yapılan büyük değişimin yanında Batı'ya açılma yolunda önemli hamlelerden biri 1832'de kurulan **Tercüme Odası**'dır. Tanzimat aydınlarının Batı'ya **İçerik:** 19. yüzyıl Avrupa devletlerinin sanayileşme süreciyle güçlendiği ve yayılma politikası geliştirdikleri bir dönem olmuştur. Avrupa'ya giden Osmanlı sefirlerinin tutmuş olduğu raporlar, seyyahların notları, tüccar havâdisleri vasıtasıyla Avrupa'daki gelişmeleri takip etmeye çalışan devlet adamları, imparatorluğun aksayan yönlerini tespiti çalışarak ıslahat çalışmalarına girişmişlerdir. Nitekim savaşlardan alınan mağlubiyetlerle ilk göze batan kurum yeniçeri ocağı olmuştur. İsyanlar ve savaşlar ile yorulmuş devlet yeniçeri ocağının yozlaşmış yapısını tamamen ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. **II.Mahmut**, yeniçeri ocağını kaldırmak için uzun süre çabalamış ve 1826 yılında bunu başararak **Asâkîr-i Mansûre-i Muhammediye** adlı bir ordu kurmuştur. Öte taraftan Osmanlı, ayaklanmalar ve Rusların yayılma politikasının doğurduğu tehlikelerle başa çıkmaya çalışmaktadır. İmparatorluğun kötüye gidişini hızlandıran ilk isyan 1804 yılında başlayan ve 13 yıl süren Sırp isyanıdır. Bu ayaklanma **II.Mahmut** zamanında Sırbistan'ın imtiyazlı bir prenslik hakkı kazanmasıyla sonuçlanacak, Osmanlı Devleti ilk defa, Hristiyan reyanın bir isyanına boyun eğmiş olacaktır. 1821'de Yunan ayaklanması patlak verir. Öte taraftan Mısır'ın idaresinden sorumlu **Kavalalı Mehmet Ali Paşa** merkezî idareye isyan eder. Bunun gibi olaylar imparatorluğun çözülme sürecini başlatacaktır.

Olumsuzluklara rağmen yeni medeniyet projesini hayata geçirmeyi amaçlayan **II.Mahmut**, devletin gelişmesine yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur. Tıp ve mühendislikle ilgili okulların açılması, subay yetiştirmek için askeri okulların kurulması bu teşebbüsler arasında gösterilebilir. Askeri alanda yapılan büyük değişimin yanında Batı'ya açılma yolunda önemli hamlelerden biri 1832'de kurulan **Tercüme Odası**'dır. Tanzimat aydınlarının Batı'ya açılmasında ve yetişmesinde” bu kurumun “çok büyük hazırlayıcı ve yönlendirici rolü olacaktır.” Tanzimat neslinden **Yusuf Kâmil Paşa**, **Âli Paşa** gibi isimler bu kurumdan

yetişmişlerdir. Yenileşme yolunda atılan adımlardan biri de gazetenin ilk olarak devlet eliyle çıkarılmaya başlanmasıdır. 1831’de **Takvim-i Vakâyi**’nin resmi yazıları duyurmak amacıyla basılmaya başlanması, Tanzimat sonrasında kuvvetlenen ve sosyo-kültürel değişimin önde gelen itici güçlerinden olan özel gazetelerin habercisi olmuştur. Batılılaşma gayretlerini daha ileri götürmek isteyen **II.Mahmut**, 1839 yılında vefât edince yerine oğlu **Abdülmecit** geçer. Bir süre sonra da **Tanzimat Fermanı** olarak bilinen **Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu** ilân edilir. **Mustafa Reşit Paşa** tarafından okunan ferman, yenileşme faaliyetlerinin ilk resmi belgesidir. Fermanın ortaya çıkmasıyla kısa süreli de olsa olumlu bir hava oluşmuş, padişahın haklarının kısmen halka devri, can ve mal güvenliğinin devlet sorumluluğuna girmesi; halkın hak, adalet, hürriyet kavramlarıyla tanışmasını sağlamıştır. Fakat ferman, dağılma sürecine girmiş imparatorluğu diriltecek bir güce sahip olamamıştır. Batılı devletler baskıyla 1856’da **Islahat Fermanı**’nı ilân ettirir ve imparatorluğun iç işlerine karışmış olur. 1861’de tahta geçen **Abdülaziz** döneminde devlet, isyanlarla ve ekonomik sıkıntılarla boğuşmaya çalışırken batılılaşma faaliyetleri sürdürülür. 1872’de kurulan **Düyûn-ı Umumiye**, ekonominin yabancılara teslimi anlamına gelmektedir. Gücsüz devlet çözüm arayışı içinde siyasi reformlara girişir ve 1876’da **I.Meşrutiyet** ilân edilir, **Kanûn-ı Esâsi** hazırlanır. Fakat bu girişim bir yıl sonra Ruslarla girilen savaşla son bulur ve 1908’e kadar süren **II. Abdülhamit** saltanatı başlar.

Devlet eliyle başlatılan yenileşme hareketi, sosyal ve kültürel hayatta yankısını bulacak ve Türk edebiyatının köklü bir gelenekle kurduğu dil ve edebiyat anlayışı da bir kırılma yaşayacaktır. Batının medeniyet dairesine dâhil olma çabası, sanatçının - dolayısıyla sanatın - değişimini beraberinde getirecektir. Edebiyat, sosyal hayatın içine girmekle kalmayıp gazeteler ve dergilerle onun bir parçası olmaya başlayacak, modernleşme sürecinde doğrudan; ya da dolaylı olarak ciddi bir rol üstlenecektir.

Kaynak (Source):

- Akşın Sinan, “Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)”, **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.
- Akyüz, Kenan, “Tercüman-ı Ahval” **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.
- Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.
- Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.
- Balcı, Yunus, “Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.
- Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat’a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.
- Çetin, Nurullah, “Muallim Naci”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.
- Çetin, Nurullah, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.
- Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.
- Ebuzziya Tefvik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).
- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.

- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrib-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.
- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı’nın Son Encümen-i Şuara’sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.
- Özmen, Kemal, “Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, “Recaizade Mahmut Ekrem”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, “Şinasi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.
- Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri**, Sanatı, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
- Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003
- Uçman, Abdullah, “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 201-288.
- Uçman, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler” **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
- Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.
- Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
- Yetiş Kazım, **Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
- Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
- Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
- Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
- Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 7. 2. Ara Dönemde Dilin Yenilenmesi Arayışı

Anahtar Kelimeler: Şinâsi, Tercüman-ı Ahvâl, Tasvîr-i Efkâr, Namık Kemal, Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhâzâtı Şâmilidir, Kâmus-ı Türkî, Kâmus-ı Nâci,

Nümûne-i Edebiyat, Tâlim-i Edebiyat, Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgât-ı Osmanî'si, Şemseddin Sâmî'nin Lisân-ı Osmânî.

Klâsik edebiyatın özellikle nesir sahasında tertip edilmiş sanat ürünlerinde halkın dil seviyesini aşan tutumu zihniyet değişiminin etkisiyle, sorgulanan konular arasına girer. Tanzimat ruhunun edebiyatta uyandırdığı akisler, aydınların dil konusunda bir arayışa girmesine yol açmıştır. Özellikle gazetenin yaygınlaşmaya başlaması Osmanlı aydınlarının dilde bir yenilik arayışına girişmesini hızlandırmıştır. Ancak gazeteciliğin öncesinde dil ile ilgili fikirlerin uyandığı, aydınların yetiştiği ortamların varlığı yadsınamaz. **Tercüme Odası, Bâb-ı Âli kalemleri, Meclis-i Maarif-i Umûmiye ve Encümen-i Dâniş** gibi kurumlar dilde yenilik arayışının başladığı yerler olmuştur.

Dilin, halkın anlayabileceği bir şekle sokulmasında en önemli unsurlardan biri gazete olmuştur. 1860 yılında **Şinâsi** ve **Âgah Efendi** ile başlayan ilk özel gazete **Tercüman-ı Ahvâl** ile dilin sadeleşmesi yolunda önemli bir adım atılmış olur. **Şinâsi, Tercüman-ı Ahvâl**'in mukaddimesinin sonunda dile getirdiği görüşüyle gazetenin yüklendiği görevi de ifşa eder: " ya da umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede iş bu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu (...) ihtar olunur." Sonraki yıllarda **Şinâsi**'nin tek başına çıkarmaya başladığı **Tasvîr-i Efkâr**, bilinçli bir davranışla halkın anlayabileceği sadelikte basılmaya çalışılır. **Şinâsi**, gazetede uyguladıklarıyla bu yolda kendisinden sonrakilere örnek olmuştur. Gazetede başlatılan bu girişim kısa bir sürede nesir ve şiir dilinin oluşmasını sağlayacak ve edebiyatta yenileşme yolunda **Şinâsi**'nin tabiriyle "Sâfi Türkçe" ürünler verilmeye başlanacaktır.

Dilin yenilenmesi konusunda gazetenin gücüyle fikirlerini gerçekleştirmeye çalışan **Şinâsi**'nin ardından **Namık Kemal** de görüşlerini dile getirmiştir. O, **Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhâzâtı Şâmildir** başlıklı makalesinde Klâsik edebiyatın diline getirdiği eleştiriler yöneltir. Ayrıca bu makalede yeni dil arayışına dair görüşlerine yer vermiştir. Bu görüşler şöyle sıralanabilir: Türkçe bir gramer kitabının oluşturulması, ecnebi dillerden alınacak kelimelerin sınırlarını temin edecek bir sözlük düzenlenmesi, yabancı dillerden alınan kelimelerin Türkçede aldıkları anlamı tespit etmek, edebî eserlerin toplandığı bir antoloji yapılmasının gerekliliği, lisanımıza mahsus bir dil bilgisi kitabının yazılması. İlerleyen yıllarda hazırlanan çalışmalar **Namık Kemal**'in dil konusunda getirdiği önerilerin gerçekleştirildiğini gösterir. **Kâmus-ı Türkî, Lügat-ı Nâci** gibi sözlükler hazırlanır. Dönemin yazarlarına ait eserlerden alıntılarla oluşturulan **Nümûne-i Edebiyat** bir antoloji kitabı niteliği taşır. **Recâizâde**'nin kaleme almış olduğu **Tâlim-i Edebiyat** dil bilgisi kitabı olarak okullarda okutulur. İlerleyen yıllarda dil konusu edebî tartışmalara da yol açar. Bu konuda **Ahmet Cevdet Paşa**'nın **Belâgât-ı Osmanî**'si etrafında ortaya çıkan tartışma önde gelenlerdendir. Türkçenin belagat kitabının olup olamayacağı etrafında yapılan bu tartışmada **Şemseddin Sâmî**'nin **Lisân-ı Osmânî** başlıklı yazısı önemlidir.

Kaynak (Source):

Akşin Sinan, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)", **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.

Akyüz, Kenan, "Tercüman-ı Ahval" **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.

- Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.
- Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.
- Balcı, Yunus, “Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.
- Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat’a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.
- Çetin, Nurullah, “Muallim Naci”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.
- Çetin, Nurullah, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.
- Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.
- Ebuzziya Tevfik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).
- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, İstanbul 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrib-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.
- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı’nın Son Encümen-i Şuara’sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.
- Özmen, Kemal, “Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, “Recaizade Mahmut Ekrem”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, “Şinasi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.

Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri**, Sanatı, Akçağ Yay, 2005.
Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003
Uçman, Abdullah, “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 201-288.
Uçman, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler” **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.
Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
Yetiş Kazım, **Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emegi Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 7. 3. Ara Dönemde Sanatçının Konumu

Anahtar Kelimeler: Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Recâizâde Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Nâci.

Devletin yenileşme hareketi şüphesiz ki sanatçının duruşunu etkileyecektir. Devletin Tanzimat fermanıyla resmileştirdiği değişim projesi ıslahat fikriyle gerçekleşir. Bu anlayış ise, devletin kurumlarında ikiliğin doğmasına sebep olmuştur. Doğu-Batı denklemine dayanan ikilem ara dönemin zihniyetini oluşturmuştur. Sanatçı bu ikilemi gerek fikirlerinde; gerek eserlerinde açığa çıkarmıştır.

Osmanlı aydınlarınca Batı edebiyatı denilince akla ilk olarak Fransız edebiyatı gelir. Bu yüzden ara dönemde sanatçılar çeviri ve adaptasyonlarını Fransız edebiyatından yapmışlardır. Bunun sonucu olarak Fransız edebiyatının medeniyet anlayışı Türk sanatçıların fikir ve hayal dünyasına yansımıştır. Fransız romantikleri büyük ölçüde Türk şair ve yazarları etkilemiştir.

Tanzimat devri edebiyatçıların büyük çoğunluğu imparatorluğun devamını ve dolayısıyla onu kurmuş olan Osmanlı hanedanının bu devletin başında kalmasını isterler. Çağdaş bir siyasi rejim olarak sadece meşrutiyeti düşüncelerinin sebebi de budur. Çoğunluğun sanatçı olduğu aydınların bu tutumu, siyasi ortamın bir gereksinimi olarak “Osmanlıcılık” ideolojisinin doğmasını sağlamıştır.

Tanzimat sanatçıların ilk kuşağı sayılabilecek **Şinâsi-Namık Kemal-Ziya Paşa** mektebi halkı eğitmeye yönelmişlerdir. **Şinâsi**, eserlerinde aklın önemine dikkat çekerek pozitivist düşüncenin edebiyatımıza girmesini sağlar. Aynı zamanda medeniyet, kanun, adalet gibi kavramları eserlerinde işleyerek düşünce dünyasına sokar. “Milletim insandır, vatanım yeryüzü” sözü ise, **Şinâsi**’nin dünya görüşünü vermesi açısından önemlidir. Sanat anlayışını verdiği eserlerle ortaya koyan **Şinâsi**, hem şeklen; hem de zihniyet olarak geleneğin kalıplarını yıkmaya çalışır. Bu duruşuyla **Şinâsi**’nin edebiyatın batılı anlamda modernleşmesini istediği açıktır. Fakat **Şinâsi**’nin öğretici tavrı ve aksiyon adamı olmayışı isteğini fiile dökmesini engellemiştir. Öte taraftan **Namık Kemal** görüşleriyle yol açıcı bir konumdadır. Osmanlıcılık fikrini savunan **Kemal**, hürriyet fikri etrafında yenilik taraftarı olarak görüşlerini dile getirmiş ve kendisinden sonraki nesli etkisi altında bırakmıştır. Klâsik edebiyatın hayal dünyasını karşısına alarak sık sık eleştiren **Namık Kemal**, sanatla ahlâkın birleşmesi görüşünü savunur. Klâsik edebiyatı bu yönüyle eleştirir. Edebiyatın gerçekçi olmasını isteyen **Kemal**, “*edebiyat-ı sahiha*” (gerçek edebiyat) terimini kullanarak bu görüşünü ifade etmiştir. **Ziya Paşa** ise, yenilik taraftarı olmasına rağmen görüşlerinde gelgitler yaşamıştır. 1868’de yayımladığı **Şiir ve İnşâ** makalesiyle Klâsik edebiyatın dilini eleştirip Halk edebiyatını yüceltirken 1871’de çıkardığı **Harâbât** antolojisinin giriş kısmında bu görüşlerinin aksini savunmuştur. Hatta bu nedenle **Namık Kemal** tarafından eleştirilir. **Ziya Paşa** fikirlerinde yaşadığı geri dönüşleriyle Tanzimat zihniyetinin ikilemini yansıtması bakımından önemlidir.

İkinci kuşak olarak nitelendirebileceğimiz **Ekrem-Hâmid-Sezâi** mektebi, **Namık Kemal** etkisiyle yenilik fikrini sürdürürken, sanata karşı takındıkları tavır farklılaşır. Birinci kuşağın sanata yükledikleri pragmatik (faydayı ön plana alan) anlayış, özellikle **Recâizâde Mahmut Ekrem**’in sanatla ilgili görüşleriyle değişir. Sanatçı kendi hissiyatına yöneldiği için sanatı da “daha çok - yine değişik ölçülerde - insanı ve onun şahsî macerasını ele alır. Böylece, Tanzimât edebiyatında, yeniden bir muhteva ve ona uygun bir dil ve üslup değişikliği kendini gösterir.” Elbette bu değişim her sanatçı için söz konusu değildir. Özellikle **Ahmet Mithat Efendi** verdiği eserleriyle yeni yeni oluşan okur kitlelerini eğitme amacı taşır ve bu yönde eserler verir. **Ekrem** gibi edebî ürünlerin batılı anlamda tamamen yenileşmesini savunan bir grubun yanında geleneğin ihmaline karşı çıkan bir grubun varlığı da söz konusudur. Bu sanatçıların başında **Muallim Nâci** gelmektedir.

Görüldüğü üzere ara dönemde sanatçının konumu toplumu değiştirme, biçimlendirme amacından uzaklaşarak sanatın kendi içindeki değişim dönüşümüne kaymıştır. Bu durumun yaşanmasında **II.Abdülhamit** yönetiminin politikalarının rolü olduğu söylenebilir. Fakat bireysel yönelimler (özellikle **Ekrem** ve **Hâmid**'in yaşadıkları olaylar) ve Fransız edebiyatının etkisi (romantizmin etkisi) göz ardı etmemek gerekir

Kaynak (Source):

- Akşin Sinan, “Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)”, **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.
- Akyüz, Kenan, “Tercüman-ı Ahval” **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.
- Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.
- Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.
- Balcı, Yunus, “Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.
- Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat’a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.
- Çetin, Nurullah, “Muallim Naci”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.
- Çetin, Nurullah, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.
- Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.
- Ebuzziya Tevfik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).
- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrir-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.

- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuara'sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.
- Özmen, Kemal, "Edebiyatta Etkilenme", **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, "Recaizade Mahmut Ekrem", **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, "Şinasi", **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.
- Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri, Sanatı**, Akçağ Yay, 2005.
- Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
- Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003
- Uçman, Abdullah, "Namık Kemal", **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 201-288.
- Uçman, Abdullah, "Tanzimat'tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler" **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
- Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.
- Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
- Yetiş Kazım, **Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
- Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
- Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
- Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
- Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emegi Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 7. 4. Ara Dönemde Şiirin Durumu

Anahtar Kelimeler: Encümen-i Şuara, Akif Paşa'nın Adem Kasidesi, Şinasi'nin Münacaat'ı, Recaizade Mahmud Ekrem'in Atala'sı, Abdülhak Hamid, Ziya Paşa, Namık Kemal.

18. yüzyılda Klâsik edebiyat şiiri geleneğinde küçük de olsa değişim adına kıpırdanmalar başlamıştır. Fakat bu kıpırdanmalar geleneğin kendi kalıpları içinde bir arayış çabasının

sonucudur. **Nedim**'in şiirleri ve **Şeyh Gâlip**'in **Hüsn ü Aşk**'ı ile son mükemmel örneklerini veren klâsik şiir geleneği artık tekrardan öteye geçemez olmuştur. 19. yüzyılın başlarında bazı şairlerde klâsik zevkin dışında arayışlar gözlemlenir. **Enderunlu Vâsif**, **Keçecizâde İzzet Molla**, **Âkif Paşa** gibi isimler bu arayışın öne çıkan isimleri olarak söylenebilir. **Vâsif** halkı, halka ait tipleri ve gündelik yaşamı şiire taşır; **Keçecizâde İzzet Molla**, **Mihnet-i Keşan** ve **Gülşen-i Aşk** adlı eserleriyle kendinden yola çıkarak gerçek hayata dair olaylara yer verir. **Âkif Paşa**'nın **Adem Kasidesi** ise, insanın kaderini sorgulamaya başladığı ve içeriğin klâsik şiirden oldukça farklılaştığı bir şiir olarak dikkat çeker. “Bilhassa torunu için yazdığı mersiye ile herhangi bir yabancı etki altında kalmaksızın, sadece hayatının ârızalarıyla yeni denilebilecek bir edebiyatın örneğini vermiştir.”

Yukarıdaki bireysel girişimlerin yanında 1861 yılından itibaren **Leskofçalı Galip**, **Hersekli Arif Hikmet** öncülüğünde yapılan toplantılarla şiirde küçük çaplı bir hareket oluşmuş, ilk orijinal denemeler bu toplantılarda sunulmuştur. **Ziya Paşa** ve **Namık Kemal**'in de içinde bulunduğu ve **Encümen-i Şuârâ** adı verilen oluşumla “Eski şiir (...) kendi ananesinde bir taraftan o zamana kadar hemen hemen hiç duymadığı bir dil şuuru ile bir nevi salâbet (kuvvet) kazanarak, diğer taraftan yeni mefhumlar ve düşüncelerle zenginleşirken, yeni şiirde küçük ve büyük birtakım hamlelerle toptan bir değişme daha hızlanıyordu.” Böylece yeni şiirin ilk örnekleri küçük küçük değişikliklerle ortaya çıkmaya başlar.

Geleneğin şiiri kendi içine hapseden yapısı **Şinâsi**'nin şiiri fikirlerin hizmetine vermesiyle kırılmıştır. **Münâcât**, **Mustafa Reşit Paşa**'ya yazdığı kasideler bu türden şiirlerdir. Onun şiirdeki asıl önemli hamlesi hem şekil hem içerikte yapmaya çalıştığı değişimdir. **Lamartin**'in **Meditations**'unu çeviren şair geleneğin dışında şekil denemelerine girişir. Şiirde şekil konusundaki yeniliğe ikinci örnek **Ethem Pertev Paşa**'nın **Victor Hugo**'dan yaptığı çeviri olan **Tıfl-ı Naim**'dir. Koşma tarzına yakın olan bu çeviri şiir şekil bakımından eskiden farklıdır. Şiirdeki şekil arayışları **Recâizâde**'nin **Arz-ı Sitem** şiiriyle devam etmiştir. Şiirde şekil denemelerinin yanı sıra konu ve temaların de değiştiği ve giderek genişlediği görülür. **Şinâsi**'nin medeniyet değerlerini şiire sokmasıyla yönü değişen şiir, **Namık Kemal**'in **Vâveylâ**, **Vatan Yahut Silistre** gibi manzumeleriyle hissedilen insanla tanışır. **Hâmid**'in manzum tiyatro eseri olan **Duhter-i Hindu**'su ile şiire kadın girerken, **Recaizâde Mahmut Ekrem**, **Atala** çevirisiyle “saf bir aşk, ümitsiz bir ihtiras ve bir tabiat görüşü örneğini Türkçeye getirir.” Konu ve temalardaki bu genişleme şiire insanın dâhil olması sonucunu doğurmuş ve ara dönemde şiirin kökten bir değişimle karşılaşması gerçekleşmiştir. Özellikle **Recaizâde Mahmut Ekrem** ve **Abdülhak Hâmid**'in şiire getirdikleri yeni şekil ve temalar **Servet-i Fünûn** edebiyatı şairlerinin bir adım daha ileri gitmesine ve farklı bir şiir dili yaratmalarına kadar varacaktır.

Kaynak (Source):

Akşin Sinan, “Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)”, **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.

Akyüz, Kenan, “Tercüman-ı Ahval” **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.

Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.

Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

Balcı, Yunus, “Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.

Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat'a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.

Çetin, Nurullah, “Muallim Naci”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.

- Çetin, Nurullah, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.
- Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.
- Ebuzziya Tefik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).
- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrib-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.
- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı’nın Son Encümen-i Şuara’sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.
- Özmen, Kemal, “Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, “Recaizade Mahmut Ekrem”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, “Şinasi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.
- Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri, Sanatı**, Akçağ Yay, Ankara 2005.
- Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
- Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003

- Uçman, Abdullah, “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 201-288.
- Uçman, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler” **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
- Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.
- Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
- Yetiş Kazım, **Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
- Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
- Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
- Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
- Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 7. 5. Ara Dönemde Modern Hikâye ve Romana Doğru

Anahtar Kelimeler: Hançerli Hanım, Muhayyelat-ı Aziz Efendi, Yusuf Kâmil Paşa, Fenelon, Tercüme-i Telemak, Ahmet Mithat Efendi, Hasan Mellâh, Namık Kemal’in, İntibâh, Taaşşûk-ı Talât ve Fıtnat, Letâif-i Rivâyât, Müsameretnâme, Nabizâde Nâzım, Samipaşazâde Sezâi, Sergüzeşt, Felatun Bey ve Râkım Efendi, Ahmet Mithat Efendi.

Klâsik edebiyatta mesnevi ve halk edebiyatında halk hikâyesi olarak geçen sözlü ve yazılı edebi ürünler, roman ile tanışmadan önce Türk edebiyatındaki anlatı türlerini oluştururlar. Özellikle halk arasında çokça sevilen **Ferhat ile Şirin**, **Leylâ ile Mecnûn**, **Yusuf u Züleyhâ** gibi anlatılar manzum tarzdaki ürünlerdir. 19. yüzyılda **Hançerli Hanım**, **Muhayyelat-ı Aziz Efendi** gibi anlatı örneklerinin nesir biçiminde kaleme alındığı görülür. Bu hikâyeler klâsik hikâye geleneğinin kalıplarından farklı olarak dönemin sosyal hayatına dair izler taşırlar. Bu anlatılardan **Muhayyelât-ı Aziz Efendi** olağanüstülüklerin yanında mekânlar ve kişilerle gerçek hayatı bir arada barındırır. Yazarın kurgu bakımından geleneksel hikâyenin dışında bir anlatı oluşturması **Muhayyelât-ı Aziz Efendi**'nin bir diğer özelliğidir. Kurgu tekniği açısından **Binbir Gece** masallarının iç içe hikâye yapısıyla kaleme alınmış olan **Muhayyelât**, Türk edebiyatının roman türüyle tanışmadan önceki geçiş eseri olarak değerlendirilebilir.

Türk edebiyatı roman türünü, ilk olarak çeviriler aracılığıyla tanımıştır. Fransızca öğrenen aydınların bu eserleri Türkçeye aktarmalarıyla adaptasyon ve telif roman denemelerine zemin hazırlanmış olur. İlk çeviri roman sayılabilecek eser **Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon**'dan yapmış olduğu **Tercüme-i Telemak** tır (1862). Bu çeviriyi takiben **Victor Hugo**'dan **Sefiller** (1862), **Daniel Defoe**'dan **Robinson Crusoe** (1864), **Aleksandr Dumas Pere**'den **Monte Kristo Kontu** (1871) Türkçeye aktarılır. Çevirilerin ardından başlayan ikinci adım taklit (adapte edilmiş) eserlerdir. **Ahmet Mithat Efendi**'nin **Hasan Mellâh** adlı romanı **Monte Kristo**'dan; **Çengi** adlı romanı **Donkişot**'tan; **Namık Kemal**'in **İntibâh**'ı (1876) **Kamelyalı Kadın** adlı romandan adapte edilmiştir. Tanzimat yazarları telif denemelerinde de bulunmuşlardır. Bu romanlar ilk örnekler olmaları sebebiyle kurgu zayıflığı çekerler. Bu romanlarda halk hikâye geleneğinin izleri görülür. İlk telif roman denemesi **Taaşûk-ı Talât ve Fitnat**'ta (1872) bu zayıflık görülür.

Hikâye türü dönemin yazarları tarafından romandan farklı görülmemektedir. Fakat halk anlatı geleneğinden beslenmesi nedeniyle bu dönemde iç içe hikâye tekniğiyle kaleme alınmış eserler mevcuttur. Bu eserler arasında en çok dikkat çekenler **Kıssadan Hisse** (1870), uzun yıllar neşredilmiş olan seri **Letâif-i Rivâyât** (1871-1894) ve yine seri halinde yayımlanan **Müsameretnâme** (1871-1875) hikâye türündeki ilk örnekler olarak gösterilebilir.

İlk örneklerini 1870'lerde veren roman ve hikâye türü 1880'den başlamak üzere yeni bir anlayışa kavuşur. İlk roman denemelerinde romantizmin etkisi altında işlenen konular, Fransız edebiyatında ortaya çıkmış olan natüralizm akımıyla değişime uğrar. Bu tarihten itibaren Türk romanı gerçekçi konulara yönelir. **Nabizâde Nâzım**, **Mizancı Murat**, **Samipaşazâde Sezâi**, **Hüseyin Rahmi**, **Halit Ziya** gibi yazarlar bu yönde eserler vereceklerdir.

Roman konuları gerek toplumu eğitime gerek gerçekçi olması amacıyla dönemin sorunları arasından seçilmiştir. **Sergüzeşt** (1888) esaret konusunu işlerken, **Felatun Bey ve Râkım Efendi** (1875) yanlış batılılaşmayı konu edinecektir. Romanda tarihi konulara yönelişin ilk örneği **Namık Kemal**'in **Cezmi** (1880-1883)'siyle ortaya çıkar.

Ara dönemin roman konusunda en çok adı geçen yazarı hiç şüphesiz **Ahmet Mithat Efendi**'dir. Birçok roman denemesine imzasını atan yazar, romanı bir okul olarak algılamış ve onun kitlelere yönelik gücünü bu amaçla kullanmıştır. 40'ı aşkın romanıyla tek başına bir mektep sayılabilecek **Ahmet Mithat Efendi**, roman kurgusunu bilgi verme arzusuna feda etmesine rağmen, roman türünün geniş halk kitleleri tarafından tanınmasına katkı sağlamıştır.

Ara dönem yazarları çeviri ve adapte ürünlerle hem romanı tanımış-tanıtmış; hem de özgün eserler vermeye giden yolda ustalaşmışlardır. Fakat romanın modern bir tarzda ortaya çıkışı **Servet-i Fünûn** anlayışı içinde eserler kaleme alan **Halit Ziya Uşaklıgil**, **Mehmet Rauf** gibi romancılar sayesinde gerçekleşir.

Kaynak (Source):

- Akşin Sinan, “Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)”, **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.
- Akyüz, Kenan, “Tercüman-ı Ahval” **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.
- Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.
- Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.
- Balcı, Yunus, “Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.
- Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat’a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.
- Çetin, Nurullah, “Muallim Naci”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.
- Çetin, Nurullah, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.
- Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.
- Ebuzziya Tevfik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).
- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, İstanbul 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrir-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.
- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı’nın Son Encümen-i Şuara’sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.

- Özmen, Kemal, “Edebiyatı Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, “Recaizade Mahmut Ekrem”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, “Şinasi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.
- Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri, Sanatı**, Akçağ Yay, Ankara 2005.
- Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
- Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003
- Uçman, Abdullah, “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, İstanbul 2006, s. 201-288.
- Uçman, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler” **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
- Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.
- Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
- Yetiş Kazım, **Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
- Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
- Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
- Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
- Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 7. 6. Klâsik Edebiyattan Modern Edebiyata Evrilme

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Mukaddime-i Celâl, Harâbât, Ziya Paşa, Tahrîb-i Harâbât, Harâbât Mukaddimesi, Recâizâde Mahmut Ekrem, Servet-i Fünûn.

Gazete, Türk edebiyatının modernleşmesinde tartışmasız önemli bir yere sahip olmuştur. Edebiyatı yenilik adına ilk denemelerin buralarda yayımlanması, Batı edebiyatının gazeteler vasıtasıyla kısmen de olsa takip edilebiliyor olması ve özel gazetelerin çoğalmasıyla bir

tartışma ortamının oluşması gazetelerin edebiyattaki modernleşmeye yaptığı katkının derecesini gösterir.

Ara dönemde modern edebiyata doğru gidiş, özellikle şiir konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Roman ve hikâye ile yeni tanışılmış olması, kısa sürede romanın modern bir edebiyat ürünü olarak Türk edebiyatına girmesini kolaylaştırmıştır. Köklü bir geleneğe dayanan klâsik şiir her ne kadar kendini tekrar ediyorsa da sağlam bir estetik anlayışa sahiptir. Tecrit(gerçek hayattan soyutlanma) fikrinden beslenen bu estetik, asırlar geçtikçe kendi dilini de oluşturmuştur. Aruz vezni ise, klâsik geleneğin vazgeçilmezidir.

Klâsik edebiyata getirilen ilk eleştiriler **Namık Kemal** tarafından yapılır. Namık Kemal, **Mukaddime-i Celâl**'de Klâsik edebiyatı gerçeklikten uzak olması sebebiyle eleştirir ve bu edebiyat ürünlerinin “koca karı masalı nev’inden (türünden)” olduğunu söyler. Geleneğin bu eksikliğini vurgulayarak gerçekçi ve modern bir tür olarak karşısına romanı koyar. Klâsik edebiyat şairlerinin antolojisini **Harâbât** adlı kitabında toplayan ve klâsik şiiri yücelten **Ziya Paşa**'ya ise yine **Namık Kemal** tarafından eleştiri yöneltilir. **Tahrîb-i Harâbât** ve **Ta’kîb** adlı makaleleriyle de **Harâbât Mukaddimesi**'nin Klâsik edebiyatı ve dil anlayışını öven tavrını eleştirir.

Tanzimat'ın birinci kuşağı, toplum adına duydukları kaygıların gölgesinde edebiyatı değiştirme yoluna gitmişlerdir. İkinci kuşak ise edebiyatı kendi dünyası içinde bir dönüşüme uğratar. Bu noktada **Recâizâde Mahmut Ekrem** ile onun talebeleri Batı tarzı şiire örnekler verip, yeni şekil ve temalar kullanmış böylelikle modern edebiyata yaklaşmışlardır. **Abdülhak Hâmid Tarhan**, manzum tiyatroları ve şiirleriyle bu konuda oldukça uçlarda dolaşır. Fakat **Muallim Nâci** gibi geleneğin göz ardı edilmemesini isteyen bir grup şair ve yazar, **Ekrem**'in edebiyat hakkındaki fikirlerine karşı çıkar. Şiirdeki modernleşme **Servet-i Fünûn** şairlerinin Fransız edebiyatında doğan parnasizmden etkilenmeleri ile bir sonraki safhaya geçer.

Roman ve hikâyenin zaten modern bir tür olarak gelmesi Türk edebiyatının daha hızlı modernleşmesini beraberinde getirmiştir. Sadece Türk edebiyatındaki örneklerin verilmesi beklenmiştir. Hikâye ve romandaki aksamalar, edebî bir nesir dilinin oluşma süreci ve yeni türün neden-sonuç ilişkisine bağlı kurgusuna adapte olma sürecinin yaşanmasından kaynaklanır. Nitekim **Servet-i Fünûn** romanıyla modern anlamda roman türü Türk edebiyatındaki ilk örneklerini verir.

Kaynak (Source):

Akşin Sinan, “Düşünce ve Bilim Tarihi (1839-1908)”, **Türkiye Tarihi**, C. 3, Cem Yay., İstanbul 2002, s. 345-365.

Akyüz, Kenan, “Tercüman-ı Ahval” **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara 1981, s. 108-109.

Akyüz, Kenan, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniv. Eğit. Fak. Yay., Ankara 1975.

Akyüz, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

Balcı, Yunus, “Yenileşme Zihniyeti Bakımından Tanzimat Romanının Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 189-194.

Budak, Ali, **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lâle Devrinden Tanzimat'a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2008.

Çetin, Nurullah, “Muallim Naci”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 651-701.

Çetin, Nurullah, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 127-199.

Dino, Güzin, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yay., İstanbul 1978.

- Ebuzziya Tefik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Konstantiniyye, Matbaa-i Ebuzziya, 1302 (1883).
- Enginün İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006.
- Enginün, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, Dergah Yay, İstanbul 2006.
- Eren, A. Cevad, “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yay., Eskişehir 1997. s. 709-765.
- Ertaylan, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I. Bakü, Azer-Neşr.
- Gerçek, Nüzhet Selim, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul 1931.
- Kaplan Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay. İstanbul 2004.
- Kaplan Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- Kefeli, Emel, “Türk Edebiyatında Çeviri (1860-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 51-60.
- Kerman, Zeynep, “Ahmet Mithat Efendi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 587.
- Kerman, Zeynep, “Samipaşazade Sezai” **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, İstanbul 2006, s. 557-584.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1967.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Kolcu, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman**, Salkımsöğüt Yay. Erzurum 2008.
- Korkmaz, Ramazan, “Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007, s. 22-42.
- Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler IV, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Namık Kemal, **Celalettin Harzemşah**, Haz. Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul 1975.
- Namık Kemal, **Tahrir-i Harabat**, Konstantiniyye, 1303 (1884).
- Okay, M. Orhan, “Osmanlı Devleti’in Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 167-180.
- Okay, M. Orhan, “Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 61-82.
- Önertoy, Olcay, **Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniv. Yay. Konya 1981.
- Özgül, M. Kayhan, Osmanlı’nın Son Encümen-i Şuara’sı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 83-96.
- Özgül, M. Kayhan, **XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ**, Ankara 1988.
- Özmen, Kemal, “Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 3, İstanbul 2007, s. 43-50.
- Özön, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Parlatır, İsmail, “Recaizade Mahmut Ekrem”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 291.
- Parlatır, İsmail, “Şinasi”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006 s. 71-126.
- Parlatır, İsmail, Çetin, Nurullah; **Şinasi Bütün Eserleri**, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail, **Recaizade Mahmut Ekrem Hayatı, Eserleri, Sanatı**, Akçağ Yay, Ankara 2005.
- Perin, Cevdet, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Robert Finn, **Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900)**, Bilgi Yay., İstanbul 2003.
- Sevük İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1924.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003
- Uçman, Abdullah, “Namık Kemal”, **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yay, Ankara 2006, s. 201-288.

Uçman, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızda Değişme ve Yenileşmeler” **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 181-188.
Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1998.
Ülken Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul 1935.
Yetiş Kazım, **Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, II. Baskı, İstanbul 1996.
Yetiş Kazım, **Yenileşme Devri Belâgat Kitaplarında Eski Türk Şiiri**, İstanbul 1993.
Ziya Paşa, **Mukaddime-i Harabat**, Konstantiniyye, 1311.
Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, nr. 11, Eylül 1868.
Zürcher, Eric Jean, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Şahmurat ARIK	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

DİL ve EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (XII-XIX. yüzyıl)
Osmanlı Sanat Ve Edebiyat Coğrafyası

Prof. Dr. Ahmet MERMER

KASIM - 2009
ANKARA

2.3.8. Osmanlı Sanat Ve Edebiyat Coğrafyası

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı kültür ve medeniyeti, Osmanlı coğrafyası, Osmanlı sanatı, Osmanlı edebiyatı.

Tarihte eşine az rastlanır genişlikte bir coğrafyaya hükmetmiş ve uzun ömürlü olmuş imparatorluklardan biri de Osmanlı İmparatorluğudur. 1299 yılında temeli atılan Osmanlı İmparatorluğu İslam medeniyetinin en ihtişamlı imparatorluklarından biridir.

Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesine çıkmadan önce, üç büyük imparatorluğu Persler, Romalılar ve Araplar kurmuştur. Bu imparatorluklardan Persler, Roma İmparatorluğu karşısında hâkimiyetini yitirmiş, dağılmıştır. Emevîler ve Abbâsîler zamanında güçlü devrini yaşamış olan Araplar ise, Moğollara yenik düşmüştür. Roma İmparatorluğu ise İstanbul'un fethiyle Osmanlılar tarafından tarih sahnesinden silinmiştir. İşte Osmanlı İmparatorluğu coğrafi olarak zamanla bu üç imparatorluğun yerini almıştır.

Sanat ve edebiyat her zaman siyasî faaliyetlere paralel bir gelişim sürdürmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun siyasî coğrafyasının genişlemesi, Osmanlının devlet politikasının da etkisiyle sanat ve edebiyat coğrafyasının gelişmesini de sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda, yönetici olmanın en önemli vasıflarından biri de sanatı ve sanatçıyı korumaktır. Bu sebeple Osmanlı sultanları devlet yönetimi yanında, sanatsal ve edebî faaliyetlere de önem vermiş, gerek imparatorluk içinden gerekse imparatorluk dışından bilim adamlarını, düşünürleri, sanatçıları, şairleri İstanbul'da sarayda himaye etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğunun en büyük sanat ve kültür merkezi, şüphesiz başkent olan İstanbul'dur. Fetihden sonra İstanbul, Doğu ve Batıyı birleştiren bir konuma sahip olmuştur. Bu sebeple sultânül'-berreyn ve hakânü'l-bahreyn (iki karanın sultanı ve iki denizin hakanı) unvanını kazanan Fâtih, hem kurduğu Semaniye medreselerinde birçok âlimin yetişmesini teşvik etmiş hem de doğudan ve batıdan (Yunan ve İtalyan) birçok bilim adamını ve sanatçıyı sarayda himaye ederek İstanbul'u bilim ve sanat merkezi haline getirmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde ise, Osmanlı İmparatorluğunun sınırları ne kadar genişlemişse, sanat ve edebiyat coğrafyası da o kadar genişlemiştir. "Muhteşem" sıfatını "Kanûnî" gibi adına eklettiren Sultan Süleyman zamanında, Fatih'in kurduğu Semaniye medreseleri gibi çeşitli ilimlerin öğretildiği Süleymaniye medreseleri açılmış, in'amat defterlerine (padişahın hediyelerinin kaydedildiği defterler) göre Kanunî Sultan Süleyman döneminde divân şairlerinin sayısı artmıştır.

Sarayla birlikte, taşraya çeşitli memuriyet görevleri ile giden sancakbeyi, subaşı, kadı, paşa...vb. devlet görevlileri gittikleri yerlerde İstanbul'daki sarayın daha küçük çaptaki benzerini kurmuşlar, onlar da bilim adamlarını, düşünürleri, sanatçıları kendi etraflarında toplamışlardır. Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi ve Tacizade Cafer Çelebi'nin Amasya'da kurdukları edebî muhitler bunun en güzel örneğidir.

İstanbul dışında Osmanlı İmparatorluğunda Manisa, Kütahya, Amasya, Konya ve Trabzon'da bulunan şehzade sarayları çevresinde sanat ve edebiyat merkezlerinin oluştuğu dikkat çekmektedir. Bunun en güzel örneği Konya'da bir edebî muhit oluşturan Şehzade Cem'dir. Sultan Cem'in etrafında bulunan Karamanlı Aynî, Sirozlu Sa'di, Sirozlu Kandî, Haydar Çelebi, Tûrâbî, Sehâyî ve La'lî Cem şairleri olarak anılmışlardır. II.Bayezid de Amasya'da geçen şehzadeliği sırasında Amasya'yı bir kültür merkezi haline getirmiştir. Bu şehirlerin

dışında, imparatorluğun sanatsal ve edebî faaliyetlerini besleyen önemli kültür merkezleri arasında Bursa ve Edirne'nin de adını saymak gerekir.

Yavuz Sultan Selim'in izlediği doğuya fetih politikasına paralel olarak hem Safevî ve Timurlu çevrelerinden Osmanlı sarayına katılımlar olmuş hem de Tebriz ve Kahire imparatorluk için önem kazanmıştır. Yavuz Sultan Selim yine Tebriz ve Kahire'den birçok bilim adamı ve sanatçıyı saraya davet etmiş ve onları himaye etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda Orta Asya'da Herat, Buhara ve Semarkant'ı; Rumeli'de Üsküp, Belgrad, Prizren ile Priştine'yi, ayrıca Bağdat, İsfahan, Şam ve Şiraz'ı sanatsal ve edebî hareketliliği sağlayan merkezler arasında saymak mümkündür. Osmanlı'nın kültür üretim merkezleri bu şekilde Balkanlardan, Avrupaya, Kafkaslardan Kuzey Afrika'ya imparatorluk coğrafyasına yayılmıştır.

Kaynak (Source):

- Aynur, Hatice, "Cem Şairleri", **İlmî Araştırmalar**, 2000, S.9, s.33-43.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Kolonizatör Türk Dervişleri", **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.133-153.
- Çelebioğlu, Amil, **Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Türk Edebiyatı**, İstanbul 1994.
- Doğru, Halime, "Osmanlı Devletinin Rumelide Fetih ve İskân Siyaseti", **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.165-176.
- Emecen, Feridun, "Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Fetret Dönemine", **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.15-32.
- Erünsal, İsmail, "Türk Edebiyatı Tarihi'nin Arşiv Kaynakları I, II. Bâyezid Devrine Ait Bir İnâmât Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, (1979-1980). X-XI, s.303-342.
- Erünsal, İsmail, "Türk Edebiyatı Tarihi'nin Arşiv Kaynakları II, Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Osmanlı Araştırmaları**, 1984, IV, s.1-17.
- Genç, Mehmet, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul 2000.
- Hütteroh, Wolf Dieter, "Osmanlı İmparatorluğunun Tarihî Coğrafyası", **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.45-53.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II**, IRSICA Yay., İstanbul 1998.
- İnalcık, Halil, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu", **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.66-88.
- İnalcık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, İstanbul 2004.
- İnalcık, Halil, **Şair ve Patron (Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme)**, İstanbul 2003.
- İnbaşı, Mehmet, "Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti", **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.154-164.
- İpekten, Haluk, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul 1996.
- Kartal, Ahmet, "Yavuz Sultan Selim Dönemi Edebiyatı", **Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları**, 2002, S.7-8, s.105-152.
- Kurnaz, Cemal, **Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri**, Ankara 1999.
- Macit, Muhsin, İlk Klasik Dönem (1453-1600):Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam", **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.21-27.
- Macit, Muhsin, "Hem Hami Hem Şair:Müeyyedzâde'ye Dair", **Türk Edebiyatı**, S.377, s.44-46.
- Özakupınar, Yılmaz, **Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi**, İstanbul 1997

Ünal, Mehmet Ali, “Osmanlı Devri Türk Kültür Medeniyetinin Temel Özellikleri”, **Türkler**, Ankara 2002, C.9, s.54-59.
Yıldırım, Ali, “16.Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi:Defterdar İskender Çelebi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2000, S.1, s.217-233.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H Hale KÜNÜÇEN

2.3.8.1. Şair Sultanlar

Anahtar Kelimeler: şair sultanlar, Osmanlı Edebiyatı, Sultan I.Osman (Gazi), Sultan Orhan (Gazi), Sultan I.Murad (Hüdâvendigâr), Sultan I. Bayezid (Yıldırım), Sultan İbrahim, Sultan Abdülaziz, Sultan V.Mehmed Reşad, Çelebi Mehmed, Sultan II.Murad, Sultan II.Selîm, Sultan III.Mehmed, Sultan IV.Murad, Sultan IV.Mehmed, Sultan II.Mustafa, Sultan I.Mahmud, Sultan III.Mustafa, Sultan II.Mahmud, Sultan II.Bayezid, Sultan I.Selîm, Sultan I.Süleyman (Kanunî), Sultan III.Murad, Sultan I.Ahmed, Sultan II.Osman, Sultan III. Ahmed ve Sultan III.Selîm.

Osmanlı İmparatorluğunda, yönetici olmanın en önemli vasıflarından biri de sanatı ve sanatçıyı korumaktı. Bu sebeple Osmanlı sultanları devlet yönetimi yanında, edebî ve kültürel faaliyetlere de önem vermiş, gerek imparatorluk içinden gerekse imparatorluk dışından bilim adamlarını, düşünürleri, sanatçıları, şairleri sarayda himaye etmişlerdir. Hâmîlik geleneği ile saray bu şekilde bir sanat ve edebiyat merkezi haline gelmiştir.

Şehzâdelikten sultanlığa geçiş süreci içerisinde birçok alanda eğitim alarak her konuda bilgi sahibi olan sultanlar, avlanma, atış talimi, binicilik, cirit, okçuluk gibi spor dallarıyla birlikte şiir, hat, musîkî sanatlarıyla da ilgilenmişlerdir. Osmanlı sultanlarının gerek yazdıkları şiirlerden gerekse divânlarından bu sanatlar içinde şiiri daha çok ön planda tuttıkları söylenebilir. Aynı zamanda Osmanlı sultanlarının büyük çoğunluğu, şiirden anlayan biri olarak kendilerine takdim edilen şiirlerin değerlendirdirilmesi konusunda aktif rol almışlardır. Kendilerine şiir veya eser sunan şairleri de çoğu zaman gümüş akçe veya hil'at (değerli kumaşlardan yapılmış ve kürkle süslenmiş elbise) vererek ödüllendirmişlerdir.

Osmanlı tarih kitaplarında, çeşitli biyografik eserlerde ve şair tezkirelerinde (şairlerin biyografilerinden ve eserlerinden bahseden, şiirlerinden örnekler veren eserler) Osmanlı sultanlarının şairlik güçleri hakkında değerlendirmeler yapılmış ve şiirleri verilmiştir. Osmanlı sultanlarının bazılarının şiir yazdığı rivayet edilmektedir. Şiir yazdığı rivayet edilen Osmanlı sultanları; **Sultan I.Osman (Gazi), Sultan Orhan (Gazi), Sultan I.Murad (Hüdâvendigâr), Sultan I. Bayezid (Yıldırım), Sultan İbrahim, Sultan Abdülaziz, Sultan V.Mehmed Reşad**'dır.

Bununla birlikte divânları olmayan ama tarih kitaplarında, çeşitli biyografik eserlerde ve şair tezkirelerinde şiirleri bulunan Osmanlı sultanları ise, **Çelebi Mehmed, Sultan II.Murad, Sultan II.Selîm, Sultan III.Mehmed, Sultan IV.Murad, Sultan IV.Mehmed, Sultan II.Mustafa, Sultan I.Mahmud, Sultan III.Mustafa ve Sultan II.Mahmud**'dur.

Divân sahibi Osmanlı sultanları ise; **Sultan II.Bayezid, Sultan I.Selîm, Sultan I.Süleyman (Kanunî), Sultan III.Murad, Sultan I.Ahmed, Sultan II.Osman, Sultan III. Ahmed ve Sultan III.Selîm**'dir.

Osmanlı İmparatorluğunda sadece sultanlar değil, şehzâdeler devlet işlerinin yürümesini öğrenmek için tayin edildikleri Manisa, Amasya, Aydın, Trabzon, Kütahya, Kastamonu, Balıkesir, Isparta gibi sancaklarda, sultanın sarayda kurduğu hiyerarşik düzeni kurmuşlar, edebî meclisler oluşturmuşlar, birçok divan şairini himaye etmişlerdir. Şehzade Cem, Şehzade Bayezid ve Şehzade Korkud şiirleri günümüze ulaşan şehzadelerdir.

Kaynak (Source):

- Ak, Coşkun, **Muhıbbî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Ak, Coşkun, “İstanbul Kütüphanelerindeki El Yazması Padişah Divanları (XV-XVII.Asır), **Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.III, S.2, Balıkesir 1988.
- Altınay, Ahmet Refik, **Sultan Cem**, İstanbul 2001.
- Ak, Coşkun, **Şair Padişahlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Aydın, Şadi ,“Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Dîvânlarının Nüshaları”, **Nüsha**, S.6, Ankara 2002.
- Aymutlu, Ahmed, **Fatih ve Şiirleri**, Ahmed Halit Kitabevi, 1943.
- Bayram,Yavuz, **Amasya’ya Vâli Osmanlı’ya Padişah Bir Şair: Adlî** (Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Dîvânının Tenkidli Metni), Amasya Valiliği Yay., Amasya 2008.
- Baysun, Cavit, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul 1946.
- Bilmen, Saffet Sıtkı, **Fatih Sultan Mehmed (Avnî) Divânı**, İstanbul 1944.
- Doğan, Enfel ve Tığlı, Fatih, “Sultan V.Mehmed Resad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2005, C.33 s.41-96.
- Doğan, Muhammed Nur, **Fatih Divanı ve Şerhi**, İstanbul 2004.
- Durmuş, Işınso Tuba, **Tutsan Elini Ben Fakirin:Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2009.
- Erünsal, İsmail, “Türk Edebiyatı Tarihi’nin Arşiv Kaynakları I, II. Bâyezid Devrine Ait Bir İnâmât Defteri, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, (1979-1980). X-XI, s.303-342.
- Erünsal, İsmail, “Türk Edebiyatı Tarihi’nin Arşiv Kaynakları II, Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn’âmât Defteri”, **Osmanlı Araştırmaları**, 1984, IV, s.1-17.
- Gelen, Kasım, Kanunî **Sultan Süleyman’ın Farsça Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1998.
- İnalçık, Halil, **Şair ve Patron (Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme)**, İstanbul 2003.
- İsen, Mustafa ve Ali Fuat Bilkan, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Kayalap, İsa, **Sultan LAhmed ve Divanı**, İstanbul 1994.
- Kılıç, Filiz, “Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut”, **Bilig**, S.2, Ankara 1996, s.203-220.
- Kılıç, Filiz, **Şehzade Bayezid- Şâhî, Hayatı ve Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, **Ankara 2000**.
- Kırkkılıç, Ahmet, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkidli Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1985.
- Okur, Münevver, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- Pala, İskender, **Fatih Sultan Mehmed**, İstanbul 2001.
- Şanlı Saadet, **Şehnameci Taliki-zâde’ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri -Taliki-zade Şehnamesi (V.Hassa)’nın Edisyon Kritiği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1989.
- Şardağ, Mehmet Rüştü, **Şair Sultanlar**, Ankara 1982.
- Şemseddin Sâmî, "Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler", **Salon Mecmuası**, İstanbul 1948, 1-4, S.11,
- Tarlan, Ali Nihad, **Yavuz Sultan Selim’in Farsça Dîvân Tercümesi**, İstanbul 1946.
- Uyar, Kamil Yaşar, **Sultan 3. Murad’ın Fütühat-ı Ramazan’ı ve Farsça Divanı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1995.
- Ünsel, Kemal Edip, **FâtiH’in Şiirleri**, Ankara 1946.
- Yücebaş, Hilmi, **Şair Padişahlar**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H Hale KÜNÜÇEN

2.3.8.1.1. Şiir Yazdığı Rivayet Edilen Osmanlı Sultanları

Anahtar Kelimeler: şair sultanlar, Osmanlı Edebiyatı, Sultan I.Osman (Gazi), Sultan Orhan (Gazi), Sultan I.Murad (Hüdâvendigâr), Sultan I. Bayezid (Yıldırım), Sultan İbrahim, Sultan Abdülaziz, Sultan V.Mehmed Reşad.

Şiir yazdığı rivayet edilen Osmanlı sultanları; **Sultan I.Osman (Gazi), Sultan Orhan (Gazi), Sultan I.Murad (Hüdâvendigâr), Sultan I. Bayezid (Yıldırım), Sultan İbrahim, Sultan Abdülaziz, Sultan V.Mehmed Reşad**'dir.

Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Sultan I.Osman'a atfedilen aşağıdaki şiir vasiyetname özelliği göstermektedir:

Gönül kerestesiyle bin Yenişehir ü bâzâr yap
Zulm eyleme rençberlere her ne edersen var yap
Eski Yenişehir bari İnegöle dek hep varı
Kırıp geçirip ağyârı Bursa'ya dek yık tekrâr yap
Kurt olup girme sürüye arslan ol bakma geriye
Çâr edip haydi çeriye Dilgeçidini hisâr yap
İznik şehrine hor bakma Sakarya suyu gibi akma
İznikmidi de al bakma her burcunda bir hisar yap
Osman Ertuğrul oğlusun Oğuz Karahan neslisin
Hakkun bir kemter kulusun İslâmbolu aç güzlâr yap

Sultan I.Osman'ın, **Sultan Orhan**'a yazdığı rivayet edilen yukarıdaki şiir gibi **Orhan Gazi**'nin oğlu **Sultan Murad**'a, aynı temayı işleyen aşağıdaki şiiri yazdığı rivayet edilmektedir:

Elâ ey meyve-i bâğ-ı murâdum
Şeh-i âlî-neseb Sultan Murâdum
Vasiyyet eylerim gûş eyle onu
Benümçün eyleme âh u figânı
Reâyâ hıfzına sa'y et hemîşe
Şeri'at etba'ma eyle pîşe
Resûlullâh şer'in pîşvâ kıl
Mu'in-i dîn olup nasb-ı livâ kıl

Çün istiklâl buldun saltanatta
Adâlet eyle dâ'im memleketde
Bu fânî mülkde mağrûr olma zinhâr
Fenâdır âkıbet dünyânın emri
Ölür herkes ne denli olsa ömrü
Erişdi çün bana emr-i ilahî
Sen ol mesned-nişîn-i taht-ı şâhî
Kerem eyle bana celb-i duâ kıl
Murâdım budur ey ferzend-i âkil
Nizâm-ı âleme dâ'im medâr ol
Serîr-i saltanatd pâyidâr ol

Sultan I.Murad'ın Kosova sahrasında savaştan önce ettiği rivayet edilen manzum dua ise şu şekildedir:

Âb-rûy-ı habîb-i Ekrem için
Kerbelâda revân olan dem için
Şeb-i firkatde ağlayan göz için
Reh-i aşkında sürünen yüz için
Ehl-i derdin dil-i hazîni için
Câna tesîr eden enîni için
Eyle Ya Rabbi lutfunu hem-râh
Hıfzını eyle bize püşt ü penâh
Ehl-i İslâma ol muîn ü nasîr
Dest-i a'dâyı eyle bizden kasîr
Bakma Ya Rab bizim günâhımıza
Nazar et cân u dilden âhımıza
Etme Ya Rab mücâhidîni telef
Çeşmimiz sakla gerd-i ma'rekeden
Cünd-i İslâmı cümle mühlükeden

Yukarıdaki şiirlerden farklı olarak **I.Bayezid**'e ait olduğu söylenen aşağıdaki gazelde lirizm ön plandadır:

Yâri rind-i zamânedir sandım
Bahs-i vaslı terânedir sandım
Ehl-i hicrâna fitne-i ağyâr
Ortada bir bahânedir sandım
Göz ucuyla kıya kıya bir bakışı
Dil alup kasdı cânadır sandım
Kıssayı anlamamış âhir-i kâr
Onu da bir fesânedir sandım
Hışm ile zahm-nâk dil-sûzu
Yıldırım'dan nişânedir sandım

Sultan Abdülaziz'e ait olduğu rivayet edilen aşağıdaki dörtlük ise şudur:

Bî-huzûram nâle-i murg-ı dil-i dîvâneden
Fark olunmaz cism-i bîmârım bozulmuş lâneden
Bunca derd ü mihnete katlandığım âyâ neden
Terk-i cân etsem de kurtulsam şu mihnethâneden

Sultan V.Mehmed Reşad'ın da sadece Çanakkale şehit ve gazileri için yazdığı şu gazeli kaynaklarda yer almasına rağmen İsmail Hâmi Danişmend'e göre bu gazelin padişah tarafından değil de, meşhur bir şair tarafından yazıldığı rivayetleri mevcuttur. Bu gazele daha sonra otuz kadar tahmis (bir gazelin beyitlerine üçer mısra eklenerek yazılan beşer mısralık bendlerden oluşan nazım şekli) de yazılmıştır:

Savlet etmişti Çanakkale'ye bahr ü berden
Ehl-i İslâmın iki hasm-ı kavîsi birden
Lâkin imdâd-ı İlahî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden
Asker evlâdlarımın pîşgeh-i azminde
Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen
Kadr ü haysiyyeti pâmâl olarak etti firâr
Kalb-i İslâma nüfûz eylemeğe gelmiş iken
Kapanıp secde-i şükrâna Reşâd eyle duâ
Mülk-i İslâmı Hudâ eyleye dâ'im me'men

Kaynak (Source):

Ak, Coşkun, **Şair Padişahlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Danişmend, İsmail Hâmi, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, C. 4, s. 380.

Doğan, Enfel ve Tıgılı, Fatih, "Sultan V.Mehmed Resad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2005, C.33 s.41-96.

İsen Mustafa ve Ali Fuat Bilkan, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Şardağ, Mehmet Rüştü, **Şair Sultanlar**, Ankara 1982.

Şemseddin Sâmi, "Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler", **Salon Mecmuası**, İstanbul 1948, 1-4, S.11,

Yücebaş, Hilmi, **Şair Padişahlar**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H Hale KÜNÜÇEN

2.3.8.1.2. Şiirle Uğraşan Osmanlı Sultanları ve Mahlasları

Anahtar Kelimeler: şair sultanlar, Osmanlı Edebiyatı, Çelebi Mehmed, Sultan II.Murad (Murâdî), Sultan II. Selîm (Selîm, Selîmî ve Tâlibî), Sultan III.Mehmed (Adlî), Sultan IV.Murad (Murâd ve Murâdî), Sultan IV.Mehmed (Vefâî), Sultan II.Mustafa (İkbâlî ve Meftûnî), Sultan I.Mahmud (Sebkatî), Sultan III.Mustafa (İkbâl, İkbâlî ve Cihângîr), Sultan II.Mahmud (Adlî ve Âdil).

Osmanlı sultanlarından bazıları divân tertip etmemiş veya divânları günümüze kadar ulaşmamıştır. Buna rağmen Osmanlı tarihi kitaplarında, çeşitli biyografik eserlerde, şair tezkirelerinde, şiir mecmualarında onların şiirleri yer almıştır. Tarihî ve edebî kaynaklarda şiirle uğraştığı belirtilen ve şiirleri yer alan Osmanlı sultanları ve mahlasları (parantez içinde belirtilmiş olanlar) şunlardır: **Çelebi Mehmed, Sultan II.Murad (Murâdî), Sultan II. Selîm (Selîm, Selîmî ve Tâlibî), Sultan III.Mehmed (Adlî), Sultan IV.Murad (Murâd ve Murâdî), Sultan IV.Mehmed (Vefâî), Sultan II.Mustafa (İkbâlî ve Meftûnî), Sultan I.Mahmud (Sebkatî), Sultan III.Mustafa (İkbâl, İkbâlî ve Cihângîr), Sultan II.Mahmud (Adlî ve Âdil).**

Kaynaklarda şiirle uğraştığı belirtilen Osmanlı sultanlarından ilki **I.Çelebi Mehmed**'dir. Çelebi Mehmed sanat ve edebiyatı desteklemiş, etrafında şiir meclisleri kurmuştur. Şu beyit onun bir gazelinin ilk beytidir:

Cihân hasm olsa Hakdan nusret iste
Erenlerden duâ vü himmet iste

Çelebi Mehmed'in oğlu **Sultan II.Murâd**'ın da **Murâdî** mahlasıyla şiirler yazdığı, ilim ve fikir adamlarını himaye ettiği, şiir ve eğlence meclisleri kurduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Şu son beyti ona aittir:

Ey Murâdî şeh-i devrân iken el'ân seni
Zülfine kılmış esîr ol şeh-i hûbân gördüm

Kanûnî Sultan Süleyman'ın ikinci oğlu olan **Sultan II. Selîm** ise, şiirlerinde **Selîm, Selîmî** ve **Tâlibî** mahlaslarını kullanmıştır. Divânının olduğu söylenmekteyse de henüz ele geçmemiştir. Aşağıdaki beyit onun divân şiirine hâkimiyetini göstermesi bakımından önemlidir:

Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız
Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden

III.Murâd'ın oğlu olan **Sultan III.Mehmed, Adlî** mahlası ile, şiir yazmaya küçük yaşta başlayan **Sultan IV.Murad** ise **Murâd** ve **Murâdî** mahlaslarıyla şiirler yazmıştır. **Sultan IV.Murad**'ın ayrıca muamma (insan isimleriyle ilgili manzum bilmece) söylediği de kaynaklarda belirtilmiştir. Bağdat'ı fethettiğini söylediği aşağıdaki beyit ona aittir:

Hızr gibi geldi yetdi himmet-i kutb-ı zamân
Bî-ta'ab feth eyledim Bağdâd şehrin râyegân

Avcılığıyla tanınan **Sultan IV.Mehmed**'in de **Vefâî** mahlası ile yazdığı şiirleri kaynaklarda belirtilmiştir. Sultan **IV.Mehmed** aşağıdaki kıtayı eşi Afife Sultan'a hitaben yazmıştır:

Beyâzlar giydiğince bir dürr-i yektâya benzersin
Siyâhlar giydiğince sen hemân Leylâya benzersin
Yeşiller giydiğince tûtî-i gûyiya benzersin

Benim hoş-bû Afifem sen gül-i ra'nâya benzersin

İkbâlî ve **Meftûnî** mahlasları ile şiirler yazmış olan **Sultan II.Mustafa**'nın az da olsa şiirleri mecmua ve tezkirelerde yer almıştır, şu beyit ona aittir:

Başımızdan hiç hevâ-yı zülf-i yâr eksik değil
Mürtefi yerdir anunçün ruzgâr eksik değil

Sultan **II.Mustafa**'nın oğlu **I.Mahmud**, **Sebkatî** ve **Sultan III.Mustafa** ise, **İkbâl**, **İkbâlî** ve **Cihângîr** mahlaslarıyla şiirler yazmışlardır. Aşağıdaki kıta **Sultan I.Mahmud**'a, yakarış beyti de **Sultan III. Mustafa**'ya aittir:

Varalım kûy-ı dil-ârâya gönül hû diyerek
Kokalım güllerini gonca-i hoş-bû diyerek
Şerbet-i la'li hayâli bizi öldürdi meded
Gidelim kûyuna yârin bir için su diyerek

Şimdilik İkbaliyâ daldım amîk-i hayrete
Lutf edip destimi al Yarabbi düştüm gurbete

Osmanlı tahtının otuzuncu padişahı **Sultan II.Mahmud** ise, **Adlî** ve **Âdil** mahlaslarıyla, şarkı, tahmis (bir gazelin beyitlerine üçer mısra eklenerek yazılan beşer mısralık bendlerden oluşan nazım şekli) ve semailer yazmıştır. Aşağıdaki gazel ona aittir:

Mübtelâsı olduğum ol nev-civân bilmezlenir
Bir tecâhül gösterir gaddâr cân bilmezlenir
Bir kusûrum yoğ iken bîgânelik tarzın tutar
Bilmezem niçin o mahbûb-ı cihân bilmezlenir
Leblerin bûs etmek için niyetim arz eylesem
Ülfeti ketm eyler elbetde yaman bilmezlenir
Gamzesi tîri bilir bir bir gönülden geçdiğin
Lîk o kaşı kemânım ân-be-ân bilmezlenir
Çarhda hüsn ü vefâ yokdur bilir cânân âh
İttibâ eyler ana ol dilsitân bilmezlenir
Ta'n-ı adâdan gam u bîme mahal yok Adliyâ
Aşkım inkâr eylemem lâkin civân bilmezlenir

Kaynak (Source):

Ak, Coşkun, **Şair Padişahlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
İsen Mustafa ve Ali Fuat Bilkan, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
Şardağ, Mehmet Rüştü, **Şair Sultanlar**, Ankara 1982.
Yücebaş, Hilmi, **Şair Padişahlar**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H Hale KÜNÜÇEN

2.3.8.1.3. Divân Sahibi Osmanlı Sultanları ve Mahlasları

Anahtar Kelimeler: Sultan II.Mehmed (Fâtih) (Avnî), Sultan II.Bayezid (Adlî), Sultan I.Selîm (Selîmî), Sultan I.Süleyman (Kanunî) (Muhibbî), Sultan III.Murad (Muradî), Sultan I.Ahmed (Bahtî), Sultan II.Osman (Fârisî), Sultan III. Ahmed (Necîb), Sultan III.Selîm (Selîmî).

Divân sahibi olan Osmanlı sultanları ve mahlasları şu şekildedir: Sultan II.Mehmed (Fâtih) “**Avnî**”, Sultan II.Bayezid “**Adlî**”, Sultan I.Selîm “**Selîmî**”, Sultan I.Süleyman (Kanunî) “**Muhibbî**”, Sultan III.Murad “**Muradî**”, Sultan I.Ahmed “**Bahtî**”, Sultan II.Osman “**Fârisî**”, Sultan III. Ahmed “**Necîb**” ve Sultan III.Selîm “**Selîmî**”.

II.Murad’ın oğlu Fatih Sultan Mehmed, yaşadığı devrin en güçlü ilim, fikir ve sanat adamlarının elinde yetişmiş olup, **divânçe** (küçük divân) özelliği gösteren divânı vardır. Onun şiirleri Klasik Türk Şiirinin estetik birikimi çerçevesinde yazılmıştır. Bunun en tipik örneği aşağıdaki beyittir:

Bir şâha kul oldum ki cihân ana gedâdur

Bir mâha dutuldum ki yüzi şems-i duhâdur

Fatih Sultan Mehmed’in oğlu olan Sultan **II.Bayezid**, **Adlî** mahlasıyla şiirler yazmış ve divân oluşturmuştur. Aşağıdaki beyit onundur:

Nice kâfir kal’asın almak nasîb itdi Hudâ

‘**Adli** dilber gönlünü almak kime makdûr olur

Tarih, felsefe ve tasavvuf konularında derin bir bilgiye sahip olan **Sultan Selîm**, Sultan **II.Bayezid**’in oğludur. Şiirlerinde **Selîmî** mahlasını kullanan Sultan Selîm’in Türkçe şiirleri ve Farsça divânı vardır. Aşağıdaki meşhur kıta ona aittir:

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn itdi felek

Giryemi kıldı füzûn ekşimi hûn itdi felek

Şîrler pençe-i kahrımında olurken lertzân

Beni bir gözleri âhûya zebûn itdi felek

Kanûnî Sultan Süleyman 46 yıl süren saltanatına zaferler ve savaşlarla birlikte, **Muhibbî** mahlası ile yazdığı 3000 bine yakın şiir bulunan divânını da sığdırmıştır. Onun şiirlerinde Klasik Türk şiirinin genel özellikleri ile birlikte, yaptığı sefer ve savaşlar da söz konusu edilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman’ın şu beyti çok meşhurdur:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Sultan III.Murad ise, Kanûnî’den sonra en çok şiir yazan padişaktır. Divânında 1701 şiir bulunmaktadır. Şiirlerinde bazen **Murâd** bazen de **Murâdî** mahlasını kullanmıştır. Murâdî’nin şiirleri tasavvufî ağırlıklıdır. Divânından başka **Fütûhât-ı Sıyâm** ve **Esrârname** adlı tasavvufî eserleri de vardır. Şu beyit onundur:

Tevhîd-i hû hergiz dilünden eksük olmasun **Murâd**

Ger dilersen göstere dîdârını her bâr dost

Bahtî ve **Ahmed** mahlaslarıyla ile şiir yazmış olan **I.Ahmed**’in de divânı vardır. Bahtî, şu gazelinde Üsküdar’ın bir eğlence mekânı olduğunu, orada avlandığını ve cirit oynadığını belirtmiştir:

Üsküdâr’un bâğ u bağçesini seyrân eyledük

Nice günler ‘ıyş idüp zevk-ı firâvân eyledük

Gâh derdük bûstânında anun sünbüllerin

Gâh güller cem’ idüp seyr-i gülistân eyledük

Gâh sürgün avların itdük kuşatduk dağların

Gâh şâhin alup ele sayd-ı mürgân eyledük
Gâh oynaduk cirid oyunun mu'allem at ile
Gâh hubz alup ele biz 'azm-i meydân eyledük
Ahmedâ şükr ol **Hudâ**-yı lâ-yezâle dem-be-dem
Üsküdâr'un yirini sohbetle seyrân eyledük
Sultan I. Ahmed'in oğlu olan ve "Genç Osman" olarak bilinen **II.Osman**'ın **Fârisî** mahlasıyla yazdığı küçük bir divânçesi vardır. Şu anlamlı kıta ona aittir:
Şâh oldun ise bir kurı toprak değül misün
Bay oldun ise katre-i nâ-şâd değül misün
Dünya evinde zevk u safâ hoşdur ammâ velî
Rûz-ı cezâda **Fârisî** mes'ûl değül misün
Şiirlerinde **Ahmedî** ve **Necîb** mahlasını kullanan **Sultan III. Ahmed; Selîmî** ve **İlhamî** mahlasıyla şiirler yazan, bestekâr ve Mevlevî kimliği ile tanınan **III. Selim**, kültüre çok önem vermiş ve etraflarında kültür muhitleri (çevreleri) oluşturmuşlardır. Lâle devrinde, zevk ve safanın dorukta olduğu dönemde yaşayan **Sultan III.Ahmed**'in divânında yer alan şiirleri ise tasavvufî ağırlıklıdır:
Hû ile dolmuşdur cihân bu sırra sen etme gümân
Eyle **Necîbâ** gel figân tekrâr-ı yâhû ile

Kaynak (Source):

- Ak, Coşkun, **Muhibbî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
Ak, Coşkun, "İstanbul Kütüphanelerindeki El Yazması Padişah Divanları (XV-XVII.Asır), **Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.III, S.2, Balıkesir 1988.
Ak, Coşkun, **Şair Padişahlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
Altınay, Ahmet Refik, **Sultan Cem**, İstanbul 2001.
Aydın, Şadi, "Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Dîvânlarının Nüshaları", **Nüsha**, S.6, Ankara 2002.
Aymutlu, Ahmed, **Fatih ve Şiirleri**, Ahmed Halit Kitabevi, 1943.
Bayram, Yavuz, **Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Padişah Bir Şair: Adlî** (Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Dîvânının Tenkidli Metni), Amasya Valiliği Yay., Amasya 2008.
Baysun, Cavit, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul 1946.
Bilmen, Saffet Sıtkı, **Fatih Sultan Mehmed (Avnî) Divânı**, İstanbul 1944.
Doğan, Enfel ve Tıgılı, Fatih, "Sultan V.Mehmed Resad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2005, C.33 s.41-96.
Doğan, Muhammed Nur, **Fatih Divanı ve Şerhi**, İstanbul 2004.
Gelen, Kasım, Kanunî **Sultan Süleyman'ın Farsça Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1998.
İsen Mustafa ve Ali Fuat Bilkan, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
Kayalap, İsa, **Sultan I.Ahmed ve Divanı**, İstanbul 1994.
Kılıç, Filiz, "Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut", **Bilig**, S.2, Ankara 1996, s.203-220.
Kılıç, Filiz, **Şehzade Bayezid- Şâhî, Hayatı ve Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
Kırkkılıç, Ahmet, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1985.
Okur, Münevver, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
Pala, İskender, **Fatih Sultan Mehmed**, İstanbul 2001.

Şanlı Saadet, **Şehnameci Taliki-zâde'ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri -Taliki-zade Şehnamesi (V.Hassa)'nın Edisyon Kritiği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1989.

Şardağ, Mehmet Rüştü, **Şair Sultanlar**, Ankara 1982.

Tarlan, Ali Nihad, **Yavuz Sultan Selim'in Farsça Dîvân Tercümesi**, İstanbul 1946.

Uyar, Kamil Yaşar, **Sultan 3. Murad'ın Fütühat-ı Ramazan'ı ve Farsça Divanı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1995.

Ünsel, Kemal Edip, **Fâtiḥ'in Şiirleri**, Ankara 1946.

Yücebaş, Hilmi, **Şair Padişahlar**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç Dr. Neslihan Koç Keskin	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (12- 19. YÜZYIL)
EDEBİ TÜRLER**

Prof. Dr. Ahmet MERMER

**EKİM - 2009
ANKARA**

2. 3. 9. Edebî Türler

Anahtar Kelime: tevhîd, münâcât, esmâ-i hüsnâ, hilye, mevlid, na't, mi'râc-nâme/mi'râciye, kırk hadis ve gül-i sad-berg, siyer, ıydiye, ramazaniye, nasihatnâme/pendnâme, beldenâme, sâhilnâme, dâriye, seyâhatnâme ve sefâretnâme, hamâmnâme/hammâmiye, şehrengîz, kahvenâme, sâkînâme sûrnâme, gazavatnâme, fetihnâme ve fethiye, fâlnâme, kıyâfetnâme, muamma ve lügaz, bahâriye, nevrûziye, şitâiye, hasb-i hâl, hicviye, hezel, letâyifnâme, fahriye, mehdiye, sıhhatnâme, mersiye, maktel ve maktel-i hüseyin, sergüzeşt-nâme, tezkire, vefeyât-nâme.

Edebî tür, manzum veya mensur olarak kaleme alınmış olan edebî eserlerin konusu ile ilgili bir terimdir. Klasik Türk Edebiyatında edebî türler, Osmanlı toplumun düşünce dünyasının, ahlakî değerlerinin, gelenek ve göreneklerinin, sosyal yaşantısının edebiyattaki görüntüsüdürler. Dolayısıyla edebî türler, Klasik Türk Edebiyatının sosyal cephesini ortaya çıkarırlar.

Edebî türlerin tarihî ve edebî gelişiminde gerek Arap gerekse Fars Edebiyatından yapılan tercüme ve şerhlerin büyük rolü vardır. Genelde “nâme” ve –“iye” ekleriyle biten tür ismi ve tür modelleri bu edebiyatlardan gelmiş olmakla birlikte, divân şâirleri edebî türleri kendi medeniyet daireleri çerçevesinde yorumlamışlardır.

Klasik Türk Edebiyatında manzum türler yoğunluktadır dolayısıyla Fars Edebiyatının bizdeki türlerin ortaya çıkmasında rolü büyüktür. Fakat hilye örneğinde olduğu gibi, Fars edebiyatındaki şâirler tarafında revaç görmeyen bir türün, Türk Edebiyatında çok ilgi gördüğünü de belirtmek gerekir.

Edebî türler, hem divânlar içinde hem de müstakil (tek) olarak Özellikle bazı edebî türlerin, sûrnâme gibi, padişah ve devlet adamları tarafından yazılmalarının teşvik edildiğini, yazılan eserler sayesinde şair ve yazarların gerek para gerekse kıymetli giyeceklerle ödüllendirildiğini de belirtmek gerekir.

Klasik Türk Edebiyatındaki edebî türleri tam olarak sınıflandırmak mümkün olmamakla birlikte şu ana başlıklar altında edebî türleri sıralayabiliriz: **I. Allâh ile İlgili Türler** (tevhîd, münâcât, esmâ-i hüsnâ) **II. Hz.Peygamberle İlgili Türler** (hilye, mevlid, na't, mi'râc-nâme/mi'râciye, kırk hadis ve gül-i sad-berg, siyer) **III. Dinî Günler ve Bayramları Anlatan Türler** (ıydiye, ramazaniye) **IV. Ahlakî Yönü Olan Türler** (nasihatnâme/pendnâme) **V. Bir Yeri ya da Yerleşim Yerlerini Anlatan Türler** (beldenâme, sâhilnâme, dâriye, seyâhatnâme ve sefâretnâme, hamâmnâme/hammâmiye, şehrengîz) **VI. Sosyal Yaşamı ve Eğlence Hayatını Anlatan Türler** (kahvenâme, sâkînâme sûrnâme) **VII. Savaşları Anlatan Türler** (gazavatnâme, fetihnâme ve fethiye), **VIII. Yorum ve Tahminlerde Bulunulan veya Bilmece Niteliği Taşıyan Türler** (fâlnâme, kıyâfetnâme, muamma ve lügaz), **IX. Mevsimleri Anlatan Türler** (bahâriye, nevrûziye, şitâiye) **X. Alay, Şaka, Yergi veya Şikâyet İçeren Türler** (hasb-i hâl, hicviye, hezel, letâyif-nâme) **XI. Medh/Övgü veya Tebrik İçeren Türler** (fahriye, mehdiye, sıhhatnâme) **XII. Ölümü Anlatan Türler** (mersiye, maktel ve maktel-i Hüseyin), **XIII. Biyografik Türler** (sergüzeşt-nâme, tezkire, vefeyât-nâme)

Kaynak (Source):

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, “Şehrengizler Üzerine Düşünceler ve Belîğ’in Bursa Şehrengizi”, **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara 1997, s.228-284.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, “Belîğ’in Gül-i Sadbergi (Manzûm Yüz Hadis Tercümesi)”, **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara 1997, s.151-199.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**, Ankara 1998.
- Açıkgöz, Namık, **Kahvenâme**, Akçağ Yay., Ankara 1999.
- Akalın, Sami, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1980.
- Akar, Metin, **Türk Edebiyatında Manzum Mi’râcnâmeler**, Ankara 1987.
- Akkuş, Metin, **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri**, Atatürk Ün. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1987.
- Akkuş, Metin, “Türk Edebiyatında Bursa Şehr-engizleri-I İshak Çelebi ‘nin Bursa Şehr-engizi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Haluk İpekten Anısına)**, S. I (Erzurum 1993), s.81-85.
- Akkuş, Metin, "Osmanlı Kültürünün Tanınmasında Edebî Türlerin Önemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.35-46.
- Akkuş, Metin, "Edebi Tür Teorileri ve Divan Edebiyatında Türlerin Tasnifi Problemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.9-32
- Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.
- Aksoy, Hasan, **Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri**, İstanbul 1991.
- Aksoy, Hasan, “Türk Edebiyatı’nda Fetihnâmeler”, **Türkler**, Ankara 2002, C.11, s.800-805.
- Aksoy, Hasan, “Tarihî Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler”, **İLAM Araştırma Dergisi**, II/2, Temmuz-Aralık 1997, s.7-19.
- Aksoyak, İsmail Hakkı, **Kefeli Hüseyin Râznâme, Transcription and Facsimile**, Harvard 2004.
- Akün, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C.IX, s.415-419.
- Aktaş, Şerif, "Edebiyatta Türler Problemi", **Edebiyatta Üslup ve Problemleri**, Ankara 1998, 100-136.
- Akyavaş, Beynun, **Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnamesi**, Ankara 1993.
- And, Metin, **Ritüelden Darama, Kerbelâ-Muharrem-Taziye**, YKY, İstanbul 2002.
- Aras, Veli, “Hilye ve Hilyeler”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul 1981.
- Arslan, Mehmet, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri)**, AKM Yay., Ankara 1999.
- Arslan, Mehmet, **Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri**, İstanbul 2000.
- Arslan, Mehmet, “Sihhatnâmeler”, **Türkler**, C.11, s.776-790.
- Batıslam, Hanife Dilek, **Hasbîhâl-ı Sâfi**, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, **Lutfiyye**, İstanbul 1994, s.58.
- Bilkan, Ali Fuat, **Türk Edebiyatında Muammâ**, Ankara 2000.
- Canım, Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme**, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Coşkun, Menderes, **Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhtetü'l-Haremeyn'i**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- Cunbur, Müjgan, "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1995. s. 37-53.

- Çavuşoğlu, Mehmed, “Taşlıcalı Dukakin-zâde Yahya Bey’in İstanbul Şehrengizi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XVII, 1969, s.77-78.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Zâtî’nin Letâyifi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XVIII, 1970, s.1-51.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Hayretî’nin Belgrad Şehr-engizi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C. II-III (1973-1974) s. 325-356;
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Hayretî’nin Yenice Şehr-engizi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C.IV-V, 1975-1976, s. 81-100.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Dîvân Şiiri”, **Türk Şiiri Özel Sayısı 2**, (415-417, Temmuz-Eylül), 1986.
- Çavuşoğlu, Mehmed, **Divanlar Arasında**, Ankara 1998.
- Çelebioğlu, Âmil, “Kıyafe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Kıyafetnâmeleri, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.225-262.
- Çelebioğlu, Âmil, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.
- Derdiyok, Çetin, Gül-i Sad-berg, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.14, s.225-226.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Diriöz, Haydar, “Muammâ”, **Türk Ansiklopedisi**, MEB, Ankara 1976, C.24.
- Erkan, Mustafa, “Gazavâtnâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.13, s.439-440.
- Ersoylu, İ. Halil, **Cem Sultan’ın Türkçe Dîvânı**, Ankara 1989.
- Ersoylu, İ. Halil, “Fal, Falnâme ve Bir Çiçek Falı: Der-aksâm-ı ezhâr”, **Türkiyât Mecmuâsı**, 20 (1997), s.194-254.
- Evliya Çelebi, **Seyahatnâme**, haz. Orhan Şaik Gökyay, YKY, İstanbul 1996, C.1, S.184-185
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler”, **Varia Turcia (Robert Anhegger Armağanı)**, C.IX (İstanbul 1987), s.167-178.
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler I”, **Tarih ve Toplum**, C. XVIII, 105 (Eylül 1992),s.9-12.
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler II İstanbul ve Edirne”, **Tarih ve Toplum**, C.XVIII, 106 (Ekim 1992), s.9-12.
- Gökyay, Orhan Şâik, Divan Edebiyatında Şehirler III Kastamonu ve Bursa”, **Tarih ve Toplum**, C.XVIII, 107 (Kasım 1992), s.9-14.
- Güngör, Şeyma, **Hadikatü’-Sü’eda Fuzulî**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- Hengirmen, Mehmet, **Güvâhî, Pendnâme**, Ankara 1983.
- İpekten, Hâluk, **Türk Edebiyatı’nın Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri**, Erzurum, 1988.
- İsen, Mustafa, “Usûlî’nin Yenice Şehrengizi”, **Türk Kültürü Araştırmaları (Mehmed Kaplan İçin)**, Ankara 1988, s.131-148.
- İsen, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek**, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- İsen, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara, 1997.
- İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.
- İsen, Mustafa- Muhsin Macit, **Türk Edebiyatı’nda Tevhidler**, TDV Yay., Ankara 1992.
- İsen, Mustafa-Kılıç, Filiz vd, **Şair Tezkireleri**, Ankara 2002.
- İsen, Tuba Işınsu, **Divan Şiirinde Fahriye**, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Ankara, 1995.
- İz, Fahir- Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246

- İz, Fahir- Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nazım Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.
- Kalender, Arzu, **Taze Can Buldu Bahar: Osmanlı Şiirinde Bahar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- Kaplan, Mahmut, **Hayriye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Ankara 1995.
- Kaplan, Mahmut, “Türk Edebiyatı’nda Manzum Nasihat-nâmeler”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Karahan, Abdulkadir, “Kırk Hadis”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, s.470-473.
- Karahan, Abdulkadir, **İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis**, İstanbul 1954.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Türk ve Fars Edebiyatlarında Şehrengizler”, **Milli Kültür**, Eylül 1988, s.55-59.
- Kaya, Güven, “Türk Edebiyatında Hammâmiyeler”, **Şinasi Tekin’in Anısına Uygurlardan Osmanlıya**, Simurg Yay., İstanbul, 2005, s.445-475.
- Kılıç,Filiz- Macit Muhsin,**Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri (Güldeste)**, TDV Yay., Ankara 1995.
- Kılıçlı, Mustafa, “Hilye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.18, s.44-47.
- Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- Kortantamer, Tunca, “Sâkînâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, II. Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir 1983., s.81-90
- Kurnaz, Cemâl, **Münâcât Antolojisi**, TDV Yay., Ankara 1992.
- Kurnaz, Cemâl, “Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi’nin Bilâdiyeleri”, **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Kurnaz, Cemâl, “Zaîfi’nin “Fâl-i Murgân’ı”, **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.183-205.
- Kut, Günay, “Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüşhaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî”, **Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Harvard 2000, Volume 24/III, s.151-227,
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip, “Fuzûlî’nin Mu’ammâ Risâlesi”, **DTCF Mecmuası**, VII. 1949, S.1, s.61-111.
- Levend, Agâh Sırrı, “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, **TDAY Belleten**, 1963, s.89-115.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul**, İstanbul 1959.
- Levend, Agâh Sırrı,“Dîvân Edebiyatı’nda Gülmece ve Yergi”, **TDAY Belleten**, 1971, s.37-45.
- Levend, Agâh Sırrı,“Dini Edebiyatımızın Başlıca Türleri”, **TDAY Belleten**, 1973, s.43-44.
- Levend, Agâh Sırrı, **Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul 1984.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Levend, Agâh Sırrı, **Gazavatnâ-meler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi**, İstanbul 1956.
- Mazıoğlu, Hasibe, “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”, **Türkoloji Dergisi**, S.1, Ankara1974.
- Mazıoğlu, Hasibe, “Edirneli Nazmî’nin Pend-i Attâr Çevirisi”, **Türkoloji Dergisi**, Ankara 1977, C.II, s.47 vd.
- Mengi, Mine, “Kıyâfetnameler Üzerine”, **TDAY Belleten**, 1977, s.299-309.
- Mengi, Mine, “kıyâfetnâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, s.513-514.
- Mermer, Ahmet,“Bursa Şehrengizleri Üzerine Bir Karşılaştırma”, **Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları**, vol. 24/3, Harvard University, (2000) .

- Okur, Münevver Meriç, “Cem Sultan’ın Yeni Bulunan Fâl-i Reyhân-ı Cem Sultân Adlı Eseri”, Tarih ve Toplum, 16, s.96, Aralık 1997, s.24-27.
- Öztoprak, Nihat, “Fennî ve İzzet Efendi’nin Sahilnâmelerinde Üsküdar”, **II.Üsküdar Sempozyumu (12-14 Mart 2004), II. Üsküdar Sempozyumu Bildirileri**, s.11-27
- Öztürk, Nuran, Siyer Türü ve Siyer-i Veysî, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2002.
- Pala, İskender, “hezl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.17, s.305-306.
- Pala, İskender, **Hakanî Mehmed Bey, Hilye**, Kapı Yay., İstanbul 2005.
- Pekolcay, Neclâ, **Süleyman Çelebi, Mevlid [Vesîletü’n-necât]**, İstanbul 1992.
- Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı’nda Şekil ve Nev’ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- Sevük, İsmail Habib, “Divan Edebiyatında Nev’iler”, **Edebiyat Bilgileri**, İstanbul 1942, s.147-172.
- Şener, H. İbrahim, **Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 1985.
- Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Tarlan, Ali Nihat, **Dîvân Edebiyatı’nda Mu’ammâ**, İstanbul 1936.
- Tarlan, Ali Nihat, **Dîvân Edebiyatı’nda Tevhîdler**, İstanbul 1936.
- Tarlan, Ali Nihat, **Edebiyat Meseleleri**, İstanbul 1981.
- Yeniterzi, Emine, **Divan Şiirinde Na’t**, Ankara 1993.
- Yetiş, Kâzım, “bahâriye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara 1991, C.4, s.473-474.
- Yılmaz, Ali, “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsa-yı Saruhani’nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâsi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas 1998, S.II, s.1-34.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 1. Gazâvâtnâme

Anahtar Kelime: gazâ, gazânâme, megâzî, fetihnâme, zafernâme, Süleymânnâme, Selîmnâme.

Gazâ, “savaş, cenk, cenge gitmek, cihad” anlamlarına gelir. Arap edebiyatında **megâzî** olarak bilinen **gazavatnâme** düşmanla yapılan savaşları, **gazanâme** de tek bir savaşı anlatan eserlere verilen addır. **Agâh Sırrı Levend, Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnâmesi** adlı eserinde, gazalarda fetih veya zaferin söz konusu olmadığını ifade etmiş, önemli olanın savaş olduğunu belirtmiştir. Levend, bir kalenin veya şehrin alınışını anlatan eserleri **fetihnâme**, düşmanın yenilmesi ile sonuçlanan gazanâmeleri de **zafernâme** olarak adlandırmıştır.

15. yüzyılda yazılmaya başlanan gazavatnâmelerin sayısı, Osmanlı İmparatorluğunun gelişim çizgisi dahilinde 16. yüzyılda artmıştır. Agâh Sırrı Levend, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi** adlı eserinde gazavatnâmeleri kendi içinde üç gruba ayırmıştır: 1. Padişahlardan birinin hayatını mihver yaparak, onun zamanındaki eserler belli başlı olayları tasvir eden manzum ve mensur eserler: **Selîmnâmeler, Süleymânnâmeler**. 2. Vezirlerden veya ünlü komutanlardan birinin gazalarını tasvir eden gazavatnâmeler. Bunlar en çok Barbaros Hayreddin, Köprülü Fâzıl Ahmed, Tiryaki Hasan, Özdemiroğlu Osman Paşaların şahsiyetleri etrafında toplanır. 3. Belli bir seferi yahut bir kalenin alınmasını tasvir eden gazanâme, fetihnâme veya zafernâmeler.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan savaşların hepsinin fetih veya zafer amaçlı ve gazâ düşüncesiyle ile yapıldığı düşünüldüğünde gazavatnâmelerin, fetihnâmelerin ve zafernâmelerin kesin çizgilerle birbirinden ayrılmasının güç olduğu ortaya çıkar. Türk Edebiyatındaki gazavatnâmelerin sayısının – müellifi(yazarı) belli olan ya da olmayan - 250'nin üzerinde olduğu belirtilmiştir. Bu şekilde kesin bir ayrıma varabilmek için bu eserlerin hepsinin incelenmesi gerekmektedir. Buna ek olarak eserini gazavatnâme, fetihnâme ya da zafernâme olarak adlandırmak şâirin tercihi ile de ilgili olabilir.

Bazı önemli gazavâtnâmeler ve yazarları şunlardır: Gelibolulu Mehmed Zaifi, **Gazânâme**; Prizrenli Sûzî Çelebi, **Gazavatnâme**; Fütûhî Hüseyin Çelebi, **Enîsü'l-Guzât**; Seyyid Muradî **Gazavât-ı Hayreddin Paşa**; Galatalı Nakkaş Nigârî **Sinan Paşa'nın Gazavâtı ve Dürer-i Deryâ**; Asafî Defterdâr Koca Mehmed Paşa, **Şecâatnâme**; Mustafa Sâfî **Cihâdnâme**; Lârendeli Vücûdî **Gazavât-ı Mustafa Paşa ve Gazavât-ı Özdemiroğlu Osman Paşa**; Rûznâmecî Şeyh Mehmed Vefâî, **Târîh-i Gazavât-ı Sultan Murâd-ı Sâlis**; Öziçeli Vuslatî, **Gazânâme-i Çehrin**.

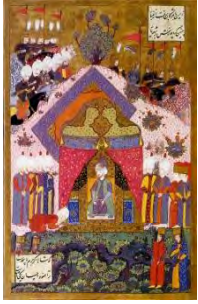
Biçim (Format):

Eğri Fetihnâmesinden.jpg

Kara-Çelebizade Abdülaziz'in Süleymânnâme'sinin ilk sayfası, Manisa İl Halk Kütüphanesindeki 45 Hk 5066 arşiv nolu yazmadan.jpg

Kânûnî Sultan Süleyman'ın İran elçisini kabulü, Matrakçı Nasuh'un Süleymânnâmesi'nden.jpg

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, "Osmanlı Kültürünün Tanınmasında Edebî Türlerin Önemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.35-46.

Akkuş, Metin, "Edebî Tür Teorileri ve Divan Edebiyatında Türlerin Tasnifi Problemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.9-32.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Aksoy, Hasan, "Türk Edebiyatı'nda Fetihnâmeler", **Türkler**, Ankara 2002, C.11, s.800-805.

Aksoy, Hasan, "Tarihî Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnameler", **İLAM Araştırma Dergisi**, II/2, Temmuz-Aralık 1997, s.7-19.

Aksoyak, İ.Hakkı ve Mustafa İsen, **Vuslatî Ali Bey, Gazâ-nâme-i Çehrin**, Ankara 2003.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Erkan, Mustafa, "Gazavâtnâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.13, s.439-440.

İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

İsen, Mustafa- Muhsin Macit, **Türk Edebiyatı'nda Tevhidler**, TDV Yay., Ankara 1992.

İz, Fahir- Günay Kut, "Divan Edebiyatında Nesir Türleri", **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246

İz, Fahir- Günay Kut, "Divan Edebiyatında Nazım Türleri", **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Levend, Âgâh Sırrı, **Gazavatnâ-meler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi**, İstanbul 1956.

Levend, Âgâh Sırrı, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Türleri", **TDAY Bellekten**, 1973, s.43-44.

Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk.vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Sevük, İsmail Habib, “Divan Edebiyatında Nev’iler”, **Edebiyat Bilgileri**, İstanbul 1942, s.147-172.
Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 2. Hicviye / Hezel / Fıkra

Anahtar Kelime: hecv/hicv, hezel, tehzil, letâyifnâme, Zâtî, Lamiî, Şeyhî Har-nâme, Bağdatlı Rûhî, Terkîb-bend, Nef'î, Siham-ı Kazâ, Kânî, Hirrenâme, Küfrî-i Bahâyî, Hevâyî, Osmanzâde Tâib, Tırsî.

Arapça **hecv/hicv**, “birisinin ayıplarını ya da kusurlarını sayıp dökmek, söylemek” anlamına gelir. **Hicviye** ise, bir kişinin, toplumun ya da kurumun alaylı bir üslûpla eleştiren metinlere verilen addır. Hiciv yazarlara **hecâ-gû**, **heccâv** gibi adlar verilmiştir.

Müstakil (tek) olarak kaleme alınan hiciv türünde eserler olduğu gibi, divânlar içinde çeşitli nazım şekilleri ile kaleme alınmış hicviyeler de vardır. Manzûm olarak kaleme alınan bu hicviyelerde daha çok kaside nazım şekli kullanılmıştır. Edebî yönü olan hicviyeler, nükte unsuru, ince çağrışımlar ve edebî sanatlardan beslenir.

Divân şairleri, hicviyelerinde mahlas kullanmamaya özen göstermişlerdir. Bu türde ilk eseri 15.yy.'da **Şeyhî Har-nâme** adlı eseri ile vermiştir. **Harnâme** adıyla **Molla Lutfî** de bu türde bir eser kaleme almıştır. **Fuzûlî**'nin **Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi**'ye sunduğu mektubu, **Bağdatlı Rûhî**'nin “**Terkîb-bend**”i sosyal eleştiri niteliğinde hiciv eserleridir. Bu türün en önemli eserleri arasında yer alan **Siham-ı Kazâ**'da **Nef'î**; **Yahyâ Efendi**, **Atâyî**, **Ganizâde Nâdirî** ve **Hâletî** gibi döneminin şâirlerini yer yer itham ve tehdit seviyelerinde hicvetmiştir. Nef'î'den sonra **Kânî** de kedilerin dilinden yazdığı **Hirrenâme**'sinde devlet düzenini eleştirmiştir.

Arapça **hezel**, “birini yermek üzere kaleme alınan ve bunu yaparken de ahlâk ve edep kurallarının dışınan çıkan sözlere/şiiirlere” denilmiştir. Hezl söyleyene **hezel-gû**, bir şiire aynı redif ve vezinle alaylı bir şekilde yazılmış nazireye **tehzil**, hezl türündeki şiirlerin toplandığı mecmualara da **hezeliyât** adı verilmiştir. Klasik Türk Edebiyatında şairler, yaşadıkları çağı, bu çağda yaşayan kişileri, olayları zarif nüktelerle, mübâlağalı ifâdelerle genellikle incitme amacı taşımadan tehzil etmişlerdir. Hezliyât mecmuaları içinde yer yer müstehçen hikâyeler de yer almıştır. Hezliyâtı olan şâirlerden bazıları şunlardır: **Küfrî-i Bahâyî**, **Hevâyî**, **Osmanzâde Tâib**, **Tırsî**, **Kânî** ve **Sürûrî**.

Günümüzdeki fıkra karşılığı olarak ise, Klasik Türk Edebiyatındaki latîfeleri örnek verebiliriz. Latîfe, “insanları güldüren, eğlendiren, nükteli espirili söz” anlamına gelmektedir. Letâyif de Arapça latîfe kelimesinin çoğuludur. Latîfelerin toplandığı eserlere de **letâyifnâme** adı verilmiştir. Bu tür eserlerde, günümüzde anlatılan fıkralarda olduğu gibi güldürmeye ve ince espiriye dayalı anlatım vardır. **Lâmi'î Çelebi**'nin **Mecmau'l-Letâyif**'i, **Zâtî**'nin **Letâyif**'i, **Kânî**'nin **Letâyif**'i bu türde yazılmış eserlere örnek verilebilir.

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, "Osmanlı Kültürünün Tanınmasında Edebî Türlerin Önemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.35-46.

Akkuş, Metin, "Edebî Tür Teorileri ve Divan Edebiyatında Türlerin Tasnifi Problemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.9-32

Akkuş, Metin, **Nef'î ve Siham-ı Kazâ**, Ankara 1998.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

- Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C.IX, s.415-419.
- Aktaş, Şerif, "Edebiyatta Türler Problemi", **Edebiyatta Üslup ve Problemleri**, Ankara 1998, 100-136.
- Batıslam, Dilek, **Kânî'nin Mensur Letâif-nâmesi ve Hezliyyâtı**, Çukurova Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Adana 1997.
- Çavuşoğlu, Mehmed, "Zâtî'nin Letâyifi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XVIII, 1970, s.1-51.
- İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.
- İz, Fahir- Günay Kut, "Divan Edebiyatında Nesir Türleri", **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246
- İz, Fahir- Günay Kut, "Divan Edebiyatında Nazım Türleri", **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.
- Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Levend, Agâh Sırrı, "Dîvân Edebiyatı'nda Gülmece ve Yergi", **TDAY Belleten**, 1971, s.37-45.
- Levend, Agâh Sırrı, **Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul 1984.
- Pala, İskender, "hezl", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.17, s.305-306.
- Sevük, İsmail Habib, "Divan Edebiyatında Nev'iler", **Edebiyat Bilgileri**, İstanbul 1942, s.147-172.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 3. Hilye

Anahtar Kelime: hilye, hilye-i saâdet, hilye-i şerîf, şemâil, Hakanî Mehmed Bey, Nahîfî.

Hilye, “süs, zînet, yüz ve ruh güzelliği” gibi anlamlara gelir. **Hilye-i saâdet**, **hilye-i şerîf** adlarıyla da bilinen hilye, edebi tür terimi olarak Hz.Muhammed’in fizikî ve ruhî özelliklerini anlatan eserlere verilen addır. Ayrıca hat terimi olarak, cepte taşımak üzere nesih hatla yazılan levhalara da bu ad verilmiştir. Hilye türü, Arap Edebiyatındaki şemâillerden doğmuştur. **Şemâiller**, Hz. Muhammed’in bütün hayatını, fiziksel özelliklerini, tutum ve davranışlarını hilyeye göre çok daha geniş bir şekilde anlatır. Bununla beraber, hadis kitapları da hilyelere kaynaklık etmiştir.

Arap Edebiyatı’nda **İmam Tirmizî** ilk şemâili yazmıştır. İmam Tirmizî’nin eseri, kendisinden sonra yazılan şemâil ve hilye türündeki eserlere kaynak teşkil etmiştir. **İmam Beyhakî**’nin **Delâilü’n-Nübüvve**, **Hâfız-ı İsfahânî**’nin **Tarih-i İsfahan**, **Kadı İyaz**’ın **Şifâ-yı Şerîf** adlı eserleri bu türün Arap Edebiyatındaki örnekleridir. Arap Edebiyatında mensur örnekleri görülen hilyenin, Fars Edebiyatında nâdir görülmesi dikkat çekicidir.

Türk Edebiyatında hilyenin tür olarak gelişiminde; “Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemi haram kıla; o kişi kabir azabından emîn! olur. Mahşer günü çıplak olarak haşredilmez.” meâlindeki Hz. Ali’den rivâyet edilen hadis önemli bir rol oynamıştır. Hilyelerde öncelikle, Hz. Muhammed’in vasıflarını içeren Arapça ibareler verilmiş, daha sonra bunların tercüme veya şerhleri yapılmıştır.

Hz. Muhammed için yazılan hilyelerin en meşhuru, **Hakanî Mehmed Bey**’in ve **Nahîfî**’nin hilyeleridir. Diğer hilye yazarlarının belli başlıları ve eserleri şunlardır: **Hoca Sadeddîn** (16.yy.) **Risâletü’ş-Şemâiliyye**, **Şerîfî** (16.yy.) **Risâle-i Hilyetü’r-Resûl**, **Hakanî Mehmed Bey** (16.yy.) **Hilye-i Hakanî**, **Aziz Mahmud Hüdâyî** (17.yy.) **Şemâilü’n-nübüvveti’l-Ahmediyyeti’l-Muhammediyye**, **Bosnalı Mustafa** (17.yy.) **Tercüme-i Hilyetü’n-Nebî A.S.**, **Nahîfî** (17.yy.) **Hilyetü’l-Envâr** (Hilye-i Hakanî’ye nazire), **Seyyid Mehmed Efendi** (18.yy.) **Hilye** (Hilye-i Hakanî’ye nazire), **Ârif Süleyman**(18.yy) **Hilye** (Hilye-i Hakanî’ye nazire) Türk Edebiyatında hilye, Hz. Muhammed’in dışında diğer peygamberler, Dört Halife, Aşere-i Mübeşşere, din ve tarikat büyükleri için de yazılmıştır. Bunlara **Neşâtî Ahmed Dede**’nin **Hilye-i Enbiyâ**’sı, **İbrahîm Cevrî**’nin **Hilye-i Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn**’i, **Edirneli Güftî**’nin **Hilye-i Aşere-i Mübeşşere**’si ile **Rızâ**, **Lütfî Çelebi** ve **Tâhirülmevlevî**’nin **Hilye-i Hazret-i Mevlânâ** adlı eserleri örnek verilebilir.

Biçim (Format):

Hilye-i Hâkânî.jpg

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, "Osmanlı Kültürünün Tanınmasında Edebî Türlerin Önemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.35-46.

Akkuş, Metin, "Edebî Tür Teorileri ve Divan Edebiyatında Türlerin Tasnifi Problemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.9-32.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Aras, Veli, "Hilye ve Hilyeler", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul 1981.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Kaynak (Source):**

Akkuş, Metin, "Osmanlı Kültürünün Tanınmasında Edebî Türlerin Önemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.35-46.

Akkuş, Metin, "Edebî Tür Teorileri ve Divan Edebiyatında Türlerin Tasnifi Problemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.9-32.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Aras, Veli, "Hilye ve Hilyeler", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul 1981.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

Erdoğan, Mustafa, "Lütfî Mehmed Dede ve Hilye-i Mevlânâ Adlı Eserine Göre Mevlânâ'nın Özellikleri", **Erdem Dergisi**, S.50, (Doğumun 800.Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), 2008, s.59-82.

İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Kılıçlı, Mustafa, "Hilye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.18, s.44-47.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Keskin-Koç, Neslihan, "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hilyesine Göre Mevlânâ", **Erdem Dergisi**, S.50, (Doğumun 800.Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), 2008, s.197-222.

Külekçi, Numan, **Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Erzurum 1999.

Levend, Ağah Sırrı, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Türleri", **TDAY Belleten**, 1973, s.43-44.

Pala, İskender, **Hakanî Mehmed Bey, Hilye**, Kapı Yay., İstanbul 2005.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Sevük, İsmail Habib, "Divan Edebiyatında Nev'iler", **Edebiyat Bilgileri**, İstanbul 1942, s.147-172.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Uzun, Mustafa, "Hilye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul 1998, s.44-47.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.

Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 4. Kısâs-ı Enbiyâ

Anahtar Kelime: kısâs-ı enbiyâ, Kısâî, Sa'lebî, Arâ'isü'l-Mecâlis, Rabguzî, Kısâsü'l-Enbiyâ, Cevdet Paşa, Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ.

Kısâs-ı enbiyâ, Arapça “kıssa” ve “nebi” kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşmuştur ve “peygamberler tarihi” anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi sekiz peygamberin adı geçmektedir, bunlar içinde Hz. Adem, Hz.İbrahim, Hz.Yusuf, Hz.Musa ve Hz. İsa'nın kıssaları ibret verici bir şekilde insanlara örnek olması açısından anlatılmıştır. Zamanla Kur'ân-ı Kerîm'deki bu kıssalar, Kur'ân-ı Kerîm dışındaki kaynaklarla da genişletilmiş ve kısâs-ı enbiyâ türü oluşmuştur.

17. yüzyıl şahsiyetlerinden **Kâtip Çelebi**, **Keşfü'z-zünûn**'unda **Vehb b.Münebbih**, **Ali b.Hamza El-Kısâî**, **Sehl b.Abdullah et-tüsterî**, **Muhammed b.Abdulmelik el-Müsebbihî**'nin Arapça ilk kısâs-ı enbiyâ yazarları olduğunu belirtmiştir.

Kısâs-ı enbiyâ türünün en meşhurları **Ali b.Hamza El-Kısâî**'nin **Kısâsü'l-Enbiyâ**'sı ve **Sa'lebî**'nin **Arâ'isü'l-Mecâlis** adlı eserleridir. Daha sonra yazılmış eserler bu iki eserin ya kısaltılmış şekli ya da çevirisidir.

Türkçe en eski kısâs-ı enbiyâ, asıl adı Burhanoğlu Kadı Nasır olan **Rabguzî**'nindir. Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayan Rabguzî eserini, Moğol emirlerinden İslâmiyet'i kabul eden **Nâsırüddin Tok Buğa**'nın emri ile yazmaya başlamış ve bir yılda tamamlayarak 710'da (1310) emîre sunmuştur. Rabguzî'nin, **Kısâsü'l-Enbiyâ**'sında İslâmiyet'i yeni kabul etmiş olanların ihtiyacını karşılamak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlere ait kıssalar anlatılmıştır. Eserde **Kutadgu Bilig**'in etkileri görülmektedir, Tanzimat dönemi yazarlarından **Cevdet Paşa**'nın **Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ**'sı da adından bahsedilmesi gereken kısâs-ı enbiyâ türündeki eserlerdendir. Ahmet Cevdet Paşa **Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ**'sında Hz.Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar gelip geçen peygamberlerin kıssalarından, İslam dininin ortaya çıkışı ve Hz. Muhammed'in hayatından, diğer Türk devletlerinden ve Osmanlı tarihinin 1439 yılına kadar olan ilk devirlerinden bahsetmiştir. Ahmet Cevdet Paşa ayrıca mukaddes kitaplardan, Kur'ân-ı Kerîm ve tefsirlerinden, siyer ve tarih kitaplarından karşılaştırmalı olarak yararlanmış ve eserini bu şekilde düzenlenmiştir.

Kısâs-ı enbiyâ türünün son zamanlarda yazılmış bazı örnekleri de şunlardır: Şakir Berki, Kur'an'da Peygamberler Tarihi (1958), Mustafa Âsım Köksal, Peygamberler Tarihi (1990), Abdullah Aydemir, İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler (1992), Ahmet Lütfi Kazancı, Peygamberler Tarihi (1997).

Kaynak (Source):

Ahmet Cevdet, **Kısas-ı Enbiya**, haz. Mahir İz, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 2000, c.I-VI.

Aydemir, Abdullah, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, Ankara 1992.

Berki, Şakir, **Kur'an'da Peygamberler Tarihi**, Ankara 1958.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

Kara, İsmail, "Kısas-ı Enbiya", **TDEA**, C.5, s.333-335.

Kazancı, Ahmet Lütfi, **Peygamberler Tarihi**, İstanbul 1997.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Köksal, Mustafa Âsım, **Peygamberler Tarihi**, Ankara 1990.
Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'îlere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
Şahin, M.Süreyya, "Kısâs-ı Enbiyâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, s.495-496.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 5. Kırk Hadis

Anahtar Kelime: kırk hadis, çihil hadis, erbaûn hadis, Molla Câmî Kemâl Ümmî, Armağan, Ali Şîr Nevâyî, Usûlî, Manzûme-i Hadîs-i Erbaîn, Fuzûlî, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn.

Hız. Muhammed'in sözleri ve emirlerine **hadîs** adı verilir. Çeşitli konulara dâir kırk hadisin toplandığı, klasik Türk edebiyatında **kırk hadis** olarak bilinen bu tür, Arapça **erbaûn hadîs**, Farsça **çihil hadîs** adlarıyla da anılmıştır.

Kırk sayısı, Türk kültür tarihinde ve İslamiyet'te önemlidir. Kur'ân'da kırk sayısı insanın olgunluğa eriştiği yaş olarak belirtilmiştir. Kırk hadis toplama geleneğinin nedenleri arasında, ölünce Hız. Muhammed'in şefaatine nâil oma; âlim, fakîh veya şehit olarak haşredilme; cennete girme; sevap kazanma istekleri yer almıştır. Arap Edebiyatı'nda ilk kırk hadis örneği, **Abdullah b. Mübarek**'in **Erba'ûn Hadîs**'idir. Arap Edebiyatındaki kırk hadislerin çoğunun mensur olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi olarak da, edîblerden ziyâde, âlim ve şeyhler tarafından kırk hadislerin kaleme alınmış olmasıdır. Fars Edebiyatında ise, kırk hadisler manzum olarak kaleme alınmıştır. **Câmî**'nin **Çihil Hadîs** adlı eseri Fars Edebiyatında bu türün en önemli örneğidir.

Türk Edebiyatında ilk kırk hadis, **Nehcü'l-Ferâdis**'tir. 15.yüzyılda **Ali Şîr Nevâî**'nin **Çihil Hadis** ve **Kemal Ümmî**'nin **Armağan** adlı eserleri de bu türün ilk örnekleri arasında yer alır. 16. yüzyılda diğere edebî türlerde olduğu gibi, kırk hadis türü de divân şairleri tarafından oldukça rağbet görmüştür. **Usûlî**, **Manzûme-i Hadîs-i Erbaîn** adıyla seksen hadisi divânının başında kıtalarla tercüme etmiştir. **Fuzûlî**'nin **Molla Câmî**'nin eserinden çevirdiği **Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn**'i, **Kemâlpaşazâde**'nin **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn**'i, **Hazînî**'nin **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn**'i, **Gelibolulu Âlî**'nin bu türdeki iki eseri, **Nev'î** ve **Fevrî**'nin eserleri kırk hadis türüne örnek **İçerik:** Hız. Muhammed'in sözleri ve emirlerine **hadîs** adı verilir. Çeşitli konulara dâir kırk hadisin toplandığı, klasik Türk edebiyatında **kırk hadis** olarak bilinen bu tür, Arapça **erbaûn hadîs**, Farsça **çihil hadîs** adlarıyla da anılmıştır.

Kırk sayısı, Türk kültür tarihinde ve İslamiyet'te önemlidir. Kur'ân'da kırk sayısı insanın olgunluğa eriştiği yaş olarak belirtilmiştir. Kırk hadis toplama geleneğinin nedenleri arasında, ölünce Hız. Muhammed'in şefaatine nâil oma; âlim, fakîh veya şehit olarak haşredilme; cennete girme; sevap kazanma istekleri yer almıştır. Arap Edebiyatı'nda ilk kırk hadis örneği, **Abdullah b. Mübarek**'in **Erba'ûn Hadîs**'idir. Arap Edebiyatındaki kırk hadislerin çoğunun mensur olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi olarak da, edîblerden ziyâde, âlim ve şeyhler tarafından kırk hadislerin kaleme alınmış olmasıdır. Fars Edebiyatında ise, kırk hadisler manzum olarak kaleme alınmıştır. **Câmî**'nin **Çihil Hadîs** adlı eseri Fars Edebiyatında bu türün en önemli örneğidir.

Türk Edebiyatında ilk kırk hadis, **Nehcü'l-Ferâdis**'tir. 15.yüzyılda **Ali Şîr Nevâî**'nin **Çihil Hadis** ve **Kemal Ümmî**'nin **Armağan** adlı eserleri de bu türün ilk örnekleri arasında yer alır. 16. yüzyılda diğere edebî türlerde olduğu gibi, kırk hadis türü de divân şairleri tarafından oldukça rağbet görmüştür. **Usûlî**, **Manzûme-i Hadîs-i Erbaîn** adıyla seksen hadisi divânının başında kıtalarla tercüme etmiştir. **Fuzûlî**'nin **Molla Câmî**'nin eserinden çevirdiği **Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn**'i, **Kemâlpaşazâde**'nin **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn**'i, **Hazînî**'nin **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn**'i, **Gelibolulu Âlî**'nin bu türdeki iki eseri, **Nev'î** ve **Fevrî**'nin eserleri kırk hadis türüne örnek gösterilebilir. 17. yüzyılda **Hakanî**, **Feyzî-i Kefevî**, **Nâbî**, 18. yüzyılda **Osmanzâde Tâib**, **Hikmetî** ve **Bursalı İsmail Hakkı** kırk hadis türünde eser vermişlerdir. 19.yüzyıl ve 20.yüzyıllarda da bu tür varlığını devam ettirmiştir. Türk Edebiyatında türün

dinî, ahlakî, edebî ve sosyal yönleri vardır. Kur'ân, İslâm'ın şartları, zühd, takvâ, ibâdet, ilim, siyaset ve hukuku, sosyal ve ahlakî hayat, tıp, hüsn-i hat, gibi konular kırk hadislerin muhtevasını oluşturmuştur.

Türkçe kırk hadisler, manzum, mensur veya manzum mensur karışık yazılmışlardır. Manzum olanların çoğu da kıt'a şeklindedir. Türkçe kırk hadis metinlerinin planı, hadisin metni, tercümesi ve kısa açıklamadan oluşmuştur.

Kaynak (Source):

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

Karahan, Abdulkadir, "Kırk Hadis", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, s.470-473.

Karahan, Abdulkadir, **İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis**, İstanbul 1954.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Kırk Hadis, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1977.

Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 6. Kıyâfetnâme

Anahtar Kelime: kıyâfetnâme, kâyif, kıyâfet-şinâs, firâset, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetnâme.

İnsanın fizikî özellikleri ile karakteri arasında bir bağ olduğu inancı eski çağlara kadar uzanır. Klasik Türk Edebiyatında **kıyâfetnâme** türü, insanların fizikî özelliklerinden yola çıkarak, karakter özellikleri hakkında yorumlar yapan esere verilen addır.

Kıyâfet kelimesi, Arapça “kafv” kökünden türemiştir ve “bir şeyin dış görünüşü, bir kimsenin giydiklerinin bütünü, bir kimsenin ardından gitmek” gibi anlamlara gelir. Kıyâfet ilmi de, “bir kişinin, fizikî özellikleri ile karakteri hakkında ilişki kuran ilme” verilen addır. Bu ilimle uğraşanlara ise, **kâyif** veya **kıyâfet-şinâs** denilmiştir. Kıyâfet ilmi, **ilm-i simâ** (insanın yüz özelliklerinden ahlâkını tahmin etme), **ilm-i hutût** (alın çizgilerinden insan ömrünü tahmin etme), **ilm-i kef** (bir tür el falı) gibi ilimlerle de alâkalıdır.

Kıyâfet ilmi ile ilgili eserler felsefe, tıp gibi çeşitli bilim dallarıyla uğraşmış olan Hipokrat, Platon, Aristo gibi bilim adamlarının eserlerinin tercümesiyle yazılmaya başlanmıştır. Arap âlimleri kıyâfet kelimesi yerine bu anlama gelecek **firâset** kelimesini kullanmışlardır. Konuyla ilgili Arapça **El-Kindî**'nin **Kitâbü's-Siyâse fi Tedbiri'r-Riyâse**'si ve **Fahreddin Râzî**'nin **Kitâbü'l-Firâset**'i gibi müstakil eserler, **Ebu'l-Kasım Kuşeyri** ve **İbni Arabî**'nin eserlerinde kıyâfet ilmi ile ilgili bölümler bulunmaktadır.

Bilinen ilk Türkçe kıyâfetnâme, 158 beyitten oluşan **Hamdullah Hamdî**'nin **Kıyâfet-nâme**'sidir. **Firdevsî-i Rûmî**'nin **Firâsetnâme**'si, **Nesîmî**'nin **Kıyâfetü'l-Firâse**'si, **Lokman Çelebi**'nin **Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâilî'l-Osmâniyye**'si ve **Erzurumlu İbrahim Hakkı**'nın **Marifetnâme**'sinde yer alan kıyâfetnâme bölümü bu türün önemli eserlerindedir. Kıyâfetnâmelere bilgi vermek amaç olduğu için edebî yön geri plandadır ve dönemin değer yargıları ve hurafeleri de bu eserlere yansımıştır. Hamdullah Hamdî'nin eserine göre, kulağı kedinin kulağı gibi küçük olan hırsızlıkta fareyi unutturur: “*Küçük olsa kedi gibi gûşî/Uğrılıkta unutturur müşî*”, Burun deliği geniş olan ise, haset, kibir ve kin ile doludur: “*Her ki burnu delüğü vâsi' ola/Hased ü kibr ü kîni câmi ola*” Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre ise, yüzü uzun olan çok yalan söyler: “*Vechi pek uzun olan/Lâf ile söyler yalan*”, burnu uzun olan ise korkaktır: “*Enf eger olsa kasîr/Hayf olur anda kesîr*”.

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Çelebioğlu, Âmil, “Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.225-262.

Çelebioğlu, Âmil, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

İz, Fahir- Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246

İz, Fahir- Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nazım Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.

Levend, Agâh Sırrı, **Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul 1984.

Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
Mengi, Mine, "Kıyafetnameler Üzerine", **TDAY Belleten**, 1977, s.299-309.
Mengi, Mine, "kıyâfetnâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, s.513-514.
Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 7. Mersiye

Anahtar Kelime: ölüm, mersiye, mersiyeân, Hansâ, Rûdekî, Yahyâ Bey, Şehzade Mustafa Mersiyesi.

Eski Türk şiirinin en zengin örneklerini verdiği “sagu söyleme geleneği” İslâmiyet’ten sonra Klasik Türk Edebiyatında “mersiye yazma geleneği” olarak devam etmiştir. **Mersiye** kelimesi, “resâ” kökünden gelir, “ölen kişinin vasıflarını anlatmak” anlamındadır. Edebî tür terimi olarak mersiye, padişahların, şehzâdelerin, devlet adamlarının ölümlerinden duyulan üzüntünün ve onların vasıflarının anlatıldığı, yer yer felekten şikâyetlerin de söz konusu edildiği manzumelere verilen addır. Mersiye okuyanlara da **mersiyeân** adı verilmiştir.

Câhiliye dönemi Arap şiirinin konularından biri olan mersiye ilk örneği **Hansâ** adlı Arap şâiri vermiştir. Fakat bu dönem şiirlerinde uhrevî hayattan söz edilmediği, intikam söz konusu edildiği belirtilmiştir.

Fars Edebiyatı’nda da ilk mersiye **Rûdekî** tarafından yazılmıştır. Bu edebiyatta mersiyelerin, çoğunlukla padişâhlar, devlet adamları, yakınlar ve din ulularına yazılmıştır. Bunlara örnek olarak, **Ferruhî**’nin **Nizâmü’l-Mülk**’ün ölümü, **Firdevsî**, **Hâfız** ve **Sa’dî**’nin oğullarının ölümü ve **Muhteşem-i Kâşî**’nin Kerbelâ Vak’asını dile getirmek için yazdıkları mersiyeleri söylenebilir.

Anadolu sahasında ise türün ilk örneklerini, Germiyan Beylerinden **Süleyman Şâh**’ın ölümü için **Ahmedî** (1334/1413) ve **II. Yakub**’un ölümü için de **Şeyhî** kaleme almışlardır. Genel **İçerik:** Eski Türk şiirinin en zengin örneklerini verdiği “sagu söyleme geleneği” İslâmiyet’ten sonra Klasik Türk Edebiyatında “mersiye yazma geleneği” olarak devam etmiştir. **Mersiye** kelimesi, “resâ” kökünden gelir, “ölen kişinin vasıflarını anlatmak” anlamındadır. Edebî tür terimi olarak mersiye, padişahların, şehzâdelerin, devlet adamlarının ölümlerinden duyulan üzüntünün ve onların vasıflarının anlatıldığı, yer yer felekten şikâyetlerin de söz konusu edildiği manzumelere verilen addır. Mersiye okuyanlara da **mersiyeân** adı verilmiştir.

Câhiliye dönemi Arap şiirinin konularından biri olan mersiye ilk örneği **Hansâ** adlı Arap şâiri vermiştir. Fakat bu dönem şiirlerinde uhrevî hayattan söz edilmediği, intikam söz konusu edildiği belirtilmiştir.

Fars Edebiyatı’nda da ilk mersiye **Rûdekî** tarafından yazılmıştır. Bu edebiyatta mersiyelerin, çoğunlukla padişâhlar, devlet adamları, yakınlar ve din ulularına yazılmıştır. Bunlara örnek olarak, **Ferruhî**’nin **Nizâmü’l-Mülk**’ün ölümü, **Firdevsî**, **Hâfız** ve **Sa’dî**’nin oğullarının ölümü ve **Muhteşem-i Kâşî**’nin Kerbelâ Vak’asını dile getirmek için yazdıkları mersiyeleri söylenebilir.

Anadolu sahasında ise türün ilk örneklerini, Germiyan Beylerinden **Süleyman Şâh**’ın ölümü için **Ahmedî** (1334/1413) ve **II. Yakub**’un ölümü için de **Şeyhî** kaleme almışlardır. Genel olarak bütün edebî türlerde olduğu gibi 16.yüzyılda bu türün oldukça gelişmiş örnekleri yazılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında mersiyeler; padişahlar, şehzâdeler, vezirler, devlet adamları, şeyhler, aile fertleri, dostlar ve arkadaşlar için ve özellikle de zamansız ölen veya maktul şehzâdeler (en çok Şehzâde Mustafa) için yazılmıştır. Bunların dışında şehirler ve hayvanlar için yazılan mersiyeler de vardır.

Nazım şekli olarak da en çok terkîb-bend nazım şekliyle mersiye yazılmış, ondan sonra kasîde ve terci-bend nazım şekilleri tercih edilmiştir. Klasik Türk Edebiyatı'nda mersiye yazan şâirlerden belli başlıları şunlardır: **15.** yüzyılda: Şeyhî, Kemâl Ümmî, Cem Sultân, Ahmed Paşa, Aynî, Firdevsî, Necâtî, Mesîhî, Ca'fer, Çelebi. **16.** Yüzyılda: Tûrâbî, Revânî, Lâmiî, Kemal Paşa, Hayretî, Mahremî, Usûlî, Aşkî, Yetîm, Nazmî, Hayâlî, Fazlî, Rahmî, Yahyâ Bey Mahremî Nisâyî, Mu'înî, Fevrî, Ubeydî, Ulvî, Hudâî, Cinânî, Nev'î, Bâkî, Âlî, Rûhî. **17.** yüzyılda: Bahtî, Nâdirî, Hâletî, Nergisî, Atâyî, Nâilî, Neşâtî, Fevzî, Kelîm, Birrî. **18.** yüzyılda: Hâmî, Kânî, Şeyh Gâlib. **19.** yüzyılda: Leylâ Hanım, Şeref Hanım.

Kaynak (Source):

Boşkov, Vanço, "Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri", **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, XII,1 (1980),s.69-76.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

İsen, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Ankara 1994.

İsen, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara, 1997.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Mengi, Mine, "Eski Türk Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S.2, s.91-101.

Şentürk, Ahmet Atilla, **Yahya Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanuni Hicviyesi**, İstanbul 1998.

Zavotçu, Gencay, "Mersiyenin Tarihi Gelişimi Hakkında", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 1999, S.13, s.169-173.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 8. Mevlid

Anahtar Kelime: Hz. Muhamed'in hayatı, mevlid, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-necât

Mevlid, kelime olarak, “bir kimsenin doğumu, doğum yeri ve özellikle Peygamber'in doğduğu ev, Peygamber'in doğumu, Peygamber'in doğumunun anlatıldığı eser ve bayram ziyâfeti” anlamlarına gelmektedir. Tür olarak, Peygamber'e duyulan sevgi, saygı, bağlılık ve şefaât isteme amacıyla O'nun hayatını ve mucizelerini, fizikî ve ahlâkî özelliklerini, isim ve sıfatlarını anlatan eserlere verilen addır. Daha sonra bu eserlerin okunduğu törenler de bu adla anılmıştır. İlk mevlid töreninin III.Murad zamanında yapıldığı belirtilmektedir.

Mevlidler Arapça, Farsça ve Türkçe başta olmak üzere birçok dilde kaleme almıştır. Arap Edebiyatı'nda 10.yüzyıldan itibaren bu türün örnekleri yazılmaya başlanmıştır. Bu edebiyatta ilk mevlid yazarları İbnü'l-Cevzi, Muhammed b.İshak, İbn Dıhye, Zemlekani ilk mevlid yazarlardır.

Türk Edebiyatında ise **Erzurumlu Mustafa Darîr**, Hazret-i Peygamber'in hayatını anlattığı **Sîretü'n-Nebî** adlı eserinde Hz.Muhammed'in doğumunu 55 beyitle kaleme almıştır. Müstakil olmasa da ilk mevlid metni bu bölümdür. Yine **Ahmedî**'nin **İskendernâmesi**'nde de 615 beyitlik bir mevlid bölümü bulunmaktadır. 15.yüzyılda kaleme alınan **Süleyman Çelebi**'nin **Mevlid**'i (Vesîletü'n-necât) ise bilinen ilk Türkçe müstakil (tek) mevlid metnidir. Diğer Türkçe mevlid metinleri arasında Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inden tamamen farklı olanlar, benzeşenler ve farklı motif ihtivâ edenler vardır. **Vesîletü'n-Necât**'ın kaynakları arasında **Âşık Paşa**'nın **Garîb-nâme**'si ve **Darîr**'in **Siyer-i Nebî**'sinin olduğu belirtilmiştir.

Hamdullah Hamdî, **Behîştî**, **Visâlî**, **Lâmi'î**, **Nahîfî** diğer mevlid yazan şâirler arasındadır. Bunların içinde **Hamdullah Hamdî**'nin **Ahmediyye** adıyla bilinmen mevlidi Türkçe kelimelerin kullanılması açısından önemlidir. Fakat bunların hiçbiri Süleyman Çelebi'nin eseri kadar meşhûr olmamıştır. **Mevlid** türünün en olgun örneğini Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde bulmak mümkündür. Latîfi, Tezkiresi'nde yüz kadar mevlid incelediğini, bunların hiçbirinin Süleyman Çelebi'nin Mevlidi gibi etkili olmadığını şu şekilde ifâde etmiştir: “*Bu fakir ü hakîr sinn-i sabâvetden âlem-i kühûlete kadem basınca sad adeden ziyâde mevlid kitâbların ve Şevâhidü'n-Nübüvve fasl u bâbların gördüm ve nazar-ı iz'ân u iltifâtla ve im'ân-ı nazar ile her birin gözden geçürdüm. Bu hâlet ü harâreti ve uzûbet-i elfâzi birinde bulmadum ve hem cümleden biri bu mertebede makbûl-i halk olup beyne'l-havâs ve'l-enâm meşhûr-ı âlem olmamışdur.*”

Biçim (Format):

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i.jpg

Kaynak (Source):

Aksoy, Hasan, “Türk Edebiyatında Mevlidler”, **Türkler**, Ankara, 2002, C.XI, s.758-761.

Aymutlu, Ahmet, **Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif**, Ankara 1995.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara2008.

Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Mazıoğlu, Hasibe, “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”, **Türkoloji Dergisi**, S.1, Ankara 1974.

Okiç, M.Tayyib, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlid’inin Tercümelere”, **Atatürk Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, s.17-78.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı’nda Şekil ve Nev’ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Pekolcay, Neclâ, **Süleyman Çelebi, Mevlid [Vesiletü’n-necât]**, İstanbul 1992.

Süleyman Çelebi ve Mevlid, (editör: Mustafa Kara-Bilal Kemikli), Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2007.

Timurtaş, F. Kadri, **Mevlid : (vesiletü'n-necat), Dede Süleyman Çelebi**, Ankara 1972.

Ünver, İsmail, “Ahmedî’nin İskendernâmesindeki Mevlid Bölümü”, **TDAY Belleten** 1977, s.355-411.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 9. Mi'râciye

Anahtar Kelime: mirâc, Hz. Muhammed, mirâciye, mirâcnâme, mirâchân, Ârif, Mirâcü'n-Nebî, Süleyman Nahîfî, Mirâcü'n-Nebî, Şeyh İsmail Hakkı Bursevî, Mirâciye.

Arapça bir sözcük olan **mi'râc**, “yukarı çıkma aleti, yukarı çıkacak yer” anlamlarına gelmekle birlikte özellikle, Hz.Muhammed'in göğe yükselişi, Allâh'ın huzuruna kabul edilişi için **mi'râc**, **mi'râc-ı nebî**, **mi'râcü'n-nebî**, **mi'râc-ı Ahmedî** şekillerinde de ifade edilmiştir. Bu şekilde anlatılan mirâc bazı İslam bilginlerine göre sadece bedenlen ya da rûhen, bazılarına göre de her ikisi ile birlikte olmuştur. Mirâcın gerçekleştiği gece İslam âleminde kutsal kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti zamanında bu gecede özellikle câmi ve tekkelerde burada söz konusu edilen **mi'râciye** adı verilen bestelenen şiirler ve Mevlid okunduğu belirtilmiştir. Bu şiirleri okuyanlar da **mi'râchân** adıyla anılmıştır. Klasik Türk Edebiyatında ise Hz. Muhammed'in mirâcını anlatan eserlere **mi'râciye/mi'râcnâme** denmiştir.

Kaynağı Arap Edebiyatı olan mi'râciyelerin Arap Edebiyatında mensur olarak kaleme alındığı belirtilmiştir. **İmam Gazâlî** ve **Muhyiddîn-i Arabî**'nin bu konuda yazılmış eserleri vardır. Fars Edebiyatında **Nizâmî**'nin hamsesinde, **Attâr**'ın **İlahînâme** ve **Esrâr-nâme**'sinde, **Molla Câmi**'nin **Mirkadü'l-Akâid**'inde, **Hüseyn Vâiz Kâşifî**'nin **Lubb-ı Lubâb-ı Manevî**'sinde mi'râciye bölümleri vardır.

Klasik Türk Edebiyatında müstakil manzum veya mensur olarak bu türde eserler verilmiştir. Ayrıca sîret, mevlid, hilye türündeki eserlerde ve bazı mesnevilerde bir bölüm olarak, ayrıca divânların içinde bu türde şiirler yer almıştır. Müstakil olarak yazılanların ve divânlardaki mi'râciyelerin mesnevî nazım şekliyle yazıldığı belirtilmiştir. Müellifi belli olan müstakil mi'râciyelerden bazıları şunlardır: **Abdülvâsi Çelebi**, **Mi'râcnâme-i Seyyidü'l-Beşer** (15.yüzyıl), **Ârif**, **Mi'râcü'n-Nebî** (15. yüzyıl), **Şeyh İsmail Hakkı Bursevî**, **Mi'râciye** (18. yüzyıl), **Nâyî Osman Dede**, **Mi'râcü'n-Nebî A.S.** (18. yüzyıl), **Süleyman Nahîfî**, **Mi'râcü'n-Nebî** (18. yüzyıl).

Bir bölüm olarak mesnevîlerde yer alan mi'râciyelere de şu eserler örnek verilebilir: **Süleyman Çelebi**, **Mevlid**; **Ahedî**, **Cemşid ü Hurşid**; **Lâmi'î Çelebi**, **Ferhâd ü Şîrin**; **Hamdullah Hamdî** ve **Fuzûlî**; **Leylâ vü Mecnûn**; **Nâbî**, **Hayriyye** ve **Şeyh Gâlib**, **Hüsn ü Aşk**.

Bunların dışında da **Lâmi'î Çelebi**, **Ganizâde Nâdirî**, **Azmî-zâde Hâletî**, **Nev'îzâde Atâyî**, **Nâilî-i Kadîm**, **Neşâtî Ahmed Dede**, **Sâbit**, **Nazîm**, **Seyyid Vehbî**, **Sâlim**, **Hâzık**, **İzzet Molla** divânlarında da bu türde manzûmeler vardır.

Kaynak (Source):

Akar, Metin, **Türk Edebiyatında Manzum Miracnameler**, Ankara 1987.

Çelebioğlu, Âmil, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'îlere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 10. Mu'ammâ

Anahtar Kelime: mu'ammâ, lügaz, çîstân, ugluta.

Mu'ammâ kelime olarak “gizlenmiş, gizli ve güç anlaşılır söz” anlamındadır. Mu'ammânın terim anlamı ise, “bir ismin gizlendiği manzum veya mensur kaleme alınmış bilmece”dir. Mu'ammâlar başlangıçta **Esmâ-i Hüsnâ** için yazılmıştır.

Arap Edebiyatında muammâ, **Halîl b. Ahmed** tarafından bulunmuş, fakat tür Fars Edebiyatında gelişim göstermiştir. **Molla Câmi, Hüseyin Mu'ammâyî** gibi Fars şâirlerinin yanı sıra Türk şâirleri de bu türe ilgi göstermişlerdir.

Klasik Türk Edebiyatında mu'ammâ, divânların sonunda **mu'ammeyât** başlığı altında verilmiştir. Mu'ammâ çoğunlukla matla olarak yazılmakla birlikte, gazel, kıt'a şeklinde yazılmış mu'ammâlar da vardır. “Be-Nâm-ı..., Be-İsm-i” şeklindeki ifadeler mu'ammâlara başlık olarak konulmuştur.

Klasik Türk Edebiyatında **Mu'ammâyî, Âlî** ve **Emrî Çelebi** muammâ yazma konusunda ün kazanmışlardır. Mu'ammâyî hem yazmak hem de çözmek, zekâ ve kabiliyet gerektirmektedir. Bu sebeple mu'ammâ risâleleri düzenlenmiş ve mu'ammâların çözümleri anlatılmaya çalışılmıştır. **Fuzûlî**'nin, **Lamî Çelebi**'nin ve **Sürûrî**'nin bu şekilde risaleleri vardır.

Lügaz ise “sözün maksadını gizlemek, şaşırtmalı söz söylemek, bilmece, zekâ oyunu” anlamlarına gelir. Edebî tür terimi olarak, “bir nesnenin özelliklerini anlatılarak, adının bulunması istenen manzum bilmece” olarak tanımlanabilir. Lügaz, Arap Edebiyatında ortaya çıkmıştır. Fars Edebiyatında bu tür manzumelere, **çîstân** ve **uglûta** denilmiştir.

Mu'ammâlar sadece insan isimleri için yazılmış olmasına rağmen, **lügazlar** başka nesnelere isimleri için ve muammâyâya göre daha kısa yazılmıştır. Mu'ammâda bu isim başlıkta yer alırken, lügazda yer almaz. Klasik Türk Edebiyatında genellikle mesnevi nazım şekli ile kaleme alınan lügazlarda adı gizlenen nesneye dair çeşitli ipuçları, işaret ve imalar bulur. Lügaz Klasik Türk Edebiyatında 15.yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Lügazlara genellikle “nedir ol, nedir ol kim, ol ne isim” gibi soru ifadeleriyle başlanır. “Bunu ârif olan bilir, erbâb-ı kemâl anlar, isteyen bunu bulur” şeklindeki ifadelerle de lügazlar sona erer.

Himmetzâde Abdi Efendi'nin **Divân-ı Lügaz** adlı bir eseri ve aralarında **Sâbit, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlib, Fennî, Sâmi, Ziver, Enderunlu Vâsıf** gibi meşhur divân şâirlerinin olduğu birçok şâir lügaz yazmıştır. Lügazlar da muammâlar gibi divânların sonunda “Elgâz” başlığıyla bulunur.

Kaynak (Source):

Arslan, Mehmet, “Divan Edebiyatında Muamma”, **Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri**, İstanbul 2000, s.251-268.

Bedr-i Dilşâd'ın Murâdnâmesi, (haz. Âdem Ceyhan), İstanbul 1997, C.II.

Bilgegil, M.Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Ankara 1980.

Bilkan, Ali Fuat, **Türk Edebiyatında Mu'ammâ**, Ankara 2000.

Diriöz, Haydar, “muammâ”, **Türk Ansiklopedisi**, MEB, Ankara 1976, C.24, s.364.

Ersoylu, İ. Halil, **Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı**, Ankara 1989.

İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Kürkçüoğlu, Kemal Edip, “Fuzûlî'nin Mu'ammâ Risâlesi”, **DTCF Mecmuası**, VII. 1949, S.1, s.61-111.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Saraç, M.A.Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul 2000, s264-266.

Saraç, M.A.Yekta, “Muamma ve Divan Edebiyatındaki Seyri”, **TDED**, S.XXVII, 1997, s.298-300.

Tâhirülmevlevi, **Edebiyat Lügati**, İstanbul 1973.

Uzun, Mustafa, “lugaz”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara 2003, C.27, S.222-223.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğın her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 11. Münâcât

Anahtar Kelime: tazarru, tazarrunâme, münâcât.

Münâcât'ın kelime anlamı "birinin kulağına bir şey söyleme, fısıldama, Allah'a duâ etme, yakarma"dır. Edebî tür terimi olarak **münâcât**, Allah'a yakarışı, af dilemeyi ve Allah'a dua etmeyi konu edinen şiirlere verilen addır. Genellikle manzûm olarak yazılan münâcâtlar, **tazarru**, **tazarrunâme** adlarıyla da anılmışlardır. Klasik Türk musikisinde manzum münâcâtların bir kısmı da bestelenmiştir.

Klasik Türk Edebiyatında münâcâtlar ister pâdişâh olsun ister devlet ileri gelenleri şairlerin bir kul olarak doğrudan Allah'a yöneldikleri, af diledikleri ve şefaât istedikleri şiirlerdir. Aynı zamanda, günahkârlık, pişmanlık, ölüm ve cehennem korkusu yine bu tür şiirlerde anlatılır. Buna karşılık şâirler, Allâh'ın bağışlayıcılığına da sığınır. Rahîm, Kerîm, Gaffâr, Mu'în, Gafûr, Settâr gibi isimlerle O'na seslenir, bu konudaki âyet ve hadislerden telmih ve iktibâs sanatları vasıtasıyla O'ndan yardım dilerler. Bu sebeple münâcâtların başları genellikle İlâhî, Hudâyâ gibi sesleniş kelimeleri ile başlar.

Münâcât türünün Arap ve Fars Edebiyatlarında ilk örnekleri İslamiyet'in kabulünden sonra görülmektedir. Türk Edebiyatında ise ilk münâcât örnekleri 10.yüzyıldan itibaren **Yusuf Has Hâcib**'in **Kutadgu Bilig**'inde ve **Hoca Ahmed Yesevî**'nin **Divân-ı Hikmet**'inde yer almıştır. 15. yüzyılda **Sinan Paşa**'nın **Tazarrunâme** adlı eseri ve **Ali Şîr Nevâî**'nin mensur **Münâcât**'ında Allah'a yakarışı içeren bölümler vardır. **Süleyman Çelebi**'nin mevlit türündeki eseri **Vesiletü'n-Necât**'ının ilk bölümü de münâcâttır.

Münâcâtlar klasik divân ve mesnevi tertibine göre tevhîdlerden sonra yer alır, bununla birlikte 17. yüzyıl şairlerinden **Konyalı Nâîlî**'nin **Miftâh-ı Heft-kân** adlı mesnevisi gibi münâcât ile biten eserler de vardır. Divânlardaki münâcâtlar kasîde, gazel, mesnevî, kıt'a, rubâî gibi hemen hemen bütün nazım şekilleri ile yazılmışlardır.

Klasik Türk Edebiyatında **Ahmed-i Dâî**, **Adlî (II.Beyazid)**, **Şeyhî**, **Usûlî**, **Zaifî**, **Fuzûlî**, **Muhibbî**, **Bahî**, **Nâbî**, **Azmîzâde Hâletî**, **Nef'î**, **Nazîm**, **Nevres**, **Sünbül-zâde Vehbî**, **Enderunlu Vâsîf**, **Hersekli Ârif Hikmet**, **Nigâr Hanım** münâcât yazan şâirler arasında sayılabilir. Klasik Türk Edebiyatı ile birlikte Tanzimat'tan günümüze kadar **Ziya Paşa**, **Şinâsî**, **Muallim Nâci**, **Yahya Kemal Beyatlı**, **Necip Fâzıl Kısakürek** ve **Cahit Sıtkı Tarancı** gibi isimler de bu türde eser vermişlerdir.

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, "Osmanlı Kültürünün Tanınmasında Edebî Türlerin Önemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.35-46.

Akkuş, Metin, "Edebî Tür Teorileri ve Divan Edebiyatında Türlerin Tasnifi Problemi", **Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)**, Erzurum 2000, s.9-32.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Akûn, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C.IX, s.415-419.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

- İz, Fahir- Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246
- İz, Fahir- Günay Kut, “Divan Edebiyatında Nazım Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.
- Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- Koçin, Abdülhakim, **Divan Şiirinde Münacat**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1998.
- Kurnaz, Cemal, **Münâcât Antolojisi**, Ankara 1992.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk..vd., **İslâmî Türk Edebiyatı’nda Şekil ve Nev’ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 12. Münşeât / Mektup

Anahtar Kelime: münşeât, mektup, Feridûn Ahmed Bey, Münşeâtü's-Selâfîn, Okçu-zâde Mehmed Şâhî, Münşeât-ı Okçu-zâde.

Münşeât kelimesi, “nesir/düzyazı” anlamına gelen Arapça “inşâ” kelimesinden türemiştir. Klasik Türk Edebiyatı terimi olarak **münşeât**, “nesirle yazılmış her türlü özel veya resmî yazının toplandığı mecmua” ve “**mektûbât** (mektuplar)” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu şekilde münşeât meydana getirenlere (yazanlar ve derleyenler) de **münşî** denilmiştir. Tanzimat'tan sonra ise, münşeât hukuk ve askerlik gibi alanlarda yapılacak yazışmaların kurallarını öğreten ders kitabı anlamını da kazanmıştır.

Hem edebî hem de tarihî değeri olan münşeâtların kesin olmamakla birlikte belirli tertip özellikleri vardır. Münşeâtlarda öncelikle yazışma kuralları, yazışma türleri, bunlarda kullanılacak unvanlar belirtilir. Tarihî veya edebî yazışma metinlerinden örnekler verildikten sonra, Hz. Peygamber, Dört Halife, padişahlar, vezirler, devlet adamları gibi bir önem sırası içerisinde mektup örnekleri münşeâtlarda yer alır. Münşeât mecmûalarında ayrıca çeşitli risaleler, fetihnâmeler, dinî konularla ilgili bilgiler ve fetva sûretleri de bulunabilir.

Klasik Türk Edebiyatında münşeât örnekleri 14. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. **Ali Şîr Nevâyî**'nin doğu Türkçesi ile kaleme aldığı **Münşeât**'ı ilk örnekler arasındadır. Bununla birlikte Klasik Türk Edebiyatında münşeâtın en önemli temsilcileri 16. yüzyıl Osmanlı devletadamlarından **Feridûn Ahmed Bey** ve **Okçu-zâde Mehmed Şâhî**'dir. Feridûn Ahmed Bey, Münşeâtü's-Selâfîn adlı bu eserinde, II.Murad'dan II.Selîm'e kadar Osmanlı hânedânına ait Arapça, Farsça ve Türkçe resmî mektupları her padişaha göre derleyip III.Murad'a sunmuştur. **Okçu-zâde Mehmed Şâhî** tarafından derlenmiş olan **Münşeât-ı Okçu-zâde** de benzer şekilde devlet yöneticilerinin resmî yazışmalarını içerir. Yine 16. yüzyılda **Lâmîî Çelebi**'nin **Münşeât-ı Mekâtib**'inde çoğunlukla şair ve edebiyatçıların kaleminden çıkmış mektup örnekleri yer almıştır. 17. yüzyılda ise, **Sarı Abdullah** tarafından derlenen **Düstûrü'l-İnşâ**'yı da münşeât mecmuaları arasında belirtmek gerekir.

Tanzimat döneminde ise ders kitabı olarak yazışma kurallarını öğreten münşeâtlar yazılmıştır. **Mehmed Fuad**'ın **Rehber-i Kitâbet-i Osmâniyye yâhud Mükemmel Münşeât**'ı, **Manastırlı Mehmed Rifât**'ın **Nühzetü'l-Münşeât** ve **Zübdetü'l-Münşeât**'ını bu tür münşeâtlara örnek olarak verebiliriz. **Muhyiddin Bey**'in **Münşeât ve Muamelât-ı Askeriyye**'si ise askerî ve hukûkî yazışmaların kurallarını ve örneklerini içermesi bakımından önemlidir.

Biçim (Format):

Münşeât-ı Nergisî.jpg

Kaynak (Source):

Daş, Abdurrahman, **Osmanlılarda Münşeât Geleneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Fatih Devrine Ait Bir Münşeât Mecmuası, nşr.Necati Lugal-Adnan Erzi, İstanbul 1956.

Gökyay, Orhan Şaik, “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”, **Mektup Özel Sayısı, Türk Dili Dergisi**, S.274, 1974, s.17-23.

Gültekin, Hasan, “İnşâ ve Tarihi Gelişimi”, **IJCAS**, 2009, S.13, s.317-341

Haksever, Halil İbrahim, **Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeâtı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi SBE, Malatya 1995.

Haksever, Halil İbrahim, “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, Afyon 1998, s.73-86.

İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Kaynak (Source):

Daş, Abdurrahman, **Osmanlılarda Münşeât Geleneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Fatih Devrine Ait Bir Münşeât Mecmuası, nşr.Necati Lugal-Adnan Erzi, İstanbul 1956.

Gökyay, Orhan Şaik, “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”, **Mektup Özel Sayısı, Türk Dili Dergisi**, S.274, 1974, s.17-23.

Gültekin, Hasan, “İnşâ ve Tarihi Gelişimi”, **IJCAS**, 2009, S.13, s.317-341

Haksever, Halil İbrahim, **Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeâtı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi SBE, Malatya 1995.

Haksever, Halil İbrahim, “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, Afyon 1998, s.73-86.

İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Kütükoğlu, Bekir, “Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatığı Bakımından Ehemmiyeti”, **Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: 30 Nisan-2 Mayıs 1986 Bildiriler**, İstanbul 1988, s.169-176.

Levend, Ağah Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğın her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeğı Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 13. Na't

Anahtar Kelime: na't, Hz.Muhammed, Ka'b Bin Züheyr, Bânet Suâd, Kasîde-i Bürde, Fuzûli, Şeyh Gâlib.

Kelime anlamı olarak **na't**, “bir kimsenin özelliklerini överek anlatmak” demektir. Edebî tür terimi olarak na't, Hz.Peygamber'in hayatını anlatmak, onun fizikî ve ahlakî özelliklerini övmek maksadıyla kaleme alınan şiirlerin genel adıdır. Bununla birlikte dört halife, din büyükleri, Mevlânâ gibi şahsiyetler için de na't yazılmıştır.

Arap Edebiyatında, Hz.Muhammed'den yedi asır önce yaşayan **Es'ad Ebû Kerib El-Himyerî** bu türdeki ilk şiiri yazmıştır. **Ka'b Bin Züheyr**'in **Bânet Suâd** kasidesi de na'ttır. **Ka'b Bin Züheyr**, Hz. Peygamber hayattayken onu övmek için **Bânet Suâd** adlı medhiyeyi kaleme almıştır. Hz. Peygamber, bu şiiri çok beğenmiş ve Ka'b Bin Züheyr'e bürde adı verilen hırkasını hediye etmiştir. Bu şekilde bu şiir “Kasîde-i Bürde” adıyla anılmıştır. Yine aynı dönemde Şuarâü'n-Nebî (Hz. Peygamber'in şâirleri) adıyla anılan **Hassân Bin Sâbit**, **Abdullah İbni Revâha**, **Ka'b Bin Mâlik**, **Âmir Bin Sinâni'l-Ekvâ** ve **Enceşte** müşrikleri hicveden, Hz.Muhammed'i öven şiirler yazmışlardır. **Busîrî**, **İbni Nebate El-Mısırî**, **İbn Hacceti'l-Hamevî** de na't yazan meşhûr Arap şairlerindendir.

Fars Edebiyatı'nda **Hakîm Senâyî**, na't türünün öncüsüdür. Mesnevî şâiri olarak anılan **Nizâmî**'nin eserlerinde de na'tlar önemli bir yer teşkil etmiştir. **Sa'dî-i Şîrâzî**'nin de na'tları meşhûrdur.

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonraki ilk na't örneği, **Yusuf Has Hâcib**'in **Kutadgu Bilig** adlı eserinde bulunan on beş beyitlik şiirdir. Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinde de yine Peygamber'e sevgi, saygı ve bağlılık dile getirilmiştir. Anadolu sahası dışında **Ali Şîr Nevâyî** ve **Hüseyin Baykara** divânlarında da na'tlar bulunmaktadır. Özellikle Ali Şîr Nevâyî beş divânındaki kaside ve gazelerde na'tlara yer vermiştir.

Klasik Türk Edebiyatı'nda ise, gerek divânların gerekse diğer eserlerin tevhîd, münâcât ve na'tla yani dinî nitelikli şiirlerle başlaması geleneği vardır. Aynı şekilde mesnevîlerde de na't bir bölümün adıdır. **Sinan Paşa**'nın **Maârifnâme** ve **Tazarrunâme**'sinde mensur olarak kaleme alınan na't türüne en güzel örnekler vardır.

Divânlarda hemen hemen bütün nazım şekilleri (kaside, gazel, mesnevî, kıt'a, murabba, muhammes, müseddes, terkîb-bend, terci-bend, rubâî, mütezâd, müfred vb.) ile na't yazılmıştır. Divân tertibinde ise, tevhîd, münâcât ve na't türündeki şiirler, yer aldıkları bölümün başına konulmuştur. **Karamanlı Nizâmî**, **Yahyâ Bey**, **Tacizâde Cafer Çelebi**, **Nef'î**, **Şeyhülislam Yahyâ**, **Fehîm-i Kadîm**, **Şeyh Gâlib** gibi şâirlerin divânları doğrudan na't ile başlamıştır. Klasik Türk Edebiyatında en meşhûr na'tlar, Fuzûlî'nin “Su Kasîdesi”, **Fehîm-i Kadîm**'in “rûz u şeb” redifli na'tı ve **Şeyh Gâlib**'in “efendim” redifli müseddesidir. Na'tlarda, Hz.Peygamber'in isim ve sıfatlarından, doğumu, çocukluğu, peygamberliği, hicreti, savaşları, ölümü, fizikî ve ruhî özellikleri söz konusu edilmiştir. Bu konuda en geniş çalışmayı yapan Emine Yeniterzi'nin belirttiğine göre yüzyıllara göre na't yazan şâirlerden bir kısmı şunlardır:

14. yüzyıl: **Âşık Paşa**, **Şeyyâd Hamza**, **Hoca Mesûd**, **Şeyhoğlu Mustafa**, **Erzurumlu Mustafa Darîr**.

15. yüzyıl: Ahmedî, Nesîmî, Ahmed-i Dâî, Süleyman Çelebi, Şeyhî, Karamanlı Nizâmî, Cem Sultan, Tâcizâde Cafer Çelebi, Ahmed Paşa, Hamdullah Hamdî, Necâtî.

16. yüzyıl: Yavuz Sultan Selim, Lâmi'î, Kemâlpaşa-zâde, Zâtî, Sehî Bey, Hayâlî, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Nev'î, Rûhî, Hakanî.

17. yüzyıl: Bahtî (Sultan I. Ahmed), Ganizâde Nâdirî, Nef'î, Atâyî, Şeyhülislam Yahyâ, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâbî ve Sâbit.

18. yüzyıl: En çok na't bu dönemde yazılmıştır. Nazîm, Nahîfî, Na'tî, Arpaeminizâde Sâmi, Enîs Dede, Necîb (Sultan III.Ahmed), Şeyhüslâm Es'ad, Mehmed Emîn Belîğ, Çelebizâde Âsım, Hâzık, Fıtnat Hanım, Kânî, Esrâr Dede, Neş'et Süleyman, İlhamî (Sultan III. Selîm), Sürûrî.

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

İz, Fahir- Günay Kut, "Divan Edebiyatında Nesir Türleri", **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246.

İz, Fahir- Günay Kut, "Divan Edebiyatında Nazım Türleri", **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, 247-252.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Sevük, İsmail Habib, "Divan Edebiyatında Nev'iler", **Edebiyat Bilgileri**, İstanbul 1942, s.147-172.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Yeniterzi, Emine, **Divan Şiirinde Na't**, Ankara 1993.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 14. Sâkînâme

Anahtar Kelime: hamriyyât, sâkînâme, Revânî, İşretnâme, Fuzûlî, Heft-Câm, Atâyî, Âlem-nümâ.

Sâkînâme, Klasik Türk Edebiyatının rezm (eğlence) yönünü anlatan eserlerden biridir. Arapça sâkî, “su veya şarap sunan” anlamına gelir, tasavvufî anlamda ise, “şeyh veya mürşid-i kâmil”in karşılığıdır. **Sâkînâme**, içki ve içki çeşitlerinden, içki araç, gereçlerinden, içki meclislerindeki musîkî âletlerinden, sâkîden bahseden eserlere verilen addır. Bunun yanında tasavvufî yönü olan sâkînâmeler de kaleme alınmıştır.

Klâsik Arap şiirinin konularından biri olan “şarap ve onu özellikleri”, Arap Edebiyatında **hamriyyât** adı verilen eserlere konu olmuştur. **Ebû Mihcân, Ebû Nüvâs, İbne'l-Fâred, Lebîd, Şemseddîn Nâvecî** ve **Tarafa** bu türde eser veren Arap şairlerindedir.

Fars Edebiyatında ise sâkînâme türü çok önemli bir yer teşkil etmiştir. **Selmân-ı Sâvecî** ve **Hâfız-ı Şirâzî**'nin bu türde müstakil eser veren ilk İran şâirleri olduğu belirtilmiştir. Fars Edebiyatı'nda müstakil nazım şekillerinin yanında gazel, kaside, tercî-bend, terkîb-bend nazım şekilleriyle de sâkînâmeler yazılmıştır. Aynı zamanda sâkînâmeleri toplayan tezkireler de ortaya çıkmıştır. **Molla Abdünnnebî Fahrü'z-zamânî-i Kazvînî**'nin **Meyhâne** adlı eseri bu tür bir tezkiredir.

Türk Edebiyatında, Anadolu sahasında **Ahmed-i Dâî**'nin terci-bend nazım şekliyle yazdığı sâkînâmesi bu türün ilk örneğidir. Müstakil olarak adıyla da farklılık gösteren ilk sâkînâme, 15.yüzyıl şâiri **Revânî**'nin **İşretnâme**'sidir. Sâkînâme türü, daha sonraki asırlarda model alınan bu eser sayesinde, Türk Edebiyatında şekil bulmuş ve gelişmiştir.

16.yüzyılda **Hayretî**'nin mesnevî nazım şekliyle kaleme aldığı 102 beyitlik sâkînâmesi vardır. **Fuzûlî**'nin **Heft-Câm/Sâkî-nâme** adlı eseri de bu yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu eser, 327 beyitten oluşan bir mesnevîdir. Tasavvufî niteliktedir. 16.yüzyılda **İşretî, Fevrî, Yahyâ Bey** diğer sâkînâmesi olan şairlerdir.

17.yüzyılda **Nefî** ve **Yahyâ Efendi, Sabûhî, Fehîm-i Kadîm** sâkînâme yazmışlardır. Bu yüzyılda ayrıca **Atâyî** de müstakil olarak **Âlem-nümâ** adıyla bir sâkînâme kaleme almıştır.

18.yüzyılda sâkînâme türünün yazımında azalma görülmüştür. Bu yüzyılda **Şeyhî Mehmed Efendi, Subhi-zâde Feyzî, Yenişehirli Belîğ, Aynî** ve **Şeyh Gâlib**'in sâkînâmeleri vardır.

19.yüzyılda ise, **Benlizâde İzzet, Keçecizâde İzzet Molla, Hamza Nigârî Efendi, Hanyalı Nûrî**'nin sâkînâmeleri kaleme alınmıştır. 20.yüzyılda ise **Memdûh Paşa** tek sâkînâmesi olan şâirimizdir.

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Canım, Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşret-nâme**, Ankara 1998.

İsen, Mustafa, “Türler”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Karaismailoğlu, Adnan, “Sakiname Yazma Geleneğinin Öncüsü Genceli Nizami”, **Yedi İklim**, 42, Eylül, s.19-21.

Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Kortantamer, Tunca, “Sakinamelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C. II, İzmir 1983, s.205-207.

Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Uludağ, Erdoğan, “Divan Edebiyatı Türlerinden Sakinameler ve Şeyhülislam Bahayî’nin Sakinamesi”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 1998, S.9, s.49-64.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 15. Sefâretnâme

Anahtar Kelime: seyahatnâme, sefâretnâme, Yirmisekiz Çelebi Mehmed, Fransa Sefâretnâmesi, Sünbülzâde Vehbî, Kasîde-i Tannâne.

Sefâretnâme de seyahatnâmenin özel bir türüdür. 17.yüzyılın ilk yarısından sonra Osmanlı İmparatorluğu, siyasî ilişkileri geliştirmek, padişah değişikliğini haber vermek, yabancı hükümdarı tebrik etmek, anlaşmalar yapmak gibi birçok sebeple yabancı devletlere sefir(elçi)ler göndermiştir.

Elçiler veya yanlarında götürdükleri görevli kişiler tarafından, bu ülkelerdeki gerek siyasî gerekse sosyal yaşamla ilgili izlenimler, resmî seyahatnâme olarak nitelendirilebilecek sefâretnâmelerde kaleme alınmıştır. Bu izlenimler aslında elçinin gözünden bir medeniyetin diğer medeniyete bakışını sergilemektedir.

Bilinen ilk sefâretnâme 1665'te büyükelçi olarak Viyana'ya gönderilen **Kara Mehmet Paşa** tarafından yazılmıştır. Son sefâretnâme ise, **Abdürrezzak Bahir Efendi** tarafından kaleme alınmış **Risâle-i Sâgîre** olarak bilinen Paris-Londra sefâretnâmesidir.

Osmanlı İmparatorluğu en fazla elçiyi Fransa'ya göndermiştir. Fransa dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun elçi gönderdiği diğer ülkeler Almanya (Berlin), Avusturya, Fas, Hindistan, İran, İspanya, İtalya, Lehistan (Polonya), Nemçe (Avusturya), Özbekistan (Buhara) ve Prusya'dır.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in **Fransa Sefâretnâmesi** bu türün tanınmış eseridir. Lâle Devri'nde yani III.Ahmed zamanında, Osmanlı Devleti-Fransa dostluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla Fransa'ya gönderilen **Yirmisekiz Çelebi Mehmed**'in **Fransa Sefâretnâmesi** Batılılaşma fikri çerçevesinde çeşitli mukâyeselerle kaleme alınmıştır. 18.yüzyılda Osmanlının Batı'ya bakışını göstermesi açısından **Yirmisekiz Mehmed Çelebi**'nin **Fransa Sefâretnâme**'si çok önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu, sınır komşusu olan Viyana'ya da elçiler göndermiştir. Bunların içinde **Ahmed Resmî**'nin kaleme aldığı **Viyana Sefâretnâmesi**, Viyana yolculuğundaki gözlemlerin ayrıntılarıyla anlatılması açısından önemli bir eserdir. Aynı yazarın **Berlin Sefâretnâmesi** de vardır.

Rusya'ya elçi olarak gönderilen **Nişli Mehmed Ağa**, **Mehmed Emnî** ve **Şehdî Osman Efendi** sefâretnâme kaleme almışlardır.

İran sefâretnâmelerinin ilki **Dürrî-i Yek-Çeşm** olarak tanınan Vanlı Ahmed Dürrî Efendi tarafından yazılmıştır. Ayrıca manzum bir sefâretme olan **Sünbülzâde Vehbî**'nin **Kasîde-i Tannane**'si de İran Sefâretnâmesidir. **Yasincizâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi**'nin İran'a seyahati de tercümanı Bozoklu Osman Şâkir tarafından **Musavver İran Sefâretnâmesi** adıyla kaleme alınmıştır.

Hindistan'la ilişkileri geliştirmek için 18. yüzyılın sonunda **Sâlim Efendi** Hindistan'a gönderilmiştir. Sâlim Efendi'nin vefat etmesi üzerine, bu seyahat onun yerine geçen **Yusuf Ağa**'nın oğlu **Mehmed Emin Efendi** tarafından kaleme alınmıştır.

Kaynak (Source):

- Aktepe, Münir, “Mehmet Efendi’nin Lehistan Sefareti ve Sefaret-Namesi (1730-1731)” **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, S.2, ss. 131-140
- Akyavaş, Beynun, **Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Fransa Sefâretnamesi**, Ankara 1993.
- Asiltürk, Baki, “Türkiye’de Gezi Kitapları Bibliyografyası”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2000, S.2, s.209-240.
- Atsız, Bedriye, **Ahmed Resmî’nin Viyana ve Berlin Sefaretnâmeleri**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- Bilim, Cahit, “Ebubekir Ratip Efendi, Nemçe Sefaretnamesi”, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, c.56, s. 261-297.
- Coşkun, Menderes, “Seyahatname ve Sefaretnameler”, **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.327-344.
- Ercan, Yavuz, “Seyyid Mehmet Emin Vahit Efendi’nin Fransa Sefaretnamesi”, **Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi**, Ankara 1991, S.2, ss.73-125.
- Karal, Enver Ziya, **Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1940.
- Keskin-Koç, Neslihan, “Edebî Türler”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ankara 1988, C.1.
- Mustafa Sami Efendi, **Avrupa Risalesi: Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri**, haz. Fatih Andı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996.
- Sefaretname-i Mehmet Çelebi**, haz. Şevket Rado, İstanbul 1970.
- Şentürk, Atilla-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Tuncer, Hadiye-Hüner Tuncer, **Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler**, Ankara 1997.
- Unat, Faik Reşat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri**, Ankara, 1992.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 16. Seyahatnâme

Anahtar Kelime: seyahatnâme, sefâretnâme, Evliya Çelebi, Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi.

Osmanlı toplumunda insanlar, eğitim, memuriyet, sürgün, hac gibi çeşitli sebeplerle bir yerden bir yere seyahat etmişlerdir. Gezip görülen bir yeri/şehri tanıtmaya, seyahat edilen yer/şehirde yaşananları okuyucuyla paylaşma, padişah veya önemli bir devlet adamının seyahatini anlatma gibi çeşitli amaçlarla yazılan eserler **seyahatnâme** olarak adlandırılmıştır. Seyahatnameler sosyo-kültürel açıdan çok büyük öneme sahiptir. Seyahatnamelerde, yerleşim yerlerinin coğrafi ve mimarî özellikleri anlatılırken, geri plânda dönemin toplumsal yaşamı, yeme-içme, giyim kuşam gibi maddî; gelenek, görenek, davranış biçimleri gibi manevî kültür unsurları hakkında da bilgi verilmiştir. Seyahatname türünün en önemli eseri, asıl adı Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî olan **Evliya Çelebi**'nin 17. yüzyılda yazdığı on ciltten oluşan **Seyahatnâme**'sidir. Evliya Çelebi, hem gözlemlerinin canlılığı, üslûbunun akıcılığı hem de geniş bilgi birikimiyle 17. yüzyılın sosyal yaşantısına bu eseriyle ışık tutmaktadır.

Evliya Çelebi'nin eserinden önce de seyahatname türünde eserler kaleme alınmıştır. 16. yüzyılda **Seydî Ali Reis**'in Hindistan yolculuğunu anlatan, denizcilere ve kaptanlara bilgi vermek üzere kaleme aldığı **Mir'atü'l-Memâlik** ve **Muhît** adlı eserleri, **Pîrî Reis**'in denizcilere Akdeniz kıyıları, adaları, geçitleri, boğazları, körfezleri hakkında bilgiler ve rotalar verdiği **Kitâbü'l-Bahriye**'si bilgi verici seyahatnamelerdir.

Seyahatname olarak adlandırabilecek eserlerin yelpazesi çok geniş olduğu için bu eserleri sınıflandırmak da güçtür. Esaretnâme olarak nitelendirilebilecek **Vakı'at-ı Cem Sultan**, Cem Sultan'ın onüç yıllık sürgün hayatını anlatır. Eser aynı zamanda türün orijinal örneklerindedir. Başka bir esaretnâme örneği de 17. yüzyıl sonunda yaşamış olan **Temeşvarlı Osman Ağa**'nın tarafından kaleme alınmış olan kendisinin Viyana'daki sürgün hayatını anlatan eseridir.

Kaptan ve komutanların gazalarını konu edinen aynı zamanda gazânâme olarak da nitelendirilebilecek eserler de seyahatname özelliği gösterirler. 16. yüzyılın başında **Seyyid Muradî**'nin **Barbaros** ve **Oruç Reis**'in gazâlarını anlatan **Gazâvât-ı Hayreddin Paşa** adlı eseri bu guruba örnek verilebilir.

Sergüzeştname ve hasbihâl, şâirlerin başlarından geçen ya da hayâlî olayları kaleme aldıkları eserlerdir. Şairler, bu eserlerinde kimi zaman yolculuklarda çektikleri sıkıntıları, kimi zaman da başlarından geçen aşk maceralarını anlatmışlardır. Bu sebeple bu eserler de seyahatname özelliği gösterir. **Cemâlî**'nin **Der-beyân-ı Sefer ü Zarûret ü Mülâzemet**'i, **Za'ifi**'nin **Sergüzeşt-i Za'ifi**'si, **Güvâhî**'nin **Gurbetnâme**'si, **Beliğ**'in **Sergüzeştname-i Fakîr be Azîmet-i Tokad**'ı, **Keçecizâde İzzet Molla**'nın **Mihnet-keşân**'ı bu tür seyahatnamelere örnek verilebilir.

Bunlara ek olarak, edebiyatımızda bir de hac seyahatnameleri kaleme alınmıştır. Hac konakları, hac vazifesini yaparken uyulması gereken kurallar, rehberlik etme ve pratik bilgiler verme gayesiyle yazılan bu eserlerin en eskisi **Ahmed Fakîh**'in **Kitâbu Evsâfı Mesâcidi's-Şerîfe** adlı eseridir. **Nâbî**'nin **Tuhfetü'l-Haremeyn**'i bu eserlerin en meşhurdur. **İbrahim Hanif** ve **Mehmed Edîb** de hac yolculuklarını kaleme almışlardır.

Bazı ansiklopedik eserler de seyahatname özelliği gösterirler. Bunlar içinde, 15. yüzyılda **Ali Ekber** tarafından Farsça kaleme alınmış **Hıtâyname**'de Çin'in coğrafyası, Çin toplumu ve kültürü hakkında bilgi verilmiştir. 16. yüzyılda **Trabzonlu Âşık Mehmed bin Ömer'in Menâzirü'l-Avâlim**'i, yazarın Karadeniz kıyıları, Hazar Denizi, Kırım, Macaristan, Şam ve Kahire'ye seyahatlerini anlatmaktadır. Bu eserde hayvanlar, bitkiler ve madenler konusunda da bilgi verilmiştir. Yine ansiklopedik seyahatnamelerden bir diğeri de **Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Hâlâtü'l-Kahire mine'l-Adâti'z-zâhire**'sidir. Bu eserde Kahire'deki caddeler, pazarlar, kahvehaneler, meslekler, gelenekler hakkında çeşitli bilgiler okuyucuya sunulmuştur.

Bunların dışında fetihnâme, rûznâme (tarihi günlükler) vekâyînâmeler (resmi tarih kitapları) de seyahatname özelliği gösterirler. Menzîlnâmelerden (bir yol üzerinde konaklayacak yerleri ve bu yerler arasındaki uzaklıklarını bildiren eserler) tarihî açıdan çok büyük öneme sahip olan **Matrakçı Nasuh'un Beyân-ı Menzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han** adlı eseri de Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi sırasında uğradığı menzilleri konu eder ve eserde çok önemli minyatürler bulunmaktadır.

Biçim (Format):

Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i.jpg

Kaynak (Source):

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, "Sergüzeşt-nâme-i Fakîr Be Azîmet-i Tokad", **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara 1997, s.200-227.

Asiltürk, Baki, "Türkiye'de Gezi Kitapları Bibliyografyası", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2000, S.2, s.209-240.

Coşkun, Menderes, **Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Coşkun, Menderes, "Son Klasik Dönem: Nesir", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.V, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.443-551.

Coşkun, Menderes, "Seyahatname ve Sefaretnameler", **Türk Edebiyatı Tarihi 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.327-344.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini I.Kitap İstanbul**, haz.Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1996

Gelibolulu Mustafa Âlî, **Halatü'l-Kahire Mine'l-Adati'z-zahire**, sadeleştiren: Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1984.

Gökyay, Orhan Şaik, "Türkçe'de Gezi Kitapları", **Türk Dili Gezi Özel Sayısı**, Ankara 1973, C.XXVII/258, s.457-467.

Horata, Osman, "Vâkı'ât-ı Sultan Cem'de Batı Kültürü Hakkında Bazı Egzotik Dikkatler", **Milli Folklor**, S.52, s.72-78.

İnan, Afet, **Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri, Amerika'nın En Eski Haritaları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

Külekcî, Numan, **XI-XX.Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Erzurum 1999, 2 C.

Levend Agâh Sırrı, **Gazavatnâ-meler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi**, İstanbul 1956.

Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), **Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultân Süleymân**, haz. Prof. Dr. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976.

Seydi Ali Reis, **Mir'âtü'l-Memâlik**, (haz. Mehmet Kiremit), Ankara 1999.

Temeşvarlı Osman Ağanın Anıları, :(haz. Esat Mermi Erendor), İstanbul 1998.

Unat, Faik Reşat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri**, Ankara, 1992.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 17. Sûrnâme

Anahtar Kelime: sûr, sûr-ı hümâyûn, sûrnâme, sûriyye, şehzâde, vilâdet-i hümâyûn.

Türk Edebiyatına özgü bir tür olan **sûrnâme**, “düğün, ziyafet, şenlik” anlamına gelen sûr ve “mektup, kitap, risâle, konusunda yazılan kitap anlamına gelen “nâme” kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Sûrnâmeler, şehzâdelerin sünnet düğünlerini, sûr-ı hümâyûnları (evlenme törenleri) ve vilâdet-i hümâyûnları (şehzâde veya sultanların doğumlarını) hakkında yazılmıştır.

1298 yılında **Orhan Gazi**'nin **Nilüfer Hatun**'la evlenmesi dolayısıyla yapılan evlenme şenliği; 1365'te **I.Murad**'ın şehzâdesi **Yıldırım Bayezid** için yapılan sünnet düğünü ve şenliği Osmanlı Devleti döneminde bu yolda yapılan ilk şenliklerdir. **II.Abdülhamit**'in şehzâdesi için yaptırdığı sünnet düğünü şenliği ise son büyük şenliktir.

Osmanlı Devleti zamanında yapılan 55 şenlik tespit edilmiş fakat bunlardan 11 tanesi sûrnâmelere konu olmuştur. Tespit edilen ilk sûrnâme, **Gelibolulu Âlî**'nin **Câmî'u'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr** adlı mesnevisidir. Müellifi bilinen sûrnâmelerin dışında müellifi bilinmeyen sûrnâmeler de vardır.

Müstakil manzum veya mensur olarak kaleme alınmış sûrnâmelerden başka, divânların içinde “sûriye kasideleri” ve “sûriyye tarihleri” vardır. İlk sûriye kasidesi, **Hayâlî**'nin **Kasîde Der-Sûr-ı İbrahim Paşa**'sıdır. Sûrnâmelerden farklı olarak bu eserler, saray çevresindeki devlet adamlarının şenlikleri için de yazılmış olup kısıdırlar.

Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan manzum sûrnâmelerde olaya ağırlık veren bir üslup tercih edildiği, mensur olanlarda ise dil ve üslup özelliklerinin eserden esere değiştiği bu konuda ayrıntılı bir çalışma yapan **Mehmet Arslan**'ın **Türk Edebiyatı'nda Manzum Sûrnâmeler** adlı eserinde belirtilmiştir.

Tarihî nitelik taşıyan bu şenlikleri, tarih yazarları da eserlerinde anlatmışlardır fakat sûrnâmelerin edebî yönü ağır basmaktadır ve olaylara bakış açısı da eğlenceyi anlatmaya yöneliktir.

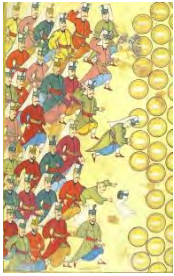
Sûrnâmeler, birer kültür hazinesidir. Sûrnâmeler'de şu konular hakkında bilgi bulmak mümkündür: 1.Yiyecek ve İçecekler, 2. Kıyafetler, Kumaşlar, 3. Çeşitli Eşyalar, Âletler, 4. Çeşitli Spor dalları, Gösteriler ve Oyunlar, 5. Düğün ve Sünnet Gelenekleri, Hediye Verme Geleneği...vb.

Eski Türk Edebiyatı'nda yazılmış sûrnâmelerden bazıları şunlardır: Gelibolulu Mustafa Âlî; **Câmî'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr (manzum)**, İntizâmî; **Sûrnâme-i Hümâyûn (mensur)**, Nâbî; **Vekâyi'-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultân Muhammed-i Gâzi (manzum)**, Vehbî; **Sûr-nâme-i Vehbî (mensur)**, Haşmet; **Vilâdet-i Hümâyûn (mensur)**, Hazîn; **Sûr-nâme-i Hazîn, (mensur)**, Tahsîn; **Sûr-nâme-i Tahsîn, (manzum)**, Hızır; **Sûr-nâme-i Hızır (manzum)**.

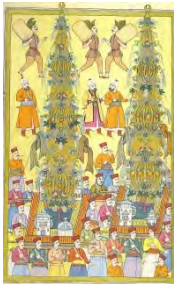
Biçim (Format):

Sûrnâme-i Vehbî'den çengilerin gösterisi.jpg

Sûrnâme-i Vehbî'den yeniçerilerin çanak yağması.jpg

Sûrnâme-i Vehbî'den nahılların geçişi.jpg

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

And, Metin, **Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları**, Ankara 1982.

And, Metin, **40 Gün 40 Gece Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri ve Geçit Alayları**, İstanbul 2000.

Arslan, Mehmet, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)**, AKM Yay., Ankara 1999.

Atasoy, Nurhan, **1582 Surname-i Hümayun Düğün Kitabı**, İstanbul 1997.

ATIL, Esin, **Levni ve Surname Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü**, İstanbul 1999.

İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Öztekin, Ali, **Gelibolulu Mustafa Âlî Câmîü'l-buhûr Der-mecâlis-i Sûr**, Ankara 1996

Vehbî, **Surname-i Vehbî**, (haz. Stephane Yerasimos, Doğan Kuban, Metol Tulum, Robert Bragner), Ertuğ&Kocacıyık Publications, Bern 20001, 3c.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 18. Şarkı

Anahtar Kelime: şarkı, nakarat, miyân, zemîn, Nedîm, Enderunlu Vâsîf.

Şarkının kelime anlamı “doğuyla ilgili, doğuya ait”dir. Şarkı bazı kaynaklarda nazım şekli bazılarında ise tür olarak değerlendirilmiştir. Klasik Türk Edebiyatında şarkı, bestelenmek üzere, murabba, terbi, muhammes ve müseddes nazım şekilleriyle yazılan manzumelere verilen addır. Şarkılar bu nazım şekilleri içinde en çok murabba nazım şekliyle yazılmıştır. Şarkıların bulunduğu mecmualara **mecmua-i şarkiyyât** adı verilmiştir.

Şarkılar bestelenmek için yazıldıkları için sade, anlaşılabilir bir dille yazılırlar ve bend sayıları da 3 ila 5 arasında değişir. Şarkılarda tekrar eden mısralara **nakarat**, dörtlük şeklinde yazılan şarkıların birinci dizesine **zemîn**, üçüncü dizesine ise **miyân** denilmiştir.

Klasik Türk Edebiyatına mahsus olduğu düşünülen şarkının örnekleri 17. yüzyılda **Nâilî-i Kadîm** divânında görülmeye başlanmıştır. Nâilî’den sonra **Enderunlu Vâsîf**, **Enderunlu Fâzıl**, **Fıtnat Hanım**, **İlhamî** (III.Selim), **Leylâ Hanım**, **Nâşid**, **Nazîm**, **Nedîm**, **Osman Nevres**, **Pertev Paşa**, **Şeref Hanım** ve **Şeyh Gâlib** şarkı yazan divân şairlerindedir. Şarkılarda aşk, âşık ve sevgilinin durumu, şarap, eğlence meclisleri gibi konular işlenir. Klasik Türk edebiyatında Nedîm’in aşağıdaki şiiri şarkının en güzel örnekleri arasında sayılmıştır:

Sevdiğim canım yolunda hâke yeksân olduğum
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Cümle yâran sana uşşâk olduğun bilmez misin
Cümlenin tâkatları tâk olduğun bilmez misin
Şimdi âlem sana müştak olduğun bilmez misin
İyddir çık nâz ile seyrana kurbân olduğum

Gâhi Feyz-âbâda doğru azm edip eyle safâ
Âsaf-âbâda gelip gâhi salın ey mehlikâ
Gel hele gör sahn-ı Sa'dâbâd'a hiç olmazsa bahâ
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Kapladıp gülpenbe şâlî ferre-i semmûruna
Ol siyeh zülfü döküp ol sine-ı billuruna
İtr-ı şâhiler sürüp ol gerden-i kâfûruna
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm
Bend bend olsun hâm-i zülfün şikâr olsun Nedîm
Sen salın cânâ yolunda hâksâr olsun Nedîm
İyddir çık naz ile seyrâna kurbân olduğum

Kaynak (Source):

Cengiz, Halil Erdoğan, “Divan Şiirinde Musammatlar”, **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 2000.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
Kurnaz, Cemal-Çeltik, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”,
Süleyman Hayri Bolay Armağanı, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 19. Şehrengîz

Anahtar Kelime: şehrengiz, şehrengîz, şehir.

Şehrengîzin sözlük anlamı, “şehir karıştıran”dır. Bu türün, Fars Edebiyatındaki karşılığı **şehrâşûb**dur. Türk Edebiyatının orijinal türlerinden olan şehrengîz, “şehrin güzelliklerini veya güzellerini tasvir eden eserler” olarak tanımlanabilir. Şehrengizlerde konu edinen güzeller - Azîzî'nin İstanbul şehrengizi dışında - erkekler daha doğrusu şehrin esnafı ve ileri gelenleridir.

Osmanlılar zamanında başkentlik etmiş, sosyo-kültürel açıdan ve ticaret yönünden önemli bir yere sahip olan Bursa, Edirne, İstanbul, Belgrad, Yenice şehirleri şehrengizlerin konusu olmuştur.

Eski Türk Edebiyatı'nda 50 kadar şehrengiz tespit edilmiştir. İlk şehrengîzi (Edirne) 16.yüzyıl şairi **Mesihî** yazmıştır. Şehrengizler genel olarak, mesnevî nazım şekli ile yazılmış ve münâcât, na't, sebep-i te'lif, esas konu ve duâ bölümlerinden meydana gelmiştir. Şehrengizlerde, meslekler, meslek sahiplerinin lakapları ve bu lakaplarla yapılan mecaz oyunları konu olarak işlenmiştir. Elde bulunan şehrengizler, konu edindikleri yerler ve yazarları aşağıda tabloda gösterilmiştir:

Yer Adı	Şehrengiz Yazarı
Antakya	Siyâmî
Bağdat	Esîrî
Belgrad	Hayretî
Bursa	Lamiî Çelebi İshak Çelebi Mânî Belîğ Nâzûk Abdullah
Edirne	Mesihî Zâtî Kerîmî Neşâtî
Gelibolu	Vecihî Âlî
Gümölcüne	Dürrî
Saray	Hâdî
İstanbul	Kâtib Taşlıcalı Yahyâ (2) Fakîrî Nüvîsî Sâfî Tab'î Cemâlî Azîzî Fehîm-i Kadîm

Manisa	Ulvî
Rize	Cefâyî
Rodos	Sânî
Sinop	Beyânî
Siroz	Cemalî
Yenice	Usûlî
Yenişehir	Bursalı Rahmî Vâhid Mahtûmî

Müstakil şehrengîzlerin dışında, **Tacizâde Cafer Çelebi**'nin **Hevesnâme**'si, **Enderunlu Fâzıl**'ın **Hûbânnâme** ve **Zenânnâme**'si gibi eserler de şehrengîz özelliği gösterirler. Bununla birlikte, Klasik Türk Edebiyatında şehir veya semt redifli şiirler de yazılmıştır. Şehrengîzlerden ziyade bunlarda şehrin veya semtin havası, suyu, mesire yerleri...vb. özellikleri dile getirilir. Bir tür şehir medhiyesi sayılabilen ve gazel, kasîde, kıt'a ...vb.nazım şekilleri ile yazılmış bu şiirler, çoğu zaman kalıplaşmış bir takım ifâdeleri içermekle beraber şehir veya semt ile ilgili ayrıntıları içermesi bakımından da önemlidir. **Âsaf Hâlet Çelebi Dîvân Şiirinde İstanbul** adlı eserinde İstanbul ve semtleri ile ilgili şiirleri toplamıştır.

Kaynak (Source):

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, “Şehrengizler Üzerine Düşünceler ve Belig'in Bursa Şehrengizi”, **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara 1997, s.228-284

Akkuş, Metin, **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri**, Atatürk Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1987.

Akkuş, Metin, Türk Edebiyatında Bursa Şehr-engizleri-I İshak Çelebi'nin Bursa Şehr-engizi”, **Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi** (Prof. Dr. Haluk İpekten Anısına), S. I (Erzurum 1993),s.81-85.

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Aksoyak, İ. Hakkı, “Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Gelibolu Şehrengizi”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 3, 1996, s. 157-176.

Aydemir, Yaşar, “Esirî'nin Bağdat Şehrâşûbu”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı**, 1999, s. 446-475.

Aydemir, Yaşar, “Vize(?) Şehrengizi”, **Behiştî Dîvânı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 84-86.

Aydemir, Yaşar, “Hâdî'nin Saray Şehrengizi”, **İlmî Araştırmalar**, S. 12, 2001, s. 31-56.

Aydemir, Yaşar, “Sânî'nin Rodos Şehrengizi”, **Türk Kültürü**, S. 455, 2001, s. 167-174.

Boşkov, Vanço, “Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri”, **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, XII,1 (1980),s.69-76.

Boşkov, Vanço, “İshak Çelebi'nin Üsküp İçin Yazdığı Şehr-engiz'i”, **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Üsküp, sy. 39-40, Ekim-Kasım 1969, s. 58-68.

Çağlayan, Bünyamin, “Yahya Bey'in Musammat ve Şehrengizlerinde Devrinin Siyasi ve Sosyal Olayları İle Hayatından İzler”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 7, S. 2, Ekim 1999, s. 89-1

Çavuşoğlu, Mehmet, “Taşlıcalı Dukakin-zâde Yahya Bey'in İstanbul Şehrengizi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XVII, 1969, s.77-78.

Çavuşoğlu, Mehmet, “Hayretî'nin Belgrad Şehr-engizi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C. II-III (1973-1974) s. 325-356; .

Çavuşoğlu, Mehmet, “Hayretî'nin Yenice Şehr-engizi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C.IV-V, 1975-1976, s. 81-100.

- Çelebi, Asaf Hâlet, Divan Şiirinde İstanbul, Ankara 2004.
- Çiftçi, Hasan, “Fars Edebiyatında Şehrâşûb-I”, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, c. 2, sy. 7, Güz 2002, s. 7-18.
- Çiftçi, Hasan, “Fars Edebiyatında Şehrâşûb-II”, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, c. 3, sy. 8, Kış 2003, s. 41-53.
- Dizdaroğlu, Hikmet, “Şehr-engizler”, **Türk Dili**, VII, 81 (Haziran 1958), s.476.-478.
- Dursunoğlu, Halit; “Klasik Türk Edebiyatında Bir Şehrin Güzelleri ve Güzellikleri İle İlgili Eserler (Şehrengizler)”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten**, 2003/II, s. 57-74.
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler”, **Varia Turcia (Robert Anhegger Armağanı)**, C.IX (İstanbul 1987), s.167-178.
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler I”, **Tarih ve Toplum**, C. XVIII, 105 (Eylül 1992), s.9-12.
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler II İstanbul ve Edirne”, **Tarih ve Toplum**, C.XVIII, 106 (Ekim 1992),s.9-12.
- Gökyay, Orhan Şâik, “Divan Edebiyatında Şehirler III Kastamonu ve Bursa”, **Tarih ve Toplum**, C.XVIII, 107 (Kasım 1992), s.9-14.
- Gökyay Orhan Şaik, “Bursa Şehrengizi”, **Yücel (I.Seri)**, sy. 50, Nisan 1939, s. 52-55.
- İsen, Mustafa, “Usûlî'nin Yenice Şehrengizi”, **Türk Kültürü Araştırmaları (Mehmed Kaplan İçin)**, Ankara 1988, s.131-148.
- İsen, Mustafa - Burmaoğlu Hamit Bilen, “Bursa Şehr-engîzi (Lami'î Çelebi)”, **Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi**, S. 3, 1987, s. 57-105.
- Karaismailoğulları, Adnan, “Türk ve Fars Edebiyatlarında Şehrengizler”, **Milli Kültür**, Eylül 1988, s.55-59.
- Karasoym, Yakup-Yavuz, Orhan, “Nüvisî ve “Şehrengiz-i İstanbul”u”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 20, Güz 2006, s. 1-20.
- Kırkkılıç, Ahmet, “Edirne Şehrengizleri ve Şairleri”, **Yedi İklim**, sy. 47, Şubat 1994, s. 94-101.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul**, İstanbul 1959.
- Mermer, Ahmet, “Bursa Şehrengizleri Üzerine Bir Karşılaştırma”, **Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Vol. 24/3, Harvard University, (2000) .
- Yazar, İlyas, “Dürri'nin Şehrengizinden Gümölcine'ye Bakış”, **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Osman Nedim Tuna Armağanı**, Volume 2/2, Spring 2007, s. 770-789.
- Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Tığlı, Fatih, “Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007**, s.763-770.
- Yurtsever, M. Murat, **Lâmi'î Çelebi, Şehrengiz-i Bursa**, İnceleme-Metin, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE Bursa 1984.
- Yurtsever, M. Murat, “Lâmi'î Çelebi'nin “Bursa Şehrengizi”nde Mekân Tasvirleri”, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa 1987, C. 2, S. 2, , s. 243-252.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 20. Tarih

Anahtar Kelime: tarih düşürme, ebced hesabı, tamiyeli tarih, târîh-i dü-tâ, târîh-i lafzî, târîh-i mücevher, târîh-i mühmel, terkîb.

Ebced hesabıyla bir kişinin doğumunu, vefâtını veya hayatındaki önemli bir olayı, padişahların tahta çıkışlarını, bir yerin fethedilişini, bir binanın yapılışını, bir eserin tamamlanışını, bir mısra veya ibare ile anlatmaya **tarih düşürme** denilmiştir. Dolayısıyla tarihin temeli ebced hesabına dayanmaktadır.

Ebced, Arap Edebiyatı'nda doğmuştur ve bir olayın Hicrî olarak meydana gelişini, harflerin belirli değerlerine göre hesaplanmış bir kelime, söz, mısra veya beyit ile ifade ederken kullanılan bir çeşit hesap alfabetesidir. Ebced, astroloji, astronomi, cifir, fizik, geometri, mimari, tasavvuf gibi alanlarda ve bazı eserlerin tasnif ve tertibinde kullanılmıştır.

Ebced, sekiz kelimededen oluşan bu alfabenin ilk sözcüğüdür. Bu alfabede bulunan kelimeler; “ebced, hevvez, hutî, kelemen, sa’fes, karaşet, sehhez ve daziğ”dır. Ebced kelimelerindeki harflerin sayı değerleri yukarıda ifade ettiğimiz sisteme göre şu şekildedir:

Ebced	د	ج	ب	ا
	4	3	2	1
evz HHZ		ز	و	ه
		7	6	5
Huttî		ی	ط	ح
		10	9	8
Kelemen	ن	م	ل	ك
	50	40	30	20
Sa’fes	ص	ف	ع	س
	90	80	70	60
Karaşet	ت	ش	ر	ق
	400	300	200	100
Sehhaz		ذ	خ	ث
		700	600	500
Daziğ		غ	ظ	د
		1000	900	800

Arap alfabesinde olmayan "ك/g, ز, چ, پ" harflerinin sayı değerleri sırasıyla "ك/k, ز, ج, ب" harflerininki ile aynıdır.

Tarihin, **tam**, **tamiyeli**, **dü-tâ**, **lafzî**, **mücevher**, **mühmel**, **terkîb** gibi çeşitleri vardır. **Tam tarih:** Bir mısra içerisindeki bütün harflerin ebceddeki değerlerinin toplanması ile ortaya çıkan tarihtir. **Terkîb:** Bu tarihte bir veya birkaç sözcükle tarihe işaret edilir. *Feth-i İstanbul'a fırsat bulmadılar evvelün/Feth idüp Sultân Mehemed didi târîh "âhirûn"* (Avnî) Beyitteki âhirûn kelimesi h.857 tarihini verir ki bu da İstanbul'un fetih tarihidir. **Tamiyeli tarih:** Tamiye, “muammâlî yani bilmeceli anlamına” gelir. Tarih mısrasında eklenmesi veya çıkarılması gereken sözleri bildiren bir tür muammâlî/bilmeceli tarihtir. Bu tarihe idhâl ve ihrâc usûlü adı da verilir. *Çıkarup leşker-i küffârî didim târîhin/Belgrad kal'asını aldı*

Mehammed Paşa (Koca Ragıp Paşa) Bu tarihte ikinci mısradaki harflerin sayı değeri 2003'tür. Bundan "İleşker-i küffar" tamlamasının harflerinin sayı değeri olan 851'i çıkardığımızda 1152 tarihi ortaya çıkar. **Dü-tâ tarih:** Tarih mısraındaki harflerin sayı değeri tarihin iki katını veren tarihlere **dü-tâ, dü-bâlâ, muzâ'af**; üç katını verenlere de **se-tâ** adı verilir. *Muvaffaksın Sürurî mu'cem ü mühmel dü-târîhe/Murabba' vefk-i kişver Mustafâ Hândır mekârimle* (Sürûrî) Tarih mısraında tarih ebced hesabına göre 2444 olarak çıkmıştır. Bu da asıl tarih olan 1222'nin iki katıdır. **Lafzî tarih:** Tarih rakamı söz olarak söylenmiş tarihtir. Tarihin nasıl düşürüldüğü *lafzen* ve *ma'nen* kelimeleri ile belirtilir. *Lafzen ü ma'nen didim târîh-i sâl-i rihletin/Vâh göçdü Mîr Nâşid bin iki yüz altıda* (Sürûrî) **Mücevher Tarih:** Tarih mısraındaki yalnız noktalı harflerin sayı değerlerinin toplamıyla bulunan tarihe, **târîh-i mücevher, mu'cem, cevher, cevherî, cevher-dâr, gevher, güher, menkût** gibi isimler verilmiştir. *Kâdî-i belde-i Ebâ Eyyûb/İrmeyip zabt-ı mansıba hayfâ/Oldu târîh-i rihleti menkût/İtdi Osmân Efendi azm-i bekâ* (Sürûrî) Son mısraın noktalı harflerinin sayı değeri toplandığında Osman Efendi'nin vefat tarihi olan 1219 tarihi elde edilmiş olur. **Mühmel Tarih:** Tarih mısraındaki yalnız noktasız harflerin sayı değerlerinin toplanması ile bulunan tarihtir. Bu tarih türüne **sâde, bî-nukat** adları da verilir. *Hurûf-ı sâdelerle eyledim tahrîr târîhin/Bekir Ağa kurup sûr-ı tezevvüc ber-murâd oldu* Tarih mısraındaki noktasız harflerin sayı değerlerinin toplamı 1192'yi verir.

Kaynak (Source):

Akalın, **Sami, Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1980.

Bilgegil, M.Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Ankara 1980.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 2000.

Tâhirülmevlevî, **Edebiyat Lügati**, İstanbul 1973.

Yakıt, İsmail, **Türk İslam Tarihinde Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul 1992.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet	Prof. Dr. Ahmet	Prof. Dr. H. Hale

MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	MERMER	KÜNÜÇEN
---	--------	---------

2. 3. 9. 21. Tevhîd

Anahtar Kelime: tevhîd, Allâh'ın selbî ve sübûtî sıfatları, Divân Edebiyatında Tevhîdler.

Arapça bir kelime olan **tevhîd**, kelime olarak “birleme, birleştirme, bir kılma” anlamlarına gelir. İslâmiyet'in esasları olan tevhîd terim olarak; “Allah'ın bir olduğuna inanmak, onun birliğinde ikrâr etmek, onun dışında hiçbir Tanrı kabul etmemek” anlamına gelir. Kelâm ilminin önemli konularından biri olan tevhîd, Allah'ın zât, sıfat ve fiillerini kapsar. İslâmiyetin kabulü ile birlikte Arap ve Fars Edebiyatında daha sonra da Türk Edebiyatı'nda örnekleri görülen, Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazılmış olan manzûmeler **tevhîd** adıyla anılmıştır.

Divânlar içinde tevhîd, hemen hemen bütün nazım şekilleri ile yazılabilir. Divân tertibinde ise tevhîdler, genellikle yazıldıkları nazım şekillerinin en başlarında yer alır. Aynı şekilde müstakil olarak kaleme alınan mesnevîlerde - mevlid gibi - bir bölüm olarak tevhîd bulunabilir.

Tevhîdler için genel bir muhteva örgüsü şu şekilde çizilmiştir: Tevhîdlerde öncelikle Allâh'ın esmâ-i hüsnâsı, Allâh'ın selbî ve sübûtî sıfatları zikredilir, bunların evrendeki tecellîleri üzerinde örneklerle durulur, peygamberden ve mucizelerinden bahsedilir. Neticesinde bütün bunların bir yaratıcısı olması gerektiği sonucuna varılır. Tevhîdlerin muhtevâsı, şâirin bilgi birikimi ve dünyaya bakış açısına göre de şekillenmiştir.

Ali Nihat Tarlan, **Divân Edebiyatı'nda Tevhîdler** adlı eserinde tevhîdleri iki bölüme ayırmıştır: Şeriat esasına göre tevhîdler ve tasavvuf esasına göre tevhîdler. Tarlan, tasavvufî tevhidleri de, **Umûmî Tasavvuf**; esaslarını **İmam Kuşeyrî, Attâr Senâî, Muhyiddîn-i Arabî, Mevlânâ** gibi büyük mutasavvıfların görüş ve duyuş tarzından alan tevhîdler ve **Husûsî Tasavvuf**; Alevîlik, Bektaşîlik, Hurûfîlik'in akidelerini ihtivâ eden tevhîdler olmak üzere yine kendi içinde ikiye ayırmıştır. Ali Nihat Tarlan'ın belirttiğine göre, Klasik Türk Edebiyatındaki tevhîdler, daha çok **Umûmî Tasavvuf** esaslarına göre yazılmıştır. Klasik Türk Edebiyatında tevhîd yazan divân şâirlerinden bazıları şunlardır: **Nesîmî, Süleyman Çelebi, Şeyhî, Cem Sultan, Ali Şîr Nevâî, Mihrî Hatun, Lâmi'î, Hayretî, Usûlî, İshak Çelebi, Zâtî, Fuzûlî, Muhibbî, Taşlıcah Yahyâ Bey, Bağdath Rûhî, Cevrî, Nâbî, Şeyh Gâlib**. Bunların dışında Tanzimat ve sonrasında da **Muallim Nâci, Recâizâde M. Ekrem, Mehmet Âkif Ersoy** da tevhîd yazmışlardır.

Kaynak (Source):

Akkuş, Metin, **Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yay., Erzurum 2006.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.348-365.

İsen, Mustafa-Macit, Muhsin, **Türk Edebiyatı'nda Tevhidler**, TDV Yay., Ankara 1992.

İsen, Mustafa, "Türler", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2003, s.363-370.

Keskin-Koç, Neslihan, "Edebî Türler", **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Levend, Agâh Sırrı, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Türleri", **TDAY Belleten**, 1973, s.43-44.

Pekolcay, Neclâ, Eraydın Selçuk vd., **İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'îlere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.

Tâhirülmevlevî, **Edebiyat Lügati**, İstanbul 1973.

Tarlan, Ali Nihat, **Dîvân Edebiyatı'nda Tevhîdler**, İstanbul 1936.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 22. Tezkire

Anahtar Kelime: tezkire-i şuarâ, tezkiretü’ş-şuarâ, şair tezkireleri, biyografi, Attâr Tezkiretü’l-Evliyâ, Ali Şîr Nevâyî, Mecâlisü’n-Nefâis, Câmî, Bahâristân, Devletşâh, Sehî Bey, Heşt-Behişt, Latîfî.

Arapça “zîkr “ kökünden gelen **tezkire**, “hatırlamaya vesile olan şey” anlamına gelir. Tezkire türünün kökeninde “biyografi” vardır. İslam dünyasında Hz. Muhammed ve diğer din büyüklerinin hayatlarının topluma örnek olması amacıyla kayda geçirilmesi, biyografi geleneğinin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Tezkire türü giderek yaygınlık kazanmış, evliyaların, hattatların, mûsikîşînâsların ve şairlerin tezkireleri yazılmıştır. **Attâr**’ın **Tezkiretü’l-Evliyâ** adlı eseri türün bu isimle bilinmesinde etkilidir. Tezkire en geniş ve yaygın anlamını, divân şairlerin hayat öyküleri, edebî kişilikleri ve eserleri hakkında bilgi verildiği ve sanat güçleri noktasında çeşitli kritiklerin yapıldığı **tezkire-i şuarâ**, **tezkiretü’ş-şuarâ** şekillerinde adlandırılan edebî tür terimi olarak kazanmıştır.

Türk Edebiyatında türün ilk örneğini **Ali Şîr Nevâyî**, **Mecâlisü’n-Nefâis** adlı tezkiresi ile vermiştir. Herat’ta yazıldıkları için, **Câmî**’nin **Bahâristân**’ı, **Devletşâh**’ın **Tezkiretü’ş-Şuarâ** ve **Ali Şîr Nevâyî**’nin **Mecâlisü’n-Nefâis** adlı tezkireleri **Herat Ekolü** olarak adlandırılmış ve Türk Edebiyatındaki ilk tezkireler, bu eserler örnek alınarak yazılmıştır.

Anadolu’da ilk tezkire, **Mecâlisü’n-Nefâis**’i örnek alarak **Sehî Bey** tarafından yazılan **Heşt-Behişt**’tir. **Sehî**’den sonra **Latîfî**, alfabetik olarak düzenlenen **Tezkire-i Şuarâ** adlı eserini yazmıştır. Türün ilk örnekleri olan bu iki tezkirenin en önemli özellikleri, birçok şâiri unutulmaktan kurtarmış olmalarıdır.

16.yüzyıl tezkireleri şâirin biyografik bilgisini ayrıntılarıyla vermeyi amaçlamışlar, 17.yüzyılda ise şâirin eserinin ön plânda olduğu, verilen şiir örneklerinin çoğaldığı gözlenir. 18.yüzyılda ise, 16.yüzyıl tezkirelerinin özelliklerine dönüş vardır.

Türk Edebiyatı tarihi için tezkireler şâir/yazar ve eser noktasından çok önemli kaynaklardır. Tezkire yazarlarının çoğunun şâir olduğu göz önünde bulundurulursa, bunlar aynı zamanda “edebî eleştiri”nin en eski kaynakları arasında sayılabilirler. Tezkireler aynı zamanda dönemin edebî muhitleri hakkında bilgi verirler ve mukaddimeleriyle de Klasik Türk Edebiyatını poetikasını sergilerler.

Harun Tolasa’nın, **Sehî**, **Latîfî** ve **Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi** adlı eserine göre tezkirelerdeki biyografik bilginin verilişi şair, eser ve edebî kişilik noktalarında şu şekildedir:

I. ŞAİR
Şairin Kimliği
Mekân (Şâirin doğduğu, bulunduğu yerleştiği yerler)
Aile, Soy ve Akrabalık
Evlilik ve Çocuk Durumu
Şairin Son Durumu ve Ölümü
Sosyal, Kültürel, Ekonomik Durum ve İlişkiler

Öğrenim ve Yetişme
İlmî Seviye
Meslek Mevki, ve Geçim Durumu ve İmkânları
Kişilik Yapısı ve Özellikleri
Zihin, Zekâ ve Düşünce Gücü ve Özellikleri
Mizâc ve Ahlâk
Hüner ve Kabiliyetler
Fiziksel Durum ve Görünüm
Vücut Özellikleri
Giyim-Kuşam
Hastalık ve Beden Ârızaları

II. EDEBİ KİŞİLİK
Edebî Kişilikle İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler
Şiire Başlama
Mahlas alma
Bilgi Kültür ve Tecrübe
Üstünlük ve Yetiştiricilik
İzleme Faydalanma

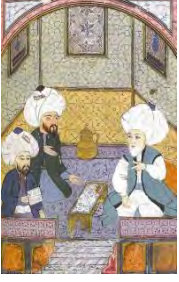
III. ESER
Eseri Adı, Telif, Tercüme Oluşu
Eserin Yazılış Sebebi, Zamanı
Eserin Yapısı Hakkında değerlendirmeler

Yüzyıllara göre Türk Edebiyatındaki tezkireler ve yazarları şunlardır: **15.yüzyıl:** Ali Şir Nevâî **Mecâlisü'n-Nefâis**; **16.yy. yüzyıl:** Sehî Bey **Heşt Behişt**, Latifî **Tezkire-i Şuarâ**, Aşık Çelebi **Meşâ'irü's-Şuarâ**, Hasan Çelebi **Tezkiretü's-Şuarâ**, Ahdî **Gülşen-i Şuarâ**, Beyânî **Tezkire-i Şuarâ**. **17.yüzyıl:** Gelibolulu Âlî **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Sâdıki **Mecmaü'l-Havâs**, Riyâzî **Riyâzü's-Şuarâ**, Fâizî **Zübdetü'l-Eşâr**, Rızâ **Tezkire-i Şuarâ**, Yümnî **Tezkire-i Şuarâ**, Âsım **Zeyli Zübdetü'l-Eşâr**, Güftî **Teşrifâtü's-Şuarâ**. **18. yüzyıl:** Mûcib **Tezkire-i Şuarâ**, Safâyî **Tezkire-i Şuarâ**, Sâlim **Tezkire-i Şuarâ**, Belîğ **Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdetü'l-Eşâr**, Safvet **Nuhbetü'l-Âsâr fi Fevâidi'l-Eşâr**, Râmiz **Âdâb-ı Zurefâ**, Silahdarzâde **Tezkire-i Şuarâ**, Esrâr Dede **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**, Âkif **Mir'ât-ı Şi'r**. **19. yüzyıl:** Şefkat **Tezkire-i Şuarâ**, Esad Efendi **Bağçe-i Safâ-endûz**, Ârif Hikmet **Tezkire-i Şuarâ**, Fatin **Hâtimetü'l-Eşâr**, Tefvik **Mecmûa-i Terâcim**, Mehmed Tefvik **Kâfile-i Şuarâ**. **20. yüzyıl:** Ali Emîrî **Tezkire-i Şuarâ-yı Amid**, Mahmud Kemal İnal **Son Asır Türk Şâirleri**.

Biçim (Format):

Âşık Çelebi'nin Meşâirü'ş-Şuarâ'sından Necâtî, Ali Emiri Millet Kütüphanesindeki 772 nolu yazmadan.jpg

Âşık Çelebi'nin Meşâirü'ş-Şuarâ'sından Bâkî, Ali Emiri Millet Kütüphanesindeki 772 nolu yazmadan.jpg

Kaynak (Source):

Çapan, Pervin, **18.yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi**, Fırat Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 1993.

İpekten, Hâluk, **Türk Edebiyatı'nın Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri**, Erzurum, 1988.

İsen, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara, 1997.

İsen, Mustafa-Filiz Kılıç vd, **Şair Tezkireleri**, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.

Kılıç, Filiz, **XVII.yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Tolasa, Harun, **Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yay., Ankara 2002.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 9. 23. Zeyiller

Anahtar Kelime: zeyl, Şakayık, zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr.

Zeyl'in kelime anlamı "ek"tir. Klasik Türk Edebiyatı terimi olarak zeyl, bir yazarın eserine yazılan ek anlamına gelir. Zeyl aynı zamanda resmi yazı ve kanun maddeleri altına veya kenarına yazılan derkenâr (yazma eserlerin sayfa kenarlarına yazılan ek yazılar) anlamında da kullanılmıştır. Zeyl yazma geleneğinin temelinde, bir yazarın kendisinden önce kaleme alınmış bir esere ilave yapması veya yarım kalmış bir eseri tamamlama gayesi vardır.

Klasik Türk Edebiyatında zeyl denilince akla ilk gelen **Taşköprülüzâde Ebu'l-hayr İshâmeddîn Ahmed Efendi**'nin Arapça olarak kaleme aldığı **Şakâyıku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye** adlı eseridir. İlk on Osmanlı padişahı dönemindeki 502 bilgine ait entelektüel biyografinin yer aldığı Şakâyık'a birçok zeyl ve tercüme yazılmıştır.

Şakâyık'a zeyl yazanlar, **Âşık Çelebi** (ö. 979=1572), **Ali b. Bâlî** (ö. 997/1569), **İштиpli Hüseyin Sadri** (ö. 993/1585)**Lütfü Beyzâde Mehmed b. Mustafa** (ö. 995/1587), **Saçlı Emirzâde Abdülkadir** (ö. 1000/1592), **Seyrekzâde Emrullah** (ö. 1008/1600), **Hamidî Karaca Ahmet** (ö. 1024/1615), **Akhisarlı Abdülkerim b. Sinan** (ö. 1038/1629), **Nev'izâde Atâyî** (ö. 1045/1635 [İstanbul, Matbaa-i Amire, 1851]) **Uşşakizade İbrahim Efendi** (ö. 1136/1723) ("Zeyl-i Şakâyık", haz. Hans Joachim Kissling, [Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965]; bu eser daha sonra "Vorstudien zur Geschichte Ilmiye im Osmanischen Reich: I. zu Uşşakizade, seiner Familie und seinem Zeyl-i Sakayık" adıyla Hans Georg Majer tarafından Almanca'ya çevrilmiştir [München: Rudolf Trofenik, 1978])

Şakâyık'tan sonra 17. yüzyıldaki şair tezkirelerinden **Kafzâde Fâ'izî**'nin **Zübdetü'l-Eş'âr**'ına da zeyl yazıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki **Yümnî**'ye aittir. **Tezkire-i Şuarâyı Yümnî** adıyla bilinen eser, Yümnî'nin 1622 yılında ölmesiyle yarım kalmış ve Ali Emîrî tarafından tamamlanmıştır. **Kaf-zâde Fâ'izî**'nin **Zübdetü'l-Eş'âr**'ına yazılan diğer bir zeyl de **Âsım** tarafından kaleme alınan **Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr**'dır. 18. yüzyılda ise, **Bursalı Belîğ**, **Kaf-zâde Fâ'izî**'nin **Zübdetü'l-Eş'âr**'ına **Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr** adıyla bir zeyl daha yazmıştır. Bu tezkire antolojik (örnek şiir metinlerinin fazla olduğu) özelliklidir.

Çok sevilip okunan **Veysi**'nin **Siyer-i Veysi**'sine de, **Nev'izâde Atâyî** ve **Nâbî** tarafından zeyl yazılmıştır. Fakat **Nev'izâde Atâyî**'nin eseri yarım kalmıştır.

Kaynak (Source):

Bursalı İsmail Belîğ, **Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr**, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1985.

Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

[Necatigil], Behcet Gönül, "İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâik Al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri", **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul 1945, VII-VIII/2, 36-168.

Özcan, Abdulkadir, **Şakâik-i Numâniyye ve Zeyilleri**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Taşköprülüzâde, **Osmanlı Bilginleri, eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**, çev.Muharrem Tan, İstanbul 2007.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
NAZIM ŞEKİLLERİ**

Prof. Dr. Ahmet MERMER

**KASIM - 2009
ANKARA**

2.3.10. Nazım Şekilleri

Anahtar Kelimeler: nazım şekli, nazım birimi, mısra, âzâde.

Nazım şekilleri (nazım biçimleri, eşkâl-i nazm), manzumelerin mısra ve bend sayısı, bunların sıralanış ve kafiye düzeni gibi dış yapı ile ilgili kuruluş özelliklerinden meydana gelir. Nazım şekilleri edebî akım ve dönemlere göre değişiklik gösterirler. Türk Edebiyatında İslamiyetten önce hece vezni ve dörtlük birimiyle meydana getirilen millî nazım şekilleri kullanılırken İslamiyetin kabulüyle birlikte İslam kültürü içinde oluşan klasik Türk şiirinde, Arap ve Acem edebiyatlarına ait nazım şekilleri kullanılmaya başlanmıştır.

Nazım şekilleri nazımın en küçük parçaları olan nazım birimlerinden meydana gelmişlerdir. Manzume veya manzum eserlerde anlam bütünlüğü taşıyan en küçük parçaya **nazım birimi** denir. Klasik Türk şiirinde kullanılan nazım şekillerini meydana getiren nazım birimleri mısra, beyit ve bendlerdir. En küçük nazım birimi olan mısra, Arapçada “kapı kanadı, çadır kapısının iki yan parçası” anlamlarına gelir. Edebiyat terimi olarak manzum bir parçayı meydana getiren satırlardan her birine ya da aruz kalıbıyla söylenmiş beytin yarısına **mısra** denir. Mısra en küçük nazım birimi olduğu gibi, yalnız başına olup bir anlam ifade ettiğinde de en küçük nazım şeklidir. Bir manzume içinde olmayan, tek başına yazılan veya diğer parçası tamamen unutulmuş, anlamı kendi içinde tamamlanan ve dillerde dolaşan mısralara **mısrâ'-ı âzâde** (bağımsız mısra) ya da sadece **âzâde** denir. Bu tür mısralar divanların sonunda **mesâri'** (mısralar) başlığı altında ayrı bir bölüm olarak yer alır.

Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı (Abdülhak Molla)

Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar (Kırımlı Rahmî)

mısraları bu tür azade mısralardır. Bir beytin anlam bakımından birbirine bağlı olmayan iki mısranın her birine de **âzâde** adı verilir. Aşağıdaki beyitte mısralar arasında kesin bir anlam bağı yoktur. Mısraların tek başlarına da anlam bütünlüğü vardır.

N'ideyin sahn-ı çemen seyrini cânânım yok
Bir yanumca salınur serv-i hırâmânım yok (Enverî)

Nazım içinde güzelliği ile göze çarpan, anlamın dolgunluğu ile atasözü gibi dillerde dolaşan, kolayca hatırlanabilen mısralara **mısrâ'-ı berceste** (sıçramış mısra) veya **şeh-mısrâ'** denir. Divan şairleri, gelişigüzel gazel ve kaside yazmaktansa berceste şiir söylemeye değer vermişlerdir. Koca Râgıp Paşa'nın aşağıdaki beyti divan şairlerinin bu yaklaşımlarını yansıtmaktadır.

Aağıda tırnak içine alınan mısralar birer mısra-ı bercestedirler. Berceste ve âzâde mısraları birbirinden ayırmak oldukça zordur. Bu nedenle çok zaman karışık olarak adlandırılırlar.

“Eğer maksûd eserse mısrâ'-ı berceste kâfidir”
Aceb hayretteyim ben sedd-i İskender husûsunda (K. Râgıp Paşa)

“Murâdın anlarınız ol gamzenin iz'ânımız vardır”
“Belî söz bilmeziz ammâ biraz irfânımız vardır” (Nedîm)

“Âşika ta'n etmek olmaz mübtelâdır n'eylesin”
“Âdeme mihr ü muhabbet bir belâdır n'eylesin” (Nef'î)

Cihânda âşık-ı mehcûr sanma râhat olur
“Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur” (Şeyhülislâm Yahyâ)

Kaynak (Source):

- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
Kurnaz, Cemâl, Tatcı, Mustafa, **Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı**, MEB Yay., Ankara 2001.
Kurnaz, Cemâl, ÇELTİK, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
Macit, Muhsin; SOLDAN, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
Mermer, Ahmet; ALICI, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
Mermer, Ahmet; KESKİN, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötügen Yay., İstanbul 1998.
Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev’ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
Tarlın, Ali Nihad, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvân Şiiri Rahmî ve Fevrî**, İÜ Yay., İstanbul 1948.
Tarlın, Ali Nihat, **Hayâlî Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.
TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.
Yorulmaz, Hüseyin; **Koca Ragıp Paşa**, KB Yay., Ankara 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1. Beyitlerden Oluşan Nazım Şekilleri

Anahtar Kelimeler: tek kafiyeli nazım şekilleri, çok kafiyeli nazım şekilleri.

Beyit, Arapçada çadır, ev, oda anlamlarındadır. Edebiyat terimi olarak aynı vezinle yazılmış ve anlam yönünden birbirine bağlı iki mısradan oluşan divan şiirinin temel nazım birimidir. Divan şiiri beyit esasına dayalı bir şiirdir. Bu nedenle divan şiirinde beyit, anlam bütünlüğüne sahiptir. Beytin mısraları, **mısrâ'-ı evvel** ve **mısrâ'-ı sâni** (birinci ve ikinci mısra) olarak adlandırılır. Belagatçılar beytin her mısraını aruz kalıpları bakımından içinde bulundurduğu kelime gruplarına göre kendi içerisinde üç parçaya (tef' ile, cüz) ayırmışlardır.

1. mısra': sadr haşv arûz(harb)
1 2 3
2. mısra': ibtidâ haşv acz (darb, kâfiye)
1 2 3

Şarka bakmaz / garbı görmez görgüden yok / vâyesi
Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
1 2 3

Bir utanmaz / yüz yaşarmaz göz bütün ser / mâyesi
Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
1 2 3

Bu bölümlerde beytin ilk kelimeleri **sadr** ve **ibtidâ**, son kelimeleri **arûz** ve **acz**, geri kalan kelimeler topluluğu da **haşv**dir.

Beyit şiir içindeki yerine, kafiyeli ve bağımsız oluşuna göre çeşitli adlarla anılır. Kafiyeli beyte **musarra'/mukaffâ'**, bağımsız ve kafiyeli olmayana **ferd/müfred/beyt-i hasî** denir. Kaside ve gazelin ilk beyitlerine **matla'**, son beyitlerine **makta'**, gazelin matla beytinden sonraki beytine **hüsn-i matla'**, makta beytinden önceki beytine **hüsn-i makta'** adları verilir. Kasidenin en güzel beytine **beytü'l-kasîd**, gazelin en güzel beytine de **beytü'l-gazel** denir. Her yönüyle güzel olduğu hemen anlaşılan beyte **şâh/şeh beyit** denir. Kasidelerde şairin mahlasının bulunduğu beyte **tâç beyit**, gazelerde ise **mahlâs beyti** veya **mahlâshâne** denir. Kasidede nesîb bölümünden medhiye bölümüne geçişi sağlayan bağlantı beytine **girîz/girîzgâh beyti** denir. Terkîb-bend ve tercî'-bendlerde bendlerden sonra aynı kafiyede tekrar edilen beyitlere **vâsita beyti** veya **bendiye** denir. Bir nazım parçasında anlamı kendi içinde tamamlanmayıp bir sonraki beyte taşınan beyitlere **beyt-i merhûn** adı verilir. Beyt-i merhûnlar daha çok mesnevilerde kullanılır.

Beyit bir şiirin parçası olduğu gibi tek başına da bulunabilir. Tek başına bulunan beyitler divan tertibinde toplu olarak **mukataât** başlığı altında diğer nazım şekilleri ile birlikte (rubâî, kıt'a, nazm, matla', müfred ve mısra') yer alırlar veyahut da ayrı bölümler halinde matlalar **metâli'**, müfredler **müfredât** başlıkları altında toplanabilirler.

Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-reftâr olanın pâyına dâmen dolaşır (Hâtemî)

Çeşm-i insâf gibi kâmile mîzân olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz (Tâlib)

Anı h s tut gar bindir efendi işte biz gittik
Gönül derler ser-i kûyunda bir d v nemiz kaldı (Hay li)

Gören sanır ki saf dan sema'-ı r h ederim
Döner döner bakarım k y-ı y re  h ederim ( .Hul s Dede)

Beyitlerden oluşan nazım Şekilleri Şunlardır:

A. Tek Kafiyeli Olan Nazım Şekilleri:

1. Kasîde
2. Gazel
3. M stez d
4. Kıt'a
5. Nazm

B. Ayrı Kafiyeli Olan Nazım Şekilleri:

1. Mesnevi

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.

Dilçin, Cem, ** rneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.

 pekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.

Kurnaz, Cemâl, Tatcı, Mustafa, ** mm  Dîvân Şairleri ve Enverî D v n **, MEB Yay., Ankara 2001.

Kurnaz, Cemâl, ÇELTİK, Halil, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.

Macit, Muhsin; SOLDAN, UĞur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.

Macit, Muhsin, **Nedim D v n **, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Mermer, Ahmet; ALICI, Lütfi vd., ** niversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.

Mermer, Ahmet; KESKİN, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hzl.: M. A. Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.

Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.

Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.

Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim- l u-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat L Ğatı**, (Neşr: K. E. K rk oğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Tarlan, Ali Nihad, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvân Şiiri Rahmî ve Fevrî**, İ  Yay., İstanbul 1948.

Tarlan, Ali Nihat, **Hay li D v n **, Akçağ Yay., Ankara 1992.

TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Yorulmaz, Hüseyin; **Koca Ragıp Paşa**, KB Yay., Ankara 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.1. Mesnevi

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Firdevsî, Ali Şir Nevayî.

Mesnevi, kelime olarak Arapça s,n,y üçlü kökünden türemiştir. Mesnevinin sözlük anlamı, ikili, ikişer ikişer demektir. Bir edebiyat terimi olarak, kendi arasında kafiyeli mısralardan oluşan nazım şekline **mesnevi** denir. Mesnevi adının verilmesinin sebebi, kafiyenin iki mısradan aynı kafiyede olmasından dolayıdır. Mesnevi, terim olarak ilk defa İran Edebiyatında kullanılmıştır. Araplar kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşan bu nazım şekline **müzdevce**, **recez** ya da **urcûze** demişlerdir.

İlk örnekleri Arap Edebiyatında görülen mesnevi, nazım şekli olarak Türk Edebiyatına İran Edebiyatından geçmiştir. İran Edebiyatında, ilk önceleri destanî konuların işlendiği bir nazım şekli olan mesnevi, daha sonraları bir çok konunun işlendiği bir nazım şekli haline gelmiştir. Özellikle tasavvufî, ahlakî konular, aşk ve macera hikâyeleri, bu yolla anlatılmıştır. Anadolu'da mesnevinin gelişim sürecinde **Firdevsî**, **Nizâmî**, **Attâr**, **Sâdî**, **Emir Hüsrev**, **Hâcû-yı Kirmânî**, **Molla Câmî** gibi tanınmış İranlı mesnevi şairleri ile eserlerini Farsça veren Türk şairi **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî**'nin büyük etkisi olmuştur. Klasik Türk Edebiyatı şairleri, 11. - 19. yüzyıllar arasında bu nazım şekliyle yüzlerce eser vermişlerdir. Bu şairlerimiz arasında **hamse** dediğimiz beş mesnevi yazıp bir araya getirenler de çıkmıştır. Hamse yazma geleneği, İran Edebiyatında Nizamî-i Gencevî ile başlamıştır. Onun hamsesi, İran Edebiyatını olduğu kadar Türk Edebiyatında da büyük tesir uyandırmıştır. Türk Edebiyatında bir çok hamse yazan şair vardır. Bunlar arasında **Ali Şir Nevaî**, **Hamdullah Hamdi**, **Ahmed-i Rıdvan**, **Yahya Bey**, **Nev-i zâde Atayî** gibi isimler bulunmaktadır.

Mesnevi, aa, bb, cc, dd... şeklinde kendi arasında kafiyeli beyitlerden meydana gelen bir nazım şeklidir. Mesneviler, beyit sayısı bakımından hiçbir kısıtlayıcı kurala bağlı olmadan, iki ile on binlerce beyit arasında değişen bir genişlikte yazılmıştır. Bu durum, uzun hikayelerin bu nazım şekliyle yazılmasını sağladığı gibi şaire; zihin ve hayal dünyasında ne varsa, ortaya çıkarma fırsatı vermektedir. Gerek beyitler arasında kafiye bağlantısı bulunmaması gerek beyit sayısının sınırlı olmaması, şairlerin işledikleri konuyu istedikleri kadar genişletmelerine imkân sağlamış, bu yüzden de çok kullanılan bir nazım şekli olmuştur. Beyit sayısının çok olması sebebiyle mesnevilerde daima aruzun kısa kalıpları kullanılmıştır. Bunlar genellikle şunlardır:

Mefâ'ilün/mefâ'ilün/fa'ülün
Mef'ülü/mefâ'ilün/fa'ülün
Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün
Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün (Fâ'ilâtün/fe'ilâtün/fa'lün)
Fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün (Fâ'ilâtün/mefâ'ilün/fa'lün)
Müfte'ilün/müfte'ilün/fâ'ilün
Fa'ülün/fa'ülün/fa'ülün/fa'ül

Kaynak (Source):

Akün, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.

Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.

- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.
- Kurnaz, Cemâl; ÇELTİK, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1998.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; ALICI, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Naci, Fethi, **Yüz Yılın 1000 Romanı**, Adam Yay., İstanbul 1999.
- Okay, Orhan; AYAN, Hüseyin, **Hüsn ü Aşk**, Dergâh Yay., İstanbul 1992.
- Özön, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, İletişim Yay., (hızl.: Alpay Kabacalı), İstanbul 1985.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.
- Ünver, İsmail, “Mesnevî” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.1.1. Mesnevi türünün özelliği ve Ele Aldığı Konular:

Anahtar Kelimeler: Battalname, Gazava-name, Surname.

Belli bir konuyu işleyen, kitap halinde yazılmış mesnevilerin planları genellikle şöyledir:

A. Giriş Bölümü:

1. Besmele
2. Tevhîd
3. Münâcât
4. Na't
5. Mi'râc
6. Mu'cizât
7. Medh-i Çehâr-yâr-ı Güzîn
8. Padişah için övgü
9. Devlet büyükleri için övgü

10. **Sebeb-i te'lîf:** Mesnevilerin giriş bölümlerinde hemen hiç ihmal edilmeyen bölümlerden biri de **sebeb-i te'lîf**'tir. Bu başlık altında şair eserini niçin yazdığını, onu bu eseri yazmaya yönelten sebebi açıklar.

Bütün mesnevilerde bu çerçeveyi aynen bulmak mümkün değildir. Bu bölümlerin bir kısmının bulunmadığı mesneviler olabileceği gibi daha değişik bölümler ihtiva eden mesneviler de olabilir.

B. Konunun İşlendiği Bölüm:

Mesnevilerde **âğâz-ı dâstân, matla'-ı dâstân...** gibi başlıklarla başlayan konunun işlendiği bölüm, mesnevinin ana bölümüdür. Burada ele alınıp anlatılan konular, eserden esere değişir. Mesnevileri yazılış amaçları ve konularına göre dört gruba ayırmak mümkündür:

1. Grup

Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacıyla yazılan mesnevilerdir. Bunlar için şu örnekler verilebilir

- a. **Dinî Mesneviler:** Muhammediyye (Yazıcıoğlu Mehmed), **Ferah-nâme** (Hatiboğlu) vd.
- b. **Tasavvufi Mesneviler:** **Garîb-nâme** (Âşık Paşa), **Mantuku't-Tayr** (Gülşehrî) vd.
- c. **Ahlaki Mesneviler:** Hayriye (Nâbî), **Lutfiyye** (Sünbül-zâde Vehbî) vd. ç. **Ansiklopedik Mesneviler:** Tervîhü'l-Ervâh, **İskender-nâme** (Ahmedî) vd.

2. Grup

Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkıbelerden ya da tarihten alan mesnevilerdir. Bunlar için şu örnekler verilebilir:

- a. **Konusunu Menkıbelerden Alan Mesneviler:** **Battal-nâme** (Dârendeli Bakâî), **İskender-nâme** (Ahmedî) vd.
- b. **Konusunu Tarihten Alan Mesneviler:** Bu konuyla alâkalı olarak bk. Agâh Sırrı Levend, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloglu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Ankara 1956.

3. Grup

Bu mesneviler sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesnevilerdir. Bunlar için şu örnekler verilebilir.

Aşk ve Macera Mesnevileri: Yûsuf u Züleyhâ (Taşlıcalı Yahyâ Bey), **Leylâ vü Mecnûn** (Fuzûlî), **Gül ü Bülbül** (Kara Fazlî) vd.

4. Grup

Şairlerin gördükleri, yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren; kişileri, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden mesnevilerdir. Bu eserler yerli konuları işlediklerinden, eski edebiyatımızın mesnevi alanında en orijinal örnekleridir.

Sosyal Hayatı Konu Alan Mesneviler: Sûr-nâme (Nâbî), **Bursa Şehr-engîzi** (Lami'î), **Mihnet-keşân** (Keçeci-zâde İzzet Molla) vd.

Bütün mesnevilerin verilen plan çerçevesinde yazıldığını söylemek mümkün değildir. Mesnevilerde birçok değişikliklere rastlamak mümkündür. Bunlar içinde en önemlisi ise, konunun işlendiği bölümlerde değişik nazım şekilleriyle ve çoğunlukla kahramanların ağzından söylenen şairlerdir.

C. Bitiş Bölümü:

Giriş bölümünde olduğu gibi, bitiş bölüm için de çoğunluğu içine alan bir plan vermek mümkündür. Bitiş bölümü asıl konudan **hatimetü'l-kitâb...** gibi başlıklarla ayrılır.

Şairler bu bölümde genellikle şunları işlerler:

1. Allah'a hamd ü sena ve dua
2. Sultana övgü ve saltanatının devamı için dua
3. Şairin eseriyle ve şairliğiyle övünmesi
4. Tanınmış mesnevi şairleri ve eserlerini anma
5. Şairin eserine verdiği ad
6. Hasetçilere, dikkatsiz müstensihlere ve okurlara yergi
7. Mesnevinin beyit sayısı
8. Mesnevinin yazılışıyla ilgili tarihler
9. Okuyucudan hayır dua isteme
10. Mesnevinin vezni

Mesnevilerde Dil:

Mesnevilerin giriş bölümlerinde dil genellikle ağızdalıdır. Konunun işlendiği bölüm ise dilin en sade olduğu ve Türkçenin ağır bastığı bölümdür. Çoğu zaman kırmızı mürekkeple yazılan başlıklarda ise dil genellikle Farsçadır, Arapça ikinci sırayı alır. Başlıkları Türkçe olan mesneviler ise sayıca çok azdır.

Kaynak (Source):

Akûn, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.

Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.

Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.

Kurnaz, Cemâl; Çeltik, Halil, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.

Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1998.

- Macit, Muhsin; soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Naci, Fethi, **Yüz Yıllık 1000 Romanı**, Adam Yay., İstanbul 1999.
- Okay, Orhan; Ayan, Hüseyin, **Hüsn ü Aşk**, Dergâh Yay., İstanbul 1992.
- Özön, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, İletişim Yay., (hızl.: Alpay Kabacalı), İstanbul 1985.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.
- Ünver, İsmail, "Mesnevî" **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

aklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.1.2. Yüzyıllara Göre:

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Yusuf u Züleyha, Süheyl ü Nenvahar.

Türk Edebiyatında mesnevi yazmak Kutadgu Bilig ile başlamıştır. Doğu Türkçesi ile Yusuf Has Hacib tarafından 1069 yılında aruzun fe'ülun fe'ülun fe'ülun fe'ülun vezniyle yazılmış bu eser, Türk milletinin derin düşünce sisteminin ve devlet yönetimine ait felsefi görüşünün bir yansımasıdır. Doğu Türkleri arasında mesnevi yazma geleneği Anadolu sahasında da devam etmiştir. Anadolu sahasında yazılmış mesnevîlerin bir kısmı şunlardır:

13. yüzyıl: **Kitâbu Evsâfı Mesâcidü's-Şerîfe** (Ahmed Fakîh), **Risâletü'n-Nushiyye** (Yunus Emre), **Yusuf u Züleyhâ** (Sulu Fakih).

14. yüzyıl: **Yûsuf u Zelîhâ** (Şeyyâd Hamza), **Ahvâl-i Kıyâmet** (Şeyyâd İsâ), **Kıssa-i Yûsuf** (Erzurumlu Darîr), **Hurşîd-nâme** (Şeyhoğlu Mustafa), **Varaka vü Gülşâh** (Yûsuf Meddâh), **Süheyl ü Nevbâhâr** (Mes'ud bin Ahmed), **Ferah-nâme** (Kemâloğlu), **Garîb-nâme** (Âşık Paşa), **Mantıku't-Tayr** (Gülşehrî), **Menâkıbu'l-Kudsiyye** (Elvan Çelebi), **İskender-nâme**, **Cemşîd ü Hurşîd** (Ahmedî).

15. yüzyıl: **Ferah-nâme** (Hatiboğlu), **Vesiletü'n-Necât** (Süleymân Çelebi), **Muhammediyye** (Yazıcıoğlu Mehmed), **Har-nâme**, **Hüsrev ü Şîrîn** (Şeyhî), **Kıyâfet-nâme**, **Yûsuf u Zelîhâ**, **Leylâ vü Mecnûn** (Hamdullah Hamdî) **İskender-nâme**, **Leylâ vü Mecnûn**, **Hüsrev ü Şîrîn** (Ahmed-i Rıdvân), **Gül ü Husrev** (Tutmacı).

16. yüzyıl: **Hilye-i Şerîf** (Hâkânî), **Leylâ vü Mecnûn** (Fuzûlî), **Nakş-ı Hayâl** (Âzerî İbrahim Çelebi), **Riyâzü'l-Cinân**, **Cilâu'l-Kulûb** (Cinânî), **Gülşen-i Envâr**, **Gencîne-i Râz**, **Şâh u Gedâ**, **Kitâb-ı Usûl** (Taşlıcalı Yahya Bey), **Gülşen-âbâd** (Şemsüddin Sivâsî), **Yûsuf u Zelîhâ** (Kemâlpaşa-zâde), **Ferhâd ü Şîrîn**, **Vâmık u Azrâ**, **Vîs u Râmin**, **Bursa Şehr-engîzi** (Lâmi'î), **Şem ü Pervâne** (Zâtî), **Gül ü Bülbül** (Fazlî), **İşret-nâme** (Revânî).

17. yüzyıl: **Hicret-nâme**, **Mi'râciyye** (Nahîfî), **Nefhatü'l-Ezhâr**, **Sohbetü'l-Ebkâr**, **Heft-Hân** (Atâyî), **Hayriyye**, **Hayrâbâd**, **Sûr-nâme** (Nâbî), **Teşrifâtü's-Şuarâ** (Güftî), **Şâh-nâme** (Ganîzâde Nâdirî) **Edhem ü Hümâ**, **Dere-nâme**, **Berber-nâme** (Sâbit).

18. yüzyıl: **Hüsn ü Aşk** (Şeyh Galib), **Lutfiyye** (Sünbülzâde Vehbî), **Cân u Cânân** (Refî'-i Âmidî), **Battal-nâme** (Dârendeli Bakâî), **Yûsuf u Zelîhâ** (Ahmed-i Mürşidî), **Hûbân-nâme**, **Zenân-nâme** (Enderunlu Fâzıl).

19. yüzyıl: **Mihnet-keşân** (Keçeci-zâde İzzet Mola), **Sergüzeşt-nâme** (Bayburtlu Zihnî).

Kaynak (Source):

Akün, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.

Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.

- Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.
- Kurnaz, Cemâl; ÇELTİK, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1998.
- Macit, Muhsin; soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Naci, Fethi, **Yüz Yılın 1000 Romanı**, Adam Yay., İstanbul 1999.
- Okay, Orhan; Ayan, Hüseyin, **Hüsn ü Aşk**, Dergâh Yay., İstanbul 1992.
- Özön, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, İletişim Yay., (hızl.: Alpay Kabacalı), İstanbul 1985.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.
- Ünver, İsmail, “Mesnevî” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.1.3. Çağdaş roman ve hikaye türü ile mesnevi ilişkisi:

Anahtar Kelimeler: mesnevi, hikaye, roman

Mesneviler yazılıp okundukları dönemlerde bugünkü hikâye ve romanın görevini üstlenmiş olmakla birlikte, günümüzdeki, hikâye ve roman tanımının dışında kalır. Mesneviler, konu, olay, zaman, mekân, kahramanlar, motifler ve manzum oluşları açısından günümüz hikâye ve romanından oldukça farklıdır. Mesnevilerin söz konusu özelliklerini kısaca şöyle özetlemek mümkündür.

Konu:

Aşk ve macera mesnevilerinin konuları genellikle özgün değildir. Bunlar, Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şirin, Yûsuf u Züleyhâ gibi doğu edebiyatlarında çok işlenmiş konulardır.

Olay:

Mesnevilerde olaylar abartılarak anlatılır. Bu abartılmış olaylara gerçek dışı varlıkların da katılmasıyla mesnevi masal havasına bürünür.

Kahramanlar:

Mesnevilerin başta gelen kahramanları, şehzadeler ve padişah kızlarıdır. Bu kahramanlar birbirine âşık olduktan sonra birçok engellerle karşılaşır. Çıktıkları uzun yolculuktan sonra sevgililer buluşup tekrar ayrılırlar. Bazen taraflar arasında bu aşk sebebiyle savaş bile çıkabilir. Bütün bu sıkıntılar eğlenme ve avlanma ile giderilmeye çalışılır. Mesneviler genellikle sevgililerin kavuşmasıyla biter. Kahramanlar evlendirilir. Ziyafetler verilir, armağanlar dağıtılır.

Zaman:

Mesnevilerde olayların geçtiği zaman belli değildir. Gün, hafta, ay, mevsim ve yıl gibi uzun zaman dilimleri kullanılır. Yıllarca süren macera sonunda kişiler yine baştaki gibi, canlı ve yıpranmamış olarak karşımıza çıkarlar.

Mekân:

Mesnevilerde olayların geçtiği yerler genellikle şehirler, saraylar, bahçeler, eğlence düzenlenen, avlanılan ve savaşılan alanlardır. Yolculuklarda dağlar, çöller ve denizler aşılır. Olayların geçtiği yerler çoğunlukla hayaldir. Coğrafi konumu bilinen yerler de vardır: Çin, Mâçin, Hindistan, Türkistan, Medâyin, Ermen, Rûm, Mısır, Yemen gibi.

Motifler:

Mesnevilerde en çok çocuğu olmayan padişah, düş görme, kılık değiştirme, resimde görüp âşık olma, mektuplaşma, girilmemesi gereken yer, insan olmayan varlıklarla konuşma gibi motifler işlenmiştir.

Modern roman ve hikâye Batı medeniyetine, mesnevi ise Doğu medeniyetine ait edebî türlerdir. Medeniyetlerin ortaya koydukları eserlerin benzer yönleri olabileceği gibi farklı olmaları da oldukça doğaldır. Bu bağlamda, söz konusu edebî türlere bakıldığında; modern hikâye ve romanın nesir, mesnevinin ise manzum oluşu dikkat çeken en önemli husustur. Mesneviler, manzum oldukları için, şairler; sanat endişesinden uzak duramamış, kaside ve gazeldeki sanat anlayışı bu nazım şeklinde de etkili olmuştur. Bu özelliği ile mesnevi, vücut bulduğu medeniyete mensup toplumlarda yüzyıllarca rağbet görmüş ve bugünkü hikâye ve romanın görevini yerine getirmiştir. Bugün ise mesneviler, modern hikâye ve romana kaynaklık edebilecek zengin bir hazine niteliğindedir.

Kaynak (Source):

Akûn, Ömer Faruk, “Dîvân Edebiyatı”, TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
- Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.
- Kurnaz, Cemâl; ÇELTİK, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1998.
- Macit, Muhsin; soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004.
- Naci, Fethi, **Yüz Yılın 1000 Romanı**, Adam Yay., İstanbul 1999.
- Okay, Orhan; Ayan, Hüseyin, **Hüsün ü Aşk**, Dergâh Yay., İstanbul 1992.
- Özön, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, İletişim Yay., (hızl.: Alpay Kabacalı), İstanbul 1985.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkcüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.
- Ünver, İsmail, “Mesnevî” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.2. Gazel

Anahtar Kelimeler: gazel, matla, makta.

Klasik Türk şiirinin en yaygın nazım şekillerinden biri olan **gazel**, kelime olarak kadınlar hakkında söylenen güzel ve âşıkâne söz anlamına gelmektedir.

Gazelin kökeni eski Arap şiirine dayanmaktadır. Arap Edebiyatında gazel, kasidenin bir bölümü iken (tegazzül), sonradan ayrı bir nazım şekli olmuş ve gelişme göstermiştir. Gazel tarzını kendi kavmî zevklerine pek uygun bulan İranlılar daha ilk zamanlardan itibaren bu şekli alıp kullanmışlardır. İran Edebiyatında **Sebk-i Horasanî**, **Sebk-i Irak-ı Acem** ve **Sebk-i Hindî** olmak üzere üç koldan gelişen gazel, zamanla bu edebiyatın en yaygın nazım şekli olmuş, tasavvufun etkisiyle sofîyane ve hâkimane konuların gazel konusu içine girmesi bu tarzın daha da gelişmesini sağlamıştır. İran Edebiyatında gazelin ilk örneklerini **Şehîd-i Belhî** ve muasırı **Rûdekî** vermiştir. İran Edebiyatından Türk Edebiyatına geçmiştir.

Gazel beyitlerle yazılan bir nazım şeklidir. Beyit sayısı 5-15 arasında değişir. Daha az veya daha çok beyitli gazeller de vardır. Dört beyitli gazellere nadir olarak rastlanır. Gazeller çoğunlukla 5, 7, 9 gibi tek rakamlı beyitler halinde yazılır. Diğer bir adı **penç beyt** (beş beyit) olan gazel, en fazla beş beyit olarak yazılır. Gazelin ilk beyti **musarra'/murassa'/mukaffâ** (kendi arasında kafiyeli) olur. Daha sonraki beyitlerin ilk mısraı serbest, ikinci mısralar ilk beyit ile kafiyelidir. Buna göre beş beyitlik gazel aa, xa, xa, xa, xa şeklinde kafiyelenir. Gazelin kendi arasında kafiyeli olan ilk beytine **matla'** (doğuş, başlangıç) denir. Matladan sonra gelen ikinci beytine **hüsn-i matla'** (matlân güzeli) denir. Hüsn-i matla beytinin matladan daha güzel ve daha renkli olmasına özellikle dikkat edilir. Bazen matlân bir mısraı veya tamamı gazelin son beytinde tekrar edilir. Buna **redd-i matla'** (matlân yenilenmesi) adı verilir. Matlân dışındaki mısralardan biri maktada tekrarlanırsa buna da **redd-i mısra'** adı verilir. Gazelin son beytine **makta'** (kesme yeri, bitiriş) denir ve şairler bu beyitte genellikle kendi şiirleri ve şairlikleri ile övünüp şiir hakkında değerlendirmeler yaparlar. Maktadan bir önceki beyte ise **hüsn-i makta'** denir. Bu beytin de maktadan daha güzel olmasına dikkat edilir. Divan şairleri şiirlerinin başka şairlerin şiirleriyle karışmasını önlemek amacıyla asıl adlarından başka şiirlerinde takma bir ad kullanırlardı. Şiirlerinde kullandıkları bu ikinci ada **mahlâs** denir. Mahlas kullanmaya da **tahallus** adı verilir. Şairler mahlaslarını makta yahut hüsn-i maktada - çoğunlukla maktada - söylerler. Şairin mahlasının bulunduğu beyte **mahlâs beyti**, **tahallus beyti** ya da **mahlâshâne**; şairin mahlasını tevriyeli (farklı anlamlara gelecek şekilde) kullanmasına da **hüsn-i tahallus** denir. Gazelin en güzel beytine - yeri neresi olursa olsun - **beytü'l-gazel/ beyt-i gazel** ya da **şâh/şeh beyit** denir.

Gazel yazan şairlere, **gazel-serâ**, **gazel-gû**, **gazel-gûy** (gazel söyleyen), **gazel-perdâz** (gazel düzenleyen), **gazel-nüvîs** (gazel yazan) adları verilmiştir. Gazel söylemeye, **tegazzül**, **gazel tarh etmek**, **gazel inşad etme** adları verilmiş ve gazeli bir musikî eseri olarak özel bir ahenkle okuyan kişiye de **gazel-hân** (gazel okuyan) denilmiştir.

Kaynak (Source):

Kaynak (Source):

Akün, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

Akyüz, Kenan vd., **Fuzûlî Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.

Alicı, Lütfi, **Dîvân-ı Nâşid İnceleme-Tenkitli Metin**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Malatya 1998.

Alicı, Lütfi, "Süleyman Senîh ve Müşterek Gazelleri", **İlmî Araştırmalar**, S. 15, İstanbul 2003.

- Alıcı, Lütfi, “Klâsik Türk Edebiyatında Mürâca’ a Şiirler”, **İlmî Araştırmalar**, S. 14, İstanbul 2002.
- Alıcı, Lütfi, “Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri”, **KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.2, Kahramanmaraş 2004.
- Alparslan, Ali, **Şeyh Galib**, KTB Yay., Ankara 1988.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
- Dilçin, Cem, “Divan Şiirinde Gazel” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C. 1-2, Ankara 1995.
- Kalkışım, Muhsin, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Karaca, Mehmet, **İzahlı Edebi Sanatlar Antolojisi**, İstanbul, 1960.
- Kocakaplan, İsa, **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, MEB. Yay., İstanbul 1992.
- Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet mermer), Akçay Yay., Ankara, 2006.
- Kurnaz, Cemâl; Tatcı, Mustafa, **Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı**, MEB Yay., Ankara 2001.
- Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı**, TDK Yay., Ankara 1994.
- Külekçi, Numan, **Edebi Sanatlar**, Akçay Yay., Ankara, 1995.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, **Türki-i Basit ve Aydınli Visali'nin Şiirleri**, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **İstilahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hzl.: M. A Yekta Saraç), Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Süleymân Senîh, **Dîvân-ı Senîh-i Mevlevî**, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275.
- Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1989.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkcüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- Tarlan, Ali Nihat, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Ulvî, Nihânî**, İÜ Yay., İstanbul 1948.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.2.1. Türk Edebiyatında Gazel

Anahtar Kelimeler: Hoca Dehhani, Fuzulî, Bakî, Nabî.

İran Edebiyatında bağımsız bir nazım şekli özelliği kazanan gazel, bilinen şekil ve nitelikleriyle Türk Edebiyatına geçmiştir. Türk Edebiyatında ilk Türkçe gazel örnekleri (12.) ve 13. yüzyılda verilmiştir. 13. yüzyılda dinî ve tasavvufi konuların dışında gazel yazan ilk şair **Hoca Dehhânî**'dir.

14. yüzyılda gazel, **Kadı Burhaneddin** ve **Seyyid Nesîmî** ile gelişmesini sürdürmüştür. Garib-nâme şairi **Âşık Paşa**'nın da Yunus Emre tarzında söylediği gazelleri vardır. Anadolu'da divan şiirinin kurucu şairlerinden kabul edilen **Ahmedî** bütünüyle din dışı konularda yazdığı gazelleriyle yüzyılın en büyük şairleri arasında yer almıştır.

15. yüzyılda büyük bir gelişme göstererek yükselme ve klasikleşme dönemine giren divan edebiyatında gazel, artık iyice yerleşmiş ve gelişmiş bir nazım şekli olarak görülür. Yüzyılın gazel alanında en önde gelen şairleri **Şeyhî**, **Ahmed Paşa** ve **Necâtî**'dir. **Priştineli Mesihî**, **Melihî**, **Ahmed-i Dâî**, **Atâyî**, **Zeynep Hatun**, **Mihri Hatun**, **Hamdullah Hamdi**, **Karamanlı Aynî**, **Karamanlı Nizâmî**, **Aydınlı Visâlî**, **Câfer Çelebi**, mutasavvıf şairlerden **Eşrefoğlu Rûmî**, **Kemâl-i Ümmî**, **Rûşenî**, devrin padişahlarından, **II. Murad (Murâdî)**, **Fâtih Sultan Mehmed (Avnî)**, **II. Bayezid (Adlî)**, şehzadelerinden **Cem Sultan**, **Korkut Çelebi (Harimî)** dönemin gazel tarzında şiir yazan diğer şairleridir.

Çağatay Edebiyatında **Ali Şir Nevâî** şiirin her türünde tanınmış, külliyyat sahibi büyük bir şairdir. Nevâî, gazelin Anadolu'daki gelişimine katkıda bulunmuş bir şair olarak da anılır.

16. yüzyılda gazel nazım şekli en parlak dönemini yaşamıştır. **Zâtî**, yaşadığı devirde bütün genç şairlerin hocası ve üstadı olmuştur.

divan edebiyatının en büyük lirik şairi olan **Fuzulî**, yazdığı âşıkane gazelleri ile bu tarzın ulaşılamayan örneklerini veren divan şairleri arasında ünü en yaygın, etkisi en geniş ve sürekli olan bir şairdir.

Dönemin diğer büyük şairi **Bâkî** daha hayatta iken **sultanü's-şuarâ** (şairlerin sultanı) olarak yüceltilmiştir. **Bâkî** gazellerine İstanbul Türkçesinin inceliklerini ve akıcılığını yansıtmıştır. **Hayâlî Bey**, **Taşlıcalı Yahyâ Bey**, **Nev'î**, **Hayretî**, **Bağdâdlı Rûhî**, **Hatâyî**, **Edirneli Nazmî** ve **Kanûnî Sultan Süleyman (Muhibbî)** devrin diğer tanınmış gazel şairleridir.

17. yüzyıl edebiyatın her alanında yükselişin sürdüğü bir devir olmuştur. Bu yüzyılda Sebki Hindî tarzı ile hikemî üslûp Türk şiirini derinden etkilemiştir. Dönemin **Sebk-i Hindî** tarzı ile gazel yazan önde gelen şairleri **Nâ'îlî-i Kadîm**, **İsmetî** ve **Neşâtî**'dir. **Hikemî üslûbun** temsilcisi **Nâbî** ise diğer büyük bir gazel şairidir. Bu anlayışların dışında kalan **Şeyhülislâm Yahyâ Efendi** asrın en büyük gazel şairi olarak kabul edilir. **Şerif Sabrî**, **Nef'î**, **Şeyhülislâm Bahâyî**, **Fehîm-i Kadîm** ve **Vecdî** asrın gazel yazan diğer şairleridir.

18. yüzyıl **Nedîm** ve **Şeyh Gâlib** gibi iki büyük şair yetiştirmiştir. Bu yüzyıl divan şiirinde birçok edebî akımın bir arada görüldüğü devir olmuştur. Asrın başında **Râsîh** ve ardından **mahallîleşme akımının** temsilcisi Nedîm, gazel nazım şeklinin en güzel örneklerini vermişlerdir. Hikemî üslûp bu yüzyılda **Koca Râgıp Paşa** ve **Haşmet** ile sürdürülmüştür. Şeyh Gâlib gerek mesnevîde gerekse gazelde divan edebiyatının en büyük şairlerinden biri

olarak kabul edilir. **Seyyid Vehbî, Nahifî, Neylî, Sünbül-zâde Vehbî** ve **Kâmî** asrın diğer gazel şairleridir.

19. yüzyılda **Enderunlu Fâzıl** ve **Enderunlu Vâsıf** ile sürdürülen gazel eski önemini kaybetmiştir. Tanzimat'tan sonra Encümen-i Şu'arâ şairleri; **Leskofçalı Gâlib, Hersekli Ârif Hikmet** vd. ile **Yenişehirli Avnî** gazel yazmışlarsa da eski başarıya ulaşamamışlardır. Gazel Servet-i Fünun edebiyatında hiç kullanılmamıştır. 20. yüzyılda gazel nazım şeklinin en güzel örneklerini **Yahya Kemâl Beyatlı** vermiştir.

Kaynak (Source):

- Akün, Ömer Faruk, “Dîvân Edebiyatı”, **TDVİA**, C. 9, İstanbul 1994.
- Akyüz, Kenan vd., **Fuzûlî Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- Alıcı, Lütfi, **Dîvân-ı Nâşid İnceleme-Tenkitli Metin**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Malatya 1998.
- Alıcı, Lütfi, “Süleyman Senîh ve Müşterek Gazelleri”, **İlmî Araştırmalar**, S. 15, İstanbul 2003.
- Alıcı, Lütfi, “Klâsik Türk Edebiyatında Mürâca’a Şiirler”, **İlmî Araştırmalar**, S. 14, İstanbul 2002.
- Alıcı, Lütfi, “Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri”, **KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.2, Kahramanmaraş 2004.
- Alparslan, Ali, **Şeyh Galib**, KTB Yay., Ankara 1988.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
- Dilçin, Cem, “Divan Şiirinde Gazel” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C. 1-2, Ankara 1995.
- Kalkışım, Muhsin, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Karaca, Mehmet, **İzahlı Edebi Sanatlar Antolojisi**, İstanbul, 1960.
- Kocakaplan, İsa, **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, MEB. Yay., İstanbul 1992.
- Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.
- Kurnaz, Cemâl; Tatçı, Mustafa, **Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı**, MEB Yay., Ankara 2001.
- Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı**, TDK Yay., Ankara 1994.
- Külekcî, Numan, **Edebi Sanatlar**, Akçay Yay., Ankara, 1995.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, **Türki-i Basit ve Aydınlı Visalî'nin Şiirleri**, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- MERmer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; ALICI, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hzl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.

Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Süleymân Senîh, **Dîvân-ı Senîh-i Mevlevî**, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275.

Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1989.

Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Tarlan, Ali Nihat, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Ulvî, Nihânî**, İÜ Yay., İstanbul 1948.

TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.2.2. En başarılı gazel şairleri ve gazellerinden örnekler

Anahtar Kelimeler: Fuzulî, Bâkî, Nef'î, Şeyh Galib.

Klasik Türk edebiyatı şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Şiir çeşitleri içinde de gazel nazım şekli ön plandadır. Hemen her şair mutlaka bir tane gazel yazmıştır. Bu edebiyatın yüzlerce şairi içinde, Ahmed Paşa, Necâtî, Mihrî Hatun, Avnî, Fuzûlî, Zâtî, Bâkî, Hayâlî Bey, Yahyâ Bey, Nev'î, Muhibbî, Neşâtî, Nâbî, Koca Râgıp Paşa, Şeyhülislâm Yahyâ, Nef'î, Şeyhülislâm Bahâyî, Râsîh, Nedîm, Şeyh Gâlib, Nahifî ve Sünbül-zâde Vehbî'yi en başarılı gazel şairleri olarak vermek mümkündür. Bu şairlerden seçilen birkaç gazel örneği aşağıda yer almıştır.

1

Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yok reh-i aşkında fenâdan gayrı
Ney-i bezm-i gamım ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayrı
Perde çek çihreme hicran günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı
Yetti bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimse yok çizgine gird-âb-ı belâdan gayrı
Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı
Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç imâret bu binâdan gayrı
Beym-i aşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettu' bulunur neyde sadâdan gayrı (Fuzûlî)

2

Açıl bâğun gül ü nesrîni ol ruhsârı görsünler
Salın serv ü sanavber şîve-i refîârı görsünler
Kapunda hâsıl itdi bu devâsuz derdi hep gönlüm
Ne derde mübtelâ oldı dil-i bîmârı görsünler
Açıldı dâğlar sînemde çâk itdüm girîbânım
Muhabbet gülşeninde açılan gül-nârı görsünler
Ten-i zârumda pehlûm üstühânı sayılır bir bir
Beni seyr itmeyen ahbâb mûsikârı görsünler
Güzeller mihrîbân olmaz dimek yanlışdur ey Baki
Olur va'llâhi bi'llâhi heman yalvarı görsünler (Bâkî)

3

Tahammül mülkünü yıkdın Hülâgû Han mısın kâfir
Aman dünyâyı yakdın âteş-i sûzan mısın kâfir
Kız oğlan nâzı nâzın şeh-levend âvâzı âvâzın
Belâsın ben de bilmem kız mısın oğlan mısın kâfir
Ne ma'nî gösterir dūşundaki ol âteşin atlas
Ki ya'ni şu'le-i cân sūz-ı hüsn ü ân mısın kâfir
Nedir bu gizli gizli âhlar çâk-ı girîbânlar
Acep bir şūha sen de âşık-ı nâlân mısın kâfir
Sana kimisi cânım kimi cânânım deyü söyle
Nesin sen doğru söyle cân mısın cânân mısın kâfir

Şarâb-ı âteşînînin keyfi rûyun şu'lelendirmiş
Bu hâletle çerâğ-ı meclis-i mestân mısın kâfir
Niçin sık sık bakarsın böyle mir'ât-ı mücellâyâ
Meğer sen dahi kendi hüsnüne hayrân mısın kâfir
Nedîm-i zârı bir kâfir esîr etmiş işitmişdim
Sen ol cellâd-ı dîn ol düşmen-i îman mısın kâfir (Nedîm)

4

Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâra düştü
Tayanır mı şîşedir bu reh-i sengsâra düştü
O zamân ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düştü
Gehi zûr-i serde desti geh ayağı koltuğunda
Düşe kalka haste-i gam der-i lûtf-i yâra düştü
Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düştü
Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hâle mâ'il
Bana kendi tâli'imden bu siyeh sitâre düştü
Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i vasla Yâ Hû
Bu değildi neyleyim bu yolum intizâra düştü
Reh-i Mevlevîde Gaâlib bu sıfatla kaldı hayrân
Kimi terk-i nâm ü şâna kimi i'tibâra düştü (Şeyh Gâlib)

Kaynak (Source):

- Akün, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.
Akyüz, Kenan vd., **Fuzûlî Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.
Alıcı, Lütfi, **Dîvân-ı Nâsîd İnceleme-Tenkitledir Metin**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Malatya 1998.
Alıcı, Lütfi, "Süleyman Senîh ve Müşterek Gazelleri", **İlmî Araştırmalar**, S. 15, İstanbul 2003.
Alıcı, Lütfi, "Klâsik Türk Edebiyatında Mürâca'a Şiirler", **İlmî Araştırmalar**, S. 14, İstanbul 2002.
Alıcı, Lütfi, "Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri", **KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.2, Kahramanmaraş 2004.
Alparslan, Ali, **Şeyh Galib**, KTB Yay., Ankara 1988.
Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
Dilçin, Cem, "Divan Şiirinde Gazel" **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C. 1-2, Ankara 1995.
Kalkışım, Muhsin, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1994.
Karaca, Mehmet, **İzahlı Edebi Sanatlar Antolojisi**, İstanbul, 1960.
Kocakaplan, İsa, **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, MEB. Yay., İstanbul 1992.
Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.
Kurnaz, Cemâl; Tatcı, Mustafa, **Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı**, MEB Yay., Ankara 2001.
Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı**, TDK Yay., Ankara 1994.

- Külekçi, Numan, **Edebi Sanatlar**, Akçay Yay., Ankara, 1995.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, **Türki-i Basit ve Aydınli Visali'nin Şiirleri**, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Süleymân Senîh, **Dîvân-ı Senîh-i Mevlevî**, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275.
- Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1989.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- Tarlan, Ali Nihat, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Ulvî, Nihânî**, İÜ Yay., İstanbul 1948.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.3. Kaside

Anahtar Kelimeler: kaside, makta, matla.

Kaside, kastetmek, niyet etmek, yaklaşmak, yönelmek manalarında “kasada” kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bir maksat güdülererek yazılan şiir demektir.

Kaside beyitler halinde başından sonuna kadar aynı aruz kalıbıyla yazılır. Beyit sayısı 31-99 arasında değişir. Ancak daha az veya daha çok sayıda beyit içeren kasideler de vardır. Kasidenin ilk beyti kendi arasında, sonraki beyitler ilk beytin ikinci mısraı ile kafiyeli (aa, ba, ca, da ...) olur. İlk beyte **matla'** (doğuş, başlangıç), son beyte **makta'** (kesiş, bitiriş) beyti denir. Kasidenin ortasında her iki mısraı da kafiyeli beyit varsa buna **tecdîd-i matla'** (matlan yenilenmesi), birkaç matla beyti taşıyan kasideye de **zü'l-metâli'/zâtü'l-metâli'** (ikiden çok matlaı olan) kaside denir. Bu matlalara; **matla'-ı evvel** (birinci matla), **matla'-ı sâni** (ikinci matla), **matla'-ı sâlis** (üçüncü matla) adları verilir. Şairin mahlasının geçtiği beyte **tâç beyit**, kasidenin en güzel beytine **şâh beyit** veya **beytü'l-kasîd** denir. Genellikle aruzun iki eşit parçaya bölünebilen kalıplarıyla yazılan ve matlaından sonraki beyitlerinde iç kafiye bulunan kasidelere de **musammat kasîde** denilmektedir. Kasideciliği ile meşhur olan şairler, **kasîde-gûy**, **kasîde-serâ**, **kasîde-perdâz** olarak nitelenir.

Klasik bir kaside beş ana bölümden meydana gelir. Bunlar **nesîb** veya **teşbîb**, **tegazzül**, **medhiye**, **fahriye** ve **dua** bölümleridir.

1. Nesîb veya Teşbîb: Kasidenin giriş bölümüdür. Genellikle 15-20 beyit kadardır. Bir maksada yönelik yazılan kasidenin asıl konusu medhiye olmasına rağmen şair doğrudan doğruya medhiyeye geçmez. Kasidenin başında aşktan, sevgiliden ya da değişik konulardan (bahar, kış, yaz, ramazan, bayram vs. tasvirleri) söz eder. Bu bölüme, âşıkane duygular anlatılıyorsa **nesîb**, başka konular anlatılıyorsa **teşbîb** adı verilir.

2. Tegazzül: Kaside içinde gazel söylemektir.

3. Girîz/Girîzgâh: Kasidenin nesîb bölümünden mehdiye bölümüne geçerken söylenen beyit ya da beyitlere **girîzgâh** denir.

4. Medhiye: Maksad veya maksûd adı da verilen bu bölüm kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölümdür. Kasidenin yazılış gayesi ve esas konusu bu bölümde yapılan övgüdür. Şair, bu bölümde kasideyi sunduğu kişinin kahramanlığını, cesaretini, iyiliğini, adaletini, cömertliğini vs. anlatır. Bazen de şair, methettiği kişide görmek istediği erdemleri dile getirerek onu bu yönde teşvik eder. Beyit sayısı konuya ve şaire göre değişen bu bölüm, kasidenin en sanatlı beyitlerini ihtiva eder.

5. Fahriye: Fahriye kaside içinde şairin kendi şiirini, sanatını övdüğü bölümdür. Muhteva yönünden medhiyeye benzer. Burada şair, kendisini diğer büyük şairlerle karşılaştırır, şiirinin ve şairlik gücünün onlardan üstün olduğunu söyleyerek şiiriyle iftihar eder. Böyle söylemekle kaside sunulan kişinin sıradan bir şair tarafından övülmediğini, şairlik değeri yüksek bir şairce övüldüğünü anlatır, böylece övgüsünün değerini artırır. Bu da övülen kişiye karşı başka yoldan yapılmış bir mehdiye sayılır.

6. Dua: Kasidenin son bölümüdür. Şair bir beyit vasıtasıyla dua bölümüne geçtiğini bildirir. Dua bölümü birkaç beyitten meydana gelir. Burada övülenin şahsına ve mevkiine göre

mutluluğunun ve zenginliğinin artmasına, ömrünün uzun olmasına, zaferlerinin ve devletinin daim olmasına dua edilir. Bu bölümde bazen şair içinde bulunduğu maddi manevi durumu dile getirerek kendi hakkında da duada bulunur.

Kasidelerin yukarıda sıralanan bölümler halinde yazılması genel bir usul olmakla birlikte bazen şairlerin hiç nesib yazmayıp kasideye doğrudan doğruya medhiye ile başladıkları da olmuştur. Kasidenin şair açısından vazgeçilmez bölümleri medhiye ve dua bölümleridir.

Kaynak (Source):

- Akün, Ömer Faruk, “Dîvân Edebiyatı”, TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.
- Akyüz, Kenan vd., **Fuzûlî Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- Alıcı, Lütfi, **Dîvân-ı Nâşid İnceleme-Tenkitledi Metin**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Malatya 1998.
- Alıcı, Lütfi, “Süleyman Senîh ve Müşterek Gazelleri”, **İlmî Araştırmalar**, S. 15, İstanbul 2003.
- Alıcı, Lütfi, “Klâsik Türk Edebiyatında Mürâca’a Şiirler”, **İlmî Araştırmalar**, S. 14, İstanbul 2002.
- Alıcı, Lütfi, “Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri”, **KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.2, Kahramanmaraş 2004.
- Alparslan, Ali, **Şeyh Galib**, KTB Yay., Ankara 1988.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
- Dilçin, Cem, “Divan Şiirinde Gazel” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)**, Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C. 1-2, Ankara 1995.
- Kalkışım, Muhsin, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Karaca, Mehmet, **İzahlı Edebi Sanatlar Antolojisi**, İstanbul, 1960.
- Kocakaplan, İsa, **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, MEB. Yay., İstanbul 1992.
- Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.
- Kurnaz, Cemâl; Tatçı, Mustafa, **Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı**, MEB Yay., Ankara 2001.
- Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı**, TDK Yay., Ankara 1994.
- Küleği, Numan, **Edebi Sanatlar**, Akçay Yay., Ankara, 1995.
- Macit, Muhsin; SOLDAN, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, **Türki-i Basit ve Aydınli Visali'nin Şiirleri**, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- Mermer, Ahmet; keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Mermer, Ahmet; alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hzl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.

Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Süleymân Senîh, **Dîvân-ı Senîh-i Mevlevî**, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275.

Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1989.

Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Tarlan, Ali Nihat, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Ulvî, Nihânî**, İÜ Yay., İstanbul 1948.

TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.3.1. Türk Edebiyatında Kaside

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Ahmedî, Nef'î.

Kaside Arap Edebiyatından İran Edebiyatına oradan da Türk Edebiyatına geçmiştir. Türk Edebiyatına gelinceye kadar kaside nazım şeklinde önemli değişiklikler ve gelişmeler olmuştur. Türk şiirinde kasidenin başlangıcı 14. yüzyıla dayanır. Ahmed Fakih'in ve Şeyyad Hamza'nın birer kasidesi bu nazım şeklinin ilk örneklerindedir. Ayrıca **Âşık Paşa** ve **Ahmedî**'nin şiirleri arasında da kasideler vardır. Divan edebiyatı estetiğinin ileri düzeyde yansıtıldığı kaside örneklerine 15. yüzyılda rastlanmaktadır. Asrın şairlerinden **Şeyhî** ve **Ahmed Paşa**'nın ünlü kasideleri vardır. Özellikle Ahmed Paşa gazelde olduğu gibi kaside nazım şeklinde de üstat kabul edilir. Bunun yanında Ahmedî Daî, Karamanlı Nizamî, Atayî, yüzyılın kaside yazar isimleridir. Fakat bu isimler kasidcilik noktasında tezkireciler tarafından pek beğenilmemektedir. Haliyle **Ahmed Paşa** Türk Edebiyatında olgun seviyede kaside yazar ilk büyük şair olarak takdim edilir. Ahmed Paşa'nın "güneş, misk ve kerem" kasideleri çok tanınmıştır. Divan şiirinde kasidenin en güzel örnekleri Osmanlı Devleti'nin her bakımdan en parlak çağı olan 16. yüzyılda görülür. Yüzyılın başında **Necâtî Bey**, sırasıyla **Zâtî**, **Bâkî**, **Fuzûlî**, **Hayâlî Bey**, **Yahyâ Bey**, **Nev'î** ve **Rûhî**'nin zarif buluşlarla, ince hayallerle ördükleri kasidelerinde bu türün klasik biçimini ortaya koymuşlardır. Bu yüzyılın kaside şairleri İran örneklerini aşmayı amaç haline getirmişlerdir. Özellikle Fuzulî ve Bakî'nin kasideleri zamanını aşan şiirlerdir. Bağdadlı Ruhi'nin kasidelerindeki eleştirel ifade tarzı bu yüzyıl için önemli bir husustur. 17. yüzyılda Türk şiirinin bütün zamanlarının en büyük kaside şairi **Nef'î** ile **Sabrî**, **Şeyhülislâm Yahyâ**, **Nâilî** ve **Nâbî** gibi kaside ustaları yetişmiştir. Nef'îyle birlikte İran kaside yazıcılığının geride kaldığı edebiyat eleştirmenleri tarafından kabul edilir. Nef'î'nin kasideleri sonraki şairler için bir çeşit model olma özelliği taşır. 18. yüzyılda **Yahyâ Nazîm**, **Nedîm** ve **Şeyh Gâlib** de başarılı kasideler yazmışlardır. 19. yüzyılda Türk Edebiyatında başlayan yeniliklerle birlikte kaside nazım şeklinde de yenilikler olmuştur. **Âkif Paşa**, **Şinasî**, **Ziyâ Paşa** ve **Nâmık Kemâl** klasik kasideye üslup ve muhteva yönünden yeni boyutlar kazandırmışlardır.

Kaynak (Source):

Akün, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çavuşoğlu, Mehmed, "Kasîde" **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II** (Dîvân Şiiri), Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.

Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.

Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.

Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.

Kurnaz, Cemâl; çeltik, Halil, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.

Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.

Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.

- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI		
------------------------------	--	--

2.3.10.1.3.2. Kaside Türü ve Gelişmesi

Anahtar Kelimeler: Rûdekî', Gazneli Mahmud.

Kaside, Arap Edebiyatının ilk dönemlerinde doğmuştur. İlk kasideyi Arap şairlerinden **Mühehlil'** in yazdığı rivayet edilmektedir. Şairlerin kendi kabilesini övmek, düşman kabileleri yermek ve **câize** (şairlere, sundukları eserler veya yazdıkları medhiyeler dolayısıyla verilen hediye ve ihsanlara câize adı verilir. Bunlar, âtiye (akçe veya altın), mevki, makam, rütbe ve affedilme vasıtası olabilir) almak maksadıyla söyledikleri kaside, Cahiliye devrinde en parlak dönemini yaşamıştır. Cahiliye devrinde Mekke ziyareti dolayısıyla yılda bir kez Sûku'l-Ukâz'da yapılan panayırda şairler kasidelerini okurlar ve bunlar içinde en çok beğenilen kasideler altınla yazılıp Kâbe duvarına asılarak ilan edilirdi. Bu yüzden de bu kasidelere **Müzehhebât** (altınla süslenmiş) ve **Mu'allakât** (asılmış) adı verilmiştir. **Mu'allâkatü's-Seb'a** (Yedi Askı) şairleri (**İmri'ü'l-Kays, Tarafe, Züheyr, Lebîd, Amr b. Kulsüm, Antere, Hâris b. Hilliza**) ile İslami dönem Arap kasidecileri (**Ka'b b. Züheyr, Hassan b. Sâbit, Cerîr, Ferzâk vs.**) bu nazım şeklinin gelişmesinde önemli roller oynamışlardır. Özellikle kaside nazım şeklinin gelişmesi ve bu geleneğin belirlenmesi, İmri'ü'l-Kays tarafından gerçekleştirilmiştir. Arap Edebiyatının daha sonraki dönemlerinde kaside, **Ebû Nuvas, Ebû Temmâm, Buhturî ve Mütenebbî'** nin verdikleri başarılı örneklerle olgun şeklini bulmuştur. Bu şairlerden Ebû Nuvas'ın şiirleriyle Arap şiirinin en önemli mekan unsuru olan çölün yerini şehir yaşıntısı almıştır.

Kaside, Arap Edebiyatından İran Edebiyatına geçtiğinde temel özelliklerini muhafaza etmekle beraber muhtevasının zenginleşmesi İran Edebiyatı içinde olmuştur. İran Edebiyatında ilk kez Sasanîler devrinde görülen kaside, Samanoğulları zamanında parlamıştır. Dönemin en ünlü şairi **Rûdekî'** dir. Kaside altın çağını ise **Gazneli Mahmud'** un sarayında yaşamıştır. Bu dönemde kaside yazmak bir meslek bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Gazne sarayında başta sultanü'ş-şuarâ **Unsurî** olmak üzere **Ferruhî, Minuçehr, Esedî** gibi şairler kaside nazım şekliyle Sultan Mahmud'a sayısız medhiyeler yazmışlardır. Selçuklular döneminde **Enverî, Emîr Muizzî ve Hâkânî**; Harzemşahlar sarayında da **Reşüdidin Vatvat, Zâhir-i Faryâbî** usta kasidecilerdendir. Daha sonraki dönemlerde **Kemâl İsfahânî, Sâdî-i Şîrâzî, Selmân-ı Sâvecî, Hâfız-ı Şîrâzî** gibi ünlü şairler kasidede varılacak son noktalara ulaştılar. **Urfî-i Şîrâzî, Sâib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî** ise Sebki Hindî üslubu ile eser veren ünlü kasidecilerdendir.

Kaynak (Source):

Akün, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çavuşoğlu, Mehmed, "Kasîde" **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II** (Dîvân Şiiri), Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.

Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.

İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.

Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.

- Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.
- Kurnaz, Cemâl; Çeltik, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hzl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.1.3.3.En Başarılı Kaside Şairleri ve Örnekler

Anahtar Kelimeler: Şeyhî, Ahmed Paşa, Nef'î.

İçerik: Kaside, Arap ve İran edebiyatlarında birçok tecrübelerden geçtikten sonra Türk Edebiyatına girmiştir. Türk Edebiyatında kaside genellikle din ve devlet erkânını methetmek amacıyla yazılır. Bu arada şair kendi içinde bulunduğu durumu da memdûha (methedilen) arz eder. Bu yönüyle kasideler bir nevi dilekçe mahiyetinde şiirlerdir. Şairlik yeteneğinin ispatında belge mahiyetinde olan kaside, dile üstün derecede hâkimiyeti gerektirmektedir.

Klasik Türk şiiri kaside nazım şeklinde Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Zâtî, Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Bey, Yahyâ Bey, Nev'î, Rûhî, Nef'î, Sabrî, Şeyhülislâm Yahyâ, Nâilî, Nâbî, Yahyâ Nazîm, Nedîm ve Şeyh Gâlib üstat şairler olarak kabul edilirler. Bu şairler içinde de kasideleriyle ön planda olan şair Nef'î'dir.

Der-Vasf-ı Sa'd-âbâd u İstanbul Der-Zımn-ı Medh-i İbrâhim Pâşâ

1. Bu şehri-i İstanbul ki bî-misl ü bahâdır
Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedâdır
Bir gevher-i yektâdır iki bahr arasında
Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezâdır
Bir kân-ı ni'amdır ki anun gevher-i ikbâl
Bir bâğ-ı İremdir ki gülü izz ü ulâdır
Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır
5. Her bağçesi bir çemenistân-ı letâfet
Her gûşesi bir meclis-i pür-feyz ü safâdır
İnsâf değildir anı dünyâya değışmek
Gülzârların cennete teşbîh hatâdır
Herkes erişir anda murâdına anuñün
Dergâhları melce-i erbâb-ı recâdır
Kâlâ-yı ma'ârif satılır sûklarında
Bâzâr-ı hüner ma'den-i ilm ü ulemâdır
Câmi'lerinin her biri bir kûh-ı tecelli
Ebrû-yı melek andaki mihrâb-ı du'âdır
10. Mescidlerinin her biri bir lücce-i envâr
Kandîlleri meh gibi leb-rîz-i ziyâdır
Ser-çeşmeleri olmada insâna revân-bahş
Germ-âbeleri câna safâ cisme şifâdır
Hep halkının etvârı pesendide vü makbûl
Derler ki biraz dil-beri bi-mihr ü vefâdır
Şimdi yapılan âlem-i nev-resm-i safânın
Evsâfı hele başka kitâb olsa sezâdır
Nâmı gibi olmuşdur o hem sa'd hem âbâd
İstanbul sermâye-i fahr olsa revâdır
15. Kûhsârları bâğları kasrları hep
Gûyâ ki bütün şevk ü tarab zevk ü safâdır

- İstanbulun evsâfını mümkün mi beyân hiç
Maksûd hemân sadr-ı kerem-kâra du'âdır
Dâmâd-ı güzîn-i şeh-i zî-şân-ı felek-câh
Fahrü'l-vüzerâ âsaf-ı ferhunde-likâdır
Hem nâm-ı Halîl olmağile zât-ı şerîfi
Ahdinde cihân pür-ni'âm-ı cûd u sehâdır
Devşirmededir saçdığı ihsânı şeb ü rûz
Pîr-i felegin anun için kaddi dü-tâdır
20. Ser-pençesinin nâmı lisân-ı küremâda
Deryâ-yı himem kân-ı kerem bahr-ı atâdır
Endîşesinin künyesi tûmâr-ı nesebde
Nûr ibni Süheyl ibni veşad ibni zekâdır
Bîm-i ser-i şemşîr-i dırahşân güherinden
Sîmâ-yı ahâlî-i sitem kâh-rübâdır
Hâtem-sıfatâ tab' u dil ü dest-i kerîmin
Deryâ-yı himem kân-ı kerem ebr-i atâdır
Feyz-i eser-i sâgar-ı dest-i kereminden
Şahs-ı felegin çehresi yâkut-nümâdır
25. Ey sadr-ı keremkâr ki dergâh-ı refî'in
Erbâb-ı dile kible-i ümmîd ü recâdır
Sensin o cihân-sadr felek-pâye ki dâim
Dergâhına ikbâl ü şeref perde-güşâdır
İhlâs ile bendendir eyâ sadr-ı keremkâr
Kulluktur anun pîşesi dahi neye kâdir
Devrinde senin fırka-i erbâb-ı ma'ârif
Âsûde-i cevr-i felek-i bî-ser ü pâdır
İydin ola ikbâl ü sa'âdetle mübârek
Günden güne ikbâlin ola gün gibi zâhir
30. Sadrında seni eyleye Hak dâim ü sâbit
Hep âlemin etdikleri şimdi bu du'âdır
Ey sadr-ı cihânbân ede Hak devletin efzûn
Kim devletin erbâb-ı dile lutf-ı Hudâdır
Ez-cümle Nedîmâ kulun ey âsaf-ı zî-şân
Müstağrak-ı lutf u kerem ü cûd u atâdır **Nedîm**

Kaynak (Source):

- Akûn, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.
Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
Çavuşoğlu, Mehmed, "Kasîde" **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II** (Dîvân Şiiri), Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.
İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.
Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.

- Kurnaz, Cemâl; çeltik, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi

Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN
--	---------------------------	------------------------------

2.3.10.1.3.4.Yazılış Amacına Göre Kasideler

Anahtar Kelimeler: kasîde-i tebrikiye, kasîde-i tevdî'îye.

Kasideler nesîb bölümünde işlenen konularına, rediflerine ve kafiye harflerine göre adlandırılır. Nesîbleri baharı anlatan kasidelere **bahâriye/rebûiye**, kışı anlatanlara **şitâ'îye/berfiye**, yaz mevsimini anlatanlara **temmûziye**, sonbaharı anlatanlara **hazâniye**, bayramları anlatanlara **ıydiye** (bayrâmiye, ramazâniye), nevruzu anlatanlara **nevrûziye**, düğünleri anlatanlara **sûriye**, hamamları anlatanlara **hammâmiye**, atın anlatıldığı ve övüldüğü kasidelere **rahşiye**, devlet büyüklerinin yaptırdıkları köşklerin anlatıldığı kasidelere **dâriye**, padişahın tahta çıkışı dolayısıyla yazılanlara **cülûsiye**, devlet büyüklerinin savaş ya da herhangi bir amaçla gittikleri yerden dönmeleri üzerine yazılanlara **kudûmiye** ya da **istikbâliye**, bir yerin fethi dolayısıyla o yerin fatihine sunulan kasidelere **fethiye**, savaş sonunda imzalanan antlaşma ve sağlanan barış dolayısıyla yazılan kasidelere de **sulhiye** denilir.

Kasideler rediflerine göre de adlandırılmıştır. Böyle kasidelere genellikle redif olarak; gül, sümbül, lâle, benefşe, güneş (âfitâb), su (âb), sözüm, sühan, kalem gibi sözcükler seçilmiştir. Bu kasidelerin nesîbleri, redif olarak kullanılan sözcüğün anlamı ile ilgili konuda yazılır. Redif kelimesi gül olana **verdiye** (gül kasîdesi), sümbül olana **sümbüliye** (sümbül kasîdesi), güneş olana **şemsiye** (güneş kasîdesi), sühan olana **sühan kasîdesi** gibi adlar verilmiştir. Redifli olmayan kasideler de kafiyelerinin son harflerine göre adlandırılırlar. Kasidenin kafiye harfi r ise **kasîde-i râiye**, t ise **kasîde-i tâiye**, m ise **kasîde-i mîmiye**, l ise **kasîde-i lâmiye**, v ise **kasîde-i vâviye** vs. olarak adlandırılmıştır.

Kaside yaygın bir nazım şekli olduğu için çeşitli konuları işleyebilir. İşledikleri konular bakımından da ayrı adlar alırlar. Allah'ın birliğini anlatan kasidelere **tevhîd**, Allah'a yalvarıp yakarmak ve günahların bağışlanmasını dilemek için yazılanlara **münâcât**, Hz.Peygamber ve dört halife için yazılanlara **na't**, padişah, sadrazam, şeyhülislâm gibi devlet erkânı ve din büyüklerini övmek amacıyla yazılanlara **medhiye**, bir kimseyi yermek amacıyla yazılanlara **hicviye**, padişahların tahta geçişleri dolayısıyla yazılanlara **cülûsiye**, birisinin vefatı üzerine yazılanlara **mersiye**, devlet adamlarının bir makama atanmaları, bir yerden bir yere gidiş gelişleri münasebetiyle yazılanlara **kasîde-i tebrikiye**, kıymet verdikleri ve sevdiklerinden ayrılırken yazılan veda kasidelerine **kasîde-i tevdî'îye**, şehzadelerin doğum ve sünnetlerinin tarihleri, sultanların doğum tarihleri, devlet büyüklerinin yeni makamlara atanma tarihleri ile yeni yaptırılan çeşme, cami, köprü, han ve hamam gibi binaların yapılış tarihleri üzerine yazılan kasidelere de **târîh kasîdesi** adı verilir. Kasideler bu özellikleri cihetiyle o zamanki toplumun sosyal hayatını yansıtan birer tarihî belge niteliğine sahiptirler.

Kasideler mürettep divan sıralamasında divanların başında yer alır. Divanda kasideler arasında da bir sıra gözetilir. Önce dinî konulardaki tevhîd, tahmîd, münâcât ve na't kasideleri, sonra dört halife ve din büyükleri hakkındaki kasideler, daha sonra da padişah, sadrazam, vezir, şeyhülislâm vs. devlet erkânı için yazılmış medhiyeler sıralanır. Kasidelerin başına **memdûhun** (methedilen, övülen) adının ve unvanının yazılması usuldendir. Bu başlıklar çoğunlukla Farsça ile yazılır: “Kasîde der-na't-ı Hazret-i Fahr-i Kâ'inât” gibi.

Kaside nazım şekli dinî konularda yazılanların dışında şairlerce bir geçim kaynağı olarak da görülmüştür. Hemen her olay devlet büyüklerine kaside yazmak için fırsat olarak değerlendirilmiştir. Hz.Peygamberin **Ka'b b. Zühayr'e**, yazdığı kasideye karşılık hırkasını

hediyeye etmesinden sonra kasidede sunan şairlere övülen kişinin ihsanlarda bulunup caize vermesi yaygın bir gelenek halini almış hatta sünnetten sayılmıştır.

Şair, dil kurallarına, kabul edilmiş sanat anlayışına ve toplumun değerler manzumesine uygun olarak yazdığı kasidesini övülen kişiye ya bir vasıta ile veya huzurda bizzat okumak suretiyle sunar. Böylelikle bir değerlendirmeden geçip kabul gören kasidenin edebî değeri şaire verilecek câizenin miktar ve mahiyetinin tespitinde etkili olurdu.

Kaynak (Source):

- Akün, Ömer Faruk, “Dîvân Edebiyatı”, TDVİA, C. 9, İstanbul 1994.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Kasîde” **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II** (Dîvân Şiiri), Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
- Gibb, E. J. Wilkinson, **A History Of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)** (Tercüme: Ali Çavuşoğlu) C. I,II, III, IV, V, Akçağ Yay., Ankara Tarihsiz.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.
- Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (hzl.: Ahmet MERMER), Akçay Yay., Ankara, 2006.
- Kurnaz, Cemâl; Çeltik, Halil, “Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği”, **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Muallim Naci, **İstılahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hzl.: M. A Yekta Saraç), Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev’ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Tâhirü’l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkcüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.10.2. Bendlerden Oluşan Nazım Şekilleri

Anahtar Kelimeler: nazım şekilleri, musammat, müzdeviç, mütekerrir.

14. yüzyılın dinî, edebî ve kültürel ortamının oluşmasında şüphesiz birçok sanatçının ve bu **Bend**, bağ, bağlanan şey, kuşak, fıkra ve makale gibi yazıların bir bölümü anlamlarına gelir. Nazım terimi olarak, başından sonuna kadar aynı vezinde çok mısralı/beyitli parçalardan meydana gelen şiirlerin her bir bölümünün adıdır. ‘Bendlerden oluşan nazım şekilleri’ teriminin yerine ‘musammat’ terimi de kullanılmaktadır. Musammat, sözlük anlamı olarak, ‘inci ya da boncuk dizilmiş iplik veya dizi dizilmiş iplik gerdanlık’ anlamındaki Arapça ‘sımt’ kökünden gelmektedir. Edebiyat terimi olarak musammat, aynı vezinde üç veya daha fazla mısralı değişik sayıdaki bentlerden oluşan nazım şekillerinin genel adı olarak karşımıza çıkmakla beraber aynı zamanda, beyit içinde ana kafiyeden ayrı bir iç kafiyelendirme sistemini de belirtir. Nazım şekli terimi olarak musammatları değerlendirdiğimizde biri mütekerrir diğeri müzdeviç olmak üzere iki ana şeklinin olduğunu görürüz. Her bendinin sonunda bir mısra ya da mısralar veya beyit aynen tekrarlanırsa buna **mütekerrir musammat**; tekrarlanmayıp kafiye sistemi birinci bendin son mısrasındakine uygun şekilde devam ettirilirse buna da **müzdeviç musammat** denir. Bu nazım şekilleri üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on mısralı bent ve terki-bent, terci'-bentlerden oluşmaktadır. Şairlerin mahlaslarını son bentte söylediği dikkati çeker. Bentlerin son mısraları kafiyeyle birbirine bağlıdır. Bu durum, şiirin bir bütünlük göstermesini sağlar. Musammatlar, pek çok konuda yazılmıştır. Musammatların bentleri arasında konu bütünlüğü vardır. Bentlere parça anlamında kıt'a da denilmektedir. Bendlerden oluşan nazım şekilleri şunlardır:

A. Tek Bendli Olan Nazım Şekilleri:

1. Rubâî
2. Tuyug

B. Çok Bendli Olan Nazım Şekilleri:

a. Üç Mısralık Bendliler

1. Müselles

b. Dört Mısralık Bendliler

1. Murabba'
2. Terbî'/Taştîr
3. Şarkı

c. Beş Mısralık Bendliler

1. Muhammes
2. Tahmîs
3. Taştîr
4. Tardiye

d. Altı Mısralık Bendliler

1. Müseddes
2. Tesdîs

e. Yedi Mısralık Bendliler

1. Müsebba'
2. Tesbî'

f. Sekiz Mısralık Bendliler

1. Müsemmen
2. Tesmîn

g. Dokuz Mısralık Bendliler

1. Mütessâ'
2. Tetsî'
- h. On Mısralık Bendliler
 1. Mu'aşşer
 2. Ta'sîr
1. Öteki Bendli Şekiller
 1. Terkîb-bend
 2. Tercî'-bend

Kaynak (Source):

- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1,2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1983.
- Eflatun, Muvaffak, "Müselles ve Musa Kazım Paşa'nın İki Müsellesi", **Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, sayı.29, syf.89.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- İsen, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2003.
- Kurnaz, Cemâl, Tatçı, Mustafa, **Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı**, MEB Yay., Ankara 2001.
- Kurnaz, Cemâl, Çeltik, Halil, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", **Süleyman Hayri Bolay Armağanı**, Ankara 2005.
- Macit, Muhsin; Soldan, Uğur, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004.
- Macit, Muhsin, **Nedim Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet; Alıcı, Lütfi vd., **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Muallim Naci, **İstilahat-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri**, (hızl.: M. A Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, II, III, MEB yay., İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- Pekolcay, Neclâ vd., **İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 1994.
- Saraç, M. A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 2. Baskı, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- Tâhirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- Tarlan, Ali Nihad, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvân Şiiri Rahmî ve Fevrî**, İÜ Yay., İstanbul 1948.
- Tarlan, Ali Nihat, **Hayâlî Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara 2005.
- Yorulmaz, Hüseyin; **Koca Ragıp Paşa**, KB Yay., Ankara 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan/ Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER/ Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI
EDEBİ SANATLAR**

Prof. Dr. Ahmet MERMER

**KASIM - 2009
ANKARA**

2.3.11. Edebi Sanatlar

Anahtar Kelimeler: edebi sanatlar, anlam figürü

Edebi sanatlar, söze açıklık ve incelik, anlama güç ve derinlik kazandıran ve şiirde gerekli olan en önemli unsurlardır. Edebi sanatlar, bugüne kadar daha çok söze güzellik katan unsurlar olarak sayılmışlardır. Halbuki edebi sanatlar, söze estetik kazandırmak işlevine ek olarak, aynı zamanda şairin/okurun hayal dünyasını açık ve etkili olarak sergilemeye yarayan anlam figürleri manzumesidir. Şüphesiz bunlar edebi metinlerin çözümlenmesi ve anlamlandırılmasında da dikkate alınması gereken önemli öğeler arasındadır. Öyle ki, ister sözlü, ister yazılı olsun edebi metinlerin hem oluşum (yazılma/söylenme) hem de çözüm (tahlil/anlaşılma) aşamasında göz ardı edilemeyecek işlevlere sahiptirler. Bu nedenle “şairler, yazarlar, eleştirmenler, hatipler” gibi edebi metinleri oluşturanlar kadar; bu metinleri okuyanlar, açıklayanlar ve dinleyenler/izleyenler tarafından da edebi sanatların iyi bilinmesi gerekmektedir. Aksi halde, edebi metnin doğru biçimde algılanması mümkün değildir.

Edebi sanatların bu önemi, öncelikle sözde kullanım sağlamalarına, sözü güzelleştirip ilgi çekici hale getirmelerine; dolayısıyla da muhatabın duygularına hitap edilmesine, etkilenmesine ve ikna edilmesine imkan sağlamalarına dayanmaktadır. Ne var ki, metinlerin kurulması ve çözülmesinde bu denli önemli bir işleve sahip olan edebi sanatların algılanması için de özel bir çaba ve belirli bir birikime sahip olmak gerekmektedir. Sadece, edebi metinler değil, edebi sanatların siyasetten spora, reklam dünyasından sohbetlere kadar günlük hayatın her anında etkin rol oynadığı da bilinen bir gerçektir.

Gerek belâgat/retorik kitaplarında, gerek bağımsız olarak sadece edebi sanatlar üzerine yazılmış kitaplarda, bunların bugüne kadar çeşitli tasnifleri yapılmıştır. Bu tasnifler yapılırken belâgat kitaplarında “beyan” ve “bedî”, diğerlerinde “lafz” ve “mana” açılarından değerlendirilmiştir. Bu tasniflerin farklılığı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Edebi sanatlar tarafımızdan şu şekilde tasnif edilmiştir: Mecazla İlgili Sanatlar, Anlamla İlgili Sanatlar, Sözle İlgili Sanatlar, Harf ve Yazı ile İlgili Sanatlar.

Bir metindeki/sözdeki edebi sanatların tespitinde her zaman mutlak değerlendirmelerin yapılması mümkün olmayabilir. Zaman zaman metne bakış açısı ve yorum farkı edebi sanatların belirlenmesinde ve adlandırılmasında önemli değişikliklere sebep olabilir. Ali Nihat Tarlan edebi sanatlar hakkında şöyle bir uyarı yapmıştır: “Sanatları, şekillerinden ziyade ruh ve manaları bakımından tetkik edersek teşhiste herhalde daha az hata ederiz.” Sanatlı söz ile sanatsız sözü şu örnekle açıklamak mümkündür: Örneğin, bir dönem gazetelerin spor sayfalarında benzerlerine sıkça rastlanan şu cümle ele alındığında: “Kartal, şampiyonluğu aslanın ağzından kaptı.” Söyleyen/dinleyen farkında olsa da olmasa da bu cümlenin kuruluşunda ve anlam kazanmasında, telmih, tenasüp, kinaye, istiare ve mübalağa gibi birçok edebi sanatın katkısı vardır. Şimdi cümle sözü geçen edebi sanatların katkısından arındırılarak, yani yukarıda sözü edilen edebi sanatların desteği olmadan söylenecek olsa, yaklaşık olarak şu şekle bürünecektir: “Beşiktaş futbol takımı Türkiye Süper Ligi Şampiyonluğunu, çok zorlu bir mücadeleden sonra Galatasaray futbol takımını yenerek kazandı.” Görüldüğü gibi hem cümle uzadı hem de anlatımdaki çarpıcı ve ilgi çekici etki azaldı. Buna göre edebi sanatlar, edebiyatlar var oldukça, her dilde varlıklarını sürdürecektir.

Kaynak (Source):

Bilgegil, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belagat**, Ankara, 1980.

Coşkun, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, 2007.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 2000.

Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2005.

Mermer, Ahmet v.d., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, 2008.

Saraç, Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat**, İstanbul, 2003.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.11.1. Mecazla İlgili Sanatlar

Anahtar Kelimeler: edebi sanatlar, mecaza dayanan sanatlar, mecaz-ı mürsel, teşbih, istiare, kinaye, teşhis ve intak.

Eski belâgat kitaplarında “beyan” başlığı altında anılan mürsel mecaz, teşbih, istiare, kinaye, tariz, teşhis ve intak gibi sanatlar söze açıklık ve anlama güçlülük kazandırdığı için, diğer sanatların önüne geçmiş ve bunlar mecaza dayalı sanatlar olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda, mecaz bakımından Türkçe çok zengin bir dildir gerçeğini de göz önünde bulundurmakta yarar var.

Mürsel mecaz/mecaz-ı mürsel: Terim olarak, hakîkî anlam ile mecâzî anlam arasında, benzetme dışında, ilgi ve sınırlama varsa bu mecâza *mecâz-ı mürsel* adı verilir. Hakîkî anlam ile mecâzî anlam arasında ilginin en yaygın olanları şu şekildedir: *parça-bütün, özel-genel, sebep-sonuç*, vb. Aşağıdaki cümlede “yaşmak kalabalığı”, “yaşmaklı kadınlar kalabalığı” yerine kullanılmıştır. Çünkü, şairi duygulandıran ve “köpüklü seyl-i hurûşân” teşbîhine yönelten yaşmaktır. Bu hakîkî mecâz-ı mürseldir. “*Yollar birbiri ardınca gelen yaşmak kalabalığından, köpükler içinde kalmış bir seyl-i hurûşanı andırmaya başladı*” (Nâmik Kemâl)

Teşbih: Şairler arasında ortak olan bir dünya vardır. O da sanatın dünyasıdır. Sanatın dünyası, gerçek dünyanın teşbîh sanatı merceğinden bir tabloya/bir aynaya aksettirilmiş görüntüsüdür. Bu açıdan edebi sanatların en başında gelen ve en önemlilerinden biri olan teşbîh, sözün anlamını güçlendirmek, söze açıklık kazandırmak için, aralarında benzerlik kurulan iki şeyden birini diğerine benzetmeye denir. Benzetmede iki esas, iki de yardımcı olmak üzere 4 unsur yer alır: *Benzeyen, benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı*. Benzeyen ile benzetilen arasındaki benzerliği ifade eden söze teşbîh edatı adı verilir. Dilimizde benzetme edatları çeşitlidir: Türkçe asıllı olanlar: “gibi/bigî, tek, nitekim, sanki, -casına/-cesine,-cılâyın/-cileyin”; Farsça asıllı olan ek ve kelimeler “-veş, -âsâ, -vâr, mânend, gûyâ”; Arapça olanlar, “sıfat, misâl, misl...” Bir teşbîhte yardımcı unsurların(benzetme yönü, benzetme edatı) bulunup bulunmamasına göre, Teşbih-i belîğ, teşbih-i cem, teşbih-i mefrûk, teşbih-i melfûf, teşbih-i mufassal, teşbih-i mücmel, teşbih-i tesviye ve teşbih-i temsili çeşitleri vardır. “*Gözümde aks-i cemâlin bahara benzettim/Yaşım baharda taşmış pınâra benzettim.*”(Necâtî)

İstiâre: Kelime anlamı olarak “birinden bir şeyi ödünç almak” anlamındadır. Teşbîhin benzeyen ve benzetilen adıyla iki asıl ögesinden birinin bir söz içerisinde veya bir beyitte anılmamasına istiâre adı verilir. İstiâre bir sözün tek veya birden çok oluşuna göre iki grupta toplanır: *Müfred istiâre, mürekkep istiâre*. Müfred istiâreler tek kelime veya bir tamlama halindeki istiârelere verilen bir addır. Bu da kendi arasında *Açık istiâre, kapalı istiâre* olmak üzere ikiye ayrılır. “*Görüp endîşe-i katlimde ol mâhî budur derdim/Ki bu endîşeden ol meh peşimân olmasın yâ Râb.*” (Fuzûlî)

Kinâye: Bir kelimenin bir beyit veya bir söz içerisinde hem hakîkî hem de mecâz anlamını bir arada kullanma sanatı. “*Anberle misk zülfüne öykünmüş ola mı/Şol kendüzünü görmüş iki yüzü karalar*”(Hayâlî)

Teşhis ve İntâk: Hayvanları veya cansız varlıkları insan gibi düşündürüp duygulandırma, kişilik verme sanatına teşhîs, konuşturmaya da intâk adı verilir. “*Gül hasretinle yollara tutsun kulağını/Nergis gibi kıyamete dek çeksin intizâr.*” (Bâkî)

Kaynak (Source):

Bilgegil, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belagat**, Ankara, 1980

Coşkun, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, 2007.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 2000.

Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2005.

Mermer, Ahmet v.d., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, 2008.

Saraç, Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat**, İstanbul, 2003.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.11.2. Anlamla İlgili Sanatlar

Anahtar Kelimeler: edebi sanatlar, anlama dayanan sanatlar, hüsn-i talil, irsal-i mesel, istifham, leff ü neşr, mübalağa, tecâhül-i ârif, telmih, tenasüp, tevriye, tezad.

Edebiyat teorisyenleri şiiri kelime istifi olarak tanımlarlar. Bu istifte kelimeler arasındaki anlam birliği göz önüne alınır. Türkçe’de cümlelerin tanımı da öyle değil mi? Anlama dayalı edebi sanatlar ve tasnifi konusunda ilgili araştırmacılar da, zaman zaman farklı görüş ve değerlendirmeler sergilemektedirler. Örneğin; birinin ihâm dediğine bir başkasının tevriye, birinin kinaye dediğine diğersinin istihdam dediği görülebilmektedir.

Hüsn-i talil: Şiirde anlatılmak istenen duyguyu, hayâli, anlatıma güzellik incelik ve espiiri katmak için, bir tabiat olayını gerçek sebebi dışında hayâlî ve şairâne bir sebebe bağlayarak ifade etme sanatıdır. Bu sanatta gerçek sebep ile hayâlî sebep arasında ilişki olması gerekir. “Gizlendi gülistanda yeşil yaprak ardına/ Rengi izârından olup şermsâr gül.” (Fuzûlî)

İrsâl-i Mesel: İrsâl-i Mesel, edebi sanat terimi olarak, geçerliliği ve doğruluğu herkes tarafından kabul edilmiş bir atasözü, deyim veya hikmetli/özlü bir sözü kullanma sanatıdır. Aşağıdaki beytin ikinci mısra’ından “El elden üstündür.” Atasözü irsâl-i mesele örnektir: *Serv-i kaddindir çenârı eyleyen gülşende pest /Bu mesel meşhûrdur kim dest-ber-bâlâ-yı dest* (Hayâlî)

İstifhâm: Bir ifadede dikkati onun üzerine toplamak, duygu ve düşünceleri öğrenmek için, sorularak yapılan sanata verilen addır. Tecâhül-i ârif sanatı ile ilgisi vardır. “Nedir bu handeler bu işveler bu nâz u istiğna/Nedir bu cilveler işveler bu kâmet-i bâlâ” (Bâkî)

Leff ü neşr: Tenasüp sanatının özel bir şekli olan leff ü neşrin edebi sanat olarak tanımı şöyledir: Aralarında anlam birliği olan iki ve daha fazla sözün geometrik biçimde beyitte veya söz içerisinde dağılmasıdır. Leff ü neşr kendi içerisinde birbirinin karşılığı olan kelimelerin sıralanışına göre iki türlüdür: *Düzenli ve düzensiz leff ü neşr*dir.

Mübalağa: Benzetmeye dayalı edebi sanatlardan olan mübalağa, şairi heyecân hâline getiren şeyin o heyecânın mâhiyetine göre büyülmesi veya küçülmesidir. Bir başka deyişle “habbeyi kubbe, kubbeyi habbe” yapmaktır. Belâgatçılar mübalağayı üçe ayırmışlardır: *Tebliğ, iğrak ve guliv*. “Firkat gözüümün acı yaşın ırmağ ediptir/Su sızmaz iken benim ile yâr arasında”. (Necâtî)

Tecâhül-i ârif: Bu sanatta şairler bildikleri bir şeyi bir nükteye dayandırarak bilmezlikten gelirler. Bu nükte neşelendirme, azarlama ve şiddetli aşktan şaşkınlık ve mübalağaya dayanır. Tecâhül-i ârif, istifham sanatı ile ilgilidir. Tecâhüle verilen örneklerin büyük kısmı benzetmeye, bir kısmı da soru ifadesine dayanır.

Telmih: Sözlük anlamı “bir şeye kısaca göz ucuyla bakma”dır. Terim olarak, bir efsaneye, tarihî bir olaya, âyete, hadise, inanışa işâret etme sanattır. “Zâtîyâ **Ferhâdveş** dağlarda efgân eyledim/İşidip feryâdımı göğsün geçirdi dağlar”. (Zâtî)

Tenâsüp: Bir beyitte veya cümlede mecâza dayanan kelimeler arasındaki anlam birliğini sağlayan kelimeler dizisine *tenâsüp* adı verilir. “Hezârân **fülk-i Nûhu gark-ı tufânı belâ etmiş/Kenâr-ı afiyet şeklinde bir girdâptır dünya.”**

Tevriye: Bir cümlede/beyitte bir kelime/kelime grubunu, birden fazla anlamda kullanma sanatıdır. Tevriye sanatı bir zekâ buluşudur. Eskiler tevriyeye ihâm adı verirlerdi. “*Susadım su dilerim çâh-ı zenehdânından/Bir Arap bekler imiş ben anı hâli sandım.*” Beyitindeki hâli kelimesi Arapça’da boş, Farsça’da yüz veya vücuttaki benin karşılığıdır. Bu sebeple, bu kelimedeki tevriye yapılmıştır.

Tezâd: İki düşünce, duygu veya hayâl arasında birbirine karşıt olan özellikleri bir arada söyleme sanatıdır. Bu sanatta, aslında arasında zıtlık bulunan unsurların aynı noktada birleşmesi gerekir. “*Hoş geldi bana meygedenin âb u havâsı/ Billah güzel yerde yapılmış yıkılası*” (Bâkî)

Bunlardan başka, sihr-i halal, ihâm, istihdâm, mugalata-i maneviye, irsad, istidrak, nidâ, rücû, tefrik, kat, terdid ve iltifat gibi anlama dayalı sanatlar da bulunmaktadır.

Kaynak (Source):

Bilgegil, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**-Belagat, Ankara, 1980.

Coşkun, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, 2007.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 2000.

Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2005

Mermer, Ahmet v.d., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, 2008.

Saraç, Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi**-Belagat, İstanbul, 2003.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.11.3. Söze İlgili Sanatlar

Anahtar Kelimeler: edebi sanatlar, söze dayanan sanatlar, cinas, kalb, iştikak, aks, iade

Belâgat biliminde i'tilaf diye bir terim vardır. Bu da bir söz içinde lafzın (sözün) manaya uygun düşürülmesidir. Anlam ve kelimelerin arasındaki uyumun söz veya beyit içerisinde kullanılmasına edebiyatta i'tilaf, Batı retoriğinde yansıma adı verilir. Söze ilgili sanatlarda kelimelerin anlamı yanında kelimelerin yapısı, söyleyişi ve yazılışı göz önüne alınır.

Cinâs: Sözlük anlamı “iki şeyin birbirine benzemesi” olan cinâs, *bedî* sanatlarından biridir. Yazılışları ve söylenişleri aynı, anlamları farklı kelimeleri nazımda/nesirde bir arada kullanmaya *Cinâs* denir. Bu sanat, *tecnîs* olarak da adlandırılmıştır. Cinâsı oluşturan benzerlikler kelimelerdeki harflerin aynı oluşu, harf sayılarının eşitliği, harflerin aynı hareketli veya sükûnlu oluşu, harflerin tertip düzeni üzerine kurulur. Eski Türk Edebiyatında Arapça ve Farsça kelimelerden fazlaca faydalanılması sebebiyle bu konu fazla genişlemiştir. Arap belâgatçıları başlangıçta *tam cinâs*, *tamam olmayan cinâs* olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Daha sonra İran ve Türk belâgatçıları da yukarıdaki ikiye ayrılışı yanında şu çeşitleri de söz konusu etmişlerdir: *hattî*, *lâhik*, *mefrûk*, *merfû'*, *muharref*, *mutarrağ*, *mükerrer*, *mümâsil*, *mürekkep*, *müstevfâ*, *müşevveş*, *müzeyyel*, *mutarrağ*, *nâkıs*, *tâm*.

Kalb: Kelime anlamı değiştirmek demektir. Terim olarak, bir sözcüğün harflerini değiştirilerek yapılan cinâsa *kalb* denir. Fakat ortaya çıkan yeni sözcüğün anlamlı olması gerekir. *Kalb*, *cinâs-ı kalb*, *tecnîs-i kalb* ve *maklûb* adıyla da anılır. *Kalb-i ba'z*, *kalb-i küll*, *kalb-i müstevî* gibi çeşitleri vardır.

İştikâk: Terim olarak, aynı kökten türeyen kelimeleri bir arada bulundurma sanatıdır. Bu şekilde hem anlam pekiştirmek istenir hem de âhenkli bir anlatım sağlamak amaçlanır: *Her ki görür Hâlıkı her lahzada mahlûkdan/Aşkı hergiz ayrı görmez âşık u ma'şûkdan* (Ruşenî) *Şibh-i iştikâk* ise, aynı kökten türemekle beraber, yazılış ve söylenişte benzerlik gösteren kelimelerin bir arada kullanılmasıdır. *Kays* ve *kıyas* kelimelerinde olduğu gibi.

Akis/aks: *Tard ü aks*, *aks ü tebdîl* adlarıyla da anılan akis, bir mısra/cümledeki kelimelerin yerlerini anlamlı şekilde değiştirilerek tekrarlama sanatıdır. Bu sanattaki başarı, anlamın güzelliğine dayanır. *müfred*, *nâkıs*, *tâm* olmak üzere üç türü vardır. “*Dîdem ruhunu gözler gözler ruhunu dîdem/ Kiblem olalı kaşın kaşın olalı kiblem*” (Nazîm)

İade: Terim olarak üstteki beytin sonundaki kelimenin, bir sonraki beytin başında tekrarlanması ile oluşan söz sanatıdır. Bu şekilde yazılan şiirlere *mu'âd* adı da verilir. Fuzûlî'nin şu şiiri *iade* sanatına bir örnektir: “*Ey vücûd-ı kâmilin esrâr-ı hikmet masdarı /Masdarı zâtın olan eşyâ sıfatın mahzarı// Mahzarı her hikmetin sensin ki kilik-i kudretin/ Safha-i eflâke nakş itmiş hutût-ı ahteri// Ahteri mes'ûd olan oldur ki tab'-ı pâkinin/Kâbil-i feyz oldı nutkundan safâ-yı cevheri*”

Bunların dışında, bir de tarsî sanatı vardır. Bazı edebiyat araştırmacıları, aslında edebî sanat olmayan, daha çok tür sayılan muamma ve lügazı da söze dayalı edebi sanatlar arasında saymaktadır.

Kaynak (Source):

Bilgegil, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belagat**, Ankara, 1980.
Coşkun, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, 2007.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 2000.

Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2005.

Mermer, Ahmet v.d., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, 2008.

Saraç, Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat**, İstanbul, 2003.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.11.4. Harf ve Yazı ile İlgili Sanatlar

Anahtar Kelimeler: edebi sanatlar, harf ve yazıya dayanan sanatlar, akrostiş, leb değmez, görsel şiir.

Bu konuya giren edebî sanatlar, sanattan çok, hüner/oyun sayılır. Eski edebiyatın dayandığı Arap alfabesinde; noktalı, noktasız, bitişen, bitişmeyen harfler bulunmaktadır. Bu harflerin kullanılıp kullanılmaması ve günümüz harflerinin okunuşuna göre çeşitli edebi sanatların varlığı mevcuttur. Bunların başında akrostiş, leb değmez ve görsel şiir gelmektedir.

Akrostiş/Muvaşşah: Eski adıyla muvaşşah, yeni adıyla da akrostiş mısra başlarındaki harflerin yukarıdan aşağıya doğru birleştirilmesiyle bir kelimenin, bir özel ismin ortaya çıkma sanatıdır. *Dâim olmaz bu hüsn ü ânın/ Lâyık mı o ittiğin tehâşat/Bir gün ki gelir geçer zamanın/ Râm olmağı istenen de heyhât* (Ahmet Nazif) Mısra başlarındaki harfleri Arap harfleri mantığıyla birleştirdiğimizde *dilber* kelimesi ortaya çıkmaktadır.

Leb değmez: İçinde dudak harfleri “ b, f, m, p, v” bulunmayan sözcüklerle yazılmış şiirlerde yer alan, dil ve hünere dayalı bir edebî sanattır. Bu sanata dudak değmez de denilmiştir. *“Hudâ ol/Gönül gel lâyı-ı her i’tilâ ol/Dilersen dehrde âzâde-serlik/Gurûr-ı câhı terk eyle gedâ ol/Sakın ızhârdan ağyare hâlin/Yine sen derdine çâre-resâ ol”* (Remzî Dede)

Görsel şiir: Bir şiirde kelimelerin ve dizelerin bir resim, figür veya desen oluşturacak şekilde yazılmasıyla meydana gelen sanata, görsel şiir adı verilir. Bir gazelin bir ağaç figürü şeklinde yazılması görsel şiire örnektir. Özellikle eskiler, ağaç figürü şeklinde yazılmış şiirleri teşcir veya müşeccer olarak isimlendirmişlerdir.

Bu sanatların dışında Türk Edebiyatında, harflere dayalı çeşitli sanatların ve terimlerin var olduğu da bilinmektedir: Arap alfabesinde bulunan noktalı harflerden oluşan şiire *menkut*, noktasız harfli kelimelerin yer aldığı metne *hazif/mühmel* denir. Bir şiirde bir kelimenin noktalı, bir kelimenin noktasız olarak söylendiği söze *hayfa*; harflerin dizilişi yönünden bir harfi noktalı bir harfi noktasız olan kelimelerin yer aldığı şiire *rakta*; bir beyit veya şiirde Arap alfabesinde görülen bitişen harflerden oluşan kelimelerin kullanılması *muvasal*, bunun tersi bitişmeyen harflerden oluşan kelimelerin kullanılmasına *mukatta* adı verilmiştir. Ayrıca bir şiirde/beyitte kullanılan kelimelerdeki noktalı harflerin noktasız, noktasız harflerin noktalı okunması bir anlam ifade ediyorsa, buna da *tashif* denilmiştir.

Kaynak (Source):

Bilgegil, Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**-Belagat, Ankara, 1980.

Coşkun, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, 2007.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 2000.

Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2005.

Mermer, Ahmet v.d., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, 2008.

Saraç, Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi**-Belagat, İstanbul, 2003.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (12.-19. YÜZYIL)
KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA DÖNEMLERE GÖRE
HİKÂYE

Prof. Dr. Ahmet MERMER

KASIM - 2009
ANKARA

2.3.12.1. 14. ve 15. Yüzyıllarda Hikâye

Anahtar Kelimeler: hikâye, Marzubânnâme, Kelile Dimne, Kırk Vezir Hikâyeleri, Binbir Gece Hikâyeleri, El-Ferec Ba‘ş-Şidde, Hikâye-i U‘cûbe ve Mahcûbe, Kâbusnâme, Kahramannâme, Bahtiyarnâme.

Klasik Türk Edebiyatında kaynakları bakımından mensur hikâyeler te’lif, tercüme ve adaptasyon hikâyeler olarak gruplandırılmıştır. 14. ve 15.yüzyıllarda hikâyeler çeviri özelliği gösterir. 14. yüzyılda Şeyhoğlu Sadrüddîn Mustafa’nın **Marzubannâme**’si didaktik nitelikli hayvan hikâyelerinden oluşan kısmen telif olmakla birlikte çoğunlukla çeviri bir eserdir. Marzubânnâme ile birlikte **Kul Mes‘ûd**’un **Kelile ve Dimne**’si hayvan hikâyelerinden oluşan Farsçadan Türkçeye sade bir dille yapılmış manzum-mensur karışık bir çeviridir.

15. yüzyılda Arapça ve Farsçadan birçok hikâye külliyyâtı Türkçeye çevrilmiştir. **Kırk Vezir Hikâyeleri** bunlardan biridir. **Subh u Mesâ, Erba‘în Sabâh u Mesâ, Şehnâme-i Türkî, Hikâye-i Vüzerâ-i Çihil, Târîh-i Kırk Vezir** olarak da bilinen bu hikâyelerin amacı, padişahlara ve diğer devlet yöneticilerine iyi bir yönetici olma yolunda hayat dersi vermektir.

Bu yüzyılda Türkçeye çevirisi yapılan hikâye külliyyâtlarından biri de **Binbir Gece Hikâyeleri**’dir. Hikâyelerin başında, daha önce karısının sadakatsizliğine şahit olduğundan kadınlara asla güvenmeyen Şehzâmân’ın, her gece şehriden bir kızla evlenmesi, sabahları da onun boynunu vurdurması anlatılır. Sonunda sıra kendisine gelen Şehrâzâd, şaha her gece aslında bütün kadınların sadakatsiz olmadığını vurgulayan bir hikâye anlatır; ancak hikâyenin en heyecanlı yerinde kesip devamını sonraki geceye bırakır. Nihayet 1001 gece sonra, Şehzaman ikna olur ve Şehrâzâd’la evlenir.

15. yüzyılda Arapça’dan tercüme edilen **El-Ferec Ba‘deş-Şidde** adlı hikâye külliyyatı, başta **II.Murad** adına **Mehmed bin Ömerü’l-Halebî** tarafından olmak üzere, birçok kez Türkçeye çevrilmiştir. Hikâyelerde sıkıntıdan sonra feraha kavuşma vurgusu yapılmıştır.

Yüzyılın sonlarına doğru **İkinci Bâyezîd**’in şehzâdelerinden **Alemşah** adına **Sıdkî Seyyid Ahmed bin Hasan Bâlî** tarafından Farsça’dan **Hikâye-i U‘cûbe ve Mahcûbe** adlı külliyyat Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Didaktik ve ahlakî içerikli olan hikâyeler, Acem hükümdarı Şah Sammah’ın Mısır’dan kaçırıp getirttiği U‘cûbe ve Mahcûbe adlı iki câriyeninin ağzından anlatılmıştır.

Mercimek Ahmed’in farklı bir konuda yazılmış olan **Kâbusnâme** çevirisinde de hikâyeler vardır. Hint kökenli bir hikâye olan **Kahramannâme** ve 13. yüzyılda Farsça olarak yazılmış **Lümeâtü’s-sirâc**’dan Türkçeye tercüme edilen **Bahtiyarnâme** (On Vezir Hikâyesi), **Kıssa-i Yusuf, Mikdâd ile Miyâse, Mecma‘u’l-hikâyât ve Câmiu’l-hikâyât** gibi eserleri de bu yüzyılın hikâyeleri arasında sayılabilir. ilân etmiştir. Türklerin kitleler halinde Müslüman oluşları bundan sonra hız kazanmıştır.

Kaynak (Source):

Hançerlioğlu, Orhan, **Türk Hikâyeciliği**, İstanbul 1957.

İz, Fahir-kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246

Kavruk, Hasan-Pala, İskender, “Hikaye, Divan Edebiyatında Hikaye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, C.17, s. 491-493.

Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, İstanbul 1998.

Kavruk, Hasan, “Klasik Türk Edebiyatında Hikâyenin Tarihî Gelişimi Hakkında”, **Galender**, Aylık Kültür Sanat Edebiyat ve Fikir Dergisi 1 (Aralık), 2003, s. 13-16.

Kavruk, Hasan, “İlk Klasik Dönem (1453-1600) Mensur Hikâyeler”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, C.2, s.73-80.

Kavruk, Hasan, Süleyman Çaldak, Kazım Yoldaş, **El-Ferec Bade’s-Şidde, Karşılaştırmalı Metin I**, Malatya 2000.

Kavruk, Hasan, Süleyman Çaldak, Kazım Yoldaş, **El-Ferec Bade’s-Şidde, Karşılaştırmalı Metin II**, Malatya 2004.

Levend, Âgâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye I”, **TDAY Belleten**, s.71-117.

Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Mazıoğlu, Hasibe, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, AKM Yayınları, Ankara 1985.

Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Özön, Mustafa Nihat, **Türkçe’de Roman I**, İstanbul 1936.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2.3.12.2. 16., 17., 18., 19. Yüzyıllarda Hikâye

Anahtar Kelimeler: mensur hikâye, Hikâye-i Anabacı, Cinânî, Bedâyi'ü'l-âsâr, Celâlzâde Salih Çelebi, Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât, Tûtînâme, Veysî, Nergisî, Süheylî, Hâbnâme, Meşâku'l-Uşşâk, Nihâlistân, Horosnâme, Nevâdir-i Süheylî, Tûtînâme, realist hikâyeler, Hançerli Hanım, Sansar Mustafa, Tayyârzâde, Muhayyelât, Giritli Ali Aziz Efendi, Letâif-i Bahrî, Letâif, Abdullatif Râzî, El-Fülkü'l-Meşhûn bi-Lü'lü'i'l-Meknûn, İsmail Tosyavî, Kıstasü'd-devrân, Ahmed Nazîf, Hovsep Vartanyan, Akabi Hikâyesi.

Klasik Türk Edebiyatında kaynakları bakımından mensur hikâyeler te'lif, tercüme ve adaptasyon hikâyeler olarak gruplandırılmıştır. Klasik Türk Edebiyatı sahasında ilk telif hikâye olarak bilinen **Hikâyet-i Anabacı**, 16. yüzyılda kaleme alınmıştır. Vahdî'nin yazdığı hikâyede Bursalı tâcir Abdurraûf'un maceraları anlatılır. **Cinânî**'nin **Bedâyi'ü'l-âsâr** adlı hikâye külliyyatı ise, çoğu mahallî kaynaklardan beslenen savaşlar, fitneler, cadılar ve cinler konulu telif 76 hikâye ve 10 latîfeden oluşmaktadır. Bu yüzyılda Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilen **Tûtînâme**'deki hikâyeler, zengin bir bezirgânın oğlu olan Said'in karısı Mâhişeker'e bir papağanın ağzından anlatılır.

Şehzâde Bâyezîd'in isteği ile **Celâlzâde Salih Çelebi** tarafından Türkçeye çevrilen **Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât**'taki hikâyeler de, efsanevî İran tarihi, mitolojik kahramanlar, dinî ve tarihî olaylar ve efsanelerle ilgilidir. 16. yüzyılda birçok eser yazmış **Lamiî Çelebi**'nin **İbretnüma**'sı 26 hikâyeden oluşmaktadır. **Tatavlı Mahremî**'nin **Şütürnâmesi** de mizahî bir hayvan hikâyesidir.

17. yüzyılda şiirdeki mahallî üsluba paralel olarak, mensur hikâyelere mahallî ve orijinal konuların girdiği, telif hikâyeciliğın geliştiği görülmektedir. **Alaşehirli Veysî**'nin kaleme aldığı **Hâbnâme**'de bir rüya örgüsü içerisinde tarihî ve ibret verici olaylar işlenmiş, 17.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun problemleri anlatılmıştır. **Hâbnâme** birlikte, Nergisî'nin **Meşâku'l-Uşşâk**, **Nihâlistân** ve **Horosnâme** adlı eserleri de mensur hikâye geleneğinin önemli eserleridir. **Nergisî**, bizzat şahit olduğu ya da doğruluğundan emin olduğu birbirinden bağımsız on aşk hikâyesini sanatlı bir dil kullanarak **Meşâku'l-Uşşâk**'ta toplamıştır. Bu hikâyelerde başta aşk olmak üzere, cömertlik, yiğitlik, pişmanlık, tövbekârlık...vb. konuları işlenmiştir. **Nergisî**'nin **Horosnâme** adlı eseri ise, tilki ile horoz hikâyesinin konu edildiği bir fabl örneğidir.

Süheylî mahlaslı Kethüdâ Ahmed b. Hemdem tarafından yazılmış **Acâ'ibü'l-Me'âsîr ve Garâ'ibü'n-nevâdir** ya da diğer adıyla **Nevâdir-i Süheylî** derleme hikâyelerden oluşmuştur. Hikâyelerin konuları, değişik olmakla beraber Türk ve İslâm tarihinden seçilmiştir. Cömertlik, iyi huyluluk, sözünde durmak, ahlâkın değeri, kul hakkı, cimrilik ve aç gözlülüğün kötülüğü hikâyelerde üzerinde durulan konulardır. **Nevâdir-i Süheylî** gibi başka bir hikâye mecmuası da **Hezârfen Hüseyin Efendi**'ye ait olan **Câmi'ü'l-Hikâyât** adlı eserdir. Bu eser ahlakî ve dinî konular hakkında yazılmış hikâyelerden oluşmuştur.

16. yüzyılda **Kanunî Sultan Süleyman** adına çevirisi yapılan **Tûtînâme**, 17. yüzyılda da Sultan **II. Osman**'ın emriyle **Nev'î-zâde Atâyî** tarafından ikinci defa kaleme alınmıştır. Bu

asırda ayrıca konusunu **IV.Murad** dönemi İstanbul hayatından alan gerçekçi hikâyeler de yazılmıştır. **Hançerli Hanım, Tayyârzâde yahut Binbirdirek Vak'ası, Sansar Mustafa Mustafa Hikâyesi** bunlardan bazılarıdır.

18. yüzyılda mensur olarak kaleme alınan hikâyelerin en orijinal örneğini **Giritli Ali Aziz Efendi** vermiştir. **Giritli Ali Aziz Efendi'nin** 18. yüzyılın sonlarında yazdığı (1797) **Muhayyelât/Muhayyelât-ı Ledünn-i İlahî** adlı eseri, geleneksel hikâye ile modern anlatı tarzı arasında bir yere sahiptir. Eser, 1268(1852/3)'de yayımlanmıştır. Sözlü kültürle yazılı kültür arasında bir geçiş eseri olan **Muhayyelât'ta Binbir Gece ve Binbir Gündüz Masallarıyla** birlikte Türk masallarının da izleri görülür. Farklı coğrafyalarda geçen bu hikâyelerde ahlakî, dinî, sosyal pek çok konuya değinilmiş, 18. yüzyıl Osmanlı toplumunun gelenekleri, giyim-kuşam ve yeme-içme adâbı gibi birçok konu da sergilenmiştir.

18. yüzyılın başlarında **Letâif-i Bahrî** ve **Letâ'if** adlı iki hikâye mecmuası daha yazılmıştır. **Letâif-i Bahrî**, eğlenceli, güldürücü ve ibret verici hikâyelerin anlatıldığı dört fasıldan oluşmuş bir mecmuadır. Müneccim **Derviş Ahmed Dede** tarafından yazılan **Letâif** de küçük hikâyelerden oluşmuş bir hikâye mecmuasıdır. 18. yüzyılda ayrıca derleme yoluyla **Abdullatif Râzî** tarafından kaleme alınan **El-Fülkü'l-Meşhûn bi-Lü'lü'i'l-Meknûn**, Sultan **III.Ahmed'e** sunulmuştur. Eser 350'nin üzerinde hikâyeden oluşmuştur. **Şakâyık-ı Nu'mâniye, Sirâcu'l-Kulûb, Târih-i Vassâf, Bostân, Ravzatu's-safâ, Nasihatu'l-Mülûk, Nefâhatü'l-Üns...**vb. pek çok eserden derlenen hikâyeler, kıssadan hisse çıkartılabilecek şekilde yazılmıştır.

19. yüzyılda ise, **İsmail Tosyavî** tarafından **Kıstasü'd-devrân** adıyla hayvan hikâyeleri kaleme alınmıştır. **Ahmed Nazîf** de **Binbir Gece Hikâyelerini** Fransız metninden yeniden çevirmiştir. Bu yüzyılda ayrıca **Hovsep Vartanyan** tarafından Hagop ile Akabi adlı iki Ermeni gencin aşk hikâyesini anlatan **Akabi Hikâyesi** de yazılmıştır.

Kaynak (Source):

Çaldak, Süleyman, “Nergisî'nin Horos-nâme'si”, **Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi**, 1999, S.13, s.243-250.

Çaldak, Süleyman, **Nergisî'nin Nihalistan'ı İnceleme-Metin**, Malatya 2004.

Çaldak, Süleyman, “Nergisi'de Tahkiye Tekniği”, **EKEV Akademi Dergisi**, S.3, Kasım1998, s.345-353.

Gökalp, Gonca, “Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1999 Özel Sayı, s.185-202.

Hançerlioğlu, Orhan, **Türk Hikâyeciliği**, İstanbul 1957.

İz, Fahir-kut, Günay, “Divan Edebiyatında Nesir Türleri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.1, s.243-246

Kabaklı, Ahmet, **Muhayyelât-ı Aziz Efendi**, Tercüman Binbir Temel Eser, İstanbul 1973.

Kavruk, Hasan-Pala, İskender, “Hikaye, Divan Edebiyatında Hikaye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, C.17, s. 491-493.

Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, İstanbul 1998.

Kavruk, Hasan, “Klasik Türk Edebiyatında Hikâyenin Tarihî Gelişimi Hakkında”, **Galender**, Aylık Kültür Sanat Edebiyat ve Fikir Dergisi 1 (Aralık), 2003, s. 13-16.

Kavruk, Hasan, “Orta Klasik Dönem (1600-1700) Mensur Hikayeler”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, C.2, s.307-315.

Kavruk, Hasan, “Klasik Sonrası Dönem (1800-1860) Mensur Hikayeler”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, C.2, s.663-665.

Levend, Âgâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye I”, **TDAY Belleten**, s.71-117.

Levend, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988, C.1.

Mazıoğlu, Hasibe, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, AKM Yayınları, Ankara 1985.

Mermer, Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Okuyucu Cihan, “Mustafa Cinânî ve Bedâyi’u'l-Âsâr’ı”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, 1987, S.13, s.351-385.

Özön, Mustafa Nihat, **Türkçe’de Roman I**, İstanbul 1936.

Selçuk, Bahir, **Nergisî, Meşâkku'l-Uşşâk (İnceleme-Metin)**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2009.

Şentürk, Atilla-Kartal, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2004.

Tietze, Andreas, "Aziz Efendi's Muhayyelat", **Oriens**, I, 1948, s.248-329.

Tietze, Andreas, **Vartan Paşa (Hovsep Vartanyan) Akabi Hikayesi**, Eren Yayınları İstanbul 1991.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Ahmet MERMER / Yrd. Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN